

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГНАТЮК ВОЛОДИМИР ВІКТОРОВИЧ

УДК [323:303.446](477.87+477.83+477.85)"2010/2015"

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ, ЛЬВІВСЬКОЇ І ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ У
2010-2015 РР.)**

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 052 «Політологія»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. В. Гнатюк**

Науковий керівник **Була Світлана Петрівна**

кандидат політичних наук, доцент

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Гнатюк В. В. Особливості функціонування політичних процесів на регіональному рівні в Україні (на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010-2015 рр.) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 «Політологія». – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

У роботі висвітлено результати дослідження комплексного визначення, виявлення умов розвитку і порівняння функціонування політичних процесів на субрегіональному рівні в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей в 2010-2015 рр.

В історіографічному аспекті відображено, що за останні п'ятдесят років субнаціональна проблематика пройшла складний шлях до становлення в порівняльній політології: від свого відкриття до формування самостійного дослідницького напрямку. На початку 70-х ХХ ст. виділено субнаціональну проблему, однак в формі похідного наслідку в національно окреслених розвідках (перший етап). Уже від середини 90-х рр. ХХ ст. (другий етап) відбулося певне зближення між політичною практикою та новою теорією, яка тільки почала осмислюватися вченими. Цей процес виглядав як побудова авторських концептів, що демонстрували погляд на політичні процеси в субнаціональному масштабі та заснувало алгоритм аналізу явищ через два різновиди методик вимірювання політичних процесів – інституційний та експертний. Від середини II декади ХХІ ст. (третій етап) ці дослідження є самостійним напрямом у політичній науці, для яких характерна широка варіативність в апробації концептуальних, методологічних та методичних підстав в аналізі неоднорідної політичної практики на субнаціональному рівні. Ця фаза триває і дотепер.

Додатково виявлено, що географія поширення вчених, що займаються субнаціональною проблематикою, демонструється таким чином: Європа – це найбільш чисельний регіон за кількістю країн, однак представлений тільки третиною від усіх науковців; Північна Америка займає домінуючу позицію за кількістю дослідників, проте за числом їхньої географічної репрезентації слідує на третьому місці після Європи і Латинської Америки; Південна Америка – це регіон, який рівномірно представлений в обидвох компонентах на рівні чверті від усієї кількості політологів і країн; Азія та Африка – це регіони, що наразі слаборозвинуті і мало інкорпоровані до розвідок субнаціональної політики.

Також зазначено, що характерною ознакою досліджень українських вчених стало розуміння субдержавних процесів через спектр дотичних понять, концептів та явищ, які не завжди розглядаються в проблематиці безпосередньо. Інколи такі розвідки проводилися на рівень нижче від субнаціонального, тобто «опускалися» до міського чи локального аспектів в аналізі соціо-політичних й економічних процесів або стосувалися місцевої демократії як зображення форми, що поєднала культурний і демократичний контексти трансформацій в просторовій перспективі.

У дисертації приділено увагу теоретико-методологічному аспекту. Зокрема показано, що основа досліджень субрегіонального рівня політики ґрунтується на застосуванні субнаціонального порівняльного методу, який за час відповідного розвитку пройшов два етапи: «класичний» та «новітній». Загалом під ними варто розуміти теоретичні конструкції, які інтегрували властиву методологічну специфіку для кожного періоду, що безпосередньо стали підґрунтям для цілісності інструментарію у вивченні територіальних процесів та явищ. Перший етап ідейно екстраполюється на часові рамки від початку 2000-х рр. до середини II десятиліття XXI ст., тобто від зародження до формування, встановлення та широкої апробації в розвідках по всьому світу. Другий етап (від 2014-2015 рр. – досі) обумовлений подоланням теоретичної конструкції «федеративний монізм» у порівняльній політології.

Більше того, виникли нові особливості в процесі здійснення досліджень: відбулася трансформація діапазону дослідження, тобто розширення кількості критеріїв (їх системи), які визначають число дозволених (ті, що підлягають сфері вивчення завдяки відповідності до системи умов, що формує вимір аналізу) об'єктів.

Відзначено, що субнаціональний політичний режим обґрунтований вченими як ключове явище та базова категорія у рамках територіальних досліджень. У дисертації виділено той момент, що про нього слід говорити через контекст двох суперечливих, але взаємодоповнюючих, тез: режим як даність і режим як кореляція. Перша характеризується тим, що інсталяція такої конструкції в територіальній одиниці постає об'єктивним процесом, оскільки субнаціоналізація розглядається як здатність актуальної владної конфігурації інституційно визначити межі управління над ресурсами та соціальним капіталом, що в ній розташовані. Тому форма режиму виступає єдиною побудовою, що можлива для інституційної реалізації інтересів еліт або/і різних суспільних груп, а, отже, незмінна за своєю природою. Натомість зміст, який інкорпорується в ній, є вираженням кореляційного зв'язку серед інституційних елементів, що зумовлюють характер і спрямованість режиму: національний політичний режим, державний устрій та стан функціонування місцевого самоврядування. Саме від комбінацій останніх залежить розвиток вектора, що коливається від автократичного до наближено демократичного видів. Як результат, отримуємо феномен, що функціонує в унормованих інституційних рамках в просторовій перспективі, але перебіг протікання соціо-політичних процесів відбувається в динаміці, що різна для кожного випадку. В цьому відображається актуальність вивчення і вимірювання субнаціональних політичних режимів як компонента політичної практики та наукової категорії, що демонструє, наскільки автономною вона є, як з концептуального, так і прагматичного боків.

З методичного боку встановлено, що вимірювання політичних процесів на субнаціональному рівні прийнято здійснювати через два види технік –

інституційної та експертної. У дисертації застосовані обидва шляхи, що базуються на наявному здобутку та авторському новаторству з точки зору конструювання методик, а сам процес їхньої реалізації – на використанні інтервального підходу в аналізі інституційного зрізу територіальної одиниці. Виділено той момент, що експертні техніки засновуються на судженнях знавців місцевої політики, а інституційні – на основі формальних показників функціонування різних вимірів політики.

Загалом для розуміння результатів, що отримані після апробації обох методик, були сформовані гіпотези, які об'єднали і методичний контекст з позиції зваженості технік, і практичний аспект інституційного вираження функціонування політичних процесів на регіональному рівні на прикладі Закарпаття, Львівщини і Буковини. Було висунуто три гіпотези. Перша мала відношення до питання методичної взаємодії та узгодження результатів між техніками, що звучить так: що демократичніший у визначенні тип режиму в процесі апробації обох методик, то наближеніший їх характер між собою. Так, приклади Львівської і Чернівецької областей продемонстрували значно сильніші/вищі інституційні показники розвитку і більш відображену картину про субрегіони в плані інформативності. Натомість в Закарпатській області інституційний вимір функціонування різних процесів не був прозорим для висвітлення, що вплинуло на дані, які, складно зрозуміти, з якої сторони характеризувалися недоінформуванням. Тому для перших двох така гіпотеза підтвердилася, а для третьої області – ні.

Друга гіпотеза окреслила контекст відношення методик через чинник якісної зміни, при цьому, незважаючи на варіативність числових діапазонів типів субнаціонального режиму. Визначення гіпотези таке: всі «стартові» позиції типів режиму оптимально мають збігатися в межах однорідного національного політичного режиму за часом і типом між обома техніками. Зазвичай «фінальні» позиції, у такому разі, сходяться, бо співвідносяться між собою теж. Тут необхідно відмітити, що взаємодія фінальних даних у Львівській і Чернівецькій областях була синхронною, а на Закарпатті наявна

їх асинхронність, де область тяжіла до наближено демократичного типу за інституційною, а до анократичного типу за експертною методиками. Якщо характеризувати дві групи випадків процесуально, тоді для Львівщини та Буковини це виражалось конвергентною лінійністю, а вже для Закарпатської області – дивергентною. Тому знову результуємо, що для двох перших кейсів гіпотеза дотримана, а натомість для іншого випадку – ні.

Ідея третьої гіпотези розкривалася через демократизацію і виражалася так: з-поміж технік (інституційної та експертної) у визначенні демократизації необхідно надавати перевагу останній, якщо вона не суперечить першій та ґрунтується на авторитеті експертів як реальних знавців місцевої політики. Так, спираючись на досвід проведеного дослідження, наукові результати, що отримані під час апробації суб'єктивної техніки, виявилися домінуюче ціннішими з точки зору дескрипції фінальних даних у відношенні до соціо-політичних процесів в просторовому масштабі. Таким чином, гіпотеза була підтверджена для всіх аналітичних ситуацій, однак, якщо для Львівщини та Буковини методики зважені в контексті даних, то для Закарпаття – експертні результати були інституційно точнішими.

У дисертації окреслено, що вивчення і вимірювання функціонування політичних процесів на регіональному рівні сприяє широким дослідницьким можливостям для висвітлення інституційного розвитку субнаціональних одиниць у державі. З іншого боку, це впливає на безпосередній оптимальний пошук механізмів, що своєчасно, з практичної точки зору, здатні зумовити внутрішню трансформацію проблемних інституційних вимірів у кореляції до демократичного спрямування. Попри те, що політологія в Україні ще слабо інкорпорована до повноцінних розвідок такого територіального рівня, проте дотичних досліджень до проблематики цілком вистачає. Це дає змогу прогнозувати про наближення вчених до світових стандартів (унормованих алгоритмів) в рамках аналізу протікання соціо-політичних процесів завдяки конструкції субнаціонального політичного режиму вже у III декаді XXI ст. Більше того, така політична практика в Україні, зважаючи на актуальний

гібридний режим на загальнонаціональному рівні, є типовою для процесу субнаціоналізації як політико-територіального відображення управління владної конфігурації в субрегіоні. Зрештою, дві техніки, про які згадувалося раніше, були апробовані в ідентичних (або схожих) за інституційним виміром розвитку умовах, а тому екстраполюються і концептуально, і методично, і прагматично на реалії в Україні. В цілому, їх застосування має відбуватися паралельно, зважаючи на цінність таких наукових результатів, що здобуті в дисертаційній роботі, в комплексному та автономному аспектах. Це важливо з тієї позиції, щоб зрозуміти природу спрямованості інституційного вектору територіальної одиниці. Зокрема, коли для області статистичні/формальні дані, з одного боку, та експертні судження, з іншого, сприяють окресленню ідентичного типу субнаціонального політичного режиму, як на Львівщині і Буковині, тоді методики є зваженими, а їхні наслідки можуть розглядатися самостійно. Натомість, коли результати виражають синхронне розходження між техніками, як у Закарпатті, тоді актуальна ситуація, для якої замість «=» слід вдатися до «+», коли ці пів суми можуть, зрештою, і кількісно, і якісно сформувати політичний портрет територіальної одиниці адитивно, однак ще не автономно. Таким чином, питання рівноцінності методик вимірювання (їх вихідних даних) зображує проблему інституційного розвитку територіальних одиниць, коли конвергентність демонструє вищий ступінь наближення до демократії, а дивергентність – нижчий.

Ключові слова: субрегіональний рівень політики, субнаціональний політичний режим, субнаціональний порівняльний метод, демократизація, об'єктивна та суб'єктивна методики вимірювання.

ABSTRACT

Hnatiuk V. V. Features of functioning of political processes at the regional level in Ukraine on the example of Transcarpathian, Lviv and Chernivtsi regions in 2010-2015. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

The thesis for the Ph.D. (Doctor of Philosophy Degree), speciality 052 – Political Science. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The thesis highlights the results of research of complex definition, identification of conditions of development and comparison of functioning of political processes at the subnational level in Ukraine on the example of Transcarpathian, Lviv and Chernivtsi regions in 2010-2015.

In the historiographical aspect, it is reflected that in the last fifty years subnational issues have passed a difficult path to formation in comparative political science: from its discovery to the derivation of an independent research direction. In the early 70's of the twentieth century the subnational problem is highlighted, but in the form of a derivative consequence in nationally delineated investigation (the first stage). Since the mid-90's of the twentieth century (second stage) there was a certain convergence between political practice and the new theory, which has only just begun to be understood by researchers. This process looked like the construction of author's concepts that demonstrated a view of political processes on a subnational scale and established an algorithm for analyzing phenomena through two types for measuring political processes – institutional and expert. From the middle of the second decade of the twenty-first century (third stage) these studies are an independent direction in political science, which is characterized by wide variability in the approbation of conceptual, methodological and methodical bases in the analysis of heterogeneous political practice at the subnational level. This phase continues to this day.

In addition, it was found that the geography of distribution of researchers dealing with subnational issues is demonstrated as follows: Europe is the largest region in terms of the number of countries, but is represented by only a third of

all researchers; North America is dominant in terms of the number of researchers, but in terms of the number of their geographical representation it ranks third after Europe and Latin America; South America is a region that is evenly represented in both components at a quarter of the total number of political researchers and countries; Asia and Africa are regions that are currently underdeveloped and not well incorporated into subnational investigation.

It is also noted that a characteristic feature of the research of Ukrainian researchers was the understanding of subnational processes through a range of related concepts, ideas and phenomena that are not always considered in the issue directly. Sometimes such studies were conducted at a level below the subnational, i.e., «descended» to the municipal or local aspects in the analysis of socio-political and economic processes or concerned local democracy as a form that combined cultural and democratic contexts of transformation in spatial perspective.

The thesis pays attention to the theoretical and methodological aspects. In particular, it is shown that the ground of research at the subnational level of policy is based on the application of the subnational comparative method, which during the relevant development has gone through two stages: «classic» and «modern». In general, they should be understood as theoretical constructions that integrated the inherent methodological specifics for each period, which directly became the basis for the integrity of the tools in the study of territorial processes and phenomena. The first stage is ideologically extrapolated to the time frame from the early 2000s to the middle of the second decade of the twenty-first century, i.e., from its beginning to the formation, establishment and widespread testing in investigation around the world. The second stage (from 2014-2015 - still) is due to overcoming the theoretical construction of «federal monism» in comparative political science. Moreover, there were new features in the process of research: there was a transformation of the range of research, i.e., expanding the number of criteria (their system) that determine the number of allowed (those subject to study due to compliance with the system of conditions that form the dimension of analysis) objects.

It is noted that the subnational political regime is substantiated by researchers as a key phenomenon and a basic category in the framework of territorial research. The thesis highlights the point that should be discussed in the context of two contradictory, but complementary, theses: regime as a given and regime as correlation. The first is characterized by the fact that the installation of such a structure in a territorial unit is an objective process, as subnationalization is seen as the ability of the current government configuration to institutionally determine the boundaries of management of resources and social capital located in it. Therefore, the form of the regime is the only construction that is possible for the institutional realization of the interests of elites and/or various social groups, and unchanged in nature. Instead, the content incorporated in it is an expression of the correlation between the institutional elements that determine the nature and direction of the regime: the national political regime, the state system and the status of functioning of local self-government. It is the combinations of the latter that determine the development of the vector, which ranges from autocratic to approximately democratic species. As a result, we obtain a phenomenon that operates within a normalized (standardized) institutional framework in a spatial perspective, but the course of socio-political processes occurs in a dynamic that is different for each case. This reflects the relevance of studying and measuring subnational political regimes as a component of political practice and the scientific category, which demonstrates how autonomous it is, both conceptually and pragmatically.

From the methodological point of view, it is established that the measurement of political processes at the subnational level is carried out through two types of techniques – institutional and expert. The thesis uses both ways, that based on existing achievements and author's innovation in terms of constructing methods, and the process of their implementation – on the use of an interval approach in the analysis of the institutional section of the territorial unit. The point is that expert techniques are based on the judgments of experts in local politics, and institutional – on the basis of formal indicators of the functioning of various dimensions of policy.

In general, to understand the results obtained after testing both methods, hypotheses were formed that combined both the methodical context from the standpoint of technical balance and the practical aspect of institutional expression of the functioning of political processes at the subnational level on the example of Transcarpathian, Lviv and Chernivtsi regions. Three hypotheses were put forward. The first was related to the issue of methodical interaction and coordination of results between techniques, which sounds like this: the more democratic in determining the type of regime in the process of testing both methods, the closer their nature to each other. Thus, the examples of Lviv and Chernivtsi regions showed much stronger/higher institutional indicators of development and a more reflected picture of subregions in terms of informativeness. Instead, in the Transcarpathian region, the institutional dimension of the functioning of various processes was not transparent for coverage, which affected the data, which is difficult to understand from which side was characterized by under-information. Therefore, for the first two such a hypothesis was confirmed, but for the third region – no.

The second hypothesis outlined the context of the relationship of methods through the factor of qualitative change, despite the variability of numerical ranges of types of subnational regime. The definition of the hypothesis is as follows: all the «starting» positions of the types of regime should optimally coincide within a homogeneous national political regime in time and type between the two techniques. Usually the «final» positions, in this case, converge, because they relate to each other as well. It should be noted that the interaction of final data in Lviv and Chernivtsi regions was synchronous, and in Transcarpathian there is their asynchrony, where the region tended to approximately democratic type by institutional, and to the anocratic type by expert methods. If we characterize the two groups of cases procedurally, then for Lviv and Chernivtsi regions it was expressed by convergent linearity, and for Transcarpathian region – divergent. Therefore, we again result that for the first two cases the hypothesis is met, but for the other case – no.

The idea of the third hypothesis was revealed through democratization and was expressed as follows: among techniques (institutional and expert) in the definition

of democratization it is necessary to give preference to the last, if it does not contradict the former and is based on the authority of experts as real proficient in local politics. Thus, based on the experience of the study, the scientific results obtained during the approbation of subjective techniques proved to be predominantly more valuable in terms of describing the final data in relation to socio-political processes on a spatial scale. Thus, the hypothesis was confirmed for all analytical situations, however, if for Lviv and Chernivtsi regions the techniques were commensurate in the context of the data, for Transcarpathian region – the expert way results were institutionally more accurate.

The thesis outlines that the study and measurement of the functioning of political processes at the subnational level contributes to broad research opportunities to highlight the institutional development of subnational units in the state. On the other hand, it affects the immediate optimal search for mechanisms that in a timely manner, from a practical point of view, can lead to the internal transformation of problematic institutional dimensions in correlation to the democratic direction. Despite the fact that political science in Ukraine is still not well incorporated into full-fledged investigations of such a territorial level, there is not a lack of relevant research on the issue. This makes it possible to predict the approximation of researchers to world standards (standardized algorithms) in the analysis of socio-political processes due to the construction of a subnational political regime in the third decade of the twenty-first century. Moreover, such a political practice in Ukraine, given the current hybrid regime at the national level, is typical of the process of subnationalization as a political-territorial reflection of the management of the power configuration in the subregion. Finally, the two techniques mentioned earlier have been tested in identical (or similar) institutional dimensions of development, and are therefore extrapolated both conceptually, methodically, and pragmatically to the realities of Ukraine. In general, their application should take place in parallel, given the value of such scientific results obtained in the thesis, in a comprehensive and autonomous aspects. This is important from the standpoint of understanding the nature of the orientation of the institutional vector of a territorial unit. In particular,

when for the region statistical/formal data, on the one hand, and expert judgments, on the other, help to outline the identical type of subnational political regime as in Lviv and Chernivtsi regions, then the methods are balanced and their consequences can be considered independently. Instead, when the results express a synchronous difference between techniques, as in Transcarpathian region, then the actual situation for which instead of «=» should resort to «+», when these half-amounts can, in the end, both quantitatively and qualitatively form a political portrait of the territorial unit, but not yet autonomous. Thus, the question of the equivalence of measurement techniques (their initial data) depicts the problem of institutional development of territorial units, when convergence shows a higher degree of approximation to democracy, and divergence – lower.

Key words: subnational political regime, subnational comparative method, subnational level of policy, democratization, objective and subjective measurement techniques.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації (6):

1. Гнатюк, В. (2018). Вступ до субнаціональної політики: від упереджень до стверджень. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 37(1), 6-11.
2. Гнатюк, В. (2018). Субнаціональний порівняльний метод: деякі особливості у сучасних дослідженнях. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 39(3), 64-68.
3. Гнатюк, В. (2019). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у період 2010-2015 рр.: інституційне вимірювання. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 98(2), 126-154.
4. Гнатюк, В. (2019). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 р.: експертне (суб'єктивне) вимірювання. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, 27(6), 63-70.
5. Hnatiuk, V. (2019). A History and Methodology of Research of the Subnational Topic in Political Science. *Politologija*, 96(4), 92-139.
6. Гнатюк, В. (2020). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р.: експертне (суб'єктивне) вимірювання. *Ужгородський національний університет. Регіональні студії*, 20(1), 7-11.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (7):

1. Гнатюк, В. (2018, Травень 15-16). *Еволюція субнаціонального питання у політичній науці: етапи, специфіка та представники*. Студентська наукова конференція «Дні науки філософського факультету-2018», ЛНУ ім. І. Франка, м. Львів.

2. Гнатюк, В. (2018, Травень 25-26). Субнаціональні концепти у політичній науці: досвід Латинської Америки. В О. Висоцький (ред.), *Матеріалах III Всеукраїнської наукової конференції (присвяченої 100-річчю ДНУ ім. О. Гончара) Частина I. Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики*, ДНУ ім. О. Гончара, м. Дніпро (С. 91-93). СПД «Охотнік».
3. Гнатюк, В. (2019, Травень 16-17). Методики вимірювання субнаціональних режимів: специфіка, переваги та недоліки. У Л. Рижак, Г. Шипунов & Б. Ткачук (ред.) *Тезах щорічної наукової конференції «Дні науки філософського факультету-2019»*. Секція «Політологія», м. Львів (С. 132-135). ЛНУ ім. І. Франка.
4. Гнатюк, В. (2019, Жовтень 18-19). *Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у 2010 р.: об'єктивне вимірювання*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук», м. Одеса (С. 93-96). ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства».
5. Гнатюк, В. (2019, Жовтень 25-26). *Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у 2010 р.: суб'єктивне вимірювання*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Чинники розвитку суспільних наук у XXI ст.», м. Львів (С. 57-61). ГО «Львівська фундація суспільних наук».
6. Гнатюк, В. (2019, Листопад 22-23). *Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у 2015 р.: суб'єктивне вимірювання*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах», м. Львів (С. 111-114). ГО «Львівська фундація суспільних наук».
7. Гнатюк, В. (2020, Травень 18). Субнаціональні дослідження у світі: географія поширення та кількісне окреслення наукового потенціалу на 2019 р. У Л. Рижак, Н. Жигайло & Б. Ткачук (ред.) *Тезах щорічної*

наукової конференції «Дні науки філософського факультету-2020».
Секція «Політологія», м. Львів (С. 147-150). ЛНУ ім. І. Франка.

ЗМІСТ

Вступ	18
Розділ 1. Історіографія та стан вивчення субнаціональної проблематики у межах політичної науки	27
1.1. Специфіка логіки розвитку поглядів зарубіжних науковців	27
1.2. Особливості в підходах українських вчених	47
Розділ 2. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження субнаціональної проблеми у політології	55
2.1. Субнаціональний політичний режим як категорія та явище	55
2.2. «Класичні» аспекти розуміння субнаціонального порівняльного методу	62
2.3. «Новітні» аспекти розуміння субнаціонального порівняльного методу	91
Розділ 3. Різновиди методик вимірювання соціо-політичних процесів і явищ на субнаціональному рівні	103
3.1. Характеристика інституційної (об'єктивної) техніки вимірювання	103
3.2. Особливість експертної (суб'єктивної) техніки вимірювання	118
Розділ 4. Інституційне вимірювання субнаціональних політичних режимів в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей	127
4.1. Результати апробації об'єктивної техніки вимірювання у 2010 р.	127
4.2. Результати апробації об'єктивної техніки вимірювання у 2015 р.	153
Розділ 5. Експертне вимірювання субнаціональних політичних режимів в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей і його кореляція з інституційними результатами	179
5.1. Результати апробації експертної техніки вимірювання у 2010 р.	179
5.2. Результати апробації експертної техніки вимірювання у 2015 р.	201
5.3. Наслідки кореляції результатів інституційного та експертного вимірювання політичних процесів на регіональному рівні України	224
Висновки	238
Список використаних джерел	247
Додатки.....	277

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дисертації. З кінця XX ст. вчені почали заглиблюватися у все нові особливості під час вивчення політичної практики в межах держави. При цьому, останню розглядають не винятково як цілісну інституційну організацію, а систему, що складається з по-своєму унікальних політичних феноменів, що, попри узагальнені параметри цілого, виражають власні інституційні особливості, здійснюючи конкретний вплив на систему теж. Тому інтерес науковців об'єктивно спрямувався на одиницю держави від цього моменту. Україна ж як об'єкт дослідження рідко аналізувалася в аспекті своєї адміністративно-територіальної будови як політологічний. Натомість був огляд економічного, соціального, правового, географічного ракурсів або їх синтезу. З іншого боку, перший момент стосувався контексту локальних/регіональних політичних процесів, зокрема: чи то місцевого самоврядування, чи то відносин між акторами політичного простору, чи то правової поведінки в локалітетах, однак не комплексного аналізу загалом соціо-політичного виміру, який би цілісно об'єднав характеристику про інституційний розвиток і його напрям в рамках одиниці держави – області. Тому відсутністю відповідного аналізу на субнаціональному рівні *обґрунтовується* вибір теми дисертації, ціль якої становить відображення особливостей функціонування політичних процесів на територіальному рівні регіонів в Україні, зокрема на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей. При цьому, саме такий набір областей зумовлений, як спільністю їх історичного та політичного розвитку протягом тривалого часу в різних/єдиних державних утвореннях, що формує спільний дискурс еволюції інституційного спрямування, так і географічною близькістю територіального простору, що сприяє отриманню підвищеної якості результатів у порівняльних дослідженнях, їх валідності (І закон географії У. Тоблера).

Україна, як і значна кількість інших держав по всьому світу, вступила у фазу демократичного транзиту в кінці XX ст., однак досі знаходяться на етапі важливих змін. Аналіз субнаціональних одиниць в політичних системах з

гібридним національним режимом уможлиблює вимірювання інституційних трансформацій по-новому: погляд «зменшення масштабу». Адже є очевидним те, що якщо система не змінюється протягом тривалого часу, то тоді проблема знаходиться в її частинах. Ідея про нерівномірність протікання економічних і політичних процесів у межах держави давно доведена вченими і вплинула на вивчення субнаціональних політичних режимів, їх типологізацію і кількісно-якісне оцінювання. Таким чином, *актуальність* дослідження полягає в тому, аби здійснити перевірку на прикладі політичної практики трьох областей в Україні, яким чином може співвідноситися інституційний розвиток держави і цих субнаціональних одиниць: схожістю чи відмінностями. По суті, це суттєво наблизить до відповіді про характер і причини такого довготривалого транзиту України до демократії, хоча б з позиції розвитку її структурних елементів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційне дослідження виконувалось в межах планової теми наукової роботи кафедри політології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Політичний процес в Україні у контексті світового досвіду» (номер державної реєстрації 0111U005523).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертації полягає в комплексному визначенні, виявленні умов розвитку і порівнянні функціонування політичних процесів на регіональному рівні в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей в 2010-2015 рр.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

- розглянути еволюцію історіографії субнаціональної проблематики у політичній науці, виділити ключові часові періоди та їх специфіку, а також продемонструвати географічні межі поширення проблеми серед науковців;
- окреслити теоретичне підґрунтя вивчення субнаціональної проблеми, виявити методологічну основу та висвітлити її особливості;
- дослідити стан розвитку методик дослідження субнаціонального рівня політики, проаналізувати їх різновиди, а також побудувати техніку для аналізу і вимірювання регіональних процесів на прикладі областей в Україні;

– порівняти особливості функціонування політичних процесів в Україні на субнаціональному рівні в Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях у 2010-2015 рр.

Об’єктом дослідження є політичні процеси на регіональному рівні в Україні. Натомість **предмет** дослідження – це особливості та закономірності протікання політичних процесів у конструкції субнаціональний політичний режим на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей в 2010-2015 рр.

Хронологічні рамки дослідження – період 2010-2015 рр. Вибір такого проміжку зумовлений кількома чинниками. По-перше, специфікою апробації технік вимірювання політичних процесів на регіональному рівні і водночас намаганням їх паралельного застосування. Це пояснюється тим, що якщо для інституційної методики час як історична фаза аналізу не відіграє особливої ролі (ключовою є наявність інформації про інституційні аспекти розвитку), то для експертної – має важливе значення, бо, що розглянуті події (наприклад, вибори) давніші, то складніше знавцям місцевої політики надавати судження стосовно них. По-друге, успішним використанням часу у дві каденції іншими науковцями в межах вивчення субнаціональної політики, що сприяло вибору аналогічного повторення. По-третє, періодом затвердження теми дисертації, для якого місцеві вибори в 2006 р. стали б складними для експертного аналізу, а вибори в 2020 р. – опущені, бо знаходилися у фазі чергового проведення в майбутньому. Як наслідок, одні події давні, а інші – ті, що ще не відбулися, що ускладнює одночасне поєднання апробації обидвох технік.

Методи дослідження. При написанні роботи використано методологію неінституціоналізму, яку необхідно комплексно розуміти як значну кількість підходів, об’єднаних для інтерпретації формальних і/чи неформальних структур і практик у політичних реаліях. У дисертації застосовані такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, індукція та дедукція. З-поміж спеціальних методів і підходів слід виокремити наступні: історичний (у процесі розгляду історіографії розвитку субнаціональної проблематики і виділення її хронологічних етапів),

порівняльний (при аналізі особливостей функціонування політичних процесів на регіональному рівні на прикладі трьох областей і двох часових періодів), системний (розуміння субнаціональної одиниці як територіальної системи, яка відображає протікання процесів соціо-політичного виміру), статистичні і математичні (сприяли обчисленню якісної оцінки різних інституційних зрізів та опрацюванню експертних суджень, а також обробці зібраної інформації від офіційних джерел; особливо важливим постав метод формалізації, що допоміг операціоналізації інституційних маркерів у побудові кількісного відображення протікання режимів), анкетування (наявний при роботі з субнаціональними експертами; використані методи міжособових комунікацій – усні і письмові) і моделювання (візуалізація інституційно-неінституційного виміру політичних процесів у взаємозв'язку з зовнішніми і внутрішніми факторами впливу на них).

У дисертації висунуті три *гіпотези*, що становлять сукупність припущень щодо зв'язку політичної практики та методології її розуміння:

1. Що демократичніший у визначенні тип режиму в процесі апробації обох методик, то наближеніший їх характер між собою.

2. Всі «стартові» позиції типів режиму оптимально мають збігатися в межах однорідного національного політичного режиму за часом і типом між обидвома техніками. Зазвичай «фінальні» позиції, у такому разі, сходяться, бо співвідносяться між собою теж.

3. З-поміж технік (інституційної й експертної) у дефініції демократизації необхідно надавати перевагу останній, якщо вона не суперечить першій та ґрунтується на авторитеті експертів як реальних знавців місцевої політики.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена вибором об'єкта та предмета дослідження. У дисертації отримані результати, що є вирішенням поставлених наукових завдань і характеризуються новизною, зокрема:

Вперше:

– висвітлено географічне представництво дослідників у різних частинах світу, що окреслюється в чотирьох сучасних тенденціях. По-перше, Європа – найчисельніший територіальний регіон за кількістю країн, але представлений

лише третиною від усіх вчених. По-друге, Північна Америка займає домінуючу позицію за кількістю науковців, але на третьому місці після Європи і Латинської Америки за числом держав. По-третє, Південна Америка – це територіальний регіон, що рівномірно представлений в обох компонентах на рівні чверті. І, по-четверте, регіони, як Азія й Африка, досі мало інкорпоровані до розвідок субнаціонального рівня політики;

– обґрунтовано, що категорія «субнаціональний політичний режим» – це результат прямого відношення між конкретними політичними явищами (національний політичний режим, державний устрій та інститут місцевого самоврядування), а не константа (умова) політичного виміру. Це проявляється у вигляді вираження, що відображає взаємозв'язки між елементами. Внаслідок цього, поняття слід розуміти у площині як не «обов'язкове», а доцільніше – в статусі або «виняток», або «правило»;

– аргументовано, що субнаціональний зріз сьогодні знаходиться нарівні з національним, але з позиції конструювання технік вивчення, навіть перевершив його за масштабом деталізації. Це пояснюється тим, що такий простір потребує ґрунтовнішої конкретизації для якісної перевірки інституційного шляху щодо наближення до демократичних стандартів реально. Як наслідок, це зумовило появу парадоксу в сучасній політології, коли «нижчий» просторовий рівень потребує ширшої методичної операціоналізації, ніж його «вищий» відповідник. Ця ситуація в розвідках на сьогодні виправдана і не має альтернативи;

– підкреслено, що усі «стартові» позиції видів режиму оптимально мають збігатися в межах однорідного національного політичного режиму за часом і типом між техніками, які застосовуються. Як правило, і «фінальні» позиції, у такому разі, сходяться, бо співвідносяться між собою теж. Тому взаємодія фінальних даних у Львівській і Чернівецькій областях була синхронною, а на Закарпатті спостерігалася їх асинхронність, де область тяжіла до наближено демократичного типу за інституційною, а до анократичного типу за експертною методиками. Якщо характеризувати дві групи випадків процесуально, тоді

для Львівщини і Буковини це виражалось конвергентною лінійністю, а для Закарпатської області – дивергентною.

Удосконалено:

– розуміння про формування погляду на субнаціональну проблематику на початку ХХІ ст., який фокусував увагу винятково на детерміністській, а не ймовірнісній причинності, що обумовило «відкриття дверей» для нових досліджень. Адже причинно-наслідкові зв'язки сприяли аналітичній ситуації з помірною кількістю випадків вивчення, де висновки можуть інтерпретуватися як достовірні по-справжньому. Натомість ймовірнісна причинність надавала середні показники кінцевих результатів як занадто гібридні, тобто змішані, зважаючи на одиничні звіти для кожного аналізованого кейсу;

– формулювання про три положення стосовно інституційної кореляції між політичною конфронтацією та ідеологічною диверсифікацією, зокрема на прикладі автократичного (низька ідеологічна диверсифікація і висока політична конфронтація), анократичного (діапазон, що охоплює нижче високого і вище низького рівнів обох маркерів) і демократичного (високий рівень ідеологічної диверсифікації та низький рівень політичної конфронтації) типів режиму. Це продемонструвало розуміння тези про розмивання лінії між однорідністю та неоднорідністю вимірів у режимах як варіативну площину для їх визначення;

– твердження, що дослідження субнаціонального рівня – це виняткова прерогатива окремих/колективних праць вчених (зрештою, досі так виглядає), які мають єдину мету (висвітлення інституційної якості соціо-політичного виміру одиниці держави), але здійснюють це в різному ступені репрезентації: чи то у виборчому аспекті, чи то в синтезі з громадським сектором, чи то акцентуючи увагу на владній побудові і маркерах її формування. Таким чином, науковці і їх техніки настільки неоднорідні за охопленням індикаторів, настільки це можливо з точки зору наукового розкриття територіальних явищ і процесів;

– положення, що чим вищий ступінь демократизації, тим масштабніший (суттєвіший) «ривок» різних інституційних проявів у соціо-політичному вимірі субнаціональної одиниці в цілому. Натомість, якщо її міра низька чи взагалі

відсутня, то це вказує про наявність тенденції, яку слід визначати як «реверс до авторитаризму». При цьому, такий наслідок був отриманий в результаті паралельної апробації обох видів методик (інституційної та експертної) на базі політичної практики Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010-2015 рр. як відображення особливостей політики на регіональному рівні.

Дістали подальшого розвитку:

– докази того, що особливістю логіки розвитку поглядів зарубіжних вчених в субнаціональній проблематиці була тенденція до еволюційності і риса інноваційності. Перша проявлялася у тому, що напрям досліджень виник з контексту, що мав добре аргументовану концептуальну основу і чітко зрозумілу політичну практику (національний вимір). Натомість друга – характеризувалася експериментальністю політологів, які апробуючи чи то концепти у поясненні явищ і процесів, чи то техніки у для їх вимірювання, зуміли висвітлити нову територіальну площину, яка нічим не поступалася іншим рівням, оскільки не поставала ні їх мінімізованим виявом, ні адитивним проявом;

– зауваження щодо деталізації питання про типологізацію режимів на субнаціональному рівні політики в контексті завершеної інтерпретації даних, що отримані після вимірювання інституційних параметрів. Як наслідок, було запропоновано інституційно розформувати класичні структурні взаємозв'язки та додатково виділити ще два проміжні, однак не менш важливі, блоки – наближено автократичний і наближено демократичний, які є допоміжними формальними підставами для розмежування і/або уточнення особливостей протікання політики, зокрема на відповідному територіальному рівні;

– позиція, згідно з якою з-поміж технік (інституційної та експертної) у визначенні демократизації варто надавати перевагу останній, якщо вона не суперечить першій і, звісно, базується на безперечному авторитеті експертів як реальних знавців місцевої політики. Так, вихідні дані, що отримані під час апробації суб'єктивної методики, виявилися науково ближчими до реальності де-факто у трактуванні особливостей функціонування політичних процесів

через конструкцію «субнаціональний політичний режим». З іншого боку, така ситуація актуальна виключно за виконання обидвох вимог;

– виявлено, що анократичний режим найбільш адаптивний/підходящий до втілення процесу субнаціоналізації, оскільки у ньому поєднується слабкий рівень уніфікації соціо-політичного життя (певне відсторонення у наближенні до автократії), попри наявність авторитарних структур та практик в управлінні, а з іншого боку – достатній інституційний запас (певні свободи і можливість діяти у легальній площині) для реалізації інтересів осіб, груп, кланів і т.д. через демократичні процедури/процеси, проте не для здійснення успішної форми демократизації.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана автором самостійно. Всі використані та залучені положення, думки чи висловлювання інших вчених мають посилання в тексті роботи, а джерела зазначені у списку літератури.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їхнього використання при аналізі інституційного розвитку областей в Україні на предмет демократичної трансформації, як комплексно, так і в контексті деталізації різних індикаторів. Це дасть змогу сигналізувати про проблемні виміри, параметри яких не поліпшуються, а значить становлять перешкоду до зміни субнаціонального політичного режиму на демократичний тип.

Отримані в дисертації результати можна застосувати для розширення погляду про функціонування політичних процесів на субрегіональному рівні в межах держави, способи вимірювання інституційного виміру та апробацію об'єктивних і суб'єктивних методик у політичній практиці України та інших держав. При цьому, матеріали та висновки дослідження можуть сприяти, як розробці нових, так і доповненню вже існуючих навчальних курсів у вищих закладах освіти, зокрема «Політології», «Політичних режимів», «Порівняльної політології».

Апробація матеріалів дисертації. Основні питання теми обговорені на таких конференціях, зокрема: Звітна конференція філософського факультету

в 2018 р. (ЛНУ ім. І. Франка), Студентська наукова конференція «Дні науки філософського факультету» в 2019 та 2020 рр. (ЛНУ ім. І. Франка), Міжнародна науково-практична конференція «Чинники розвитку суспільних наук в ХХІ ст.» і «Пріоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах» в 2019 р. (ГО «Львівська фундація суспільних наук», м. Львів), ІІІ Всеукраїнська наукова конференція «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» в 2018 р. (ДНУ ім. О. Гончара) і Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук» в 2019 р. (Причорноморський центр досліджень проблем суспільства, м. Одеса).

Публікації. Основні висновки і положення дисертаційного дослідження відображено у тринадцяти публікаціях, з яких: п'ять статей у виданнях, що входять до переліку фахових, одна – у зарубіжному, яке індексується в базі Scopus, сім – у збірниках тез доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені авторським розумінням у розкритті об'єкта та предмета дослідження, його метою і завданнями. Робота складається зі вступу, 5 розділів (сумарно – 12 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 312 сторінок. Обсяг основного тексту роботи – 228 сторінок. Список використаних джерел складається з 294 позицій, більшість з яких англomовні та іспаномовні.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА СТАН ВИВЧЕННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У МЕЖАХ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

1.1. Специфіка логіки розвитку поглядів зарубіжних науковців

Сьогодні субнаціональна проблематика у політичній науці – це однозначно новий, у контексті історії свого розвитку, напрям у порівняльних дослідженнях. Зараз його вивчення знаходиться на етапі розквіту і наявності широко розробленої теоретико-методологічної бази, однак встановленню такої ситуації передували складний і тривалий процес віднаходження особливого предмету дослідження, його конкретизація (просторова й інституційна) та методичне забезпечення.

Дослідження політологів-компаративістів на початку останньої чверті ХХ ст. відзначалися обмеженістю (вибірковістю) у вивченні явищ і процесів на субдержавному рівні. По суті, на нашу думку, ця ситуація була обумовлена двома причинами – об'єктивною та суб'єктивною. Якщо перша відображала панування дослідницької тенденції з національним фокусом уваги у політичній науці, як «загальнонаціональний ухил», або *whole-nation bias* [187], що окреслила тодішнє спрямування у порівняльних розвідках, то друга – уже символізувала дослідницький скепсис [36] щодо виконання таких спроб.

У той час науковці активно аналізували демократичні та авторитарні переходи/транзити держав на національному рівні, особливо у 80-90-х рр. ХХ ст. Проте пізніше, у контексті такої політичної практики, процес децентралізації, врешті-решт, детермінував інтерес до субнаціональної політики в унітарних і федеративних країнах, що взяли курс на демократизацію. Відтак на початку ХХІ ст. відбулося формування нового теоретико-методологічного підходу стосовно вивчення політичних інститутів і процесів, який, однак, у часовому аспекті, був відірваний від практики, яка здійснювалася уже майже тридцять років [104]. Таким чином, виникла об'єктивна потреба у висвітленні еволюції та теоретичного підґрунтя субнаціональної проблематики у політичній науці,

аби зрозуміти повністю методологічну основу політичної практики, тобто її «онтологію». Врешті-решт, поняття «субнаціональний рівень» тривалий час використовували винятково як своєрідну матрицю для досліджень, або фон, де аналізувалися різні соціо-політичні процеси, проте не як безпосередній (і самостійний) предмет вивчення, що, очевидно, гальмувало його наукове відкриття у межах політології.

70-і рр. XX ст. ознаменували початок досить довготривалого політичного процесу в глобальному масштабі. Це було охарактеризовано як «третя хвиля» демократизації [118], яка втілювалася як перехід національного політичного режиму від недемократичного у демократичний тип. При цьому, кульмінаційного вираження ці процеси набули у 80-90-х рр. XX ст., відколи значна кількість держав вступила до фази транзиту, а саме: демократичного та автократичного. Така проблематика отримала значний теоретико-методологічний відголос у доробках вчених [36; 53; 134; 164; 187; 194], які вивчали специфіку інституційних (і неінституційних теж) змін на національному рівні. Як наслідок, і політична теорія, і політична практика значною мірою вступили на шлях і часовий період децентралізації [212, с. 93].

Процеси демократизації та децентралізації детермінували об'єктивну акумуляцію високого потенціалу відцентрових сил у тих політичних системах, що трансформувалися. Саме така умова, у далекій перспективі, зумовила перестановку і зміщення акцентів у порівняльних політологічних розвідках з національного і/або міжнаціонального на субнаціональний рівень аналізу. І хоча ідеї вивчення цієї проблематики з'явилися ще на початку 70-х рр. XX ст., наукової автономності вона почала набувати лише на початку XXI ст. Причини такого часового розколу приховані у конкретних «обставинах», що виражалися у тогочасних теоретичних конструкціях, що набули вигляду специфічних форм упередження/стереотипу.

Впродовж досить тривалого періоду дослідники аналізували політичні процеси виключно на національному рівні. Загалом у науці побутувала ідея, що будь-який прояв політичного життя у зменшеному просторовому масштабі

– регіональному чи локальному – це лише проекція національного вияву. З іншого боку, відсутність інтересу до місцевої політики зумовлювалася сумнівом стосовно достовірності даних про субнаціональні явища і процеси, а також скептицизмом щодо можливості здійснення узагальнень через збільшення випадків на підставі субнаціональних одиниць. У своїй сукупності ці причини символізували феномен «головного ухилу» [187] у теорії політичної науки. Основний масив досліджень у другій половині XX ст., що мав відношення до теми демократизації і автократизації, був у національному руслі [56, с. 156-158]. Відтак «загальнонаціональний ухил» як своєрідний стереотип постав у вигляді відповідного атрибуту політичної науки від 70-х рр. XX ст. у політології.

Таке упередження відображало розвиток тогочасної методології, що ґрунтувалася на аналізі політичних процесів тільки на національному рівні. Загалом, деталізуючи цей момент, необхідно зауважити, що ми називаємо таке явище «упередженням», але вкладаємо дещо інше значення, оскільки цього потребує контекст, що осмислюється. Зокрема під ним розуміється конкретна історична конструкція або погляд у науці, що обумовлює розгляд реальності та її об'єктів під певним кутом зору. Згодом настає момент, відколи завдяки їй не можна адекватно прояснити деякі аспекти, зважаючи на її «вузькість» та обмеженість щодо інтерпретованих понять і явищ. Тому процес «зіткнення» старих і нових поглядів/підходів спричинює виникнення у межах конструкції таких наукових упереджень.

Таким чином, аналіз здійснювався у межах держав, що перебували у фазі транзиту. Відповідно, субнаціональна проблематика виникала як опосередкована (вторинна) у наукових результатах розвідок того періоду. Тут за приклад можна навести доречні зауваження від вчених, як Р. Даль (теза про аналіз типів режиму на субнаціональному рівні) [36] чи А. Лейпхарт (ідея «поздовжнього розширення» під час вивчення випадків) [134], чи Дж. Сарторі (думка про «рух» сходинками «драбиною концептуалізації» для повного розуміння об'єктів) [194]. Очевидно, всі вони мислили в рамках національного дискурсу, однак інколи «спускалися» на рівень нижче: до субнаціонального і його конкретизації. І хоча ці думки

були окреслені фрагментарно, лише деякими зауваженнями або згадками, проте це символізувало початок «виходу» за межі тогочасної теоретичної конструкції.

В цілому, за період з початку 70-х – середина 90-х рр. XX ст. був зроблений важливий «контакт» із субнаціональною проблемою у політичній науці. І хоча вона не була представлена значною кількістю робіт, а, як наслідок, відповідними теоретичним підґрунтям і практичними результатами, але головним досягненням стало її виділення як наявної і, зрештою, актуальної. Таким чином, на нашу думку, це символізувало окреслення першого етапу субнаціональної проблематики у політичній науці: період «контакту», або відкриття недосліджуваного досі предмету вивчення [116, с. 95-101].

Таке домінування теоретичної конструкції «загальнонаціональний ухил» у порівняльній політології закінчилося в останнє десятиліття XX ст., коли почали вивчати різні аспекти політики на субнаціональному рівні, що відобразилося в дослідженнях про територіальне продовження процесів і демократизації, і автократизації, у будь-яких частинах цілої держави. При цьому, слід відзначити, що саме «усунення» необхідно розглядати виключно у площині субрегіонального виміру, оскільки, це зумовлювалося об'єктивною потребою вчених для аналізу тільки конкретних територіальних явищ і процесів. По суті, зняття конструкції стосувалося питання прирівнювання унітарної і федеративної держав поміж собою як систем, що інтегрували сукупність кейсів для «горизонтального» вивчення. Адже дуже часто були наявна ситуації, коли завершений транзит (його демократизація) не гарантував дотримання громадянських прав і свобод індивідуумам на місцях (у субнаціональних одиницях). Як наслідок, виникла потреба у «зменшенні масштабу», аби якісно і детально перевірити результати цих транзитів на відповідність їх інституційної спрямованості територіально.

Ця тенденція піднесла місцеву політику на важливе місце у порівняльних дослідженнях у середині 90-х рр. XX ст. Більше того, будучи під впливом процесів демократизації і децентралізації, субнаціональна одиниця почала відображати якісно-кількісний еквівалент змін на рівні держави (одночасно в її частинах теж), а також постала феноменом соціо-політичного життя, що

не розглядався уже як мінімізований вияв національної політики. Така ситуація була характерною як для унітарних, так і для федеративних держав [52]. Як наслідок, аналіз субнаціональних одиниць почав відігравати значно більшу роль у порівняльній політології. Було здійснено значну кількість досліджень з таких проблем, як етнонаціональні конфлікти, економічні, політичні, соціальні реформи та демократизація, що залежали від порівняння субнаціональних одиниць загалом і між собою [50; 51; 54; 77; 110; 136; 137; 156; 178; 189; 193; 218]. Щоправда, до кінця XX ст. було приділено недостатню увагу різним питанням, які виникали у процесі таких розвідок.

Тут, на нашу думку, необхідно зробити деяке уточнення щодо методології для досліджень. Адже сама проблематика була певним чином опрацьована до часу, коли актуалізувалася теоретична конструкція «загальнонаціональний ухил» у порівняльній політології. Прикладом можуть слугувати ранні роботи Ч. Тіллі [222], Х. Лінца та А. де Мігеля [135], М. Кассельмана та Д. Розенталь [124] і С. Тарроу [216; 217]. При цьому, з вищевказаних праць варто відмітити тільки дослідження Х. Лінца і А. де Мігеля, яке постало одним з небагатьох на той момент часу, де розглядалося питання методології, що пов'язане з порівнянням субнаціональних одиниць.

На початку XXI ст. формується погляд на субнаціональну проблему, який акцентував увагу вже на детерміністській, а не ймовірнісній причинності, що обумовило «відкриття дверей» для нових досліджень. Адже причинно-наслідкові зв'язки сприяють дослідницькій ситуації з помірною кількістю випадків, де висновки можуть інтерпретуватися як достовірні по-справжньому [214]. Натомість ймовірнісна причинність надає середні показники кінцевих результатів як надто гібридні (або змішані), зважаючи на одиничні звіти для кожного випадку в аналізі.

Перше десятиліття XXI ст. характеризувалося наявністю досліджень, які репрезентували значно більший інтерес до субнаціональної проблематики. Вони були підкріплені авторськими методиками вимірювання і класифікаціями кейсів у межах субнаціональних одиниць. Також невід'ємним атрибутом для

більшості робіт постала наявність дослідницьких концептів як інноваційних ідей, що пояснювали, чому саме субнаціональну одиницю слід розглядати, як щось більше у політико-соціальному вимірі, ніж лише частину держави.

Як результат, у період від середини 90-х рр. XX ст. до середини другої декади XXI ст. хронологічно слід виділити другу фазу розвитку субнаціональної проблематики в компаративістській політології – етап «взаємодії» [116, с. 101-109]. Саме тоді вперше була здійснена «комунікація» між політичною практикою і новою теорією, яка тільки почала осмислюватися вченими. Цей процес виглядав як форма побудови авторських концептів, які не лише виражали новий погляд на політичні процеси на субнаціональному рівні, як унікальну (виняткову) ідею, а заснувало алгоритм стосовно аналізу таких феноменів. Також це сприяло створенню двох видів технік вимірювання інституційного розвитку в межах субнаціональної одиниці щодо національної демократичної спрямованості. При цьому, важливою зміною стала трансформація теоретичної конструкції (тільки в рамках субнаціональної проблематики): від «загальнонаціонального ухилу» до «федеративного монізму». Останню можна інтерпретувати, як погляд, для якого єдиною (актуальною) одиницею субнаціонального аналізу є частини (суб'єкти) федеративних держав, що володіють певною юридично визначеною політичною самостійністю на противагу адміністративно-територіальним частинам унітарних держав. Відтак у роботах превалювали виключно федеративні країни, а саме: Аргентина, Бразилія, Мексика, Росія, Індія, США і т.д., а унітарні держави упускалися з цього списку. Однак така проблема стала лише питанням часу.

Тенденції у порівняльних дослідженнях відкрили нові практичні площини (територіальні рівні) для апробації концептів і технік вимірювання з середини другого десятиліття XXI ст. Ця ситуація була спричинена двома чинниками.

Першим фактором постав процес демократизації у багатьох унітарних країнах Латинської Америки, а тоді економічні ринкові реформи, що зумовили процес політичної децентралізації. З іншого боку, для деяких держав, як Чилі і Колумбія, децентралізація почалася раніше, ніж сама демократизація, а тому

говорити про транзит до демократії у відношенні до них було зарано (апелюємо тут до 90-х рр. XX ст., оскільки за останніми даними такі країни відносяться до «повноцінної» і «недосконалої» форм демократії відповідно). Власне ці ситуації стали винятковими. Зрештою, спільною специфікою було те, що децентралізація влади постала загальним трендом (спрямуванням) і процесом, що зумовлювали інституційні зміни у всіх державах регіону незалежно від форми державного устрою. Відтак латиноамериканські країни почали обирати власні органи влади в масштабі субнаціонального рівня. І попри те, що темпи, глибина і ступінь здійснення децентралізації влади різнилися, країни позиціонувалися як схожі випадки в рамках одного процесу, тобто становили цілісний кластер для порівняльного аналізу. У будь-якому разі результат цього процесу віддзеркалював все більшу актуальність політичного життя, як у державі в цілому, так і на місцевому і/або субдержавному рівнях конкретизовано. На нашу думку, цей фактор характеризувався ознакою тривалості, бо був наявним протягом усього часу детермінації і навіть тоді, коли процес демократизації буде завершений. Більше того, чинник буде визначатися, як установчий та превентивно історично актуальний де-факто.

Другим фактором був наявний результат апробації субнаціонального порівняльного методу в політичних розвідках. Завдяки такому інструментарію були отримані важливі висновки на основі аналізу політико-соціальних процесів на субнаціональному рівні у багатьох країнах світу. Вчені не лише показали міру нерівномірності економічних та політичних процесів у різних частинах держави, а й здійснили їх кореляцію з національним рівнем у різних формах: дефініції, формалізації та типологізації. Під ними, на нашу думку, необхідно розуміти конкретний синтезований «вклад» у дослідження субнаціональної проблеми. Відповідно, «дефініція» – це «вклад» в означення, найменування чи наповнення змістом явищ, які були розглянуті, тобто будь-які аналізовані кейси. Тоді «формалізація» – це уже «вклад» у вимірювання, який складається з самої техніки вимірювання і певної системи, що надала цифрове окреслення процесам, що розглядалися. І «типологізація» – це «вклад» щодо виявлення та

розширення подібних випадків на основі групи критеріїв у рамках спільної теорії для цих кейсів. Іншими словами, було зроблено поняттєвий інструментарій та його типологізація на основі формалізації даних.

Таким чином, вищезначені чинники зумовили на теперішній момент доречне зацікавлення до субнаціональної проблематики і в теоретичному, і в практичному аспектах. Більше того, вчені реалізують, при цьому, дві пов'язані цілі: а) розширення теорії та методології за рахунок політичної практики як апробації побудови «теорія-концепт-вимірювання» в дії на прикладі різних розвідок; і б) окреслення політичних процесів на субнаціональному рівні та його територіальних підрівнях, базуючись на теоретичних напрацюваннях, що наявні у наш час. Загалом під конструкцією «теорія-концепт-вимірювання» ми розуміємо і називаємо систему, що виражає переваги субнаціонального методу у компаративістських дослідженнях. Цей погляд об'єднує як: а) загальну теорію, що становить дискурс (теоретичне підґрунтя) у межах якого розвивається проект аналізу; б) концепт як інноваційну ідею, яка відображає розвиток явища на субнаціональному рівні; і в) вимірювання як комплексну групу інструментів, за допомогою яких формалізується якісно-кількісні ознаки процесів у межах територіальної одиниці, аби зрозуміти, якою вона є інституційно насправді.

Важливим етапом для новітніх досліджень було подолання теоретичної конструкції «федеративний монізм» у дослідженні субнаціонального рівня політики. На сьогоднішній день наукові розвідки [8; 38; 44-45; 89; 106; 174] стосуються безпосередньо унітарних держав також. Більше того, тепер критерій «політичний устрій» відображається у зовсім іншому аспекті, зокрема: статус «монополії» трансформувався у позицію «одного з декількох» детермінантів впливу. Тут, на нашу думку, варто наголосити на тому, що форма державного устрою до цього часу зумовлювала наявність (у федераціях) чи відсутність (в унітарних країнах) вивчення феномена «субнаціональний політичний режим» у політичних системах. Зараз же державний устрій – це лише «один з чинників» у визначенні умов розвитку цього явища, а не ключовий фактор впливу на нього.

В цілому, дослідження не обмежувалися феноменологічним (предметним) і територіальним ототожненням субдержавного політичного режиму з межами адміністративно-територіальних одиниць держави. Хоча раніше була прикметна інша ситуація, коли у розвідках територіальні одиниці ідентифікувалися з одиницею поділу держави та аналізувалися винятково в її межах (на другому етапі розвитку субнаціональної проблематики). Натомість пізніше вченими були окреслені нові дослідницькі напрямки. Зокрема одним з них постав аналіз муніципальних одиниць як вираження типу субнаціонального політичного режиму [171]. Науковці осмислили стратегії місцевого економічного розвитку в рамках ідеї «фрагільного управління» (неформальні процеси планування) [158], розширили теорію субнаціонального електорального зв'язку [126], визначили економічну диверсифікацію як чинник субнаціонального авторитаризму [152] або окреслили поняття «субнаціональна демократія» через феномен «траєкторії розвитку» [175].

Врешті-решт, вивчення і порівняння субнаціональних режимів постало науковим інтересом не тільки для латиноамериканських та американських вчених, попри те, що їх вклад у справу є найбільшим. Адже воно доповнилося роботами дослідників з Європи та Африки [108; 111; 139]. При чому кількість політологів, яка зацікавлюється цією проблематикою, постійно зростає. Так сьогодні проблема почала активно інтернаціоналізуватися, тобто стала актуальним питанням для багатьох держав у всьому світі. І, очевидно, це ще не «кінець» досліджень, оскільки поняття «субнаціональний політичний режим» є вкрай варіативним у виявах політичної практики, гнучким для аналізу і неоднозначним в інтерпретаціях. Зрештою, це спостерігається, як на рівні відображення реальних випадків, так і на рівні їх концептуалізації.

Таким чином, можна стверджувати, що процес утвердження (фіксація) субнаціональної проблематики у політичній науці вже на стадії завершення. Цей момент слід охарактеризувати як усунення теоретичних конструкцій – «загальнонаціональний ухил» і «федеративний монізм», – що домінували в порівняльних розвідках та обмежували вивчення відповідних явищ та процесів

до середини II декади ХХІ ст. (маємо на увазі лише дослідження, що стосувалися субнаціонального рівня політики). Тому зараз вчені увійшли до третього періоду, зокрема етапу «співробітництва», який поєднав і динамізм, і варіативність в апробаціях теоретико-методологічних принципів, і автономність особливого інструментарію, і неоднорідну політичну практику субнаціонального масштабу [116, с. 109-116]. Усе це разом – система, у якій сформувався новий погляд на об’єкти, які досі перебували у тіні національного дискурсу, проте розвивалися за певними правилами, що виходили за його межі [219]. Врешті-решт, своїми здобутками дослідники змогли і виділити місце для субнаціональної проблеми у політичній науці, і окреслити спектр питань для її вивчення, і аргументувати інструментарій для реалізації вищезазначених завдань.

Підсумовуючи розвиток субнаціональної проблематики, ми побудували таблицю, що висвітлює найважливіші моменти цього процесу (еволюції) на кінець другої декади ХХІ ст. При цьому, слід наголосити, що за останнє півстоліття вона пройшла складний шлях до становлення у рамках порівняльної політології: від моменту «відкриття» до формування самостійного дослідницького напрямку. Як і будь-яка наукова проблематика, вона характеризується еволюційними етапами власного розвитку, які розмежовані хронологічно. Додатковими маркерами кожного періоду стали ключові постаті, базові ідеї й концепти та поле наукової розвідки, що сумарно можна узагальнити в рамках єдиного набору даних (див. табл. 1).

В процесі еволюції проблематики було наявне тривале протистоянням поміж її «онтологією» і «методологією» [104]. Це обумовилося тим, що вчені осмислювали субнаціональні явища завдяки невідповідним інструментам для здійснення такого аналізу. Процес їх «вирівнювання» розпочався у ХХІ ст., відколи науковцями було виокремлено субнаціональний порівняльний метод, його сильні сторони та дослідницькі можливості. Більше того, на його підставі конструювалися методики для вивчення субнаціональних режимів. Властивою ознакою для цих технік була методологічна дихотомія як розділення джерел на об’єктивний і суб’єктивний виміри. Але згодом ця особливість видозмінилася

у форму методологічного синтезу. Як наслідок, це вплинуло на стиль здійснення субнаціональних досліджень: спочатку вони були фрагментарними, а потім – комплексними.

Таблиця 1

**Еволюція та ключові особливості субнаціональної проблематики у
політичній науці**

Етап	I	II	III
Хронологічні рамки	Початок 70-х – середина 90-х рр. XX ст.	Середина 90-х рр. XX ст. – перша половина другої декади XXI ст.	Середина другої декади XXI ст. – досі
Ключові постаті	Р. Даль, С. Роккан, А. Лейпхарт, Дж. Сарторі	Г. О’Доннелл, Р. Снайдер, Е. Гібсон, К. Гервасоні, А. Гірауді, Ж. Бехренд, Е. Бентон	Ф. Фрейденберг, Х. Піно Урібе, К. Ітон, Т. Фаллеті, І. Харберс, Х. Севілья, Л. Уайтхед
Основні ідеї та концепти	Оскарження та участь на субнаціональному рівні, національне упередження, повздовжнє розширення, зміна корелятивної ситуації	Регіональні режими, територіально-правова кореляція, субнаціональний порівняльний метод, граничний контроль, територіальність, рантьєризм, субнаціональний недемократичний режим, закрита гра провінційної політики, федеративний монізм	Синтетичний динамізм теоретико-практичного поля дослідження, траєкторія розвитку політичного режиму, субнаціональний економічний націоналізм, субнаціональні структури та практики
Поле наукових розвідок	Національний режим, транзитні держави	Федеративні держави	Федеративні та унітарні держави, структурні частини субнаціональних одиниць (муніципалітети)
Особливості дослідження	Непряме, фрагментарне, мінімальні зауваження	Пряме, вибіркове, методологічна дихотомія	Пряме, комплексне, методологічний синтез

Джерело: таблицю побудовано на основі доробків вчених [36; 41; 52; 56; 70; 80; 86; 187]

Загалом історіографія субнаціональної проблематики акумулювала певні особливості, які, на нашу думку, необхідно окреслити через три виміри, для того, аби чіткіше, з позиції кількісних параметрів, зрозуміти ситуацію навколо вивчення субнаціональної проблематики у політичній науці у світі.

По-перше, це – географічна і часова диференціація (синтез вимірів), суть якої полягає у тому, щоб відобразити нерівномірність дослідження проблематики з точки зору територіального поширення і хронологічної протяжності. І попри те, що наразі цей напрям доволі популярний в порівняльних розвідках у всьому світі, ми отримуємо вкрай неоднорідну картину.

По-друге, це – співвідношення наукового доробку поміж зарубіжними та вітчизняними дослідниками (третій вимір). Очевидно, що субнаціональна проблематика була відкрита та запозичена з Америки (частина світу), а тому системи напрацювань будуть значно різнитися між собою. З іншого боку, для нас, головним чином, постає важливим не так кількісна змінна (хоча, вона теж), як формування узагальненого погляду на картину розвитку і її репрезентацію (якісно-кількісне розуміння). Відповідно, аналіз історіографії здійснювався через призму наукових здобутків (робіт) дослідників в географічній площині світу та хронології до нашого часу.

Таким чином, у дисертаційній роботі зосереджено увагу на дослідженнях 186 науковців, з яких 18 – українських і 168 – зарубіжних. Але варто зауважити, що така цифра – це лише сума дослідників, на яких ми акцентуємо виключно у рамках субнаціональної проблематики. З іншої сторони, у роботі використані додаткові праці, які були необхідні для висвітлення конкретних аспектів. Саме розкриття специфіки історіографії за вказаними вище трьома вимірами ми розпочнемо із зарубіжних представників. Перш за все, потрібно додати, що хоча кількість унікальних дослідників становила 168 осіб, однак двоє з них, тобто О. Лібман і А. Ткаченко, були приналежні до двох університетів одночасно. Як наслідок, загальна сума науковців – 170. Принцип, за яким відбувалося обрахування, відображався, як «один освітній заклад – один дослідник». При цьому, слід наголосити, що інформація стосовно вчених і їхні здобутки була

отримана завдяки електронним ресурсам, як Google Scholar, Academia.edu і порталів тих університетів, які зазначалися науковцями безпосередньо.

На нашу думку, варто розпочати розгляд з географії поширення вчених у світовому масштабі, аби зрозуміти загальний характер досяжності (наукового проникнення) субнаціональної проблематики у рамках політичної науки. Як наслідок, було отримано наступну картину (див. табл. 2).

Таблиця 2

Географічна (за частинами світу) та процентна репрезентація науковців в рамках субнаціональної проблематики у порівняльній політології

№	Частина світу	Кількість країн	% від усіх країн	Кількість дослідників	% від усіх дослідників
1	Північна Америка	3	11,5	78	45,9
2	Південна Америка	7	27	38	22,3
3	Європа	12	46,1	50	29,4
4	Азія	2	7,7	2	1,2
5	Африка	2	7,7	2	1,2
Загалом	5	26	100	170	100

Джерело: таблицю побудовано на основі інформації, отриманої з ресурсів, як Google Scholar, Academia.edu і порталів університетів, до яких приналежні науковці

Спочатку необхідно деталізувати один момент. Попри те, що загальне число країн було 25, проте сума їх репрезентації становила 26. Причина такої ситуації у тому, що Росія знаходиться у двох частинах світу (Європі та Азії). У роботі була здійснена географічна диференціація за місцем освітніх закладів у конкретній частині світу. Таким чином, усі представники з Росії були розділені у пропорціях: 13 – у європейській та 1 – в азіатській частинах материка Євразія.

По суті, ця географічно зумовлена статистика і процентна репрезентація дослідників за частинами світу відобразила чотири ключові тенденції. По-перше, Європа – це найбільш чисельний територіальний регіон за кількістю

країн (майже половина), але представлений тільки третиною від усіх науковців. По-друге, Північна Америка займає домінуючу позицію за кількістю дослідників (дещо менше як половина), однак за числом географічного представництва слідує на третьому місці після Європи і Латинської Америки. Тоді, по-третє, Південна Америка – це територіальний регіон, який рівномірно представлений в обох компонентах на рівні чверті ($\approx 25\%$) від усієї кількості. І, по-четверте, регіони, як Азія й Африка, поки що постають як слаборозвинуті та мало інкорпоровані до розвідок субнаціонального рівня політики.

Загалом вибір географічного критерію акумулює перспективи значної деталізації, яка, на нашу думку, може продемонструвати чіткіші орієнтири в розкритті поставленого питання. Відповідно, було проаналізовано не лише об'єднані форми представлення дослідників через спектр «частина світу», проте й зосереджено увагу на конкретних виявах, що відображаються через вимір – «країни світу». Зважаючи на таке формулювання, отримані наступні результати (див. табл. 3).

Базуючись на поданих даних, маємо можливість уточнити деякі особливості стосовно висновків (ключових тенденцій), про які згадувалося вище. По-перше, для Європи як частини світу прикметна наявність «субнаціонального ядра» (тобто держави, що найбільш задіяні у відповідні дослідження), що утворене з половини представників, тобто Росії (європейська частина), Сполученого Королівства, Німеччини, Швеції, Іспанії, Нідерландів, і рівнозначної за числом членів «субнаціональної периферії», тобто Норвегії, Італії, Данії, Угорщини, Швейцарії, Фінляндії. Таким чином, можна говорити про високу національну диверсифікацію регіону із сформованим теоретичним навантаженням (наразі).

По-друге, низьке представництво країн Північної Америки зумовлене їх малою кількістю у регіоні загалом. З іншого боку, США займають безапеляційно домінуючу першість не лише у цій частині світу, але в цілому серед усіх держав. Натомість Мексика і Канада, попри втричі менший сумарний дослідницький потенціал (сума вчених) – 11,1% і 34,7%, відповідно, займають чільне місце серед здобутків у рамках субнаціональної проблематики.

Таблиця 3

Географічна (за країнами) та процентна репрезентація науковців в рамках субнаціональної проблематики у порівняльній політології

№	Країна	Число дослідників	% від усіх дослідників
1	США	59	34,7
2	Колумбія	14	8,2
3	Росія	14	8,2
4	Мексика	13	7,6
5	Аргентина	12	7
6	Сполучене Королівство	9	5,3
7	Канада	6	3,5
8	Німеччина	6	3,5
9	Бразилія	5	2,9
10	Швеція	5	2,9
11	Іспанія	4	2,4
12	Нідерланди	4	2,4
13	Норвегія	3	1,8
14	Чилі	3	1,8
15	Еквадор	2	1,2
16	Італія	2	1,2
17	Венесуела	1	0,6
18	Данія	1	0,6
19	Уганда	1	0,6
20	Угорщина	1	0,6
21	Танзанія	1	0,6
22	Перу	1	0,6
23	Швейцарія	1	0,6
24	Фінляндія	1	0,6
25	Японія	1	0,6
Загалом	25	170	100

Джерело: таблицю побудовано на основі інформації, отриманої з ресурсів, як Google Scholar, Academia.edu і порталів університетів, до яких приналежні науковці

По-третє, регіон Південна Америка репрезентує значний науковий вклад у дослідження субнаціонального рівня політики (зрештою, ця проблематика як самостійний напрям у порівняльній політології вперше окреслюється саме там). Загалом країни, як Колумбія, Аргентина і Бразилія представлені значною

кількістю політологів-компаративістів та відіграють центральну роль у вивченні політичних, соціальних і економічних процесів на субнаціональному рівні, їх методологічному та методичному окресленні. Тоді, як Чилі, Еквадор, Венесуела і Перу, побіжно інтегровані у такі дослідження через специфіку функціонування їх політичної системи у контексті протікання процесів на субнаціональному рівні у більш однорідному вияві, що, звісно, не обумовило науковий інтерес настільки, як у державах регіону, де це відбувається по-іншому, тобто в Колумбії, Аргентині та Бразилії. Іншими словами, політична практика деяких держав окреслила гомогенність чи гетерогенність протікання режиму та політики на місцях, а, отже, безпосередньо формувала порядок денний актуальних наукових проектів, що і сталося.

І, по-четверте, для таких територіальних систем, як Азія – Росія (азійська частина) і Японія, так й Африка – Танзанія та Уганда – відповідні розвідки досі (можливо, поки що) виглядають, як «екзотичні», або нетрадиційні.

Як результат, виходячи з такого контексту, нашою кінцевою метою стало формування списку найактивніших освітніх закладів у вивченні субнаціональної проблематики за місцем їх локалізації (країна походження) і кількістю вчених. Слід додати, що вибір форми «топ-8» зумовлений значним числом університетів й інших освітніх структур, які розташувалися в межах 9-10 позицій, що усунуло б об'єктивне окреслення спектру їх ієрархії.

В цілому, результати такого аналізу підтвердили положення, які були отримані раніше. По-перше, у США, Аргентині і Колумбії на теперішній час сформувалися найавторитетніші центри аналізу субнаціональної проблематики (по два у кожній країні). З одного боку, вони представлені значною кількістю політологів (від 8 до 12), що не властиво іншим освітнім закладам, а з іншого – географія їх поширення зосереджена в Америці (як частина світу), звідки якраз виник напрям.

По-друге, у Росії (європейській частині) знаходиться потужний науковий центр, що акумулював найбільшу кількість вчених з позиції «один університет». Також до рейтингу увійшла Мексика з однією дослідницькою установою, що

була не єдиною поміж усіх мексиканських структур такого типу, однак стала ключовою у вивченні субнаціональної політики й інших дотичних до неї явищ і процесів. Таким чином, загальна ситуація виглядала так (див. табл. 4).

Таблиця 4

**Рейтинг топ-8 університетів за числом науковців, що вивчали
субнаціональну проблематику**

№	Освітній заклад	Місце розташування	Кількість дослідників	Дослідники
1	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки»	Росія	9	О. Лібман, Р. Туровський, Ю. Гайворонський, В. Козлов, Д. Розенберг, А. Воробйов, А. Городнічев, Д. Єсаулов, А. Ткаченко
2	Каліфорнійський університет	США	7	Д. Колліер, С. Левіцкі, Б. Геддес, К. Ескобар, К. Гарман, С. Хаггард, К. Чапл
3	Університет Росаріо	Колумбія	6	Х. Діас, Я. Бассет, Х. Бернал, А. Карвахаль, К. Стівенс, С. Отеро-Багамон
4	Андеський університет	Колумбія	6	М. Віллс, Г. Дункан, К. Штайнер, Л. Вілс-Отеро, Х. Піно Урібе, С. Монтеро
5	Університет Торкуато Ді Телла	Аргентина	5	К. Гервасоні, П. Балан, Ш. Альварес, Г. Лодола, Ф. Галеано
6	Північно-Західний університет	США	4	Дж. Магоні, Е. Гібсон, Й. Кенавас, О. Макарін
7	Центр економічних досліджень та викладання	Мексика	4	С. Гонсалес, А. Понсе, М. Реболледо, Е. Роблес
8	Національний університет генерала Сан-Мартін	Аргентина	3	Л. Гонсалес, Ж. Бехренд, М. Мера

Джерело: таблицю побудовано на основі інформації, отриманої з ресурсів, як Google Scholar, Academia.edu і порталів університетів, до яких приналежні науковці

Попри вищеподаний рейтинг, у дисертаційній роботі проаналізований вклад політологів ще з 108 освітніх закладів. Таким чином, загальне число всіх освітніх структур становило 116 одиниць. Узагальнюючи ці дані, можна виділити те, що на сьогодні субнаціональна проблематика не лише популярна у світі (і науково актуальна), а й широко поширена за місцями географічної дислокації центрів вивчення і дослідження. Зрештою, розвідки такого типу переживають час свого піднесення у рамках порівняльної політичної науки.

Не менш важливим при аналізі субнаціональної проблематики постав часовий критерій. І не винятково тому, що завдяки йому прослідковується її хронологічна тяглість як така, а те, що цей чинник уможлиблює виділення еволюційних фаз, їх специфіки і надає ймовірнісні відповіді на ситуації, що відбулися. В цілому, часові рамки дослідження окреслюються періодом від початку 70-х рр. XX ст. – і дотепер. Хоча, певні питання стосовно методології субнаціональної проблематики були закладені ще у 60-х рр. XX ст., але досить складно їх співвіднести в безпосередньому відношенні до неї, а не розглядати, як дотичний аналіз в рамках системного погляду на явище регіоналізму або застосування порівняльного методу для малої множини випадків. З іншого боку, ці дослідження у 70-ті рр. XX ст. були дещо утопічним через відсутність повної інформації про кейси. По суті, основна проблема була в практичному аспекті втілення таких розвідок. Додатково слід брати до уваги, що теоретична основа субдержавних явищ окреслювалася як зрозуміла, але не могла осмислюватися в рамках тогочасного методологічного інструментарію у політичній науці.

Отже, було побудовано лінію історичної ретроспективи субнаціональної проблематики через персоналії вчених, що здійснили той чи інший вклад до цієї справи (див. додаток Б). У системі, що об'єднала: дослідників, їх приналежність до освітніх закладів та інших структур (Світовий банк, консалтингові компанії, Інститути розвитку, групи економістів, наукові ради і т.д.), кількість наукових праць, роки публікації і предметне поле наукових інтересів – вся інформація була згрупована за хронологічним принципом. Щоб проілюструвати темпи зростання інтересу до цієї проблематики, ми вирішили відобразити це через

кореляцію поміж числом робіт та десятиліттями, у яких вони опубліковані. Загалом були отримані різноманітні дані для кожної декади. Так у 70-х рр. XX ст. у світ вийшло тільки 2 праці, а тоді у 90-х рр. XX ст. – уже близько 10 (80-ті рр. XX ст. можна визначити як проміжний період у вивченні проблематики). Натомість за неповні дві декади XXI ст. було продемонстровано значно вищий рівень зацікавленості політологів: у першій – опубліковано майже 40 наукових робіт, у другій – близько 120 досліджень (знову ж таки наголошуємо, що вся інформація про кількісні дані отримана шляхом моніторингу та аналізу тих ресурсів, про які ми зазначили вище).

Таким чином, доречно стверджувати, що у порівняльних дослідженнях субнаціональна проблематика як самостійний напрям вивчення зайняв(-має) наразі вагоме місце, зважаючи на наявний доробок у науці в цілому. Очевидно, що останній буде лише розширюватися завдяки новим розвідкам щодо теоретико-методологічного, технічного і практичного аспектів, оскільки спектр проблем відобразили площину, де досі ще не все вивчено і виміряно, а також не всюди (територіально) висвітлено в кількісно-якісному вимірі предметну специфіку явищ і процесів на субнаціональному рівні.

Загалом особливістю логіки розвитку поглядів зарубіжних науковців в рамках субнаціональної проблематики була тенденція до еволюційності і разом з тим риса інноваційності. Перша проявлялася у тому, що цей напрям досліджень виник з контексту/дискурсу, який мав добре аргументовану концептуальну основу і чітко/детально зрозумілу політичну практику – національний вимір. По суті, його конкретизація, у територіальному аспекті, зумовила появу питань стосовно протікання інституційних процесів соціо-політичного характеру. Як наслідок, з'явилася наукова потреба у вивченні цілого кола проблем або перевірці гіпотез, що не отримали достатніх підстав в обґрунтуванні у межах усталеного погляду. Натомість друга ознака характеризувалася експериментальністю з боку політологів, котрі застосовуючи чи то авторські концепти у поясненні явищ і процесів, чи то апробуючи техніки щодо їх вимірювання/оцінювання, зуміли висвітлити нову територіальну площину, яка нічим не поступається іншим

рівням – національному і локальному, – оскільки не постає ні мінімізованим виявом одного, ні адитивним проявом іншого. Зрештою, сам субнаціональний масштаб спочатку постав вторинним наслідком національно детермінованих досліджень, а лише тоді – окремим напрямком у порівняльній політології. За півстоліття цей процес дійшов до фази, коли субнаціональна політика і будь-які її прояви чи дотичні питання до неї становлять уже самостійний вимір наукового знання. В принципі, ця тенденція тільки посилюється, зважаючи на важливість серед науковців цього різновиду розвідок у наш час.

1.2. Особливості в підходах українських вчених

Дослідження субнаціональної проблематики в українській політичній науці аналізується у дисертації через два аспекти. По-перше, як самодостатній здобуток вітчизняної політології. І, по-друге, місце такого доробку в межах розуміння субнаціональної політики в Україні загалом. В цілому, зважаючи на новизну і віддалену локалізацію виникнення та вивчення проблеми (Америка), дослідження у цій галузі з'явилися зовсім недавно, а кількість науковців, що нею займається, доволі незначна, попри актуальність для нашої держави.

Прикметною особливістю для вітчизняних розвідок була рефлексія щодо субнаціональних процесів через спектр дотичних понять, концептів і явищ, які не завжди осмислюються у рамках цієї проблематики безпосередньо. Деколи дослідження проводилися на рівень нижче, зокрема «опускалися» до міського чи локального аспектів в аналізі соціо-політичних й економічних процесів [263-265; 269; 275] або стосувалися місцевої демократії як відображення форми комплексного типу, що акумулювала культурний і демократичний елементи трансформацій у такій просторовій перспективі [268].

Історія вивчення субнаціональної проблематики (або наближених до неї питань) розпочалася у кінці першої декади ХХІ ст., але дещо в іншому форматі. Якщо західні науковці почали осмислювати ці питання у непрямій формі (як похідний результат первинних розвідок), тоді українські політологи розглядали дотичні явища, що існували або протікали, як невід'ємний атрибут в рамках субнаціонального політичного режиму (хоч саму структуру вчені так не називали). Відповідно до цього, дослідники вивчали концепції міських політичних коаліцій [235], локальний міський режим і міський політичний простір [267], трактування поняття «регіон» і методологію його вивчення [242]. Однак надалі розвідки субнаціонального рівня політики були куди більш націленими і безпосередньо пов'язаними із цією проблемою, що особливо сприяло започаткуванню нового наукового напрямку досліджень в українській політичній науці. Такий сценарій, на нашу думку, був зумовлений двома чинниками.

По-перше, виходом монографії дослідника В. Литвина [270], у якій було присвячено цілу структурну частину субнаціональній проблематиці (Розділ 7. Субнаціональні політичні режими: визначення, типологія і порівняльний аналіз). В цілому, ця робота, зважаючи на наявні дослідження українських політологів протягом усієї другої декади ХХІ ст. (забігаючи вперед), стала найґрунтовнішою з точки зору обсягу та глибини розкриття проблематики в історіографічному, теоретико-методологічному і методичному аспектах. По суті, на нашу думку, автора можна вважати першовідкривачем тематики в українській політології. У той же час (2014 р.) вийшла також стаття С. Рибалки, що була спрямована на розкриття «особливостей формування регіональних політичних режимів як способів взаємодії регіональних владних структур та суспільства» [276].

По-друге, в 2016 р. було опубліковано уже ряд досліджень у «Наукових записках» (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України), де автори заснували тенденцію у теоретико-методологічному окресленні феномену «субнаціональний політичний режим», вдаючись до конкретних прикладів з української політичної практики [236-237; 258; 278]. Ці дослідження характеризувалися двоякою особливістю. З одного боку, було проаналізовано політичний процес у конкретних регіонах – Полтавському, Чернівецькому, Дніпропетровському чи Львівському, а з іншого – існував акцент на певному теоретичному концепті, що відображав специфіку протікання таких процесів: історична причинність, зовнішні та внутрішні чинники, символічні ресурси чи інститут місцевих виборів.

Натомість за період часу 2017-2018 рр. було отримано найбільше число наукових досліджень, зокрема за цей проміжок вийшли два випуски «Наукових записок» [238-239; 253; 259; 261; 279; 290; 292-294]. Такий доробок постав продовженням ранніх напрацювань тих же вчених та окреслив методологічні рамки як форму для аналізу регіональних режимів в українських реаліях. Як наслідок, спільною рисою для усіх розвідок був історичний аналіз (погляд) політичних процесів та їх розвиток навколо інституту виборів як механізму отримання влади. Іншими словами, феномен «субнаціональний політичний

режим» конструювався як конфігурація владних сил у субнаціональній одиниці, що постає як даність через циклічне функціонування інституту місцевих виборів. Очевидно, що, при цьому, «владне коло» розумілося як сукупність формальних і неформальних акторів у субрегіоні, що впливали(-ють) на рішення владних інститутів, а не лише його реалізували. Таким чином, класичної для західної науки методики аналізу субнаціональних політичних режимів – об’єктивної (інституційної) чи суб’єктивної (експертної) – не було ні створено, ні апробовано в українських реаліях (політичній практиці) на кінець другої декади ХХІ ст.

Незважаючи на відсутність такого алгоритму, все-таки в політології було наявне ґрунтовне концептуальне й інструментальне навантаження, що дуже важливе для реалізації територіальних розвідок у відповідному масштабі. Так, в статтях Ю. Мацієвського відображено інституційний розвиток України за останню декаду, а, отже, безпосередній вплив на субнаціональний рівень та функціонування політичних процесів його межах. З одного боку, науковцем виділено інституційні можливості встановлення авторитаризму для держави [143], які розглянуті через призму теорії конгруентності. Зрештою, відмічено, що будь-яка форма автократії не має ґрунтовних підстав для закріплення, бо в суспільстві наявна підтримка ліберально-представницької моделі демократії та емансипативних (пріоритет свободи життя, гендерна рівність, особиста автономія, свобода самовираження) цінностей. А спроба інсталяції цієї форми правління – протиставлятиметься кумулятивному ефекту опору. Політолог, з іншого боку, зауважив, що революції, які відбулися, не змогли структурно вплинути на успішний транзит України до демократії, а транлювалися як зміни без перетворень [142]. Саме тому в обидвох інших статтях [273-274] ним було висвітлено проблему, яка безпосередньо пов’язана з субнаціональним питанням: який інституційний вектор розвитку характерний для всіх одиниць в державі при функціонуючому гібридному національному режимі. Іншими словами, наскільки поліпшуються інституційні показники без структурних (вбік до демократії) трансформацій, в нашому випадку, в областях. По суті, підсумовуючи, Ю. Мацієвський представив інституційні рамки аналізу, які

коливаються у винятково анократичному вимірі режиму, оскільки автократія малоймовірна, а демократія – ще недосяжна.

Додатково слід виділити праці дослідника М. Бучина, у яких розглянуто і теоретичні, і практичні (методичні) моменти, що стосуються проблематики субрегіонального рівня політики. По-перше, вченим проаналізовано реформу місцевого самоврядування через аналітичний контекст політичних наслідків демократизації і децентралізації [241]. Для нашого випадку важливою є думка про процеси як формотворчі для окреслення інституційного вектора режиму, бо демократичні трансформації «знизу» від соціуму через активну форму функціонування місцевого самоврядування впливають на різні виміри: від електорального до громадянського, а, отже, фіксують основні параметри цієї конструкції на субнаціональному рівні. По-друге, політологом зауважено про кількісні інструменти вимірювання і можливості формування баз даних під час голосування на виборах [150]. Також було наголошено на значенні і ролі різних критеріїв у формалізації вхідної інформації на прикладі передвиборчої агітації [29]. Усе це дає підстави стверджувати, що хоч безпосередньої ідеї про субнаціональну проблематику не було, однак екстраполяція на останню може здійснюватися безперешкодно й доречно. Як ми знаємо, вимірювання є невід’ємним атрибутом для таких розвідок, а, зрештою, те, що апробується в електоральному зрізі, безумовно релевантне для них. Формалізація даних, при цьому, стала унормованою процедурою в межах, як інституційної, так й експертної технік, що сприяє вищезначеному сформульованому погляду.

Загалом з числа представників української політології, що інкорпоровані в дослідження субнаціональної проблематики, була сформована ідентична побудова історичної ретроспективи (див. додаток Б). Знову-таки у вигляді системи, що об’єднала вчених, їх приналежність до освітніх закладів, число наукових робіт, роки публікації і предмет вивчення, де вся інформація організаційно детермінована хронологічним критерієм. І попри те, що масштаби вивчення субнаціональної проблематики досі науково незначні, однак у співвідношенні

до значної кількості зарубіжних держав (див. табл. 3), ситуація, на нашу думку, є позитивною і перспективною в найближчому майбутньому.

Врешті-решт, на сьогоднішній день в Україні наявні 18 дослідників, які тим чи іншим чином, працювали(-ють) в межах субнаціональної проблематики (загалом опубліковано 34 праць). І якщо окреслювати географію локалізації освітніх закладів, до яких приналежні політологи, тоді ситуація виглядатиме наступним чином: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, Київ (6 осіб), Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича (2 осіб), Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, Національний університет «Львівська політехніка», Львівський національний університет імені І. Франка, Національний університет «Острозька академія», Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини, Ужгородський національний університет, Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія» та Університет імені Альфреда Нобеля (всі по 1 особі) та двоє науковців, що не приналежні зараз до жодної освітньої структури (С. Рибалка і А. Кучуран). Саме в такій кількісній позиції перебуває відповідне вивчення соціо-політичних явищ та процесів у масштабі субрегіонального виміру сьогодні.

При цьому, узагальнюючи проаналізовані дані, перш за все необхідно зазначити, що субнаціональна проблематика в Україні досліджується на доволі помірному (середньому) рівні у відношенні до багатьох держав світу протягом усього періоду незалежності країни. По суті, це зумовлено тим, що у другій половині ХХ ст. більшість політичних систем, які претендували на визначення як демократичні, за критерієм суспільного та політичного устрою, поділяли тенденцію децентралізації і формування нових легітимних носіїв публічної влади у територіальних громадах. За словами вченої М. Лендзел цей об'єктивний процес зумовив сплеск наукового інтересу до інститутів і процесів, які мають місце на локальному вимірі політичного життя, і ця проблематика залишається популярною серед вчених і до цього часу [268]. Таким чином, аналіз місцевого політичного життя допоможе визначити, у певній мірі, рівень системи явищ,

що є фундаментальними для демократії та її реалізації як різновиду режиму, а саме: політичного плюралізму, конкурентної боротьби та соціокультурних взаємодій на локальному рівні. Проте, зважаючи на інституційний зв'язок та неформальні взаємодії у межах субнаціональної одиниці, вивчення локального територіального рівня обов'язково згодом зумовлює наявність дотичності з субрегіональним масштабом стосовно різноманітних соціо-політичних проблем, а тому відповідні дослідження постали лише запитання свого часу: коли його постановка безпосередньо тяжіє до отримання відповідей, а тому передбачає вчасну (доречну) реакцію.

З іншого боку, наявний доробок вітчизняних політологів зумовлений більше специфікою національного вивчення субнаціональних процесів, аніж західними тенденціями та застосуванням їх методологічного чи/і методичного інструментарію. Попри це, теоретичне підґрунтя наукових розвідок яскраво відображає, що все-таки українські дослідження знаходяться у тренді, однак доволі в обмеженому варіанті. Такий сценарій акумулює у собі дві особливості (або навіть переваги чи небезпеки, або усе разом): можливість віднаходження власної «української» техніки для аналізу субдержавних явищ і процесів, що цілком реально згодом може бути успішно апробована на кейсах з подібними політичними параметрами (позитивний момент) і ймовірність наукового застою, що буде виражений через отримання поверхневих результатів, оскільки нема гарантій у наявності методики або її побудови у майбутньому, що стане кращою чи рівноцінною заміною для реалізації на прикладі політичної практики в Україні (негативний момент). Як-не-як, а така ситуація сприятиме розвитку для обох аспектів, питання лише у тому в якій мірі це відбуватиметься та з яким знаком «+» чи «-» для політичної науки. Адже креативність й інноваційність вітчизняних вчених може збагатити різні аспекти вивчення проблематики, зокрема теоретико-методологічний і методичний, а застосування зарубіжного інструментарію і технік вимірювання субнаціональних політичних процесів апробує останні на прикладі політичної практики в Україні, що безумовно

допоможе вітчизняним науковцям ще тісніше вступити до світових тенденцій у дослідженні субдержавної політики.

При цьому, говорячи про особливості у підходах українських вчених, слід звертати увагу на їх спільній (об'єднуючій) спрямованості на конструкції публічної влади і її складові у часові (від каденції до каденції) формі. Така позиція сприяла чіткому відображенню, як формальної сторони управлінського процесу, так і неформальної взаємодії, яка виникає поміж її учасниками, оскільки сам аналіз характеризувався деталізованим оглядом дослідників про ці моменти. Іншими словами, вчені виступали безпосередніми експертами з питань про субрегіональну політику і дотичних до неї проблем. Попри це, відсутність будь-якої методики (такої, яку застосовували зарубіжні науковці), зумовило однобічне трактування відповідних процесів (як винятково експертне), оскільки кількісні інструменти застосовувалися доволі рідко. З іншого боку, самі розвідки не варто визначати як експертні, бо, по суті, виражалися через формальну структуру інститутів влади без особливих (від знавців політики) оціночних суджень, а скоріше трансливали узагальнене бачення політико-владних процесів без експресивних (звісно, максимально мінімізованих) коментарів, які як-не-як є частиною суб'єктивного шляху вимірювання політики на субнаціональному рівні. Таким чином, дослідження українських політологів водночас присутні у рамках субрегіонального виміру, але в аналітичному плані – поза контекстом апробації технік, що сприяють кількісно-якісному відображенню, а також вимірюванню соціо-політичних процесів відповідного територіального масштабу. Зрештою, це – ключова проблема наукової «відсталості» вітчизняних розвідок стосовно своїх відповідників від колег за кордоном. Усі вищеподані моменти, на нашу думку, дають можливість констатувати, що територіальна політика, зокрема субнаціональна, є невід'ємною проблематикою для нашої політології. Можливо, у дещо іншому форматі, ніж за кордоном, проте це зумовлено тими причинами, про які ми відзначали вище. При чому питання стоїть не стільки, коли здобутки зарубіжних вчених зможуть бути відкритими для вітчизняних науковців повноцінно (частково це зроблено уже), а стільки, коли відбудеться і

реалізується наукова відповідь (завершене класичне дослідження) від українських компаративістів як момент інтеграції до провідних наукових досягнень.

Отже, у наш час субнаціональна проблематика переживає своє піднесення у політичній науці і є одним з її актуальних/сучасних напрямків. Саме значення субдержавних досліджень на початку III декади XXI ст. тільки посилюється, зважаючи, що суспільно-політичні процеси спрямовані у двох взаємозалежних векторах: вони одночасно інтернаціоналізується та локалізується. Специфіка субнаціональної проблематики сприяє змінам та нововведенням в реалізації різних методологічних прийомів і технік у вивченні субнаціональних одиниць і їх структурних елементів. У Розділі 1 було висвітлено причини виникнення та особливості розвитку субнаціональної проблематики, як у зарубіжному, так і в українському варіантах вираження. Для реалізації цього завдання використані географічний та історичний критерії розрізнення. Врешті-решт, така еволюція характеризувалася своєю поступовістю, зваженістю й обґрунтованістю у виборі інструментарію і предметного поля, де були втілені різноманітні концептуальні і методичні нововведення протягом минулого півстоліття.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ У ПОЛІТОЛОГІЇ

2.1. Субнаціональний політичний режим як категорія та явище

Дослідження субнаціональних політичних режимів почалися в межах аналітичного контексту, що застосовувався до національного виміру політики, оскільки в політичній науці вивчення цієї конструкції розумілося винятково через аспект держави. Згодом науковцями було відзначено, що політичний режим може трактуватися з позиції цілісності дискурсу, де можуть існувати паралельні структурні компоненти з подібною інституційною організацією, однак іншого територіального масштабу. Тому формування дослідницького напрямку стало питанням свого часу, яке актуалізувалося до початку «третьої хвилі демократизації», але активно аналізується з кінця ХХ ст. В цілому, самі особливості субнаціонального політичного режиму як явища базуються на спектрі ознак, які відображають його концептуальні основи.

Загалом така проблематика вимагає апробації методик (пояснювальних та описових), проте останні не усувають питань щодо концептуального зрізу. Як зазначає В. Литвин, «актуалізація доробків у цьому напрямі можлива на основі комбінування національних та субнаціональних ознак і атрибутів сучасних політичних режимів – на рівні демократичної й автократичної векторності розвитку режимів і в контексті вироблення верифікації цілісної теорії» [270, с. 381]. Зрештою, в політології існують декілька парадигм, які відображають ідею режиму як явища соціо-політичного виміру.

Перша виділяє кореляцію між модернізацією і типом субнаціонального політичного режиму. При цьому, говорять про появу контексту «дефіциту», що зумовлений низьким ступенем економічної бази і рівнем урбанізації, які не впливають на демократичний інституційний вектор режиму як основну його спрямованість. Додатково слід відзначити про відсутність казуальності. Це

той момент, коли інституційний розвиток не детермінований економічними підставами та не стає чинником успішного процесу демократизації [270, с. 381].

Друга характеризує зв'язок поміж концентрацією та деконцентрацією економічних дій: обумовлення з боку держави, а також приватного сектору на дистрибуцію і користування національними багатствами. Висновки щодо реалізації цього підходу такі: етатизм детермінує автократію, а лібералізм чи капіталізм – демократію у субнаціональному політичному режимі. Попри певні зауваження науковців про «нестримний капіталізм та соціалізм», що можуть негативно впливати на демократичні процеси в локальних одиницях країни, все-таки вектор розвитку зумовлюється економічною автономією, структурними чинниками і шляхом політики, яку здійснюють місцеві еліти [270, с. 381-382].

Третя зупиняється на позиції, що тип субнаціонального політичного режиму визначає культурологічний аспект. Акцентується, що існує наявний зв'язок між інсталяцією демократії і дифузією цінностей у територіальному зрізі, синтезом відносин еліт з масою, з одного боку, і традиціями (релігійними та колоніальними), з іншого. Вчені зауважують, що виживання чи демократії, чи автократії зумовлюється дизайном інституційних владних конфігурацій. Більше того, наявне зауваження, що політичні властивості в певній державі, можуть впливати на ознаки у сусідній – на її атрибути розвитку [270, с. 382].

Внаслідок цього, парадигми вище вмотивували дослідників у спробах апробації різних концептуальних доробків у вивченні національного рівня на площину нижчого територіального контексту – субнаціонального. Згодом вчений Е. Гібсон відмітив, що така демократизація – це не процес у коротких штанах [82]. На нашу думку, це підтверджується, бо при аналізі феноменів відповідного територіального охоплення, маємо справу з різними рівнями та іншими теоретичними концептами (і вхідними даними при їх вимірюванні).

Загалом для відображення субнаціонального рівня політики науковці почали використовувати різні інституційні означення, які мали відношення

спочатку до державного устрою як «субдержавний» (Дж. Сарторі), апелюючи до ідеї здійснення таких розвідок винятково у федераціях. Натомість пізніше все-таки повернулися до окреслення «субнаціональний», зважаючи на факт, що процеси субнаціоналізації були зафіксовані і в унітарних державах. При цьому, слід доповнити, що вони характеризувалися обумовленням не стільки від чинника устрою, як від типу загальнонаціонального політичного режиму та інституційної форми місцевого самоврядування. Тому доречно називати такі режими, як субнаціональні, зважаючи на градацію рівнів дослідження, а не на державний устрій. З іншого боку, вказуючи на нижчий від системного рівень в країні, завжди втілюється апеляція до адміністративно-територіальної одиниці, а тому, на нашу думку, їх цілком обґрунтовано виражати в термінах: область, штат, провінція, воєводство, префектура, кантон та інші – як певні синоніми до субнаціонального прояву територіальної організації політики. Зрештою, часто на вищезазначений просторовий масштаб екстраполюється контекст регіону, а, отже, «регіональний» вимір. Тут слід бути обережними в дефініціях, оскільки, по-перше, треба зрозуміти, чи дійсно субнаціональна одиниця просторово повністю нашаровується на конкретний тип регіону – історичний, економічний, географічний – і лише тоді операціоналізувати цей зв'язок; і, по-друге, якщо, наприклад, область становить частину від регіону, то більш доцільно вживати означення «субрегіональний», адже аналітично такий простір є масштабнішим за адміністративну одиницю в державі.

На основі політичної практики держав у ХХІ ст. науковцями прийнято вважати, що процес субнаціоналізації є об'єктивним, зважаючи на ті умови, що сприяють її протіканню. Це можна аргументувати такими моментами:

а) наявність в державі сформованої вертикальної системи взаємодії, що відображає відносини між центральними та субнаціональними публічними органами влади. Часто це зафіксовано у Конституції і нормативно-правових актах, що конструюють діалог між політичною системою і територіальними одиницями, а тому сприяють виникненню останніх і де-факто, і де-юре;

б) приклад вертикальних відносин недержавних установ або інститутів, що представляють обидва територіальні рівні, чим інституційно пов'язують національні і субнаціональні інтереси;

в) наявність горизонтальних відносин між субнаціональними одиницями, зважаючи на адміністративно-територіальний поділ держави, що зображають мережу взаємодій, які в силу процесів децентралізації, діють автономно;

г) субнаціональна політика завжди відбувається на базі територіальної системи [270, с. 381]. Фактор держави (унітарний чи федеративний) має вплив на встановлення безпосереднього зв'язку, як територіальні режими та рівні системи діють між собою. Важливим аспектом стає «системний ефект» як постулат трансформації частин системи.

Узагальнюючи ці моменти, Е. Гібсон зазначив, що аналіз режимів як адміністративно-територіальних одиниць характеризується двома умовами: субстантивною та територіальною. Тобто тим, чи існує гарантія дотримання прав людини і громадянина у просторовому масштабі. І хоча ця властивість наявна для обох рівнів (національного і субнаціонального) аналізу, однак для останнього вона стала невід'ємним індикатором, чому взагалі такі розвідки здійснюються у межах порівняльної політології. Це узгоджувалося з тезою, коли в контексті частин країни фіксувалися різні правопорушення, попри те, що вона на загальнонаціональному рівні вважалася демократичною. Зрештою, тому з'явився інтерес до територіальної політики, яка продемонструвала інші інституційні варіанти розвитку на тлі системи в просторовому охопленні – у межах субнаціональної одиниці. Доповнив такий компонент С. Тарроу, що зазначив про територіальну політику як контекст, з приводу якого політичні актори конкурують на території, а не безпосередня політика щодо неї [216; 217]. Як наслідок, вона трансформується в конструкцію режиму, бо об'єднує різні інституційні структури та практики, що відображають функціонування політичних процесів в просторовому охопленні. У цьому формулюванні слід розуміти певну систему, яка аналітично розглядається як синтез юрисдикції і національного, і субнаціонального рівнів, де останні здійснюють урядування

суверенно над територіями, що відокремлені за сферами впливу. Це надає підстави стверджувати про відносини між публічними органами паралельно і автономно, і в рамках взаємодії через вертикаль влади. Це символізує певне нашарування, що відображає політико-територіальний та юрисдикційний виміри двох просторів однієї ієрархії в межах єдиної системи. З іншого боку, складова підсистема є водночас системою, бо її розуміють у такому аспекті. Тому обидва територіальні рівні постійно є чинниками змін для політичних процесів у державі.

На базі окресленого інституційного виміру актуалізується конструкція субнаціональний політичний режим, яка інтегрувала в собі і територіальний, і політичний, і юрисдикційний, і соціальний аспекти. Тому його визначення може трактуватися як система, яка є територіально зафіксованим простором в межах держави, де функціонуючі публічні органи здійснюють управління через владну конфігурацію, яка сформована з основних політичних акторів у процесі демократичних виборів. Однак необхідно брати до уваги інший бік інституційних процесів та враховувати важливі фактори, як: громадянський сектор, його структура та стан функціонування; суспільно-політичні актори, які не входять до провладної/опозиційної позиції, але здійснюють важливий вплив на процеси в субрегіоні; політичний тип відносин між центральними і субнаціональними органами влади; тип політичної культури та активність (форми вияву) громадян; вплив та роль ідеології на перебіг трансформацій в соціумі. З іншого боку, всі питання можуть наближатися до неформальних взаємодій у межах субнаціональної одиниці, а тому досить часто потребують уточнень від знавців місцевої політики. Це спричинило виникнення різних шляхів аналізу, вивчення та вимірювання субнаціонального рівня політики, що зображали інституційний вимір розвитку і його вектор, але в автономних позиціях.

Сьогодні в компаративістських розвідках про територіальну політику субрегіону сформований погляд, коли відповідний рівень розуміється двояко: в кореляції до загальнонаціонального масштабу як його невід'ємна частина,

з одного боку, і як самостійний прояв організації політичного управління в просторі, з іншого. В процесі застосування ідентичних інструментів аналізу для обох рівнів було підтверджено, що останній аспект слід демонструвати теоретично по-іншому: завдяки апробації концептів, які не завжди доцільні для відображення цілої системи. Внаслідок цього, концептуалізація явищ та процесів субрегіонального простору характеризувалася значно продуманою (теоретично деталізованою) інноваційною ідеєю, що стосувалася тих акцентів, на які здійснювали наголос дослідники: чи то конфігурація влади («закрита гра» провінційної політики Е. Бентон [17]), чи то економічно-організаційна основа формування режиму («держава-рантьє» К. Гervasоні [70]), чи то вісь інституційного спрямування («траєкторія розвитку» Х. Піно Урібе [175]), чи то територіальна закритість політичного управління («граничний контроль» Е. Гібсона [80]), чи то способи інституційного продовження влади («концепт самовідтворення» А. Гірауді [86]), чи то інституціоналізація неолібералізму («субнаціональний економічний націоналізм» К. Ітон [42]). Для науковців, врешті-решт, це не стало обов'язковою умовою для вираження політичних особливостей територіальних одиниць, однак сприяло встановленню деякої традиційності в науковому алгоритмі реалізації таких досліджень. Взагалі сам концепт символізував ідею, на базі якої обґрунтовувалися і наявність режиму в субрегіоні, і його процес інсталяції, трансформації та функціонування.

Отже, субнаціональний політичний режим у рамках компаративістики був спочатку виявлений як явище політичної практики. Вчені не одразу його окреслили як самостійний предмет дослідження, оскільки він не виділявся з національно детермінованого дискурсу. Тому концептуалізація цієї категорії затягнулася в часі, коли про явище вже відзначалося, однак як про вторинний (побічний) результат. Згодом стало зрозуміло, що феномен далеко не такий віддалений від політичних реалій у будь-якій державі, крім консолідованих демократій, у силу процесів децентралізації і демократизації, а тому потребує безпосереднього вимірювання, аби обґрунтувати з точки зору інституційного виміру функціонування політики. При цьому, саме питання про вимірювання

в субнаціональних одиницях появилося об'єктивно для підтвердження ідеї про нерівномірність протікання політичних й економічних процесів в різних частинах країни. Як наслідок, результатом постало обґрунтування думки, що демократизація на національному рівні не завжди впливає на демократизацію у всіх територіальних одиницях. На сьогоднішній день про відповідне явище слід говорити через контекст двох суперечливих, проте взаємодоповнюючих, тез про: режим як даність і режим як кореляцію. Перша характеризується тим, що встановлення такої конструкції в територіальній одиниці є об'єктивним процесом, оскільки субнаціоналізація розглядається як здатність актуальної владної конфігурації інституційно визначити межі управління над ресурсами і соціальним капіталом, що розташовані в ній. Тому форма режиму виступає єдиною побудовою, що можлива для інституційної реалізації інтересів еліт чи/і різних суспільних груп, а, отже, незмінна за своєю природою. Натомість зміст, який інкорпорується в ній, є вираженням кореляційного зв'язку серед інституційних елементів, що детермінують характер і спрямованість режиму: національний політичний режим, державний устрій та стан функціонування місцевого самоврядування. Саме від комбінацій останніх залежить розвиток вектора, що коливається від автократичного до наближено демократичного видів (демократичний прояв опускаємо, зважаючи на меншу актуальність та приклади у політичній практиці). Як результат, ми отримуємо феномен, який функціонує в унормованих інституційних рамках в просторовій перспективі, проте перебіг протікання соціо-політичних процесів відбувається у динаміці, що різна для кожного випадку, бо зумовлена вищезазначеним контекстом. В цьому відображається актуальність вивчення і вимірювання субнаціональних політичних режимів як компонента політичної практики, а також наукової категорії, що демонструє, наскільки автономною вона є, як з концептуальної, так і прагматичної площини.

2.2. «Класичні» аспекти розуміння субнаціонального порівняльного методу

Сама методологія субнаціональної проблематики розвивалася в значно іншій ситуації (можна навіть сказати не за тим сценарієм та інтенсивністю), але, очевидно, на тому історіографічному ґрунті, про який ми зазначали вище. При цьому, не менш важливими теж стали моменти, як концептуальне і методичне наповнення такого часового проміжку, що було додатково розкрито у спеціально спрямованій для такого завдання роботі [252]. Загалом це пояснюється, на нашу думку, декількома особливостями, що вплинули на відповідний стан.

По-перше, методологія дослідження субнаціонального рівня політики – це безпосередній науковий вклад невеликої кількості вчених. Іншими словами, не всі дослідники, що були залучені до процесу відображення особливостей територіальних явищ, рефлексували стосовно конкретних методологічних питань чи методології в цілому, а скоріше використовували вже унормовані та прийняті науковою спільнотою відповідні здобутки. Зрештою, необхідно відзначити, що методологія хоча й формувалася обмеженим числом політологів, але об'єктивно ніяких кількісних меж, як щодо представництва чи відтворення плюралізму ідей, не було. Таким чином, науковці, розвідки яких сфокусовані на розкритті субнаціональної проблематики, безперечно потрапили у число робіт, на основі чого складалася історіографія і її теоретичне підґрунтя, однак далеко не усі з них мали певне відношення до методологічного аспекту. У цій ситуації варто також розмежовувати «методологічне» та «методичне» розуміння. Адже перше стосувалося того, як на субнаціональні явища «дивитися, аби їх правильно інтерпретувати», а друге – як ці феномени «виміряти, аби об'єктивно і повноцінно відобразити» для максимальної науковості у поясненнях.

Друга особливість постала як відношення між історіографією, теорією і методологією, що висвітлювала і єдність здійснення пізнавального процесу, і продемонструвала функціональну роль кожної «частини» у дослідницькому дискурсі. Відповідно, історіографія дослідження може бути визначена як лінія

розвитку для теоретичного підґрунтя. У свого чергу, концептуальний вимір розглядається як специфічна форма хронологічного «схоплення» (конкретно чи цілісно) теоретичних підстав. Сама ж методологія уособлює собою синтезований погляд, через який такі концептуальні аспекти аналізувалися та відображалися як феномени політичної практики. Іншими словами, історіографія виражалася через питання «що» і «як», тоді теорія репрезентувалася за допомогою питань «на чому» і «коли», а методологія окреслювалася через побудову «як це розглядати» завдяки дослідницькому інструментарію (методу чи їх групи).

Як результат, третьою специфікою був субнаціональний порівняльний метод, який доцільно визначати як ключовий інструмент (флагман) у сучасних (від межі XX/XXI ст. – і дотепер) політологічних компаративних розвідках у відповідному територіальному масштабі. Більше того, зауважимо, що він акумулював у собі методологічне підґрунтя інших інструментів політичної науки (і не лише від неї), а тому є методом, певним чином, у конотативному сприйнятті. Як-не-як, така специфіка вплинула скоріше на формування його гнучкості і мінливості, що, очевидно, увійшло до переваг, ніж стала фактором для порушення цілісності і скепсису стосовно застосування серед вчених.

Натомість четверта ознака методології субнаціональної проблематики доречніше висвітлюється через логіку хронологічної апослідовності. На нашу думку, еволюція методології потребує не стільки часового відображення у межах черговості, як смислового складання у часі, відколи вона формувалася. Таким чином, існує чіткіша вірогідність в окресленні її фундаментального навантаження, через яке розглядаються субнаціональні явища і процеси.

Загалом процес «вирівнювання» методології з онтологією дійшов до завершальної фази вже у середині II декади XXI ст. Нарешті було сформовано комплексний погляд на феномени і процеси, що могли розумітися так, як вони протікають і функціонують у побудові під назвою «субнаціональний політичний режим», дослідження якої було покладено на функціонал субнаціонального порівняльного методу. Останній за час становлення, наповнення і вибудовування пройшов два етапи, зокрема «класичний» та «новітній». Загалом під ними ми

осмислюємо теоретичні конструкції, які інтегрували властиву методологічну специфіку для кожного періоду, що безпосередньо стала основою для цілісності інструментарію у вивченні територіальних процесів і феноменів. Додатково слід відзначити, що якщо до першої фази ввійшли (у більшій мірі) різноманітні, але взаємодоповнюючі та взаємодетерміновані, погляди зарубіжних вчених, то до другої – винятково наше розуміння методологічного підґрунтя, що було обумовлено, як попереднім етапом, так і необхідністю у відображенні повної змістової ситуації, що актуально при дослідженнях такого типу.

«Класичний» етап розвитку субнаціонального порівняльного методу ідейно нашаровується на хронологічні рамки від початку 2000-х рр. до середини II десятиліття XXI ст., тобто від часу зародження до формування, встановлення і широкої апробації у розвідках по всьому світу. Таке методологічне наповнення ґрунтувалося виключно на дослідницькому потенціалі того часу.

Здійснення порівнянь контрольованих випадків на субнаціональному рівні було достатньо чітко окреслено у роботі Р. Снайдера [212]. Можна навіть визначити, що на методологічному рівні, такий процес був здійснений один із перших у світовій політичній науці. Вчений зауважив про дві стратегії для реалізації таких досліджень: а) в межах держави; і б) між державами. З одного боку, ці стратегії обмежені певним територіальним простором (одна чи декілька країн), що вказувало на форму їх спрямованості. З іншого боку, такий зміст обумовлений дослідницькими цілями. Іншими словами, що хоче дізнатися вчений, обираючи один з цих шляхів вивчення явищ та процесів. Відповідно до цього, політолог відзначив, що у дослідженнях «у межах країни» вчені шукають уточнення, або деталізацію, для процесів, які на рівні цілої системи відзначаються неоднозначним інтерпретуванням, а тому ймовірною хибністю щодо субнаціональних випадків. Натомість у дослідженнях «між країнами» науковці намагаються отримати більш об'єктивну картину стосовно процесів, які доречніше розглядати у міжсистемному форматі, ніж у межах однієї системи та випадків у ній. Окрім цього, стратегії не лише зосереджені на територіальній спрямованості, а й ґрунтувалися на двох різних за ідеєю принципах щодо ролі

та місця «території» в досягненні таких цілей. Таким чином, перший може бути визначений як «ефект наближення», та узгоджується з І-м законом географії В. Тоблера, у якому зазначалося, що «все пов'язано з усім іншим, але речі поблизу більше пов'язані, ніж віддалені речі» [224, с. 236]. На противагу цьому, другий характеризується класичним означенням від вченого Д. Растоу про те, що «проста географічна близькість не обов'язково надає найкращу основу для порівняння» [190, с. 45]. В цілому, на нашу думку, останній може окреслюватися теж як «ефект просторових наслідків». Загалом, як підкреслив Р. Снайдер, такі дві стратегії можна активно об'єднувати в рамках єдиного дослідження.

Ключовою тезою вченого постав висновок про те, що перевага методу та стратегій його реалізації стосується таких ситуацій, де наявна можливість у застосуванні теорій, які пояснюють динамічні взаємозв'язки поміж різними територіальними рівнями і регіонами у контексті цілісності політичної системи. Також досягненням дослідника стало обґрунтоване відображення кореляції між специфічними теоретичними підвалинами та безпосередніми проявами політичної дійсності на відповідному територіальному рівні, що, як наслідок, продемонструвало актуальність і важливість виділення підходу «зменшеного масштабу» у порівняльних розвідках на початку ХХІ ст. Врешті-решт, відтоді розпочалося відкриття дискусій щодо методології субнаціональної проблематики, тобто побудова специфічної призми у її розгляді й об'єктивного, або найменш суб'єктивного, розуміння.

Наступним цінним поглядом в аспекті відображення методології став підхід англійської науковиці Л. Тіллін, у якому представлялася авторська конструкція з питань «що», «як» та «чому» як своєрідна методологічна опора, або «знаменник», для аналізу субнаціональної політики та дотичних до неї феноменів [219]. Основний наголос вченої був спрямований на виділення «субдержавного» рівня як самодостатнього й автономного у відношенні до національного прояву. Як наслідок, такі запитання доречно розглядати як уособлення специфічного методологічного інструментарію щодо виявлення фундаментальних підстав різноманітних явищ, тобто їхньої територіальної

онтології. Відповідно, за допомогою питання «чому» конструюється ймовірність у здійсненні аналізу в контексті «хибної винятковості» або розуміння кейсів «помилкової універсальності». Тут, на нашу думку, виділялася проблема про кодування випадків і достовірність висновків щодо них у різних територіальних системах. Більше того, у розвідках, за словами Л. Тіллін, можуть допускатися помилки двох типів:

- а) необґрунтоване визначення конкретного випадку як виняткового серед усіх інших;
- б) безпідставне приписування параметрів системи її нижчим структурним рівням.

Якщо у першій ситуації наявне виокремлення об'єкту з групи явищ, то у другій – недоречне приписування йому невластивих ознак.

Натомість питання «що» та «як» – це особлива позитивна редукція до атрибутів та характеристик феноменів, що аналізуються. Ми визначили це так, оскільки інтерпретували відповідний процес як найкоротший шлях до об'єктів, що відкриває та представляє такими, якими вони є насправді. По суті, це їх розуміння у своїх просторово-структурних межах. Іншими словами, це основи, які відображаються через протікання різних процесів у субнаціональних одиницях та інтерпретуються як притаманні їй. При цьому, значення внеску науковиці Л. Тіллін полягало у безпосередньому налаштуванні, або певній оптимізації, дослідницького погляду в контексті «позитивної установки» (тут слід мати на увазі конструктивне бачення, тобто ідею про самовідтворення, а не детермінацію з боку національного рівня держави) стосовно субдержавного рівня і його інституційно-неформального наповнення. Як результат, вдалося не лише нівелювати примат національного дискурсу (очевидно, що цей фактор буде присутнім завжди, однак не у прояві «загальнонаціонального ухилу»), але деталізовано та об'єктивно здійснювати демонстрацію явищ і процесів у відповідному територіальному масштабі при їх аналізі.

Важливе місце в окресленні методології проблематики посіли погляди американського дослідника Е. Гібсона, що стосувалися декількох аспектів у

вивченні субнаціональних політичних режимів, зокрема автократичних та демократичних [80-81]. Спочатку, на нашу думку, слід почати з авторського визначення субнаціональних процесів, які розглядалися вченим як такі, що розгортаються у своїй специфіці, а не як такі, що ідентичні до національних, однак в іншому територіальному масштабі. Таким чином, у цій тезі не лише була сформована і запропонована ідея про відокремленість просторових рівнів аналізу, а й наголошувалося на своєрідній унікальності і їхній нетотожності між собою. До слова, цей аспект методології вкрай релевантний, оскільки він не тільки фокусує увагу на двох самостійних геополітичних системах, але, крім цього, висвітлює використання двох різних методологій для їх дослідження. Політолог на основі двох методологічних питань намагався окреслити концепт «субнаціональної демократизації» як окремого політичного феномену і виділити ті фундаментальні підстави, де здійснюється процедурно-процесуальний вимір цих операцій.

Як результат, перше питання (*«democratization: national or subnational, does it matter?»*) стосувалося безпосередньої демократизації на національному та субнаціональному рівнях і необхідності їх розрізнення. Вчений зазначив про вертикальну і горизонтальну суверенність, що уможлиблює альтернативність інституційного шляху в державі, тобто здатність розвиватися по-іншому. Це обумовило побудову різноманітних стратегій для політичних суб'єктів, які впливають на процеси демократизації на локальному рівні. Тому сценарії, що відображають шляхи трансформації в рамках субнаціональної автократії або демократії, можуть бути дуже різноманітними, якщо чітко зрозуміти співмірність національно-субнаціональної динаміки в територіальних одиницях. Більше того, системні ефекти стають ключовими факторами змін, а саме: у кожній системі трансформація в одній підсистемі обумовлює зміни в іншій, а тому специфіка одного кейсу впливатиме на інші одиниці цілої системи. Відповідно до цього, субнаціональні політичні процеси не тільки є окремими процесами на рівні держави, але водночас протікають у територіальному утворенні (субнаціональна одиниця) у її межах.

З іншого боку, друге питання (*«territory, politics, and democratization»*) було спрямоване на відображення ситуації про наявність двох видів демократії у державі – субстантивної та територіальної. І якщо перша – це надання прав, що раніше не були доступними в країні (наприклад, нова конституція або поширення наявних прав на нові категорії населення), то друга – це розширення сукупності прав у конкретних субнаціональних одиницях. Це узгоджується з моментом, коли жителям однієї частини країни надають права, що доступні жителям інших частин країни. Тому під територіальною політикою необхідно трактувати не саму територію, а як ця політика виникає через цю територію. Зважаючи на це важливим доробком робіт вченого Е. Гібсона постало також введення нових термінів для висвітлення вищеописаного контексту:

а) «територіальність» як особлива стратегія впливу, контролю і управління ресурсами, людьми на території, яку контролюють;

б) «територіальна система» як певний синтез взаємодіючих національних і субнаціональних політичних юрисдикцій, уряди яких здійснюють суверенітет над територіально обмеженими територіями;

в) «територіальний режим», що регулює взаємодію між територіальними одиницями і спрямовує розподіл повноважень між урядами субнаціональних територіальних одиниць і національним урядом.

Загалом політолог підкреслив, що відображення протікання політичних й економічних процесів у державі через демократичний вимір чітко демонструє: існує мала ймовірність, що територіально ці процеси будуть здійснюватися ідентично у всіх частинах країни. Отже, виділення субнаціональних одиниць як елементів аналізу постає науково необхідним та практично доцільним кроком, аби зрозуміти цю специфіку детальніше у різноманітних вимірах.

Далі у дисертації варто розглянути одну з ключових концептуальних основ субнаціонального порівняльного методу – ідею «політичного конфлікту». Так у трьох формах відображаються різні, але разом з тим взаємодоповнюючі точки зору стосовно цілісного погляду на конструкцію в контексті унікальних проявів в територіальному зрізі. Зрештою, це стало основою, за допомогою

якої викристалізувався алгоритм виникнення, протікання субнаціональних режимів і сценарії їх часової протяжності у політико-просторовому вимірі. Окрім цього, кожна форма була для наступної первинною (і акумулятивною) базою, або установчою підвалиною, для формування.

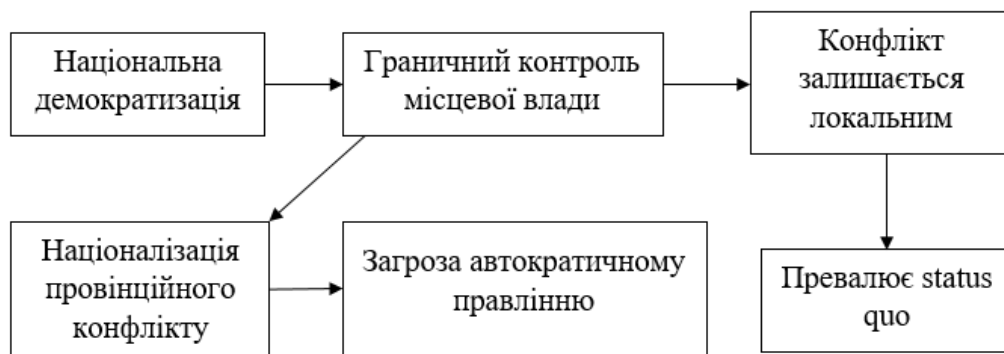
«Перша» форма ґрунтувалася на підході дослідника Е. Шеттшнайдера і репрезентувала загальну логіку ідеї політичного конфлікту [195]. Науковець зауважив, що в будь-якій ситуації наявності політичного конфлікту між двома сторонами, що, очевидно, не відповідають однаковій конфігурації влади, головним стимулом сильнішої сторони є збереження конфлікту якнайбільш приватним. Таким чином, у цьому аспекті зберігатиметься нерівність силового поєдинку між двома учасниками, а тому в конфлікті, ймовірно, переважатиме сильніша сторона. Більше того, він підкреслив, що слабша сторона бажає, аби кількість учасників конфлікту лише збільшувалася. Адже розширення поля конфлікту безпосередньо впливає на баланс між двома первісними сторонами. Власне, такий процес був визначений як «соціалізація» конфлікту. Ця ідея не просто продемонструвала політичний конфлікт на рівні невеликої території, а заснувала узагальнену «онтологію», на якій виникають феномени ширшого масштабу, тобто явище субнаціональний політичний режим в адміністративних одиницях держави.

Ця конструкція, звісно, досить абстрактна і, попри її конституюючу роль, потребувала «опускання» драбиною Дж. Сарторі, тобто конкретизації і прямої кореляції з політичною практикою. Зважаючи на вищеописану ідею політичного конфлікту за Е. Шеттшнайдером, політолог Е. Гібсон, взявши її за основу, втілив свій погляд як уособлення «другої» форми (необхідно зазначити, що жоден з науковців не визначав це у контексті «форми», але цей підхід до висвітлення ідеї, вважається, на нашу думку, найбільш вдалим). Так він спроектував конструкцію, що охопила аспект контролю над конфліктами та інституційно-неформальними змінами в авторитарних провінціях, що були в середовищі національно-демократичного виміру протікання політики. Таким чином, ідея субнаціонального політичного режиму виникла з усвідомлення

ситуації неоднорідності системи через її підсистемні елементи, які, звісно, взаємодетерміновані поміж собою та становили цілісність у відповідності до територіального простору цілої системи. Тому наявність іншого інституційного набору правил та сукупності поведінкових форм у межах субнаціональних одиниць зумовили процес «виходу» з рамок національно-демократичного дискурсу. Сам дослідник зобразив логіку протікання політичного конфлікту та наслідки процесу на встановлення субнаціонального політичного режиму у країні наступним чином (див. рис. 1).

Рисунок 1

**Політичний конфлікт і його розгортання у поглядах Е. Гібсона
(друга форма)**

Джерело: відображено на основі праці Е. Гібсона [80, с. 109]

Відповідно до цього, «локалізація конфлікту» зумовлює безпосереднє встановлення і довготривале функціонування (протікання) субнаціональних авторитарних режимів в контексті демократичного режиму у національному масштабі. Такий феномен був визначений вченим як «анклав авторитаризму» в політичній практиці. І хоча підхід Е. Гібсона досить детально охопив широкий спектр випадків з політичної дійсності, проте, на нашу думку, все-таки було опущено (можливо, нівельовано) аспект протікання відповідних процесів у рамках анократії (маємо на увазі два види – авторитарно-демократичний та

демократично-автократичний). А, отже, «третя» форма політичного конфлікту втілюється й актуалізується в ситуації існування гібридного національного режиму. При цьому, ми вважаємо, можна виділити три основні варіанти, або інституційно-неформальні траєкторії розвитку, що комплексно об'єднують наслідки взаємодії між фактором національного впливу, ідеєю локального конфлікту та простором субнаціональної одиниці, де це здійснюється. Загалом схематично «третя» форма може бути відображена так (див. рис. 2).

Рисунок 2

«Третя» форма політичний конфлікту в ситуації гібридного національного режиму

Джерело: рисунок модифіковано на основі роботи Е. Гібсона [80]

Натомість пояснення щодо цих варіантів виглядатиме таким чином:

1) націоналізація впливу не відбувається стосовно локального конфлікту, тому його «соціалізація» не здійснюється у жодній формі, а субнаціональний політичний режим залишається автократичним надалі. При цьому, баланс сил між двома первісними сторонами залишається незмінним – ситуація *status quo*;

2) «соціалізація» локального конфлікту не відбувається, адже місцева або субнаціональна влада існує у партнерських відносинах з національними силами, що тільки й зміцнює автократичне правління на рівні територіальної одиниці. У цій ситуації зберігається нерівність силового матчу (протистояння) між двома учасниками, а тому далі переважатиме сильніша сторона – варіант «зміцнення автократичних практик управління»;

3) реалізація націоналізації впливу локального конфлікту починається через автократично-демократичний інституційний фільтр (під ним слід розуміти існуючу суму інституційних і неінституційних практик у межах застосування діючого гібридного національного режиму. Вони комплексно інкорпоровуються в анократію, бо здатні відображати автократично-демократичні (і навпаки) механізми прийняття політичних рішень при інтенсивній мінливості), у якому переважають демократичні формально-неформальні практики, що впливає на розширення поля конфлікту як безпосереднє порушення балансу між двома первісними сторонами. Після завершення процесу настає пряма небезпека продовженню автократичних способів управління, тобто виникають підстави для успішної редемократизації – ситуація «загроза продовженню автократичних практик управління».

При цьому, необхідно зауважити, що в побудові, де було об'єднано вищезазначені три «форми» ідеї політичного конфлікту, продемонстровано два механізми детермінації – «верхній» та «нижній». Так перший становив деяку проекцію, як могла або не могла впливати влада на національному рівні на встановлення конкретного типу (демократичного чи анократичного) субнаціонального політичного режиму. Ця інституційна діяльність виявляється у специфічних формах – або «покровительство» (зміцнення позицій), або «нейтралітет» (*status quo*), або «ворожість» (протистояння демократія *versus*

авторитаризм), що було відображено за допомогою варіантів вище. Зрештою, другий постав конструкцією, що відобразила концепт «самовідтворення» на прикладі гібридного національного режиму завдяки сумарній кількості цих субнаціональних режимів і принципу винятковості як вираження специфіки такого явища. Іншими словами, аналіз субнаціональних режимів може дати відповідь на питання щодо міри їх кореляції до національного відповідника в аспекті протікання різних процесів. Адже інституційний тиск «знизу» досить часто є опорою для цілого загальнодержавного тла. Більше того, кожен режим постає унікальним випадком через підтверджену давно ідею нерівномірності здійснення загальносистемних процесів у їх межах.

Натомість, очевидно, що ідея політичного конфлікту не є унікальним концептом з точки зору наукової новизни для застосування у соціо-політичній площині. Додатково варто зауважити також стосовно її поліваріативності у використанні в рамках гуманітарного дискурсу. Попри все це, роль такої ідеї була важливою для формування методології у розумінні субнаціональних явищ і процесів, оскільки комплексна форма (три її вияви) сприяла безпосередньому схопленню й окресленню двох обумовлених аспектів: по-перше, зображення співвідношення інституційного розвитку та типу взаємозв'язку у владному вимірі в національно-субнаціональному дискурсі; і, по-друге, висвітлення субрегіональної специфіки у процесуально-процедурному зрізі через явище територіальної одиниці, що водночас є елементом загальнодержавної системи. Таким чином, це уможливило виявити особливості соціо-політичних процесів через порівняння з національним масштабом, однак продемонструвати їхню самостійність. Тому цінність політичних конфліктів зосереджується у тому, що вони відкривають перспективи виявлення владної конструкції – її структурних елементів, що без перебільшення стає ключовим фокусом уваги в досягненні дослідницьких цілей розвідок такого масштабу.

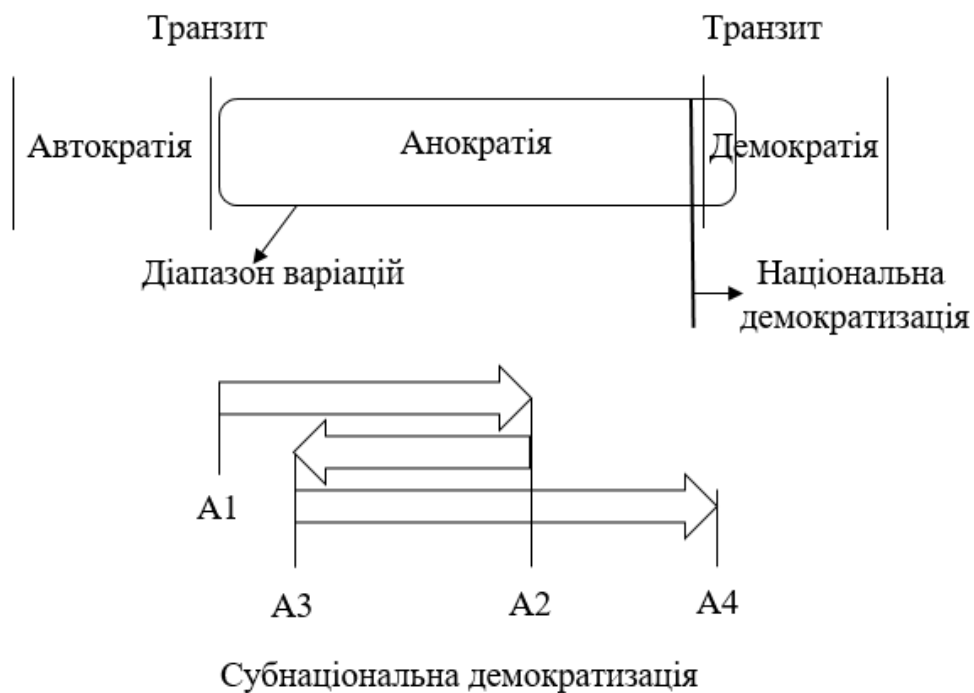
Продовжуючи аналізувати процес формування розуміння субдержавних явищ і процесів, ми звертаємося до субнаціональних політичних режимів у процесуальному (динамічному) і субстанційному (атрибутивному) вимірах.

В цілому, апелюємо до двох дослідницьких робіт, аби схематизувати логіку осмислення цих конструкцій як основи у розгортанні інституційних та/або неінституційних процесів у просторово-територіальній перспективі.

Першою працею стала стаття мексиканського політолога Х. Севільї, де автор акцентував увагу на процесі трансформації політичних режимів на субнаціональному рівні у відповідності до національного масштабу [202]. По суті, ним було сформовано підхід до стадіального відображення здійснення транзиту у рамках субнаціональної демократизації (СД) через порівняльний контекст національної демократизації (НД). Відповідно до цього, за словами науковця, обидва процеси об'єднані спільною тенденцією до визначення через такі характеристики, як складність, динамізм та континуальність в аспекті трансформації авторитарного набору правил на демократичний.

Рисунок 3

Алгоритм здійснення субнаціональної демократизації

Джерело: відображено на основі праці Х. Севільї [202, с. 120]

З іншого боку, між ними є чітка диференціація. По-перше, субнаціональні процеси обмежуються національними рамками. А останні демонструються через зміну типу режиму на загальнодержавному рівні, коли ж для перших ця умова не є релевантною підставою для «виходу» з однотипного діапазону варіацій, по-друге. Протікання субнаціональної демократизації зумовлюється двома видами чинників, зокрема зовнішніми (системними) та внутрішніми (субсистемними), а її логіка розгортання відображається тоді так (див. рис. 3).

Грунтуючись на схемі вище, ми можемо дійти до наступних висновків:

а) на субнаціональному рівні можуть спостерігатися тільки три типи політичних режимів – автократія, анократія і демократія, бо в тоталітарному вичленовування територіальних одиниць недоцільний процес, зважаючи на уніфікацію просторового виміру політичної системи до єдиного знаменника, що акумулює ідеологічну, політико-управлінську і поведінкову однорідність;

б) національна демократизація обумовлює винятково мінімальний набір демократичних правил в інституційному аспекті й окреслює деякий діапазон варіативності для трансформацій у рамках субнаціональної демократизації, тобто загальнодержавний процес змін лімітує потенціал транзиту на нижчих територіальних рівнях;

в) діапазон варіацій на субнаціональному рівні значно ширший, ніж в національного відповідника, беручи до уваги вищий ступінь репрезентації випадків одного порядку (ідея «повздовжнього розширення» А. Лейпхарта), а, як наслідок, масштабніші за числом інституційні наслідки проявів соціо-політичного виміру навіть в умовах однотипності національного режиму.

В цілому, у підході вченого Х. Севільї, розглядаючи алгоритм здійснення субнаціональної демократизації, притаманна стадіальна процесуальність. Він, врешті-решт, пояснював сам процес через умовний (гіпотетичний) сценарій, який, попри теоретичність, можна визначити як наближений до політичних реалій. Загалом випадок субнаціональної демократизації, за його словами, зароджується на інституційні межі між автократією й анократією з тяжінням до першого типу протікання режиму (стадія A1), але далі відбувається транзит

до гібридного режиму, що становить «середину» на шляху від авторитаризму до демократії (стадія А2). Далі виникає інституційна невдача, або реверс до місця, де субнаціональна демократизація розпочалася (стадія А3). І тоді знову змінюється «курс» територіальної одиниці до більш наближеного положення в рамках анократії до демократії, а також рівня національної демократизації (стадія А4).

І хоч попри ймовірне посилення на політичну практику Мексики, схема вченого акумулювала значно ширшу основу методології у розумінні динаміки протікання процесів і явищ (їх форми) на субнаціональному рівні. Більше того, ідея загальнодержавного інституційного обмеження стосовно територіальних одиниць сприяла чіткому розумінню перспектив демократизації на місцях. Окрім цього, він зумів відобразити національно-субнаціональну кореляцію в контексті інституційних перетворень у системі, продемонструвавши, що встановлення демократичного режиму в масштабі держави відкриває тільки можливості до відповідного інституційного спрямування у територіальних одиницях, однак не є гарантією успіху здійснюваних процесів у цій проекції на простір. З іншого боку, субнаціональна демократизація, дійшовши до свого обмеження «знизу», сприятиме виникненню позитивного виклику «нагорі» стосовно його розширення, тобто чергового запуску процесу модернізації демократії у політичній системі, що, в кінцевому результаті, встановить нову межу такого ліміту.

Друга робота, до якої ми звертаємося, є спільна стаття американських дослідників Л. Гілберта та П. Мохсені, де було висвітлено конфігураційний підхід у розумінні політичних режимів. Тобто, як уже зауважувалося раніше у дисертаційній роботі, розкривався субстанційний (атрибутивний) вимір їх дефініювання [83]. Попри це, слід наголосити, що такий погляд вчених був спрямований, виключно на феномени загальнонаціонального рівня, але, ми вважаємо, що це цілком доречно екстраполюється на нижчий територіальний контекст протікання соціо-політичних процесів, зважаючи, що ще в 70-ті рр.

XX ст. Дж. Сарторі висунув тезу про потенціал субдержавних одиниць до розгляду в системних властивостях на рівні країни.

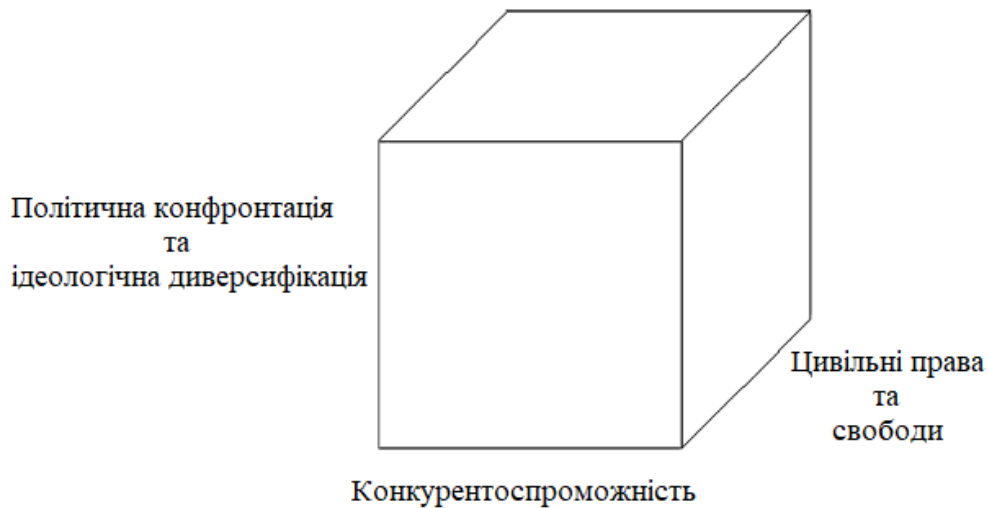
Як зазначили політологи, конфігураційний підхід застосовується для встановлення і верифікації каузального зв'язку в теоретичній площині завдяки акцентам, що актуалізуються інструментарієм через розрізнення інституційних особливостей в процесі комунікативного конструювання, або перетину точок між різноманітними типами режимів. Зрештою, підхід відображає у собі ідею поєднання в єдиній побудові складних концепцій на базі N-их комбінацій, до яких інкорпоровані різні характеристики та атрибути явищ. Більше того, наслідки формування цих концепцій зумовлюють об'єктивну дихотомізацію специфіки функціонування режимів як субстанційно відмінних форм виміру політики. Таким чином, дослідниками був представлений специфічний «куб» як багатовимірна модель для концептуалізації політичних режимів та їхнє визначення через три осі: конкурентоспроможність (вісь x), опікунство або втручання у приватне життя індивідів (вісь y) і цивільні права та свободи (вісь z). При цьому, важливим чинником став параметр «багатопартійності», оскільки це де-факто усунуло зайвий (формальний) спектр тоталітарних й авторитарних різновидів режиму, зважаючи на відсутність у їх межах реальної боротьби за владу, а тим більше, перш за все, конкурентності і змагальності. Як результат, така модель актуалізується повністю в підтипах анократичного режиму та зменшується у мірі апробації далі вбік до демократії, що нашаровується на наш дослідницький підхід до методологічного розуміння субнаціональних процесів і явищ.

З іншого боку, в процесі операціоналізації вимірів, ми зробили заміну змістового наповнення осі «y»: з «опікунства, або втручання у приватне життя індивідів» на «політичну конфронтацію та ідеологічну диверсифікацію, або однорідність/неоднорідність» в режимі. Це обумовилося тим, що для першої атрибутивної ознаки, на нашу думку, наявна приналежність лише до значно масштабнішого рівня (національного), а для субнаціонального відповідника – пряма необхідність у вираженні уніфікованої інституційної основи водночас

для системного і підсистемного територіальних просторів. Загалом такий «куб» виглядав наступним чином (див. рис. 4).

Рисунок 4

Конфігураційні виміри режиму

Джерело: удосконалено на базі праці Л. Гілберта і П. Мохсені [83, с. 287]

Для здійснення деталізації кожного виміру, використано поєднання дослідницької форми Л. Гілберта і П. Мохсені (конструкція «куб»), з однієї сторони, і нашого змістового (інституційного) наповнення для відповідного політико-просторового аспекту, з іншої. Як наслідок, був вчинений послідовний вихід з позиції «збереження основ створеного дискурсу» від американських дослідників до положення: «нова інтерпретація і конкретизований огляд» у протіканні і функціонуванні тотожних формальних процесів та взаємодій на субнаціональному рівні.

Перший вимір режиму становив конкурентоспроможність (вісь x), що, зважаючи на субнаціональний масштаб політичного поля, ідейно не актуалізує висвітлення дихотомії електоральний/неелекторальний режим на метарівні, а звертається до розрізнення параметрів уже на рівні «коріння», або первинної підстави (*root level*). Пояснюючи іншими словами, конкурентоспроможність –

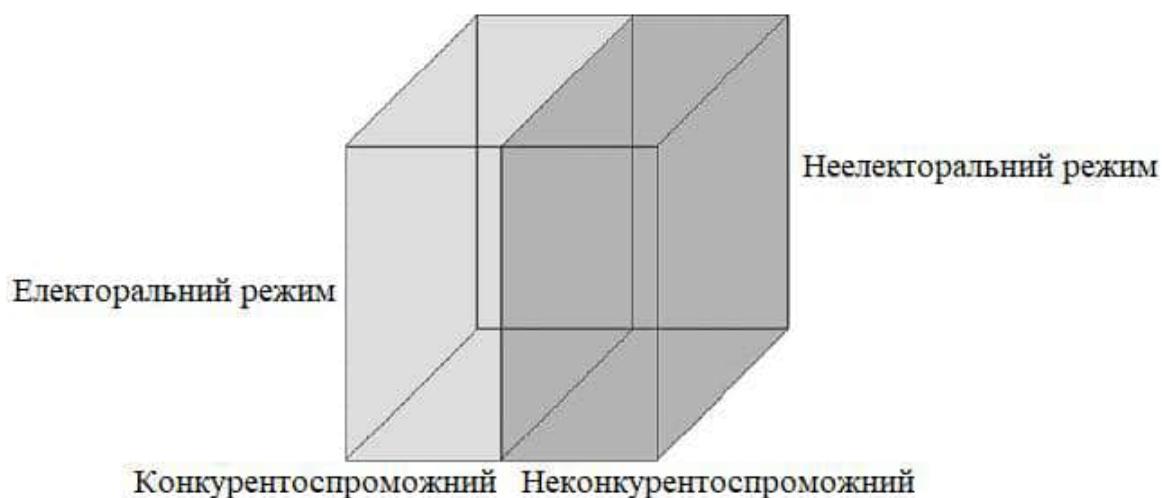
це інституційна матриця, у якій зосереджені різноманітні аспекти, перш за все, електорального, а тоді – владного маркерів конструювання конфігурації сили у територіальній одиниці. По суті, ці індикатори входили у N-і дихотомічні комбінації, сформовані по типу «дотримання» або «заперечення» відповідних умов. Зрештою, на нашу думку, до вищеописаної матриці були інкорпоровані наступні елементи, а саме:

- а) змагальність і потенціал конкурентності в межах електорального поля;
- б) наявність релевантних партій, а їх електоральна різниця між собою не більша за чверть від процентного числа усіх виборців, що проголосували;
- в) виборча активність населення на рівні половини і вище від всієї суми електорату.

Відповідно, конкурентоспроможність як вимір зображає тип сформованої владної структури (комплексність «публічного обличчя») та передумови до утворення майбутньої/чергової нової конфігурації сили завдяки особливостям інституційного зрізу електорального поля. Загалом політологи зображали це так (див. рис. 5).

Рисунок 5

Конкурентоспроможність як вимір режиму

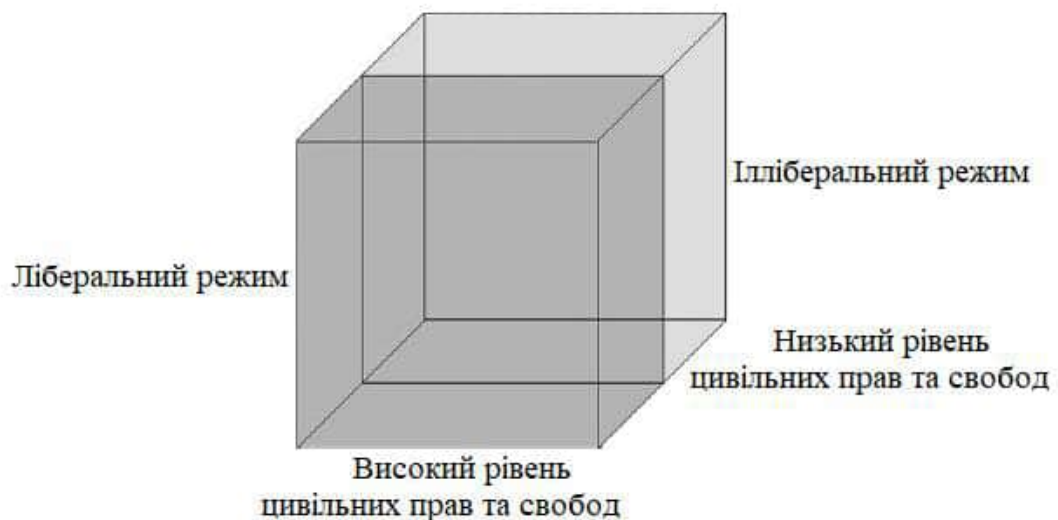
Джерело: зображено на базі статті Л. Гілберта і П. Мохсені [83, с. 288]

Як результат, на метарівні «електоральний режим» розуміється де-факто, оскільки розгляд субнаціональних різновидів здійснюється в рамках анократії. Натомість «неелекторальний режим» фокусує увагу на фасадній змагальності (формальній конкурентності) без потенційної спроможності різних суб'єктів політики отримати реальну здатність завоювати владу. Тобто демонструється боротьба за спланованим розвитком, що часто властивий для автократичного діапазону варіацій режиму (цей контекст ми виключаємо з аналізу, оскільки огляд спрямований на вимір гібридного режиму і далі в напрямку демократії).

Другий вимір режиму – це охоплення контексту «дотримання та захисту цивільних прав та свобод індивідів» (вісь z) на високому рівні, що, в цілому, належить до прерогативи ліберальної форми режиму. З іншого боку, діапазон функціонування такого параметру на низькому рівні зумовлює діаметрально протилежну ситуацію у вигляді ілліберального типу режиму. Тому ця форма така (див. рис. 6).

Рисунок 6

Цивільні права та свободи як вимір режиму

Джерело: зображено на базі статті Л. Гілберта і П. Мохсені [83, с. 289]

У деталізації осі z зустрічаємо, крім загальнолюдських і громадських прав та свобод, також і доступ до інформації та її альтернативність; і відсутність фальсифікацій у виборчий період; і наявність зворотнього зв'язку з публічним сектором влади, його контроль та прозорість вияву. Більше того, цей аспект стає специфічним сполученням (ланкою) між політичною і позаполітичною сферами індивіда (звісно, індивід є цілісним, але теоретично таке розділення необхідне для підсилення ефекту візуалізації ролі виміру), тобто простором, що формує та зв'язує кореляційні ситуації у рамках всього «куба».

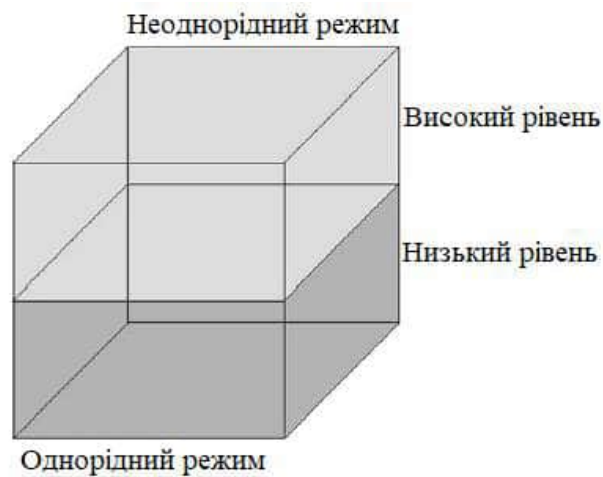
Нарешті третій вимір режиму – політична конфронтація та ідеологічна диверсифікація (вісь y) – це спектр, через який транслюється специфіка владної конфігурації (суб'єктно-суб'єктне відношення) між постелекторальним (одразу після виборів) і виборчо-підготовчим (довиборча фаза) етапами її протікання. Актуальність цього дослідницького аналізу випливає з об'єктивної необхідності у висвітленні інституційної природи влади та її кратоспрямованості (авто- чи демо- проекція): у період функціонування в позахронологічному контексті «до» і «після», що становить важливе відношення до аспектів трансформації та альтернації влади. При цьому, під «політичною конфронтацією» варто розуміти політичну напруженість між правлячою та опозиційною партіями, яка виникає на ґрунті відношення їх електоральної сили (кількості мандатів) у законодавчому органі. Натомість опозиційна партія – це партія, що набрала другий результат на виборах до представницького органу.

Говорячи про «ідеологічну диверсифікацію» та її діапазон, то маємо на увазі співвідношення ідеології, яку політична партія офіційно сповідує і зазначає в статуті (винятково формальний аспект), та загальною кількістю партій, що беруть участь в електоральній боротьбі за мандати до представницького органу та отримали там місця. Врешті-решт, це зумовлює визначення режимів через призму однорідності/неоднорідності, тобто наявного низького/високого рівня політичної напруженості й ідеологічної диверсифікації як форми зображення внутрішньоконфігураційної структури влади. Адже вищеописані відношення, на нашу думку, взаємообумовлювально транслюють одночасно і структуру

влади, і положення різноманітних суб'єктів у ній (позиційний вимір), а також можуть сприяти відтворенню та ґрунтовому розумінню зв'язків поміж всіма релевантними акторами соціо-політичного життя (репутаційний і рішеннєвий виміри). Взагалі візуалізація третього виміру режиму по осі у демонструється за ідентичною схематизацією щодо раніше згаданих інституційних просторів та виглядатиме наступним чином (див. рис. 7).

Рисунок 7

Однорідність як вимір режиму

Джерело: модифіковано на основі праці Л. Гілберта і П. Мохсені [83]

Додатково варто зауважити про особливість, що зумовлена подвійною природою виміру у формуванні відповідного дискурсу. Таким чином, підрівні – «високий» і «низький» – це комплексні конструкти, де присутні різні частки кожного індикатора. Як результат, отримуємо дві ідеальні («чисті») моделі, де відношення між компонентами знаходиться у діаметрально протилежній позиції. В цілому, ми вважаємо, що це можна показати через таку побудову (див. рис. 8).

Рисунок 8

Відношення індикаторів у межах субрівнів однорідності як виміру режиму

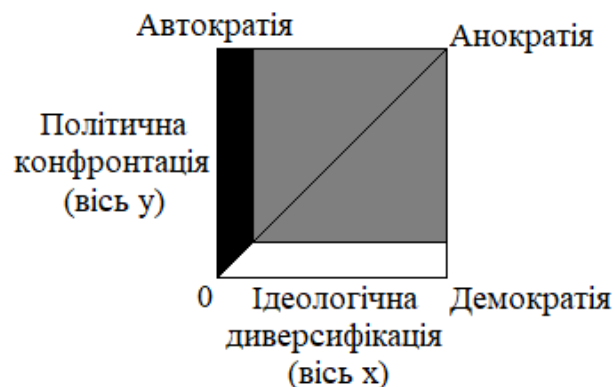
$$\frac{\text{Високий рівень виміру}}{\text{Низький рівень виміру}} = \frac{\text{Високий рівень ідеологічної диверсифікації} / \text{Низький рівень політичної конфронтації}}{\text{Низький рівень ідеологічної диверсифікації} / \text{Високий рівень політичної конфронтації}}$$

Джерело: сконструйовано на базі праці Л. Гілберта і П. Мохсені [83]

Інституційно ця залежність проявляється через двовимірну кореляцію на площині координат як сума часток кожного автономного індикатору в контексті безпосереднього наближення/нашарування на конкретний тип режиму. По суті, графічно це виглядатиме наступним чином (див. рис. 9).

Рисунок 9

Визначення типів режиму через вимір однорідності – політична конфронтація та ідеологічна диверсифікація

Джерело: побудовано на базі праці Л. Гілберта і П. Мохсені [83]

Внаслідок цього, ми можемо сформулювати три ключові положення, зважаючи на вищеописану специфіку третього виміру режиму, аби окреслити

кореляційну ситуацію поміж його інституційним спрямуванням та владною конфігурацією як вектором розвитку:

а) для демократичного режиму характерний високий рівень ідеологічної диверсифікації та низький рівень політичної конфронтації, що репрезентує модель повноцінного або наближено повноцінного представлення суспільно-політичних світоглядних позицій громадян на законодавчому рівні, а саме їх відношення між собою збалансоване або таке, що уможлиблює вільний вибір для цивільної підтримки (білий вимір на площі координат);

б) для авторитарного режиму властива ситуація з низькою ідеологічною диверсифікацією і високою політичною конфронтацією, що зображає модель формальної змагальності і слабкої конкурентоспроможності політичних партій й акторів (або взагалі її відсутність), а також однорідним чи наближеним до одноманітності ідеологічним полем, що зумовлено наявністю однієї чи двох релевантних сил, а, отже, максимальною поляризацією владної конструкції (чорний вимір на площі координат);

в) для анократичного режиму (виділяють два діапазони – авторитарно-демократичний і демократично-авторитарний) є найчисельніша варіативність в аспекті наявності комбінацій у межах «конфронтація-диверсифікація», що спричинено ширшою множиною на координатній площі (екстраполяція на суспільно-політичне поле) і присутністю середніх інституційних показників, що, як наслідок, уможлиблює в теорії та на практиці визначення режимів в рамках «поміркованої зони» (нижче високого і вище низького рівнів), а також доводить гіпотезу про розмивання лінії між однорідністю та неоднорідністю виміру у режимі.

Саме тому анократичний режим найбільш адаптивний/підходящий до втілення процесу субнаціоналізації, оскільки у ньому поєднується слабкий рівень уніфікації соціо-політичного життя країни, тобто певне відсторонення у наближенні до автократії, попри наявність авторитарних структур та практик в управлінні, а з іншого боку – достатній інституційний запас (певні свободи і можливість діяти у легальній площині) для реалізації інтересів осіб, груп,

кланів і т.д. через демократичні процедури/процеси, проте не для здійснення успішної форми демократизації. Таким чином, можливі випадки, де високий рівень ідеологічної диверсифікації не зумовлює зближення з демократичними практиками і структурами управління, адже рівень політичної конфронтації теж високий, що, у свою чергу, детермінує протікання режиму з домінуючою політичною силою і головною (формальною) суспільно-політичною ідеологією, попри реальну альтернативність обох індикаторів. Натомість можуть існувати такі ситуації, коли ні ідеологічне різноманіття, ні політичне протистояння не є поляризованими, що впливає на збалансованість інституційних практик або навіть тяжіння до демократичних виявів.

Підхід вчених Л. Гілберта і П. Мохсені був спрямований на розуміння політичних режимів більше у фокусі національної перспективи, але, на нашу думку, ця модель вивчення територіальних явищ і процесів має універсальний аналітичний потенціал, хоча про останній було досить мало зауважень (цілком вірогідно, що причиною могло постати невелике зацікавлення методологією субнаціональної проблематики в той час). Окрім цього, доповнюючи «куб» концептами й іншими модифікаціями, така матриця може доречно вважатися (комплексно) невід'ємною та функціонально оптимальною методологічною складовою для успішної (результативної) реалізації сучасних розвідок щодо вивчення субнаціонального рівня політики, оскільки інкорпоровала владний, електоральний і громадянський виміри у розумінні явищ і процесів у такому територіальному масштабі. Тобто акумулювала їх політичний, державний і цивільний потенціал у структурно-функціональному зрізі.

Серед базових ідей, що лежать в основі субнаціонального порівняльного методу, необхідно теж наголосити на концепті «простору», значення якого обґрунтували науковці І. Харберс та М. Інграм. В цілому, вони спробували виділити особливу геоінформаційну побудову, що обумовлює «вмикання» форми просторового мислення в процесі втілення аналітичного задуму через три фази: концептуалізацію, теоретизацію та сам аналіз, аби, в нашому випадку, збільшити/посилити потенціал субнаціонального інструментарію [106]. А тому

«сприйняття простору серйозно» (*taking space seriously*) спрямовує емпіричне та теоретичне значення, або ідейне навантаження, в межі єдиного дискурсу. Адже важливим наслідком цього є об'єктивна потреба повного розпізнавання структурної залежності, що актуалізується серед одиниць спостереження і тому аналіз субнаціональних одиниць завжди зображатиме інструментальний прояв концептуального підґрунтя теорії. Додатково слід апелювати також до раніше описаної конструкції «концепт-теорія-вимірювання», що неодмінно поєднує інструменти вимірювання, інноваційну ідею вираження та теорію, що цілісно постають матрицею для розгортання проблематики.

Методологічна роль просторового концепту І. Харберса та М. Інграма важлива для досліджень з позиції двох аспектів. По-перше, він превентивно впливає на формування наукового погляду, оскільки актуалізує своєю ідеєю ключовий фокус у розумінні відповідних для такого територіального рівня явищ і процесів. І, по-друге, діє як зв'язка, або спільний знаменник, поміж прагматичним й теоретичним елементами у дослідженні, тобто обумовлює їх смислове узгодження, недотримання якого сприяє прямому знеціненню та фальсифікації наукових результатів. В процесі вивчення цієї проблематики багатьом науковцям, зважаючи на обидва моменти, характерне поширення помилки інтерпретації вже на конституюючій (початковій) стадії аналізу: коли різноманітні явища і процеси транслуються через структурно-функціональну призму (виключно), ніж у поєднанні з базовими підставами. Тому зникає, або нівелюється, дискурс між основою, де ця система засновується, і простором, де вона феноменологічно (предметно) втілюється.

За період своєї інституціоналізації у політичній науці, субнаціональна проблематика акумулювала деякі важливі методологічні (інколи в поєднанні з методичними) питання, які не достатньо опрацьовані, тому доречно відмітити, постають актуальними дотепер, а саме:

- а) співвідношення методик вимірювання субнаціональних політичних режимів поміж собою та співмірність їх фінальних результатів;
- 2) «вирівнювання» методології та онтології у межах реалізації розвідок.

Знаходження цих проблем у період «класичної» основи методу зумовлене моментом часового виникнення, проте сфера їх актуальності поширюється також і на «новітній» етап. Іншими словами, вони постають позачасовими теоретичними побудовами, бо їх вирішення позиціонується у фазі дослідницької невагомості: від мінімальних початкових спроб до декількох незавершених апробацій.

Саме питання про вимірювання процесів і явищ у субнаціональних одиницях появилось як об'єктивна необхідність в їх перевірці на достовірність ідеї про нерівномірність протікання політичних та економічних процесів в різних частинах країни. З одного боку, результатом постало підтвердження думки, що демократизація в національному масштабі не обов'язково зумовлює демократизацію у всіх субнаціональних одиницях. З іншої сторони, політологи отримали відповідь про причини невдалих довготривалих демократизацій у державах з гібридним національним політичним режимом, які ґрунтувалися на слабкій інституційній відповідності до демократичного розвитку в більшості (як не у всіх) територіальних одиницях. Загалом порівняння інституційного розвитку на національному та субнаціональному рівнях постало можливим завдяки вимірюванню політичних режимів на обох рівнях і їх типологізації як вираження цієї відповідності. У процесі реалізації досліджень було створено дві техніки вимірювання субнаціональних режимів – об'єктивну і суб'єктивну. До цього моменту вчені застосовували один з їх видів у розвідках, проте дуже рідко поєднували в рамках одного дослідження (хоча у певній мірі це втілено в К. Гервасоні). Таким чином, питання про кореляцію результатів не було ні поставлене на теоретичному рівні, ні підтверджене розвідками на практиці. Також проблема про співмірність цих технік була опущена. Це означає, що дотепер у дослідженнях субнаціональної політики і дотичних до неї питань є прогалини, які стосуються результатів вимірювання. Адже наразі висновки, які отримуються у процесі апробації об'єктивної чи суб'єктивної методики, є рівноцінними, але не тому, що вони дають ідентичний результат (прикладів таких досліджень нема), а тому, що вони методологічно-методично рівнозначні

як інструментарій для виявлення і аналізу особливостей в субнаціональних одиницях. Вирішення цього питання не лише зміцнить позиції двох технік як альтернативних і повноцінних (наразі вони розуміються, як монофакторні і взаємодоповнюючі), а зумовить формування можливої уніфікованої методики вимірювання у майбутньому.

З іншого боку, таке питання, як «вирівнювання» методології і онтології в субнаціональних порівняльних дослідженнях, на нашу думку, є ще більш проблематичне у вирішенні та доречно поставлене у розряд «невирішених» через відсутність безпосередніх розвідок у такому формулюванні. Хоча, певним чином, американський вчений П. Холл у своїй роботі [104] розглянув цю проблему в рамках порівняльної політології, що, ми вважаємо, цілком може збігатися з субнаціональним рівнем аналізу. Відповідно, його підхід слушно «зменшити у масштабі», тобто опустити на рівень нижче: від національного, аби зрозуміти ідею у нашому аспекті. Це важливо з огляду на те, що саме у цих дослідженнях таке «вирівнювання» дуже необхідне, адже його здійснення було неможливим до моменту усунення певних теоретичних конструкцій, як загальнонаціональний ухил і федеративний монізм, у порівняльній політології.

Тривалий час вчені тільки зауважували про проблему, тобто апелювали до її «онтології», але не вивчали її через відсутність прийомів спостереження, тобто «методології». У такому спрямуванні П. Холл підкреслив, що «якщо методологія складається з прийомів спостереження за причинно-наслідковими зв'язками, то онтологія – з припущень щодо глибоких причинно-наслідкових структур світу, з яких починається аналіз та без яких теорії про соціальний світ не мали б сенсу. На фундаментальному рівні це те, яким ми уявляємо соціальний світ» [104, с. 374]. Як наслідок, тільки в такому синтезі (або формі), ми вважаємо, можливе повноцінне відображення соціо-політичних процесів, що не лише правильно розуміються, а й доречно вимірюються.

Бувають моменти, коли онтологія часто випереджає методологію, яка просто не здатна «зрозуміти» (дослідити) тих процесів, які вона відображає через причинно-наслідкові зв'язки і ефекти їх взаємодії. Цей процес стимулює

розвиток методології, що завдяки дослідницькому потенціалу (вченим) шукає нові методи. Більше того, П. Холл зазначив, що аналіз соціо-політичних явищ і їх пояснення ґрунтуються на принципі поліваріантності. Саме тому онтологія об'єктивно не потребує єдиної методології, оскільки ж: «не існує єдиного рішення методологічних труднощів, що виникають в сучасних онтологіях. Те, що вони ставлять справжні дилеми, відображається на зростаючому спектрі відповідей вдумливих науковців» [104, с. 388]. Також політолог додав, що їх «вирівнювання» має здійснюватися у рамках нового підходу, що ґрунтується на змінних і причинно-наслідкових зв'язках (вчений апелює до свого підходу, що визначає як систематичний аналіз процесів). Його особливістю має стати дія, яка стосується процесів, що розгортаються у випадках, та результатів у цих випадках. Все це здійснюється для того, аби пересвідчитися, що дії та причини, що впливають на відображення процесів, постають відображенням теорії, яка їх окреслює. Як наслідок, ми повинні бачити випадки не виключно у причинно-наслідкових зв'язках та ефектах їхньої взаємодії, а спостерігати (розуміти) в рамках цілісного підходу, бо: «прогрес у суспільній науці – це, зрештою, питання складання тонких суджень на основі трикутного порівняння між теорією, її основними конкурентами і наборами спостережень» [104, с. 392].

У такому баченні висвітлюється проблема «вирівнювання» онтології і методології у відповідних порівняльних розвідках. Ця постановка доречно, на наш погляд, нашаровується і на субнаціональний рівень. Новий підхід, що здатний поєднати необхідні атрибути методу та фундаментальне розуміння розгортання процесів у випадках, цілком може виражатися, як комбінація «теорія-концепт-вимірювання», про що згадували раніше. Загалом проблема, яку П. Холл осмислює у своїй статті, постає превентивною. Адже будь-який аналіз у соціальних науках потребує методу та ідеї розуміння, як цей метод застосувати, аби відобразити цю дійсність адекватно.

Отже, «класична» основа субнаціонального порівняльного методу хоч і репрезентована малою групою політологів, але релевантними теоретико-методологічними ідеями, підходами та зауваженнями, що варіювалися від

процесуально-процедурного до предметного аспектів. Створення методології, що охопила інструментарій для дослідження явищ і процесів субнаціонального масштабу, зумовлювалося рівномірним (бажаним) зіставленням з відповідними фундаментальними підставами. Попри це, в процесі вивчення проблематики постала актуальна необхідність в уточненні, оновленні і доповненні деяких методологічних підвалин методу, що втілювалося в «новітньому» етапі розвитку.

2.3. «Новітні» аспекти розуміння субнаціонального порівняльного методу

Поява «новітньої» фази у формуванні субнаціонального порівняльного методу була обумовлена внаслідок подолання теоретичних конструкцій у політичній компаративістиці. Більше того, виникли нові особливості у процесі здійснення відповідних досліджень. Перш за все, відбулася трансформація «діапазону дослідження», тобто розширення кількості критеріїв (їх системи), які визначають число дозволених (ті, що підлягають сфері вивчення завдяки відповідності до системи умов, яка формує тло аналізу) об'єктів для аналізу. Таким чином, необхідно відзначити про особливість – «об'єктний розвиток» (перша специфіка). Саме виділення цього періоду обґрунтовується з погляду двох моментів: а) його засновування на «класичній» базі як точці «еманації», звідки витікає підґрунтя методу; і б) поєднанням водночас модернізаційного (питання уточнення, оновлення і доповнення) й автономного (відмежування й ідейне обмеження від попередньої фази) вимірів у контексті розуміння (друга специфіка).

З іншої сторони, у період від середини II декади ХХІ ст. та дотепер була обґрунтована основна категорія і одночасно базове явище політичної практики у субдержавному масштабі. Цей результат постав як конвергентна вибірка з-поміж усіх предметних виявів у межах субнаціонального дискурсу. Як наслідок, центральним поняттям визначили субнаціональний політичний режим. Слід додати, що ця конструкція акумулювала конкретні політичні та територіальні параметри, на які були спрямовані дослідницькі розвідки вчених, що найяскравіше висвітлює раніше описану генезу «об'єктного розвитку» (третя специфіка).

На нашу думку, ця категорія – це результат прямого відношення між політичними явищами, а не константа політичної сфери. Іншими словами, це проявляється у вигляді вираження, що відображає зв'язки між елементами відповідного виміру. Внаслідок цього, поняття постає не «обов'язковим», а

виступає частіше у статусі «виняток» чи «правило». Такі зв'язки ми визначили у вигляді трьох специфічних конструкцій, тобто кореляційних форм.

Про «першу» зауважили Дж. Сарторі і його ідейні колеги (звертаємося до науковців, як Р. Даль і С. Роккан), котрі вважали, що аналіз політики має здійснюватися тільки на державному і субдержавному рівнях. Пояснювався такий вибір процесом детермінації з боку чинника «державного устрою», тобто ідеєю вивчення політики, що екстраполюється на межі федерації як умови наявності у політичній системі областей (субнаціональних одиниць) та відповідному дослідженні/типологізації їх режимів. Таким чином, існувала безпосередня монофакторна прив'язка до політичного устрою держави, що, в цілому, фіксувалося у дефініції: «у державі з поляризованим національним режимом – демократичним чи автократичним – наявність субнаціонального політичного режиму зумовлюється типом державного устрою». Тобто для федерацій субнаціональні політичні режими цілком властиві явища практики, а натомість для унітарних країн – уже ні. Ця методологічна спрямованість домінувала досить тривалий час у світовій політичній науці в проміжку від 70-х рр. XX ст. до початку XXI ст., але згодом знайшла інші альтернативи.

Вже в контексті «другої» кореляційної форми увагу було зосереджено на відношенні поміж анократією і типом державного устрою – унітарним чи федеративним. Відповідно до цього, обґрунтовувалася ситуація зі встановленим гібридним національним режимом на рівні політичної системи як специфічне вираження характеру владних відносин між державою та її адміністративно-територіальними частинами, а тому тип режиму – це ключовий чинник у визначенні субнаціональних процесів у державі. Більше того, форма останньої як фактор також впливає на природу розгортання субнаціональних процесів та явищ у просторовій перспективі, але значно менше. Як наслідок, «друга» кореляційна форма може визначатися як: «гібридний національний режим у державі зумовлює появу субнаціональних політичних режимів, незалежно від устрою політичної системи, у якій він протікає». Однак тут слід розуміти, що не стільки важливо, яка структура влади, тобто політичний устрій (хоч це

релевантно, проте не єдиновизначально, як у «першій» формі), а те, в рамках якої конфігурації здійснюється влада у державі та її частинах, а також який її характер/динаміка у процедурно-процесуальному зрізі.

Таким чином, «третя» форма відображає залежність між поняттями як національний політичний режим й інститут місцевого самоврядування. При цьому, останнє виступає особливим відображенням субнаціональних процесів, що презентує їх протікання і специфіку направленості соціального сектору: в цих межах ми зазначаємо про два види інституційного спрямування як демократичне чи автократичне і форми поведінки його реалізації як активна, нейтральна або пасивна. По суті, це виражається через наступу смислову побудову: «форма реалізації інституту місцевого самоврядування зумовлена типом національного політичного режиму у державі, де вона функціонує. В цілому, це надає «ефект підсилення» для чинного режиму в субнаціональній одиниці». Додатково слід наголосити, що тут ми говоримо про процес, що протікає на двох рівнях детермінації. Перший – з національного на локальний, а другий – з локального на субнаціональний. В кінцевому вираженні останній є одним з джерел відтворення національного відповідника. Зрештою, то ці процеси здійснюються послідовно і безперервно. Базуючись на такому формулюванні, можливі три варіативні комбінації, що зображують інституційні зв'язки між цими елементами:

1) якщо національний політичний режим є демократичним, то лише тоді функціонування інституту місцевого самоврядування успішне та ефективне і, як наслідок, місцева політика протікає у формі локальної демократії, а тому тип субнаціонального політичного режиму також демократичний;

2) якщо національний політичний режим стає автократичним, то тоді втілення інституту місцевого самоврядування набуває статусу формального продовження державної влади на місцях, а політика протікає у формі локальної автократії, а тип субнаціонального політичного режиму теж автократичний;

3) якщо національний політичний режим є гібридним (анократія), тоді функціонування інституту місцевого самоврядування виражається у вигляді

різних форм: а) активна; б) нейтральна; і в) пасивна. Це зумовлює конкретний тип місцевої політики – демократичний чи автократичний як винятковий, відносно демократичний чи відносно автократичний як характерний, а відтак тип субнаціонального політичного режиму цілком екстраполюється на тип місцевої політики.

В результаті отримано єдність, або комплексну структуру зв'язків, що продемонструвала через взаємозалежність трьох категорій і додатковий чинник «політичного устрою», статус вірогідного здійснення процесу субнаціоналізації в державі, її функціональний характер у масштабі мінімізації відповідного територіального рівня (в принципі, аж до муніципалітетів) та безпосередню інституційну залежність від типу національного політичного режиму. Загалом цю конструкцію доречно зобразити так (див. табл. 5).

Таблиця 5

**Детермінація та її наслідки в структурній взаємодії трьох
кореляційних форм**

Тип національного політичного режиму	Демократичний	Автократичний	Анократичний
Залежність режиму від державного устрою	Так	Так	Ні
Статус субнаціонального політичного режиму	Виняток	Виняток	Правило
Стан функціонування інституту місцевого самоврядування	Активний	Пасивний	Чергування станів

Джерело: побудовано на основі робіт [36; 116; 187; 194]

Отже, категорію «субнаціональний політичний режим» треба аналізувати виключно через призму взаємовпливу, в якому роль/значення явищ і процесів (національного політичного режиму, державного устрою й інституту місцевого самоврядування) є одночасно формотворчою основою і ключовими критеріями,

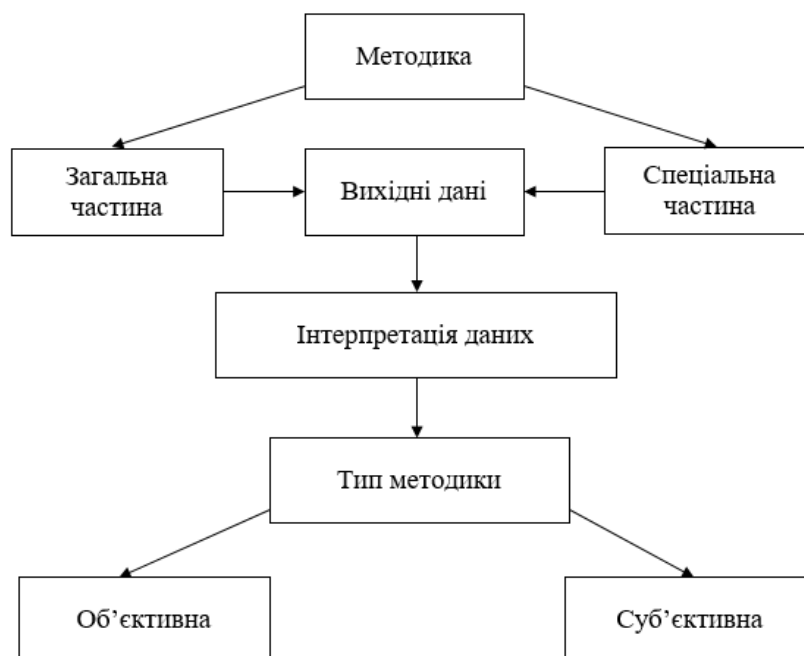
за допомогою яких структуруються типи субнаціональних режимів у державі. Для прикладу можна розглянути дослідження таких науковців, як К. Гервасоні, Ж. Бехренд та Й. Кенавас [13; 70; 123]. Зрештою, і попри те, що не завжди у розвідках зазначених політологів існувала детальна відповідність до раніше окреслених трьох феноменів, але наявний наголос на зв'язках між національним політичним режимом, особливістю субнаціональної одиниці та активністю громадянського сектору, що є прямим відображенням логіки розуміння цієї проблематики. На нашу думку, саме у такому формулюванні підкреслюється специфіка «об'єктного розвитку» у вигляді певної історичної ретроспективи, а також процесу «наукового звільнення» від теоретичних конструкцій і, звісно, «розширення діапазону» досліджень субнаціональної політики від середини II декади ХХІ ст. і дотепер. На прикладі кореляційних форм ми хотіли виявити, які концептуальні рамки визначали об'єкт протягом його еволюції. При цьому, важливим моментом стала ілюстрація, що входило у розуміння «об'єкту» і як він розширювався, оскільки на кінець десятиліття розуміння та рефлексія стосовно субнаціональних одиниці трансформувалася з «тільки об'єкту» на «об'єкт, що об'єднав інші дослідницькі напрямки» у рамках проблематики.

Наступним важливим аспектом стала дослідницька розробка способів вивчення і оцінювання, або *ways to study*, субнаціональних політичних режимів. Ця методологічна особливість супроводжувалася розумінням комплексного алгоритму протікання політичних процесів на субнаціональному рівні через інтерпретацію показників різної природи, що аналізувалися науковцями. Це зумовило безпосередню появу побудови як «методологічна дихотомія», що окреслюється часовими рамками – першою декадою ХХІ ст. В цілому, це була ситуація, коли вчені конструювали авторські методики у двох формах (вчений К. Гервасоні вперше розглянув об'єктивну та суб'єктивну методики для аналізу субнаціональних політичних режимів разом. Саме він заснував таку «методологічну дихотомію» розрізнення на основі джерела, на якому базується методика, яке ми знаємо і до сьогодні) – інституційній й експертній. Більше того, способи вивчення відображають конкретні аспекти при виборі

джерела, на якому ґрунтується дослідження, тобто: а) електоральні та інші інституційні індикатори, або б) судження локальних експертів. Як наслідок, вони стали формотворчими (засновуючими) чинниками для побудови кожного виду техніки. Модель такого виникнення можна відобразити через наступний алгоритм (див. рис. 10).

Рисунок 10

**«Методологічна дихотомія» як перша модель для аналізу типів
субнаціональних політичних режимів**

Джерело: модифіковано на основі робіт К. Гervасоні [68; 70]

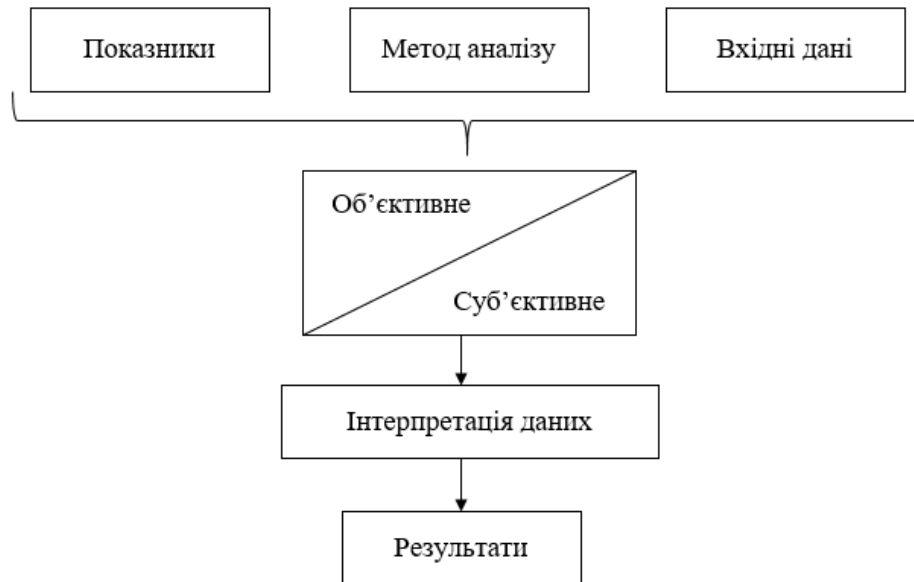
Відповідно, тоді «методика» – це синтез загальної і спеціальної частин дослідження, де в першу входить джерело заснування, а до другої – конкретні показники, що обрані для аналізу. Як наслідок, вчені отримують сітку даних, тобто сукупність типів субнаціональних політичних режимів, які придатні до класифікації, кореляції між собою і відображення в контексті зіставлення з національним політичним режимом. Аби здійснити такий процес, необхідно

виконати декілька важливих операцій у дослідницьких кейсах. Політологи здебільшого формалізують вхідні дані за допомогою математичних методів, далі – інтерпретують вихідні дані та корелюють їх значення зі шкалою типів субнаціональних політичних режимів.

Мета таких досліджень – це демонстрація нерівномірності протікання політичних та економічних процесів у межах цілої держави. В цілому, під розумінням цієї «демонстрації» вчені відображають декілька аспектів: а) яке інституційне спрямування у субнаціональних одиницях та на скільки воно співвідноситься з національним відповідником; далі б) які є перешкоди для демократизації або поліпшення її якості у територіальній одиниці; і нарешті в) чому певний тип режиму характерний для субнаціональної одиниці. Таким чином, територіальна одиниця і її тип режиму розглядаються у національному дискурсі, субнаціональній специфіці і їхньому співвідношенні. Ці дослідження реалізовані у двох формах: об'єктивній [5; 25; 74; 86; 173] і суб'єктивній [68; 71].

Однак дослідницька тенденція доволі швидко трансформувалася у новий підхід, що збіглося в часі з початком II декади XXI ст. і триває до сьогодні. Внаслідок цього, модель «методологічної дихотомії» була замінена на модель «методологічного синтезу». Її специфіка характеризувалася цілісністю поля дискурсу, в якому поєднувалися два джерела для заснування методики, що сприяло безпосередньому отриманню результатів на більш комплексному рівні, ніж раніше. На нашу думку, розвідки, що виконуються через відповідну модель, водночас об'єднують і комбінують обидва види джерел заснування у ній (об'єктивні і суб'єктивні індикатори), а тому аналізують та транслюють субнаціональні явища і процеси значно повнічніше. Як наслідок, це сприяло отриманню точніших інституційних результатів у відображенні протікання різноманітних процесів у межах субнаціональної одиниці, а також розширити теоретичне підґрунтя для втілення такого інструментарію. Загалом модель може бути відображена через наступний алгоритм (див. рис. 11).

**«Методологічний синтез» як друга модель для аналізу типів
субнаціональних політичних режимів**

Джерело: модифіковано на основі робіт К. ГERVасоні [68; 70]

За приклад варто звернути увагу на роботу аргентинського політолога К. ГERVасоні, у якій комплексно було розглянуто феномен субнаціонального політичного режиму через призму теорії «держави-рантє» в об'єктивному (аналіз електоральних й інституційних маркерів) і суб'єктивному (опитування локальних експертів) вимірах [72]. По суті, таке поєднання було реалізовано вперше у рамках однієї розвідки в політичній науці. Врешті-решт, до періоду кінця II декади XXI ст. у компаративістиці (субнаціональний рівень вивчення) міцно утвердилася збалансована варіативна тенденція: різні вияви монічного і дуального вираження явищ і процесів завдяки контекстуальній тріаді, зокрема розумінню, концептуалізації та вимірюванню.

Ще одна особливість, на якій необхідно наголосити, – це «методична» (можна окреслити навіть як «методологічно методична», де формулювання слід розуміти «як методична компонента у межах методологічної призми»),

бо звертаємо увагу на способах вивчення, що втілюються за систематизованою чи усталеною формою процедури. Більше того, вона ґрунтується на «принципі А. Кареніної» і акумулює два важливі моменти: по-перше, артикуляцію та агрегацію всіх факторів, що обумовлюють протікання політичних процесів на субнаціональному рівні; і, по-друге, їх синтез у цілісність, що детермінує конкретні типи субнаціональних політичних режимів. Своєю популярності цей принцип набув у книзі Дж. Даймонда «Зброя, мікроби і харч», де науковець вивчав географічні, екологічні, культурні і технічні обставини, що зумовили домінування західної цивілізації у світі [257]. Сьогодні ж він використовується у багатьох сферах, зокрема в економічній, біологічній, суспільній і т.д., а його можна озвучити як: «існує значна кількість способів, у яких комбінація даних порушує нульову гіпотезу, і лише один варіант, в якому вона діє». Внаслідок цього, принцип відображає ситуацію, коли будь-який успіх ймовірний лише при наявності усіх чинників в актуальний момент, а тому відсутність хоча б однієї умови сприяє процесу трансформації такого «успіху» в щось інше. При цьому, якщо його можна позначити як S_0 (позначення наше), то будь-яка інша ситуація буде виражатися, як $S_0 - (\sum d_1 + d_2 + \dots d_n)$. Більше того, варіативність ситуацій коливатиметься від кількості факторів, які відсутні в аналітичному випадку. Також важливим є не лише горизонтальна представленість чинників (кількість умов), але їх вертикальна вираженість (ступінь їх відхилення від стандартного значення). Яскравим прикладом, ми вважаємо, може слугувати ідея «демократії», яка «втрачаючи» певні інституційні кондиції чи маючи їх у спотвореному вигляді, виражає інші різновиди феномену «демократичний політичний режим» – чи то гібридний, чи то авторитарний, чи ще інші їхні специфічні варіанти (детальніше про різновиди політичних режимів, хоч і на національному рівні, слід дивитися у статті Д. Коллієра і С. Левіцкі, де ця ідея втілена [35]). Отже, у нашому розумінні «успіх» – це субнаціональний демократичний режим, а всі інші форми – це множина політичних режимів від анократії до авторитаризму у субдержавній перспективі.

Врешті-решт, реалізація об'єктивних і суб'єктивних видів методики у дослідженні субнаціональних політичних режимів може доречно ґрунтуватися на «принципі А. Кареніної». При наявності та реальному функціонуванні усіх демократичних інститутів режим визначатиметься як «чисто демократичний» (ідея «чистого типу» запозичена у науковця М. Вебера), а всі інші типи будуть численними варіаціями у рамках від автократії до демократії. Крім того, ступінь віддаленості від ідеальної умови спричинює встановлення відповідного типу субнаціонального політичного режиму, який відображає міру інтенсивності та масштаб протікання цих процесів в залежності від «чистого типу» режиму. Це порівняння (зіставлення) демонструє конкретний ступінь зближення до демократії і розрізнення серед автократій між субнаціональним і національним рівнями та їх інституційну відповідність до «чистого типу» демократії.

На нашу думку, особливо важливим моментом стає розуміння, що таке демократичний режим та як виражається його концептуальне визначення. Відповідно до цього, можливі два варіанти інтерпретації.

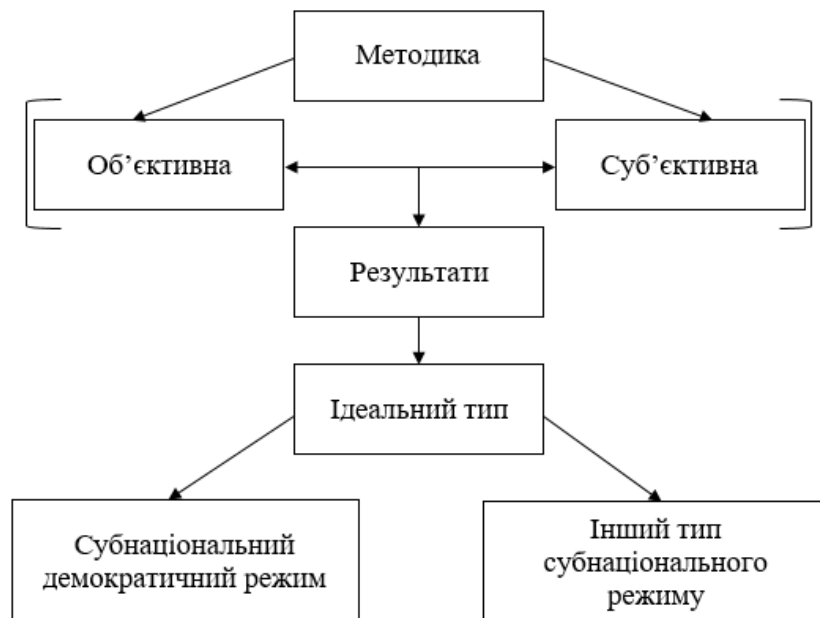
Перша виражає погляд американського політолога Р. Даля стосовно категорії «демократії як ідеалу». У такому аспекті функціонування політичної системи спрямоване на безпосередній розвиток демократичних практик та інститутів, тому демократія розглядається як процес самореалізації режиму, у якому завжди можна інституційно (і неформально теж) щось вдосконалити. Як наслідок, досягнення фінішної позиції є нереальним положенням речей, бо процес – первинний, а мета – вторинна, а тому класифікація політичних режимів здійснюється у рамках всього дискурсу «інші типи субнаціонального режиму», де є місце для режимів наближених до демократій, повноцінних анократій/автократій і їх варіацій.

У рамках другого трактування звертаються до побудови «демократії як реального явища», що цілком досягне для політичної системи на будь-якому територіальному рівні організації суспільного життя. Таким чином, демократія є актуальним набором інституційних практик, здійснення яких уможливорює встановлення відповідного типу режиму. В інших випадках відбувається

встановлення режимів з відмінними інституційними особливостями, тобто анократій та автократій. В цілому, зважаючи на сказане, алгоритм формування методики дослідження субнаціонального рівня політики виглядатиме таким чином (див. рис. 12).

Рисунок 12

Алгоритм формування методики дослідження на основі «принципу А. Кареніної»

Джерело: побудовано на основі ідеї роботи [257]

Як наслідок, концепти демократії чи то «ідеалу», чи то «реального явища» відображають два діалектично залежні погляди на можливу типологізацію субнаціональних політичних режимів, але в різному змістовому наповненні. Якщо для першої думки характерна уніфікація всіх режимів та їх кореляція з ідеальним типом, то для другої – чітке інституційне розрізнення у рамках між автократією і демократією. І хоча перший варіант науковці досить рідко використовують у порівняльних дослідженнях, проте таке протиставлення надає відповідь на питання, у чому полягають причини відповідної відмови

у субнаціональній перспективі. Натомість в сучасних розвідках у вивченні субрегіонального масштабу політики домінує другий варіант, перевагою якого стала чітка відповідність між теоретичним підґрунтям демократії і реальною політичною практикою, ніж виключно конкретне відношення до ідеалу. Ціль такої ситуації зумовлює стан, аби продемонструвати форму наближеності до демократії як специфічного максимуму під час функціонування режиму і його спрямованості до високих інституційних конфігурацій, тобто соцієнтальних та демократичних параметрів системи.

В цілому, «новітня» основа субнаціонального порівняльного методу є еволюційною формою комплексної інтенсифікації, тобто реалізації аспектів уточнення, оновлення і доповнення, попередніх результатів дослідницького пошуку через різні способи вивчення політичної практики на уже доречно обґрунтованому територіальному рівні – субнаціональному. Сьогодні вирішена значна кількість проблемних питань у методологічному вимірі, оскільки сам метод цілком сформований, а його апробація успішно здійснювана багатьма науковцями з різних куточків світу. З іншого боку, методологія проблематики досі залишається відкритою сторінкою для різних нововведень у порівняльній політичній науці, чим залучає все більшу кількість вчених-компаративістів у розвідки відповідного просторового спрямування.

Отже, у Розділі II висвітлені моменти, що стосувалися концептуального підґрунтя в аргументації субнаціонального політичного режиму як наукової категорії і водночас феномену сучасної політичної практики. Попри те, що саме явище відображається дуже різноманітне через типи прояву режимів, все-таки процес встановлення цієї конструкції берез початок зі спільного владно-електорального механізму. Іншими словами, які параметри формування влади і якої структурної побудови вона набуває. Також проаналізовано методологію субнаціональної проблематики у розрізі «класичного» і «новітнього» етапів.

РОЗДІЛ 3. РІЗНОВИДИ МЕТОДИК ВИМІРЮВАННЯ СОЦІО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ І ЯВИЩ НА СУБНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1. Характеристика інституційної (об'єктивної) техніки вимірювання

Будь-яка об'єктивна техніка у контексті своєї апробації в масштабах субнаціональної територіальної одиниці визначається наявним сфокусованим поглядом на різноманітні інституційні процеси та явища соціо-політичного виміру через офіційні дані (статистику та іншу інформацію), які, очевидно, достовірні та первинні, що уможливорює дослідницьку інтерпретацію щодо здійснених (у нашому випадку) електоральних, владних і громадянських подій.

Об'єктивний шлях вимірювання – це форма синтезу індикаторів, які інтегровані в спеціальні індекси за груповим принципом, що діють у рамках адитивного ефекту, тобто ситуації, коли цілісний ефект декількох чинників у системі дорівнює сумі впливів кожного з них, якщо вони усі діють окремо. Більше того, будь-який індикатор типово володіє умовою(-ами), при якій(-их) дотримується або ні, що, як наслідок, детермінує загальне сумарне значення субнаціонального політичного режиму. В цілому, до структури техніки, яку ми визначаємо як «індекс субнаціональної демократії», було включено такі компоненти: індекси, індикатори та умови. Варто зауважити, що відповідна методична тавтологія, коли в межах головного індексу (способу вивчення), наявні інші тотожні побудови, здійснена свідомо, оскільки окреслювати їх як «субіндекси», звісно, з позиції логіки системної ієрархії правильно, однак в аспекті трактування процедурно-процесуального поля матриці є недоречним. Річ у тім, що кожен з «мінііндексів» водночас характеризується автономним потенціалом до виділення інституційної мінітехніки на основі самого себе як джерела. По суті, будь-який елемент уже був апробований в меншій чи більшій мірі як самостійна методика у визначенні та типологізації політики в субнаціональному масштабі і в формі режимів за останні два десятиліття

XXI ст. у порівняльних розвідках. Як наслідок, було паралельно поєднано відповідне розуміння їх відображення через внутрішнє розширення, з одного боку, та узагальнену репрезентацію у вигляді цілого показника, з іншого. Тобто «індекс субнаціональної демократії» став адитивно-мультиплікативним вираженням конкретного числа самодостатніх індексів як неадитивний ефект їх комплексної інституційної взаємодії.

При цьому, процес реалізації методики ґрунтується на використанні інтервального підходу до аналізу інституційних вимірів політики у кожній субнаціональній одиниці в часовому зрізі. Відповідно до цього, результати дослідження відображають акумулятивне значення і формалізоване число у вивчені різноманітних об'єктивних індикаторів в певних періодах і стають їх вираженням через прийняту форму – тип субнаціонального політичного режиму. По суті, сам порівняльний аналіз цих типів уможливорюється через специфічну статичну, або обмежену простором і часом, динаміку фінальних даних, або вихідної інформації. Тим не менш, така «компаративна картина» сприяє виникненню реальної ймовірності, аби прослідкувати за основними інституційними тенденціями, які протікають у тій чи іншій територіальній одиниці, а тому чітко демонструють ситуації з актуальними проблемами під час демократизації.

Загалом, якщо звертатися до контексту хронологічного охоплення, тобто проміжку, який аналізується, то тут ми апелюємо до періоду повної каденції владної конфігурації, яка сформована під час виборів без суттєвих (критичних) порушень. Натомість, говорячи уже про предмет дослідження, то до уваги беруться два моменти з електорального виміру, а саме: виборчий підтекст у формі як а) голови міста обласного значення і б) представницького органу на субнаціональному рівні, – тобто те, за яких політичних умов і ким (сукупність акторів субнаціонального рівня) будується владний сектор. Таким чином, специфіка політики у відповідному територіальному масштабі через виборчий і владний зрізи (у доповненні з цивільним) створює інституційний фундамент, на базі якого аналізуються і вимірюються соціо-політичні процеси

та явища. До комплексного «індексу субнаціональної демократії» увійшло дев'ять диференційованих субвимірів-індексів, які акцентують увагу на той чи інший вияв політики у системній проекції, але водночас і конкретизують суспільно-політичне поле на субнаціональному рівні. Тому, аби зрозуміти цю специфіку з позиції процедури вивчення і вимірювання, далі буде здійснено детальний аналіз по кожному індексу об'єктивної (інституційної) техніки.

Перший – «індекс змагальності електорального поля» – це показник, який поєднав у собі, з одного боку, особливість перебігу виборчої боротьби за отримання влади, тобто місця для суб'єктів у межах правлячої конфігурації у територіальній одиниці, та, з іншого боку, ступінь відношення політичних сил у представницькому органі і характер їх взаємодії. Його вимірювання здійснюється через маркери, як змагальність, ревелантність і корелятивність партійного середовища у субнаціональній одиниці. Слід додати, що перші два параметри можуть доречно вважатися відносно типовими для політики режимів демократії чи анократії загалом, але третій – це маркер, що відображає, на нашу думку, виняткову специфіку для будь-якої одиниці аналізу. Зрештою, його можна зобразити наступним чином (див. табл. 6).

Таблиця 6

«Індекс змагальності електорального поля» та умови його оцінювання

№	Індикатор	Умова	Оцінювання
1	Факт наявності більше, ніж однієї(-го) партії і кандидата на виборах	$n > 1$	Дотримання (2), недотримання (1)
2	Кількість ревелантних партій у представницькому органі	Партія ревелантна, якщо отримала на виборах кількість голосів – $n \geq 3\%$. Кількість партій дотримується при умові $n \geq 2$	Дотримання (2), недотримання (1)

Продовження табл. 6

3	Ступінь партійної кореляції мандатів у законодавчому органі	x/y, де x – перша партія, y – друга Значення – ≥ 2 Результат – домінування однієї партії	Дотримання (2), недотримання (1)
		y/z, де y – друга партія, z – третя Значення – $\geq 2,5$ Результат – наявність сильних двох партій	Дотримання (2), недотримання (1)
		$0,1 \leq z \leq 1-(x+y)$ де z – третя партія Значення – $\geq 0,1$ Результат – наявність трьох партій	Дотримання (2), недотримання (1)

Джерело: модифіковано на основі роботи А. Сіароффа [205]

У процесі розробки індексу використано два індикатори для класифікації партійних систем за поглядом дослідника А. Сіароффа [205] та наші ідеї, що модифікували їх.

Наступний – «індекс виборчої явки на виборах» – показник, що зображає громадянську виборчу активність в субнаціональній одиниці. Поряд з цим, він транслює також ключові партійні співвідношення, які виникають одразу в постелекторальний період. З одного боку, це – різниця у політичній силі між правлячою і опозиційною партіями, а з іншого – відношення політичної сили правлячої партії до суми сил другої та третьої партій за результатами місцевих виборів (див. табл. 7).

Таблиця 7

«Індекс виборчої явки на виборах» та умови його оцінювання

№	Індикатор	Умова	Оцінювання
1	Явка виборців на виборах мера та законодавчого органу	$p \geq 40\%$	Дотримання (2), часткове дотримання (1,5), недотримання (1)

Продовження табл. 7

2	Частка голосів за опозиційну партію	$x-y \leq 20\%$ Правляча партія (x). Натомість опозиційна партія (y) – це партія, що отримала другий результат на виборах	Дотримання (2), недотримання (1)
3	Частка голосів за партію-переможця	$x/(y+z) \leq 2$ Відношення частки партії, що перемогла (x), до суми часток наступних двох партій (y та z)	Дотримання (2), недотримання (1)

Джерело: модифіковано на основі праць [4; 25]

Більше того, останній аспект, по суті, є параметром, що підтверджує одночасно, по-перше, тип партійної системи у територіальній одиниці, а, по-друге, додатково вказує на ступінь політичної сили правлячої партії щодо умовної коаліції другої і третьої сил у представницькому органі.

Третім постав «індекс прозорості виборчого процесу», що інтегрував інформаційний контекст електорального процесу та аспект здійснення його правового поля (див. табл. 8). Іншими словами, ми намагалися окреслити спектр можливостей індивідів в отриманні максимально об'єктивних даних про соціо-політичні процеси загалом і деталізовано під час виборів, а також щодо субнаціональних акторів, що беруть участь у формуванні конфігурації влади, з позиції різноманіття каналів інформування.

Таблиця 8

«Індекс прозорості виборчого процесу» та умови його оцінювання

№	Індикатор	Умова	Оцінювання
1	Доступ громадян до інформації та її альтернативність	Наявність каналів інформування – $n \leq 3$	Дотримання (2), недотримання (1)
		Альтернатива виду каналу інформування – $n \leq 2$	Дотримання (2), недотримання (1)

Продовження табл. 8

		Часовий відрізок функціонування – ≥ 24 місяців		Дотримання (2), недотримання (1)
2	Відсутність фальсифікацій, відсутність порушення прав виборців	Вид порушення. Кількість порушень як показник не входить в оцінювання, проте фіксується як додаткова інформація	Адміністративне	Дотримання (2), недотримання (1)
			Конституційне	Дотримання (2), недотримання (1)
			Кримінальне	Дотримання (2), недотримання (1)

Джерело: модифіковано на основі роботи [112]

Також нас зацікавило те, наскільки електоральний процес протікав у рамках законності та, якщо це не так, у якому ступені і що порушувалося при цьому.

Натомість четвертий – «індекс розвитку громадянського суспільства» – показник, що відображає актуальний стан розбудови позаполітичної сфери соціуму, механізми комунікації з органами влади на субнаціональному рівні в обличчі представників обласної ради та голови міста обласного значення, а також їх контроль з боку громадянського сектору (див. табл. 9).

Таблиця 9

**«Індекс розвитку громадянського суспільства» та умови його
оцінювання**

№	Індикатор	Умова	Оцінювання
1	Функціонування громадських організацій	Наявність структури та статуту	Дотримання (2), недотримання (1)
		Час існування – ≥ 24 місяців	Дотримання (2), недотримання (1)
		Результати діяльності (звітність)	Дотримання (2), недотримання (1)
		Альтернатива – $n \geq 2$	Дотримання (2), недотримання (1)

Продовження табл. 9

2	Механізм зворотнього зв'язку між виборцем та депутатами/партіями/мером	Наявність механізму	Дотримання (2), недотримання (1)
		Функціонування	Дотримання (2), недотримання (1)
		Результати діяльності	Дотримання (2), недотримання (1)
3	Контроль за діяльністю місцевої влади з боку громадянського суспільства	Формальна можливість	Дотримання (2), недотримання (1)
		Випадки здійснення	Дотримання (2), недотримання (1)
		Результати	Дотримання (2), недотримання (1)

Джерело: сформовано на основі робіт [4; 25; 72; 112]

До нього увійшло три маркери, які володіють потенціалом дотичності до владного виміру, попри те, що вони витікають з цивільного сектора. Тому було намагання інституційно пов'язати контекст інтеракційно-комунікативної взаємодії поміж сторонами (влада та суспільство) і вписати функціональний діапазон останнього як чинник демократизації для формального боку владної конструкції у субнаціональній одиниці.

Наступні показники «індекс контролю правонаступництва» та «індекс часового обмеження» доречно транслювати в єдиному контексті, попри, звісно, аналітичну самостійність. Їх дотримання слідує базовій умові безпосереднього встановлення та функціонування демократії, у рамках якої обов'язкова, по-перше, змінність влади, а, по-друге, її часова обмеженість. Ідея такого підходу зображає демократичну спрямованість розвитку суспільно-політичної сфери в узагальненому ключі. Адже, зважаючи на загальнодержавні особливості у протіканні політичного режиму, владна конфігурація – це основний фактор демократизації політичної системи (в нашому випадку також і її підсистем), а тому, якщо конструкція не демократизується зсередини – значить існує пряма необхідність в альтернативі. Зрештою, демократичний розвиток – це пошук оптимальної влади, що сприяє продовженню покращення інституційних

параметрів системи і її частин. На субнаціональному рівні цей момент особливо загострюється через ті вимоги і підтримки (контекст системи Д. Істона), які, перш за все, актуалізовані для громадянина у такому контексті.

Як наслідок, «індекс контролю правонаступництва» виражатиметься у такій формі (див. табл. 10).

Таблиця 10

«Індекс контролю правонаступництва» та умови його оцінювання

№	Індикатор	Умова		Оцінювання
1	Наявність альтернативи на посту мера міста	Тип комбінації, де А – кандидат, а Б – інший потенційний кандидат	1А-2А	1
			1Б-2А	2
			1А-2Б	2
2	Альтерація позицій провладна/опозиційна партії	Тип комбінації, де А – провладна партія, а Б – інша потенційна провладна партія	1А-2А	1
			1Б-2А	2
			1А-2Б	2

Джерело: модифіковано на основі праць [4; 72; 112]

Сам же «індекс часового обмеження» характеризується своєю схожістю стосовно попереднього показника в аспекті «умов» та «оцінювання», а тому виглядатиме так (див. табл. 11).

Таблиця 11

«Індекс часового обмеження» та умови його оцінювання

№	Індикатор	Умова		Оцінювання
1	Часова тривалість каденції мера міста обласного значення	Тип комбінації, де А – кандидат, а Б – інший потенційний кандидат	1А-2А	1
			1Б-2А	2
			1А-2Б	2
2	Часова тривалість домінування провладної партії у представницькому органі	Тип комбінації, де А – провладна партія, а Б – інша потенційна провладна партія	1А-2А	1
			1Б-2А	2
			1А-2Б	2

Джерело: модифіковано на основі праць [4; 72; 112]

Як уже зазначалося, об'єднання двох індексів зумовлене тим, що вони відображають критерій часового правління певної влади та альтернацію (або її відсутність) на іншу форму конфігурації як комплексне явище. Проте такий гіпотетичний синтез можливий в аналітичній інтерпретації вихідних даних, що вже формалізовані в кількісно-якісному еквіваленті по відношенню до політичної практики. Натомість на початковій фазі доцільно відокремлювати кожен індекс по мірі їх оцінювання, а значить – інституційного вимірювання.

Нарешті сьомий – «індекс ефективної кількості партій» – представлений через два формалізовані підходи у розумінні впливу на електоральний процес з боку політичних партій, що входять до законодавчого органу одиниці.

Таблиця 12

«Індекс ефективної кількості партій» та умови його оцінювання

№	Індикатор	Умова та оцінювання																		
1	Індекс ефективної кількості партій (за Г. Голосовим)	$N = \sum_{i=1}^n \frac{p_i}{p_i + p_1^2 - p_i^2}$ P_1 – значення партії, що отримала найбільшу кількість голосів чи мандатів. P_i – кількість голосів чи мандатів інших партій <table> <tr> <th>Умова</th><th>Значення</th><th>Оцінка</th></tr> <tr> <td>$S_1 > 0,7$</td><td>1,09-1,54</td><td>1</td></tr> <tr> <td>$0,5 < S_1 < 0,7$</td><td>1,55-2,35</td><td>1,5</td></tr> <tr> <td>$0,35 < S_1 < 0,51$</td><td>2,36-4,14</td><td>2</td></tr> <tr> <td>$0,3 < S_1 < 0,35$</td><td>4,15-5,67</td><td>2</td></tr> <tr> <td>$S_1 < 0,3$</td><td>5,68-10,61</td><td>2</td></tr> </table>	Умова	Значення	Оцінка	$S_1 > 0,7$	1,09-1,54	1	$0,5 < S_1 < 0,7$	1,55-2,35	1,5	$0,35 < S_1 < 0,51$	2,36-4,14	2	$0,3 < S_1 < 0,35$	4,15-5,67	2	$S_1 < 0,3$	5,68-10,61	2
Умова	Значення	Оцінка																		
$S_1 > 0,7$	1,09-1,54	1																		
$0,5 < S_1 < 0,7$	1,55-2,35	1,5																		
$0,35 < S_1 < 0,51$	2,36-4,14	2																		
$0,3 < S_1 < 0,35$	4,15-5,67	2																		
$S_1 < 0,3$	5,68-10,61	2																		
2	Індекс ефективної кількості партій (за М. Лааксо та Р. Таагапера)	$N = \frac{1}{\sum_{i=1}^n p_i^2}$ P_i – кількість голосів чи мандатів, отриманих партією i. i – кількість партій на виборах, що отримали голоси/мандати <table> <tr> <th>Умова</th><th>Значення</th><th>Оцінка</th></tr> <tr> <td>$N \approx 1$, рідше $\leq N \leq 1,5$</td><td>домінування партії</td><td>1</td></tr> <tr> <td>$N \approx 2$, частіше $1,8 \leq N \leq 2,4$</td><td>двопартійність</td><td>1,5</td></tr> <tr> <td>$N > 2,4$</td><td>багатопартійність</td><td>2</td></tr> </table>	Умова	Значення	Оцінка	$N \approx 1$, рідше $\leq N \leq 1,5$	домінування партії	1	$N \approx 2$, частіше $1,8 \leq N \leq 2,4$	двопартійність	1,5	$N > 2,4$	багатопартійність	2						
Умова	Значення	Оцінка																		
$N \approx 1$, рідше $\leq N \leq 1,5$	домінування партії	1																		
$N \approx 2$, частіше $1,8 \leq N \leq 2,4$	двопартійність	1,5																		
$N > 2,4$	багатопартійність	2																		

Джерело: побудовано на базі робіт [94; 128]

Як результат, сюди увійшли формули: по-перше, російського вченого Г. Голосова [94] та, по-друге, фінсько-естонського дуету науковців М. Лааксо і Р. Таагепера [128]. Загалом, зважаючи на різну сукупність умов для кожного математичного виразу та наслідки їхньої реалізації, нами було спроектовано відповідні комбінації, а сам показник матиме наступну форму (див. табл. 12).

Передостанній – «індекс ідеологічної диверсифікації» – це показник, що відображає діапазон ідеологічного різноманіття (ідеологія кожної партії береться з програми/статуту на офіційному сайті як позиція цієї партії, яка є формально-узагальненим поглядом організації, а не певним вираженням щодо деяких питань, як економічні, соціальні, політичні і т.д.) як співвідношення між сумою ідеологій і партіями, які отримали мандати до представницького органу на субнаціональному рівні, і є «носіями» цих ідеологій безпосередньо, тобто сповідуються/дотримуються їх членами. В індекс був включений тільки один однойменний параметр, а його побудова зображується нижчевказаним математичним формулюванням (див. табл. 13).

Таблиця 13

«Індекс ідеологічної диверсифікації» та умова його оцінювання

№	Індикатор	Умова		Оцінювання
1	Індекс ідеологічної диверсифікації	$I_d = \frac{\sum I}{n}$ I – ідеологія партії, n – кількість партій	0-0,50	1
			0,51-1	2

Джерело: побудовано на основі ідеї А. Гірауді [85]

Зрештою, останній показник – це «індекс конфронтаційної сили» – демонструє політичну напруженість між правлячою й опозиційною партіями у представницькому органі на субнаціональному рівні. При цьому, прийнято вважати, що «друга» – це партія, яка набрала наступний після переможця результат на виборах або кількість місць-мандатів до законодавчого органу

області. При цьому, слід зазначити, що ця «напруженість» транслює винятково кількісне означення майбутніх сторін в обласній раді, проте, очевидно, що саме виділення акумулює політичний підтекст, бо безпосередньо звертається до учасників ключових партій. До індексу знову, як у попередньому випадку, увійшов єдиний маркер, а його самого можна відобразити так (див. табл. 14).

Таблиця 14

«Індекс конфронтаційної сили» та умова його оцінювання

№	Індикатор	Умова		Оцінювання
1	Індекс конфронтаційної сили	$K_s = \frac{s}{S}$	0-0,50	1
		s – кількість мандатів у законодавчому органі опозиційної партії, S – кількість мандатів правлячої партії	0,51-1	2

Джерело: побудовано на основі ідей у працях [25; 85; 112]

Отже, вище були встановлені рамки методичної матриці об'єктивної техніки для окреслення дев'яти інституціоналізованих проявів-«індексів» у межах трьох вимірів політики – електоральний, владний і громадянський – на субнаціональному рівні. Також їх було вписано у контекст математичної формалізації для оцінювання, а тоді – почергово-акумулятивного вимірювання адитивно-мультиплікативним способом. Врешті-решт, відповідний процес, тобто опрацювання вхідних даних та фінальна підготовка у формі числової інформації для науково-дослідницького трактування, є рівноцінно важливим моментом поряд з безпосереднім отриманням від різноманітних офіційних джерел і статистики. Тому необхідно проілюструвати детальніше аспект таких операцій.

Під час обробки первинних даних отримується число – x – як сумарне формалізоване значення субнаціонального політичного режиму в розрізі або дотримання, або недотримання інституційних умов у межах всіх індексів. При

цьому, кожне з них формується адитивно (в процесі додавання показників). Як наслідок, вираз для обрахунку виглядатиме так (див. формулу 1).

Формула 1

Сумарне формалізоване значення субнаціонального політичного режиму

$$\sum x = I_n + I_{n+1} + I_{n+2} + I_{n+3} + I_{n+4} + I_{n+5} + I_{n+6} + I_{n+7} + I_{n+8}$$

де I_n – чисельна сума, яку отримано внаслідок обрахування індикаторів конкретного індексу у рамках дотримання чи недотримання умов; n – число індексу методики, значення якого може коливатися у межах $1 \leq n \leq 9$.

Відповідно, наступним етапом є обрахування вже числового вираження типу субнаціонального політичного режиму – S , тобто такого, що уніфікований до лінійного значення на шкалі типологізації їхніх різновидів. Ця процедура визначається наступним чином (див. формула 2).

Формула 2

Числове вираження типу субнаціонального політичного режиму

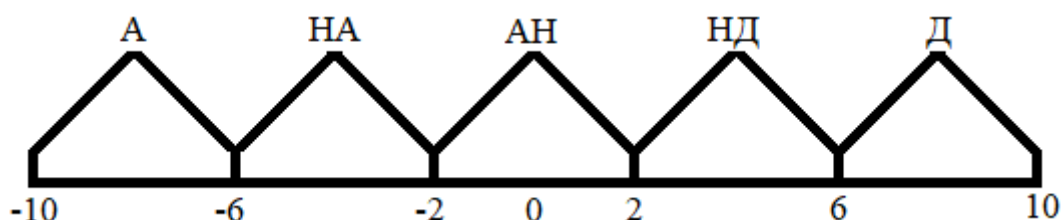
$$S = \frac{(x - (\max - \min))}{1,6} - 10$$

де x – це сумарне формалізоване число субнаціонального політичного режиму щодо дотримання чи недотримання інституційних умов у межах всіх індексів, яке варіюється як $32 \leq x \leq 64$; $\min (32 \leq)$ і $\max (\leq 64)$ – це числові кордони, де відбувається ця типологізація режимів у субнаціональному масштабі через спектр від автократії до демократії.

Далі у вимірювальному контексті був здійснений числовий перехід до більш оптимальної шкали оцінювання і, як результат, до іншого кількісного визначення типів режиму. Таким чином, остаточне числове значення різновидів субнаціонального політичного режиму коливатиметься в межах $[-10; +10]$, а графічно буде зображуватися так (див. рис. 13).

Рисунок 13

**Графічно-числова схематизація лінійного спектру типів
субнаціональних політичних режимів**

де (типи): А – автократичний; НА – наближено автократичний; АН – Анократичний; НД – наближено демократичний та Д – Демократичний.

Слід додати, що така інституційна обмеженість різновидів режимів на субрегіональному рівні аналізу та вимірювання обумовлена тим, що:

а) «рух» ще далі ліворуч від автократії (умова $n < -10$) недоцільний з теоретико-практичних позицій, оскільки про політичну форму тоталітарного режиму на територіальному рівні, що є нижчими за системний, у політичній науці дискусії не ведуться, зважаючи на типовість в уніфікації всього соціо-політичного поля до єдиних стандартів, висунутих і контрольованих владною конфігурацією в країні, а, отже, однорідністю у протіканні різних процесів, як цілісно, так в частково;

б) процес досягнення фінального результату (умова $n = 10$) на шляху до демократизації системи («рух» праворуч), або, іншими словами, до своєрідного інституційного «кінця» демократії, є нездійсненим процесом, спираючись

на два загальноприйняті варіанти її трактування у науці: або ж це «мета», якої прагнуть під час трансформації країни та соціуму; або ж «вічний процес», що превентивно триває, оскільки актуальний стан розвитку цілого суспільства і політики знаходиться на стадії потенційного вдосконалення, тобто реальної демократизації.

Базуючись на вищесказаному, кореляція між типами субнаціональних політичних режимів та відповідними числовими значеннями буде виглядати тоді в такий спосіб (див. табл. 15).

Таблиця 15

**Кореляційна відповідність між типами і числовими значеннями
субнаціональних політичних режимів**

Тип субнаціонального політичного режиму	Числове значення
Автократичний	[-10 ; -6]
Наближено автократичний	[-5,99 ; -2]
Анократичний/Гібридний	[-1,99 ; 2]
Наближено демократичний	[2,01 ; 6]
Демократичний	[6,01 ; 10]

Джерело: побудовано на основі роботи [141]

Загалом, деталізуючи питання про типологізацію, необхідно звернути увагу на два критичні моменти, які обґрунтовують відповідний вибір.

По-перше, прийнята доволі давно у порівняльних дослідженнях усталена схема класифікації політичних (хоч на національному рівні) режимів на типи – автократичні, анократичні та демократичні – концептуально громіздка, або теоретично обтяжлива, зважаючи на кількісне визначення різних варіацій у кожному відповіднику на кінець II декади XXI ст. Зокрема, для прикладу, слід пригадати, що лише у межах демократичного спектру є понад 550 уточнень цього феномену [35]. Врешті-решт, додаючи до емпіричного контексту й інші два «чисті» інституційні зрізи, отримаємо настільки широку базу поняттєвих

форм режимів, що доцільно апелювати до факту «розмиття» будь-яких раніше сконструйованих класифікацій, що потенційно можуть поєднати усі історично зафіксовані політичні різновиди.

З іншого боку, характер описаної схеми зумовлений її максимальною абстракцією, що сприяло об'єднанню величезного масиву форм режиму лише у три групи. Як наслідок, ми пропонуємо інституційно розформувати класичні структурні зв'язки та виділити ще два проміжні, але не менш вагомні, блоки – наближено автократичний і наближено демократичний, які є допоміжними формальними підставами для розмежування/уточнення специфіки протікання політики, зокрема на субнаціональному рівні.

І, по-друге, чисельне значення інституційної матриці для конкретного типу режиму обрано, як чотири бали, що було детерміновано і вже наявним позитивним досвідом апробації у рамках порівняльної політичної науки, як проект «Політія V» [141], так і нашим баченням щодо доцільності відповідного кількісного членування для режимів саме у таких пропорціях.

Отже, у структурній частині дисертації був представлений один з видів об'єктивної техніки для аналізу і вимірювання процесів у субнаціональному масштабі політики. Методика, в рамках інституційної побудови, об'єднала дев'ять автономних індексів електорального, владного і цивільного вимірів. При цьому, її важливою ознакою стала формалізована складова, тобто те, як вхідні дані будуть опрацьовані/обраховані і, врешті-решт, пояснені стосовно кількісної шкали типологізації таких територіальних режимів. Слід додати, що сама «місткість» техніки не може вважатися закритим питанням з точки зору її вдосконалення, оскільки є варіантом, який адаптований до конкретних соціо-політичних умов (політичної практики України), а тому релевантний, перш за все, для них. Натомість існує висока вірогідність, що навіть без особливих змін методика (або її структурна частина) може бути успішно апробована в інших реаліях.

3.2. Особливість експертної (суб'єктивної) техніки вимірювання

Експертні методики для вивчення явища «субнаціональний політичний режим» і його інституційного вимірювання були втілені у компаративістиці дещо пізніше у часі за об'єктивні (майже на одне десятиліття) і ґрунтувалися на судженнях знавців просторової політики відповідного територіального рівня. На противагу цьому, вони ніяким чином не стали трактуватися, як вторинні (тобто такі, що базувалися на даних, що вже отримані в результаті застосування техніки, в даному відношенні до об'єктивної, тому є наслідком здійснених методичних дій), бо зайняли місце самостійного інструментарію у політології, що висвітлив нові особливості розвитку предмету, зокрема у вивченні функціонування субнаціональної одиниці в інституційному зрізі.

В цілому, суб'єктивний шлях вимірювання – це форма, що об'єднала систему різноманітних питань для субнаціональних експертів, де відповіді оцінювалися відповідно до сформованої шкали балів, що, сумарним чином (адитивно), стало як безпосередньо приналежне значення для кожної одиниці, що характеризувало її. Після втілення формалізованих операцій, отримуються числа, що корелюються з конкретним типом субнаціонального політичного режиму. З позиції відтворення інституційної специфіки, питання базуються на широкій суспільно-політичній основі: від диференціації, артикуляції та градації політичних акторів через контекст владних відносин та відповідних управлінських конструкцій до електоральних аспектів; і зафіксованих під час виборів конкретних видів порушень. Додатково наголошується про наступні моменти стосовно: а) економічної ситуації в територіальній одиниці; б) рівень професіоналізму бюрократичного апарату; і, нарешті, в) випадки дискримінації щодо різних соціальних груп. Як наслідок, всі запитання були погруповані на тематичні блоки для зручності в аналізі і відображенні узагальнених трендів по кожному з них. Ми схематизували таку кореляцію «блок-питання» таким чином (див. табл. 16).

Таблиця 16

**Структура експертної методики з позиції кореляційної ситуації
«блок-питання»**

№	Тематичний блок	№ питання(-ь)
1	Владний	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 18
2	Суспільний	9, 10, 11, 17
3	Виборчий	12, 13, 14, 15, 16
4	Корупція та професіоналізм	19, 20
5	Економіка	21
6	Проблемний	1
7	Позиція експерта	22

Джерело: побудовано завдяки ідеям у роботах [68; 72]

Загалом цілісну структуру анкети як ядра експертної техніки у вивченні та вимірюванні специфіки політики областей на субнаціональному рівні, а також її типологізації у відповідні (див. табл. 15) різновиди можна відобразити наступним чином (див. додаток В). Більше того, слідуючи за нашою логікою викладу матеріалу, далі ми розглянемо детальніше кожен тематичний блок.

Аналіз базових інституційних елементів у побудові і, звісно, окресленні властивих ознак для територіальних одиниць у формі типів субдержавного політичного режиму розпочато із «владного» тематичного блоку, у якому синтезовані питання щодо політичних акторів, їх сили та її співвідношення між собою щодо суб'єктів, що нею володіють, а також механізми стримання політичної влади і, головним чином, центральна (магістральна) характеристика політичних процесів (така собі візитна картка) у субнаціональній одиниці.

Цей блок постає наймасштабнішим (найбільшим) за кількістю питань через пряму залежність від означення явища «політичний режим» і дотичного до нього прикметника «субнаціональний» як певне просторове обмеження, тобто територіальне зменшення масштабу системи. Крім цього, це обумовлено тим, що категорія «політична влада», врешті-решт, спрямовує та динамізує характер, способи та методи її здійснення як форму реалізації на певній

території, що, як результат, є трансляцією прикметного протікання соціо-політичних процесів.

Натомість у «суспільному» тематичному блоці зосереджено увагу на різних проблемах, а саме: вплив ідеології та релігії на суспільно-політичне життя, позиціонування ЗМІ у системі відносин «провладна/опозиційна партії», рівень політичної культури і прояви дискримінації щодо різних соціальних груп у межах територіальної одиниці.

Наступний тематичний блок – «виборчий», де питання стосувалися електорального процесу, порушень та їхніх видів під час його протікання, а також висвітлення з боку ЗМІ, наявності санкцій проти учасників політичного життя і застосування різноманітних методів владою як певного механізму впливу на громадську думку через засоби масової інформації.

У тематичному блоці «корупція та професіоналізм» було сфокусовано увагу на двох проблемах – професіоналізм чиновників та рівень корупції в органах місцевої влади й інших інститутах в межах цілої області.

В рамках «економічного» тематичного блоку експертам ставиться одне питання щодо економічної забезпеченості (силі) субнаціональної одиниці в державі. При цьому, варто додати, що ця підсистема методики акумулювала потенціал обох видів індикаторів, а саме: об'єктивного і суб'єктивного. Таку позицію можна обґрунтувати наступним чином:

а) економічна забезпеченість є статистичною цифрою, яка відображає фінансову сторону та не потребує особливих інтерпретацій;

б) не завжди об'єктивний погляд надає можливість охарактеризувати «економічну ситуацію» належним шляхом.

Як наслідок, тому ми апелюємо до використання і/чи інтерпретування суб'єктивних суджень місцевих експертів, оскільки останні можуть доречно стати якісним маркером іншого бачення, яке необхідне у реалізації техніки.

Останні два тематичні блоки – «проблемний» й «експертний». Основна відмінність від усіх попередніх – це відсутність оцінювання, що обумовлено специфікою, яка полягає у неможливості (відносній сумнівності) здійснення

базових узагальнень щодо усіх аналітичних випадків, тому розглядається як ефект підсилення для контексту в поясненні характеристик та особливостей субнаціонального політичного режиму. Більше того, якщо ми вдамося до їх роз'яснення, то отримаємо такі трактування:

а) перший – це суб'єктивний (визначений експертами) синтез ключових проблем у межах субнаціональної одиниці на момент початку електорального циклу (для візуалізації даних виділено топ-3 проблем на момент аналізу);

б) другий – це означення субрегіональним знавцем політики актуального типу субнаціонального політичного режиму в одиниці як генералізуючий погляд, незважаючи на основні результати інтерв'ювання. Внаслідок цього, будуть отримані два результати після опрацювання анкети:

1) експертний (генералізуючий), коли незважаючи на всі інші питання в анкеті, знавець місцевої політики визначає тип режиму одразу;

2) експертний (синтезуючий), коли тип режиму відображається адитивно-мультиплікативним опрацюванням вхідної інформації, яка отримана внаслідок формалізації усіх «кількісних» відповідей в анкеті.

Відповідно, такий алгоритм дослідження надає перевагу: а) в розумінні механіки застосування способів; б) у сприянні оптимального вибору методу для аналізу і вимірювання; та в) у відображенні різниці між такими шляхами у контексті статистичності і співставності поміж собою.

Загалом, ґрунтуючись на відтвореному вище дискурсі, саме так можна проілюструвати структурну конструкцію суб'єктивної техніки, яка, звісно, теж засновується на математичній формалізації первинних даних. Перш за все, необхідно виділити два важливі моменти: структурний і обчислювальний.

По-перше, форма суб'єктивної методики, тобто анкета, сформована з двадцяти двох питань: з двадцяти «кількісних», де відповіді субрегіональних експертів формалізовані у числові дані для побудови інтегрованого сумарного значення (питання №2-21), і двох «якісних», де демонструється властивість проблематики політичних процесів (питання №1) і дедуктивний погляд у межах цілої теми (питання №22).

По-друге, обрахування здійснюється за ідентичною процедурою, яка була вже представлена в об'єктивній техніці раніше (див. формула 2).

У кожній субнаціональній одиниці анкетовано (у планах було по 7 осіб) субрегіональних експертів на основі дистанційного анонімного опитування.

При цьому, усі отримані вхідні дані виражені у показниках:

- а) середнє арифметичне;
- б) середнє гармонійне;
- в) мода.

Що ж до останнього пункту «в», то як правило числове значення моди подається цілим, проте ми його відображаємо максимально точно, аби була зрозуміла кореляція поміж іншими змінними детальніше. Також потрібно не забувати, що існує один специфічний критерій в аналізі моди – це її діапазон охоплення. Пояснюється таким чином: чим мода «ширша», тим загальнішим значенням вона виражається, а чим «вужча» – тоді значення є конкретнішим. Для опрацювання повноцінної інформації, здобутої шляхом анкетування всієї кількості респондентів, відповідні показники є найбільш оптимальними для комплексної візуалізації результатів у застосуванні суб'єктивної методики. Додатково треба продемонструвати ситуацію кожного тематичного блоку в контексті інституційної варіативності. Іншими словами, наскільки конкретний структурний елемент багатоманітний у проявах за внутрішнім потенціалом. Зрештою, були отримані такі дані (див. табл. 17).

Таблиця 17

**Потенціал інституційної варіативності проявів тематичних блоків
суб'єктивної методики**

№	Назва тематичного блоку	Max/Min значення	Числова відстань
1	Владний	32,5/13,25	19,25
2	Суспільний	7,5/5,25	2,25
3	Виборчий	18/9,25	8,75
4	Корупція та професіоналізм	4/3	1
5	Економіка	2/1,25	0,75

Джерело: модифіковано на основі роботи [68]

При цьому, вдаючись до конкретизації анкети і її структури, будь-яке питання, окрім двох «якісних», характеризується умовами «дотримання» чи «недотримання» і, звісно, їхнім відповідним оцінюванням. Тому таке кількісне визначення питань та специфіка функціонального діапазону інституційного здійснення сконструйовані у вигляді комплексної шкали (див. табл. 18).

Таблиця 18

Шкала оцінювання питань в анкеті експертної методики

№ питання	Особливості оцінювання	Max/Min
1	Не присвоюється бал. Основна ідея: чи будуть названі проблеми у субнаціональній одиниці «входити» у тему питань чи «вийдуть» поза них. Таким чином, підкреслюється чи понижується ширина конотації режиму	-
2	Дві умови оцінювання: а) Сильний – $2+(1/0,75/0,75)$; б) Слабкий – $1+(0,75/0,75)$	3/1,75
3	Оцінка здійснюється від «співмірності» до її відсутності – «зовсім ні»: 1,5/1,25/1/0,75	1,5/0,75
4	Здійснюється кореляція між силою та кількістю акторів, що нею володіють. Класифікація: Дуже сильний/Нема влади – 0,4; Слабкий – 0,6; Дещо сильний – 0,8; Сильний – 1. Таким чином, сума буде: $a_n \cdot p_n + a_{(n+1)} \cdot p_{(n+1)} + \dots$ Наявність політичних акторів – 10	10/4
5	а, д – 1,25; г – 1,5; в – 1,75; б – 2	2/1,25
6	а – 1,5; б – 1,75; в – 2	2/1,5
7	в – 1,5; б – 1,75; а – 2	2/1,5
8	Наявні сім варіантів відповідей на питання. Оцінюються так: а, б, д – по 1; в, г – 1,5; е, є – 2. Вираження: сума усіх вибраних відповідей	10/1
9	г – 2; в – 1,75; а, б – 1,5	2/1,5
10	а – 2; б, в – 1,75; г – 1,5	2/1,5
11	Оцінювання типу політичної культури здійснюється так: «1» – 1; «2» і «3» – 1,25; «4» і «5» – 1,5	1,5/1
12	а, б, в – 2; г, д, е – 1	6/3
13	Оцінюється відповідно: 1 – порушення відсутні; 0,5 – наявні порушення	1/0,5
14	Бали за індикатор: «спотворена» – 1; «дещо спотворена» – 1,25; «прихованість» – 1,5; «збалансованість» – 1,75; «повнота» – 2. Тоді знаходиться їх сума як додавання балів усіх видів ЗМІ	6/3

Продовження табл. 18

15	Бали за індикатор: «ніколи» – 0,5; «рідко» – 0,4; «іноді» – 0,35; «достатньо» – 0,3; «часто» – 0,25 Оцінюється кожен вид санкції і потім знаходять їх суму	3/1,5
16	Бали за індикатор: «часто» – 0,125; «деколи» – 0,15; «рідко» – 0,175; «ніколи» – 0,2 Всього наявно 10 методів. Визначається їх сума	2/1,25
17	Бали за індикатор: «ніколи» – 0,4; «рідко» – 0,35; «чимало» – 0,3; «часто» – 0,25 Знаходиться сума усіх груп населення	2/1,25
18	Ідеологія розділена на такі групи за балами: «0» і «5» – 0,375; «1» і «4» – 0,45; «2» і «3» – 0,5	2/1,5
19	Такі бали за рівень: «компетентний» – 2, «середній» – 1,75, «некомпетентний» – 1,5	2/1,5
20	Такі бали за рівень: «низький» – 2, «помірний» – 1,75, «високий» – 1,5	2/1,5
21	а – 2; б – 1,75; в – 1,5; г – 1,25	2/1,25
22	Бал не присвоюється. Це питання дає можливість прослідкувати одиничний узагальнений випадок думки експерта щодо загального значення усіх опитаних експертів для порівняння між собою	-

Джерело: модифіковано на базі доробку К. Гервасоні [67-72]

Внаслідок цього, адитивним шляхом отримується дещо скориговане в інтерпретації, однак не у вимірювальному навантаженні, число x як сумарне значення субнаціонального політичного режиму, яке формалізоване на основі конкретного дотримання чи недотримання інституційних умов «кількісного» тематичного блоку, що оцінюється знавцем політики територіального рівня. І тоді, нарешті, обчислюється за формулою, яка також використовується при об'єктивному вимірюванні (див. формула 2). Зрештою, ці результати будуть співвіднесені з вимірювальним контекстом в завершальній шкалі водночас і оцінювання, і типологізації видів субнаціональних політичних режимів у лінійному проміжку – [-10; +10] (див. табл. 15).

Отже, у цій частині роботи висвітлено експертну методику у вивченні і вимірюванні (комплексно) інституційного виміру як зображення протікання соціо-політичних процесів у межах територіальної одиниці держави через призму здобутих суджень від субрегіональних експертів. Конструкція техніки,

як тривалий час прийнято у західній порівняльній політології, складається з двох частин: анкети, що об'єднала сім тематичних блоків з двадцятьма двома відкритими/закритими питаннями, і вимірювальний інструментарій, без якого неможливо опрацювати вхідну інформацію, її формалізувати і корелювати з контекстом «дотримання» або «недотримання» умов як кількісно-якісного визначення інституційної спрямованості суспільно-політичного дискурсу в рамках таких територіальних одиниць.

Застосування експертних технік на кінець II декади XXI ст. зумовлює значно інший фокус уваги від вчених, оскільки, на противагу до об'єктивних відповідників, потребують: і більше часу на реалізацію загалом; і сторонньої допомоги у вигляді команди для польових робіт та осіб для анкетування; і достатніх практичних навичок комунікабельності, а також соціологічних знань введення опитування для інтерв'юера. Зрештою, незважаючи на ці бар'єри, які цілком реальні для подолання під час дослідницького проекту, методики є ґрунтовною основою як альтернатива у дослідженні специфіки протікання різноманітних процесів у субнаціональному масштабі політики. Сама роль обох методики у вивченні субнаціональних явищ і процесів зводиться до двох моментів. З одного боку, до техніко-технологічного зрізу у відтворенні зв'язків поміж теоретичною основою та конкретною політичною практикою, а також інституційно-неформальними структурами її протікання. Тоді, з іншого боку, є важливим елементом аналітичного контексту цілісності соціо-політичного виміру разом з методологією, теорією і практикою.

Завдяки прагматичному спрямуванню техніка служить для відтворення деталізованого суспільно-політичного поля через цілісне поєднання аспектів – владного, державного і цивільного – у вигляді кількісної і якісної формалізації. Тому субнаціональні порівняльні розвідки, з часу їх повноцінної реалізації, змогли досягнути наукових успіхів у вивченні політичних явищ і процесів. Окрім цього, слід виділити той факт, що в ракурсі еволюції створення самих методик, субнаціональний рівень став нарівні з національним відповідником, однак з позиції конструювання техніки, навіть перевершив його за масштабом

деталізації вищезгаданих аспектів. Це пояснюється тим, що субрегіональний простір протікання політики на сьогодні потребує ґрунтовнішої конкретизації, оскільки лише за таких умов можлива якісна перевірка інституційного шляху на наближення до демократичних стандартів реально (як демонструє практика, демократія не завжди гарантує дотримання демократичних засад на місцях). Інформацію про політичний режим на загальнодержавному рівні тривалий час здобувають через усталену апробовану методику, зокрема Індекс демократії, що втілена англомовним журналом «Економіст» («The Economist»). Водночас дослідження субнаціонального рівня – це виняткова прерогатива окремих чи спільних робіт науковців (принаймні, досі так виглядає), які маю єдину мету (висвітлення інституційної якості соціо-політичного виміру одиниці держави), однак здійснюють це у різному ступені репрезентації: чи то лише в виборчому аспекті, чи то у поєднанні з громадським сектором, чи то акцентуючи увагу на владній конструкції і параметрах її формування. Таким чином, політологи і їх техніки настільки неоднорідні за охопленням маркерів, настільки це можливо з точки зору доцільності наукового розкриття територіальних явищ і процесів. Як наслідок, це зумовило появу парадоксу у сучасній політології, коли «нижчий» просторовий рівень потребує ширшої методичної операціоналізації, ніж його «вищий» відповідник. На нашу думку, це цілком узгоджується з ідеєю Г. Герца [92] про узгодження концепту та інструменту його вимірювання: трактування процесів на субнаціональному рівні дуже часто вимагає побудови конструктів (інноваційних ідей), які безпосередньо впливають на розширення параметрів їх вивчення (взяти за приклад «держава-рантьє» К. Гервасоні, «закрита гру» Е. Бентон, «траєкторія розвитку» Х. Піно Урібе та ін.). Ця ситуація в розвідках на сьогодні виправдана і не має альтернативи, бо тільки відповідна деталізація, а, отже, необхідність в ширшому охопленні більшої кількості індикаторів, дає можливість реального зображення інституційних процесів у територіальних одиницях держави.

РОЗДІЛ 4. ІНСТИТУЦІЙНЕ ВИМІРЮВАННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ, ЛЬВІВСЬКОЇ І ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

4.1. Результати апробації об'єктивної техніки вимірювання у 2010 р.

Об'єктивна (інституційна) техніка, що представлена в дисертації раніше (див. 3.1), була апробована на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей спочатку в 2010 р. При цьому, слід розуміти, що під цим конкретним часом ми охоплюємо проміжок: від моменту електоральної кампанії (поточної) до початку нового виборчого циклу, але в акумулятивній репрезентації через єдиний рік як дату. Таким чином, наприклад, на 2010 р. (і 2015 р. теж), такий розгляд постає як відображення результатів цілого періоду в аспекті аналізу. Іншими словами, ці роки є результируючими, що показують характеристику, в нашому випадку, політичних процесів на регіональному рівні через побудову «субнаціональний політичний режим». Зважаючи на структуру методики, аби відтворити цілісність специфіки протікання політики на субнаціональному рівні, здійснено аналіз щодо всіх дев'яти показників «індексу субнаціональної демократії» у межах трьох областей.

Загалом, якщо звертатися до першого показника («індексу змагальності електорального поля»), головним чином, апелюємо щодо результатів місцевих виборів до представницького органу (без параметрів суб'єктної релевантності і конкурентоспроможності, що дотриманні у всіх субнаціональних одиницях). Іншими словами, хто (назви партій) увійшов до законодавчої ради, у якому кількісному окресленні (їх сукупність) і наскільки чисельно з позиції суспільної репрезентації (сума мандатів). Аби детальніше зрозуміти ситуацію, необхідно розглянути структурну «картину» після чергових місцевих виборів 31.10.2010 р. (див. табл. 19).

Таблиця 19

**Результати виборів на місцевому рівні до обласної ради в
Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях у 31.10.2010 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Кількість партій в обласній раді	Список партій	Число мандатів
1	Закарпатська	8	«Єдиний Центр»	45
			«Партія регіонів»	38
			ВО «Батьківщина»	8
			«Фронт змін»	5
			«Демократична партія угорців України»	4
			«Сильна Україна»	4
			«КМКС Партія угорців України»	3
			«Соціалістична партія України»	1
2	Львівська	17	ВО «Свобода»	41
			«Фронт змін»	18
			«Партія Регіонів»	10
			«НРУ»	8
			«Наша Україна»	7
			«ПППУ»	6
			«УНП»	5
			«Сильна Україна»	4
			«Відродження»	3
			«УДАР»	3
			«Народна партія»	3
			«КУН»	2
			«УСДП»	2
			«Єдиний центр»	1
			«РХП»	1
			«Партія захисників Вітчизни»	1
			«УСелДП»	1
3	Чернівецька	8	«Партія регіонів»	49
			«Фронт змін»	23
			ВО «Батьківщина»	17
			«Наша Україна»	9
			ВО «Свобода»	4
			«Народна партія»	1
			«Соціалістична партія України»	1
			«Громадянська позиція»	1

Джерело: побудовано на базі інформаційного видання ЦВК [287]

Базуючись на цій інформації, на її основі виділено ключову специфіку для кожної області, яку можна сформулювати через наступні висновки:

а) для Закарпатської субнаціональної одиниці була характерна партійна конфігурація з двома сильними партіями, проте слабкою третьою;

б) для Львівської субнаціональної одиниці властива партійна система з домінуванням однієї партії, де відсутня сильна друга партія, а третя – ще слабша по відношенню до двох попередніх;

в) для Чернівецької субнаціональної одиниці кореляція у партійному середовищі відображалася через призму домінування однієї партії зі слабкою другою, однак сильною третьою партією.

При цьому, чисельно, ґрунтуючись на третій умові індексу (див. табл. 6), це висвітлюється таким чином (див. табл. 20).

Таблиця 20

Ступінь партійної кореляції мандатів у законодавчому органі на 2010 р.

Субнаціональна одиниця	Умови та їх значення		
	х/у, де х – перша партія, у – друга	у/з, де у – друга партія, з – третя	$0,1 \leq z \leq 1 - (x+y)$, де z – третя партія
Закарпатська	1,18	4,75	0,074
Львівська	2,28	1,8	0,086
Чернівецька	2,13	1,35	0,16

Джерело: модифіковано на основі інформації ЦВК [287]

Як результат, для деяких областей була характерна владна конфігурація, при якій одноосібно керує (розуміємо цей підтекст комплексно, оскільки не завжди кількісна більшість стосовно інших партій – це фундамент реальної переваги і прояву влади, але виключно так фіксується потенціал останньої) політична сила, що не має рівноцінних опонентів (Львівська область), однак з ймовірністю до конструктивного опору при коаліції двох наступних позицій проти неї (Чернівецька область). Зрештою, практика демонструє, що можливі

ситуації, коли наявні відносно рівноважні політичні сили у представницькому органі, що часто схожі/зближені ідеологічно, електорально чи прагматично загалом (Закарпатська область). Додатково слід сказати, що питання виділення виняткових випадків у зрізі соціо-політичних поділів, попри своє відповідне місце у цьому аспекті, не є актуальним для субрегіональних порівняльних політологічних розвідок щодо України, на нашу думку (зрештою, для трьох кейсів, які аналізуються).

Розглядаючи вихідні дані у рамках «індексу виборчої явки на виборах», було сфокусовано увагу, по-перше, на висвітленні громадянської активності в електоральних циклах у субнаціональних одиницях, а додатково, по-друге, на трансляції ключових партійних співвідношень, які виникають одразу в післявиборчий період. Більше того, деталізуючи останній аспект, його слід розуміти, з одного боку, як різницю у політичній силі поміж правлячою та опозиційною партіями, а з іншого – відношення політичної сили правлячої партії до суми сил другої і третьої партій за результатами місцевих виборів.

У 2010 р. виборча явка була дотримана у межах всіх субнаціональних одиниць і, в цілому, кількісно складала у межах 45-50%, що відображало електоральний процес як репрезентативний, зважаючи на задану умову – $n \geq 40\%$, де n – це відсоток виборців, що брав участь на місцевих виборах.

Натомість, якщо висвітлювати два моменти, про які вказувалося вище, то ситуація виглядала так:

а) різниця поміж першою і другою політичними партіями як індикатор дотримався тільки у Закарпатській області на рівні менше, ніж 20 %;

б) відношення правлячої партії до наступних двох постав маркером, що підтвердив водночас і тип партійної системи у субнаціональній одиниці, і додатково вказав у ній на ступінь політичної сили правлячої партії стосовно другої та третьої сил у представницькому органі. Як наслідок, на Закарпатті цей показник становив 0,98, у Чернівецькій області – 1,225, а у Львівській – 1,46, що безпосередньо відображало актуальну корелятивність партійного середовища в областях.

Відповідно до цього, для Закарпатської області була властива партійна конфігурація з двома політичними силами у законодавчому органі («Єдиний Центр і «Партія регіонів») на субнаціональному рівні. Врешті-решт, уже для Львівської (ВО «Свобода») і Чернівецької («Партія регіонів») областей була характерна конструкція з домінацією однієї партії над іншими за кількістю мандатів.

Наступний – це «індекс прозорості виборчого процесу», що об'єднав інформаційний вимір електорального процесу і його правову реалізацію. Тут, в цілому, на 2010 р. слід відмітити про: доступ громадян до інформації через різноманітні канали інформування та їх альтернативність у виборчий період був дотриманий для усіх субнаціональних одиниць відносно рівномірно. На противагу цьому, такий маркер як «відсутність або наявність фальсифікацій» та «порушення прав виборців» був розділений у контексті втілення на дві ситуації. В результаті опрацювання вхідних даних щодо них обидвох були сформовані наступні тези:

а) на території Львівської області зафіксовані тільки адміністративні порушення під час виборчого періоду;

б) для Закарпатської і Чернівецької областей, окрім адміністративних, наявні кримінальні порушення в електоральному циклі.

Деталізуючи цей аспект, зауважимо, що адміністративні порушення у виборчий період характеризувалися, як помилками у роботі членів ДВК, так і втручанням у процес через адміністративний тиск завдяки різним ресурсам влади, що властиво не лише для аналізованих субнаціональних одиниць, але для більшості областей України. Якщо ж наводити кримінальні різновиди порушень, то зафіксовані випадки «продажу голосів», «тиску» та «погроз» учасникам виборчого процесу, однак останні моменти зафіксувати офіційно не вдалося (часто буває, що інформація саме про такі різновиди втручання у виборчий механізм тим чи іншим способом не дійшла до стадії офіційного розголошення, але була зафіксована завдяки свідченням очевидців чи певній інформації від громадських організацій. Ми покладалися на такі суспільно-

політичні структури, аби «ближче» побачити політичну практику й удостоїтися уточнених особливостей щодо неї. З іншого боку, кількісно це ніяким чином не вплинуло на ситуацію з обрахунками загалом).

Додатково варто зазначити, що аналіз ЗМІ у межах субнаціональних одиниць постав доволі складною дослідницькою проблемою, зважаючи на ті методичні рамки, що формуються суб'єктивним/об'єктивним видами технік, а, як наслідок, детермінацією якісним/кількісним шляхом обробки вхідних даних, відповідно. Таким чином, попри територіальну специфіку розвитку засобів масової інформації, об'єктивне дотримання всіх умов було повністю враховано, хоча з суб'єктивної позиції деякі питання залишилися ще досі контраверсійними, однак не настільки дотичними до виміру інституційного протікання безпосередньо. Також, розкриваючи питання про самостійність (незалежність) засобів масової інформації, доречно пригадати про проект «Місцеві вибори – 2010», де було виокремлено три ймовірні групи каналів інформування [262]:

- а) ЗМІ, які не діють постійно, а з'являються тільки у період виборчої кампанії з метою підтримки того чи іншого кандидата;
- б) ЗМІ, що діють на постійній основі та належать і/чи симпатизують учасникам виборчої кампанії;
- в) ЗМІ, що розміщували агітаційні матеріали будь-яких кандидатів і політичних сил за умови оплати цих матеріалів.

Така ситуація (її виникнення було раніше) була наявна уже на момент місцевих виборів у 2010 р. і, забігаючи наперед, залишилася актуальною на наступний електоральний цикл. При цьому, необхідно відмітити, що статус «залежності» ЗМІ у Закарпатській області обумовлювався не лише тісними зв'язками політичних акторів з власниками цих ЗМІ, а й те, що політики були самі їх володільцями. Стосовно Львівщини та Буковини, то стверджуємо про більш змагальну комунікативну взаємодію влади із соціумом, яка, по-перше, представлена значно авторитетнішими, чисельнішими і просторово

масштабнішими каналами інформування, а тому, по-друге, часто повноцінно вираженими даними про суспільно-політичні події і явища.

З іншого боку, попри різноманітні значення щодо порушень і їх кількості у виборчий період, доступ громадян до інформації та її альтернативність як індикатор був успішно дотриманий з точки зору об'єктивного вимірювання, до якого увійшли і наявність каналів інформування, зокрема преса, телебачення та радіомовлення; їх альтернативність ($n \leq 2$); і також певна часова тривалість існування (≥ 24 міс.).

Відображаючи специфіку четвертого показника (за порядком аналізу), – «індексу розвитку громадянського суспільства» – необхідно брати до уваги взаємокорельовані, але водночас аналітично автономні, питання:

а) стан розбудови позаполітичної сфери соціуму через вимір «мереж громадських організацій» у просторовій перспективі;

б) механізм комунікації спільноти загалом або груп чи/та індивідів у її межах з субнаціональними органами влади в обличчі представників обласної законодавчої ради та голови міста обласного значення;

в) контроль та моніторинг діяльності поточної владної конфігурації з боку громадянського сектору.

В цілому, числові показники продемонстрували деяку асинхронність, зважаючи на попередні індекси, а тому, як наслідок, вказали на цікаві деталі, які можуть уточнити проблемні питання або підсилити їх функціональний ефект. Таким чином, у 2010 р. вихідні дані, по-перше, вказали на високий рівень розвитку системи мереж громадських організацій та їхньої ефективної (реальної) діяльності на Львівщині і Буковині. На противагу цьому, слабший вияв був наявний у Закарпатській області, по-друге.

Якщо ж акцентувати увагу на питаннях про інструменти формальних взаємовідносин між суспільними групами з місцевими органами публічної влади в обличчі депутатів законодавчої ради на обласному територіальному рівні та мера міста відповідного просторового значення, а також на контролі і моніторингу діяльності владної конфігурації з боку громадянського сектору,

ми вважаємо, що треба говорити про їх безпосередню залежність (кореляцію) від інституційного числа ключового маркеру – «функціонування громадських організацій». Оскільки те, чи вже сформована така система у субнаціональній одиниці, залежить, по-перше; від ступеня інкорпорації у суспільно-політичний вимір, і, по-друге; чи наявний оборотній (в обидві сторони) зв'язок, як поміж організаціями у «горизонтальній» представленості, так і з публічним аспектом у «вертикальній» взаємодії. По суті, це відображатиме, чи наявний внутрішній потенціал суспільного сектора до критичності, спостереження і контролю за владною конструкцією. Тому значення у Львівській і Чернівецькій областях були вищими, ніж у Закарпатській. Таким чином, навіть попри деяку відносну відстороненість або, навпаки, дотичність щодо електоральних кампаній чи/і формування владної конфігурації, громадянський сектор став невід'ємним компонентом в аналізі, розумінні, а тим більше вимірюванні особливостей субнаціональної політики, оскільки відображає ті характерні параметри, що виникають у процесі контролю, моніторингу і співпраці з публічними органами влади соціуму у територіальній перспективі загалом чи частково.

Додатково слід наголосити на питанні, проблему якого можна виділити наступним шляхом: чи наявний інституційний зв'язок, а якщо так, то у якій формі, між кількістю громадських організацій у субнаціональній одиниці (і фактом функціонування) і їх відповідними показниками в межах об'єктивного оцінювання. Ґрунтуючись на цьому, ми вважаємо, що є ймовірні виключно два способи (або логіка інтерпретації) стосовно її вирішення, а саме:

а) «абсолютний», що відображає факт, що будь-якої прямої залежності немає, оскільки, по-перше, науково довести її складно (навіть нереалістично), зважаючи на беззаперечну потребу в якісному опрацюванні кількісних даних для повної репрезентації результатів, а, по-друге, ця умова «чисельності» стає скоріше прологом до фіксації «дотримання» показників, аніж окремим структурним параметром. Як наслідок, відповідний інституційний зв'язок відсутній, що добре узгоджується з концептом «обмеженого раціоналізму» у політичній науці;

б) «відносний», який висвітлює аспект присутності прямої (достатньої) підстави у виділенні інституційного зв'язку. Зрештою, це підтверджується, з одного боку, випадками політичної практики на субнаціональному рівні, і, з іншого, науковою цінністю, що отримується при відповідній рефлексії, як важливій частині в аргументації.

У дисертації використано логіку «відносного» шляху в позиціонуванні стану розвитку громадянського суспільства і побудовано четвертий індекс за принципом найширшої максимізації об'єктивної репрезентації в рамках інституційної методики. Це обґрунтовано тим, що розвиток такої мережі (і чисельно також) сприяє її глибшому відображенню, як через саму діяльність, бо тоді виникає своєрідна конкуренція за функціональне місце у соціумі (тобто більша кількість зумовлює інтенсифікацію в роботі), так і через контекст зв'язків, що виникають між ними і, головним чином, стають основою для того, що називають соціальним капіталом у державі.

Уже два наступні маркери – «індекс контролю правонаступництва» та «індекс часового обмеження» – об'єднали наступні умови, як необхідність змінності влади і її часова обмеженість. Сама ідея такого підходу відображає демократичну спрямованість розвитку суспільно-політичної сфери загалом. Оскільки, зважаючи на українські особливості в процесі функціонування політичного режиму на системному рівні, то влада – це основний фактор демократизації політичної конструкції у відповідному контексті. При цьому, якщо остання не демократизувалася або демократизується у більшій мірі – значить існує пряма потреба в її альтернації, або черговості. Таким чином, демократичний розвиток представляється як пошук оптимальної влади, що інституційно йому сприяє. Це особливо загострюється, на нашу думку, через ті вимоги і підтримки на субнаціональному рівні, які, перш за все, актуальні для громадянина у такому вимірі.

В цілому, попри те, що вони – два самостійні показники, аналітично ми їх поєднали одночасно. Зрештою, це виражалось через критерій часового правління однієї влади і її альтернацію (чи відсутність) на іншу конструкцію

як єдине явище у просторових межах субнаціональної одиниці. Більше того, сам розгляд акумулював чотири умови, що стосувалися позицій, по-перше, мера міста обласного значення і провладної/опозиційної політичних партій у представницькому органі в субрегіоні, а, по-друге, тривалості їх каденцій. З іншого боку, в розумінні «змінності» владної конструкції слід пояснити два важливі моменти, які проявляються у відповідному вимірі інституційного поля. Іншими словами, певний тип політичного режиму презентує властивий вид альтернативи. Так, для демократичного різновиду політичного управління характерна потенційно неодноразова (чергова) електоральна змінність влади, що, очевидно, не завжди здійснюється (пригадаймо про випадки переобрання влади як на рівні держави, так і на рівні її субнаціональних одиниць значну (умова $n > 2$) кількість разів), але теоретично реальна до такої трансформації. Таким чином, поточні чи/і минулі представники влади можуть переобиратися суспільством безліч разів, однак, в той же час, опозиція завжди превентивно володіє здатністю обійняти будь-який правлячий пост на наступних виборах. Також існує шанс, що ті кандидати та політичні партії, які раніше до цього моменту не брали участь в електоральних кампаніях, будуть посідати ту чи іншу – або провладну, або опозиційну – позицію у наступній конструкції влади.

Натомість для автократичного стилю керування характерні наближені між собою або авторитарні, або синтезовані з демократією (зокрема концепт «дефектної демократії») різні варіації як загалом конотативне відображення повноцінної форми презентації такого способу здійснення влади у просторовій перспективі територіальних одиниць:

а) або її відсутність цілком, тобто вибори як інститут становлять лише як формальна завіса, за якою «обирають» уже вибраних представників від народу;

б) або з мінімальними внутрішніми замінами, тобто персоналістською перестановкою в межах однієї політичної сили;

в) або оновлення політичної партії і/чи кандидата у провладній позиції з опозиційного стану, тобто повна/часткова перестановка поміж першою та другою силами чи будь-яка відповідна комбінація на зразок до цієї.

Зважаючи на факт, що дослідницька вибірка з Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей стосується гібридної, або анократичної, політичної системи на національному рівні, тому, зрештою, ми керуємося тезою, яка поєднала відповідний потенціал для спільного аналізу цих індексів, а саме: альтернація влади у двох позиціях, зокрема «мер міста обласного значення» і «провладна/опозиційна сила» в законодавчому органі на субнаціональному рівні оцінюються «демократично» виключно тоді, коли ця зміна відбувається де-факто, оскільки маємо справу з реаліями, що протікають поза контекстом консолідованої демократії як ідеалу будь-якого поліархічного керівництва, а значить в умовах недосконалості/невідповідності владної конструкції, що, звісно, зумовлює її обов'язкову інституційну трансформацію під час чергового електорального циклу.

Як результат, ґрунтуючись на опрацьованих даних, отримані наступні згруповані інформаційні наслідки щодо двох індексів (по чотири умови) на 2010 р. (див. табл. 21).

Таблиця 21

Інституційні трансформації в межах «індексу контролю правонаступництва» та «індекс часового обмеження» у 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Наявність альтернації для інституту		Наслідки зміни для інституту	
		Міський голова	Обласна рада	Міський голова	Обласна рада
1	Закарпатська	Так	Так	С. Ратушняк → В. Погорелов	«Наша Україна» / ВО «Батьківщина» → «Єдиний Центр» / «Партія регіонів»

Продовження табл. 21

2	Львівська	Ні	Так	А. Садовий → А. Садовий	«Наша Україна» / ВО «Батьківщина» → ВО «Свобода» / «Фронт змін»
3	Чернівецька	Ні	Так	М. Федорук → М. Федорук / О. Каспрук	ВО «Батьківщина» / «Наша Україна» → «Партія регіонів» / «Фронт змін»

Джерело: модифіковано на основі даних ЦВК [287]

Відповідно, числове значення у Закарпатській області було найвищим завдяки подвійній зміні у владній конфігурації, як очільника м. Ужгорода, так і правлячої/опозиційної партій у представницькому органі. Натомість ж відсутність альтернативи чи її наявність на одній з двох позицій, вказала, на нашу думку, на пряму специфіку електоральних уподобань виборців або/і політичну безальтернативність, попри те, що вибори були змагальними і на Львівщині, і на Буковині. Саме остання причина цілком вірогідна для двох цих субрегіонів. Для підтвердження такої тези, ми обрахували електоральні результати і виділили числову кореляцію стосовно мерів ключових міст на субнаціональному рівні (див. табл. 22).

Таблиця 22

Топ-3 кандидатів на пост мера міста обласного значення та їх електоральна кореляція (округлено до десятих) за результатами місцевих виборів у 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Топ-3 кандидатів на пост голови міста обласного значення			Відношення результатів		
1	Закарпатська	В. Погорелов	С. Ратушняк	В. Приходько	2,4	1,8	1
2	Львівська	А. Садовий	П. Писарчук	Ю. Михальчишин	4,4	2,4	1
3	Чернівецька	М. Федорук	В. Забродський	М. Сенічак	12,4	2	1

Джерело: побудовано і модифіковано на основі даних ЦВК [287]

Таким чином, можна помітити, що лише на Закарпатті боротьба за такий політичний пост була найгострішою та характеризувалася відносно рівним виборчим протистоянням. На противагу на Львівщині, а тим більше на Буковині, було неоднорідне та розбалансоване електоральне вподобання в межах обох територіальних спільнот, що втілювалося у домінування одного з «уже відомих місту» претендентів: чи то вдруге (каденція) А. Садового, чи то вп'яте М. Федорука.

Звертаючись до питання альтернативи у законодавчій раді областей, то ця вимога була виконана в усіх субнаціональних одиницях. Більше того, всі території «оновилися» повністю у зрізі і правлячої, і опозиційної політичних партій. Перш за все, це зумовлено природою таких політичних організацій в Україні загалом, які спрямовані на здобуття влади для реалізації скоріше власних інтересів, ніж бажань/потреб/волевиявлень/вимог електорату. Тоді, по-друге, формою вузької кон'юнктури, що проявляється лише сьогочасним станом, ніж діяльністю на перспективу, а, отже, відсутності реалізованих обіцянок, з одного боку, та розчарувань місцевих виборців, з іншого. Отже, відбувалася чергова ротація політичних партій, як у законодавчій раді, так в конструкції «правляча/опозиційна» політична сила.

Загалом, як ми можемо помітити, показники «альтернація» та «часова тривалість» владної конфігурації не є настільки простими в осмисленні, як здаються на перший дослідницький погляд. Слід аналітично розуміти, що обидва спочатку безпосередньо обумовлюють побудову форми влади, а тоді впливають на протікання режиму у просторовому масштабі. Саме тому синтез індикаторів надає можливість проглядати і динамізм, і статику політичного режиму на стадіях інсталяції, циклічного оновлення і деякої хронометрії.

В межах сьомого маркера, тобто «індексу ефективної кількості партій», була опрацьована вхідна інформація щодо тих політичних партій, які, звісно, присутні у представницькому органі області і, як наслідок, чинять вплив на електоральний процес на певній території і в конкретний час. В цілому, як зазначалося раніше, ми покладалися на дві формули в своїх обрахунках: а) від

дослідника Г. Голосова; і б) від науковців М. Лааксо і Р. Таагепера. Загалом на 2010 р. після формалізації вхідних даних були отримані наступні числові результати (див. табл. 23).

Таблиця 23

Числові показники «індексу ефективної кількості партій» у 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення за формулою		Тип партійної системи
		Г. Голосова	М. Лааксо і Р. Таагепера	
1	Закарпатська	2,95	3,24	Багатопартійна
2	Львівська	4,57	5,76	Багатопартійна
3	Чернівецька	2,59	3,32	Багатопартійна

Джерело: побудовано на основі робіт [94; 128]

Беручи до уваги цю інформацію, необхідно виділити, перш за все, факт, що багатопартійність стала типовою для усіх субнаціональних одиниць. До того ж, попри те, що числові значення відрізнялися між собою навіть у межах єдиного діапазону типологізації, тобто конкретного кількісного різновиду, однак належали до одному типу партійної системи. Варто зауважити, що за формулою дослідників, як М. Лааксо і Р. Таагепера, умова багатопартійності дотримується при $N > 2,4$. Натомість за формулою політолога Г. Голосова – при $2,36 \leq N$ і вище (може максимально досягати 10,61). Це пов'язано з тим, що останній диференціював вагу партій за кількістю мандатів на декілька субумов. Таким чином, така багатопартійність розуміється ширше, однак у межах ідентичної системи вимірювання (див. табл. 12). З іншого боку, хоч всі партійні конфігурації, про які згадувалося вище, свідчать про притаманність до домінування однієї політичної партії чи наявності двопартійності в одиниці (кореляційний аспект), проте за важливістю в електоральному процесі, а, як наслідок, потенціалом до коаліційності у представницькому органі, вони вже інтерпретуються як виключно багатопартійні (інституційний контекст).

Розглядаючи восьмий показник в межах об'єктивної методики, «індекс ідеологічної диверсифікації», метою було інституційне зображення діапазону ідеологічного різноманіття (ідеологія кожної партії бралася з програми/статуту на офіційному сайті як позиція партії, що є формально-узагальненим поглядом організації, а не вираженням щодо деяких питань, як економічні, соціальні, політичні і т.д.) як кореляція між сумою всіх ідеологій і партіями, які отримали мандати до представницького органу та є «носіями» цих ідеологій. Іншими словами, якщо політична сила вказує, що вона належить до «центризму» або «правоцентризму» і т.д., то це фіксується як її відповідна характеристика, а тому екстраполюється на повний спектр суспільно-політичних проблем де-факто. Як наслідок, ці значення для трьох територіальних одиниць на 2010 р. виглядали так (див. табл. 24).

Таблиця 24

**«Індекс ідеологічної диверсифікації» (округлено до сотих) для
Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Сумарне число		Показник ідеологічної диверсифікації (I _d)
		Ідеологій	Партій	
1	Закарпатська	5	8	0,63
2	Львівська	7	17	0,41
3	Чернівецька	6	8	0,75

Джерело: побудовано на базі даних ЦВК [287] і відповідної інформації зі статутів політичних партій, що увійшли до кожної з трьох обласних рад

На основі таких числових значень можна відмітити про те, що тільки для Львівської області була властива низька міра ідеологічного різноманіття. Натомість для Закарпатської і Чернівецької – висока. З іншого боку, показники останніх двох субрегіонів різнилися поміж собою, оскільки в першому був рівень нижчий у порівнянні з Буковиною. Додатково варто наголосити, що, головним чином, цей індекс продемонстрував, наскільки політичні партії в

представницькому органі області є ідейно (не-)однорідними. Аби висвітлити якісний контекст ідеологій у кожній територіальній одиниці, ми виділили, по-перше, найрепрезентованіший тип, і, по-друге, назвали партійних «носіїв». Таким чином, вийшла наступна ситуація (див. табл. 25).

Таблиця 25

**Типова ідеологія, її партійне дотримання та процентна вага
(округлено до цілих) серед всіх політичних партій законодавчої ради
на Закарпатті, Львівщині і Буковині у 2010 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Найтиповіша ідеологія	Партії, що її дотримуються	% від усіх політичних партій
1	Закарпатська	Центризм	«Єдиний Центр», «Партія регіонів», «Сильна Україна»	38%
2	Львівська	Центризм	«Партія регіонів», «ПППУ», «Сильна Україна», «Відродження», «Єдиний Центр»	29%
3	Чернівецька	Націонал- демократія / лібералізм	«Фронт змін», «Наша Україна», «Громадянська позиція»	38%

Джерело: побудовано на базі інформації зі статутів політичних партій, що увійшли до кожної з трьох обласних рад

Грунтуючись на вищезазначених даних, необхідно вказати на декілька важливих особливостей:

а) процентне відношення типової ідеології для кожної субнаціональної одиниці коливалося у межах третини від усіх різновидів для Львівщини до менше, ніж половини ($\approx 40\%$) на Закарпатті і Буковині;

б) ідеологія «центризму» характерна для Закарпатської та Львівської областей, але у різній партійній репрезентації – три і п'ять, відповідно;

в) «націонал-демократія» і «лібералізм» є два рівноцінні типи ідеології для Чернівецької області.

Поряд з висновками варто додати деяке контекстуальне розуміння у межах індексу, що акумулює, як методичне, так і практичне навантаження. Це важливо з позиції, яка відображає водночас і релевантність показника, і його кількісно-якісні рамки, і специфіку, у формі якої він окреслюється.

Зрештою, для початку ми поставили питання: «Чи дійсно ідеологія має важливу роль у суспільно-політичних процесах для територіальних одиниць?» (перша проблема). Ми вважаємо, що це справді «так» або «більше так, ніж ні». Складність у формулюванні однозначної відповіді безпосередньо залежить від того, що існує характерна для випадків парадоксальна ситуація, коли у межах соціуму електорат, тим чи іншим способом, є виразником конкретного або фрагментованого різновиду ідеології. Натомість, у той же момент, будь-які (більшість) політичні партії в Україні характеризуються лише формальним відображенням деякої/часткової ідеї (ідеологічного аспекту), але не стільки її повною презентацією. При цьому, сама ідеологічна прив'язка є «мостом» між організаціями (партіями) і суспільними групами як сполучна ланка досить низького рівня ефективності. Таким чином, виникає циклічна модель, у якій ідеологічно спрямована спільнота взаємодіє з різними політичними партіями як формами агрегації та артикуляції інтересів першої, аби представити їх на рівні законодавчої ради субрегіону. Врешті-решт, як ми можемо помітити з української виборчої практики, останні постають як виключно «ідеологічні обгортки» (специфічні «приманки») для електорату, після взаємодії з якими такий тісний зв'язок припиняється, оскільки головна ціль – здобуття влади – виконана. З іншого боку, незважаючи на подібний алгоритм, ця ситуація не применшує значення ідеології для соціо-політичного виміру субнаціональних одиниць, але екстраполює на нього відповідні особливості.

При цьому, досить очевидно, що критерій «ідеологічність» у спектрі соціуму нестійкий, мінливий та багат шаровий, через те, що на побутовому рівні будь-який середньостатистичний індивід мислить, а також керується у своїй діяльності, в першу чергу, не теоретичними знаннями і категоріями, а, отже, його політична рефлексія зводиться до мінімальних, з політологічного

боку, цінностей (і це ще добре, якщо так, бо інколи навіть до них справа не доходить). Як наслідок, світоглядна позиція цілісно виглядає як синтезований, а інколи механічно поєднаний, конгломерат ідейно-емоційних компонентів психіки людини, що і усвідомлюються, і частково діють на підсвідомому рівні. Зрештою, ґрунтуючись на цих положеннях, ми стверджуємо, що ідеологія безсумнівно зумовлює соціальну поведінку людини, однак не зводиться до конкретних форм її прояву в політиці через інституційні, чи неінституційні взаємодії загалом.

Наступна теза: «Що, головним чином, демонструє індекс ідеологічної диверсифікації, зважаючи на його рівні репрезентації – високий і низький?» (друге питання). Слід зауважити, що, по-перше, обидва рівні – це не ознака слабкого інституційного розвитку або дефіциту демократії, а лише фактор вираження кількісно-якісної характеристики політичного виміру в просторі областей. Іншими словами, це те, яке число «поглядів» є і «хто» їх сповідує у кожній територіальній одиниці. По-друге, вони безпосередньо вказують на інституційну природу політичного режиму, бо транслують, для аналітичного кейсу, анократичну (автократично-демократичну/демократично-автократичну) визначеність, а тому, як результат, синтез ширшої (повноцінної) ідеологічної репрезентації. Отже, в умовах гібридності загальнонаціонального режиму існують два шляхи трактування значень індексу:

а) «низький», що вказує на різноманітний (більший чи менший) ступінь однорідності ідеологічного виміру і його збалансованість поміж факторами: «число політичних партій» та «типовий вид ідеології»;

б) «високий», який відображає або розпорошеність (фрагментованість) політичного середовища, або широту (повноту) суспільної представленості з боку політичних партій.

Якщо перший спосіб властивий для систем, де низьке число партій у законодавчій раді на субнаціональному рівні або, при цьому, вони є близькими ідеологічно, то другий – актуальний для тих систем, де є значна ідеологічна розмежованість між партіями при рівній (чи нерівній, але неполяризованій)

представленості. Тому будь-який рівень не становить конкретної небезпеки для демократичного розвитку в цілому, але зумовлений деякою специфікою, чому такий інституційний шлях не здійснюється: або через те, що політичні партії тяжіють до аспекту «ультра» (націоналістські або комуністичні) поряд з центристськими (декларативними) у ліво-правому ідеологічному спектрі, що не сприяє «позитивному» розвитку інститутів і практик у площині демократії; або ця адитивність ідеологій характеризується «нульовою» результативністю, що впливає на наявність інституційної стагнації.

Нарешті ставилося запитання: «Наскільки об'єктивним і необхідним є цей показник при вивченні інституційних процесів?» (третє питання). На нашу думку, в умовах наявності гібридного національного політичного режиму (для нас така теза робоча) індекс виражає особливість ідеологічної приналежності головних (в контексті боротьби за владу) суспільно-політичних організацій – політичних партій. Як наслідок, маємо змогу дізнатися про їх формальну дотриманість, а також оцінити через конструкт владної конфігурації реальну відповідність до ідеологічної компоненти політичних програм та обіцянок, з одного боку, та вимог і підтримки конкретного електорату, з іншого, у межах того, чи це враховується і реалізується в цілому в територіальних одиницях. Врешті-решт, вимірювання індексу є об'єктивно необхідним для трактування соціо-політичних процесів і розуміння, наскільки їх протікання доцільне у відношенні до демократичного розвитку. Більше того, навіть в середовищі поліархії його обрахування є актуальним з компаративної позиції, оскільки відображає пряме відношення політичної комунікації, зокрема від того, що декларовано суб'єктом (партією), до того, що цим актором реалізовано.

Завершення апробації об'єктивної методики через останній (дев'ятий) показник – «індекс конфронтаційної сили» – здійснено через демонстрацію політичної напруженості в законодавчій раді кожної субнаціональної одиниці між правлячою та опозиційною партіями. В цілому, саме опрацювання вхідної інформації, надало наступні дані на 2010 р. (див. табл. 26).

Таблиця 26

Значення (округлено до сотих) «індексу конфронтаційної сили» у 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Показник конфронтаційної сили (K_s)	Ступінь K_s	Між ким (правляча і опозиційна партії законодавчої ради області)
1	Закарпатська	0,84	Високий	«Єдиний Центр» / «Партія
2	Львівська	0,44	Низький	ВО «Свобода» / «Фронт змін»
3	Чернівецька	0,47	Низький	«Партія регіонів» / «Фронт змін»

Джерело: побудовано на базі інформаційного видання ЦВК [287]

По суті, така кореляція кількісно відображала формальне відношення серед ключових (в контексті наявності мандатів) політичних сил, а значить – підсилювала ефект вираження електорального поля в поствиборчий момент у побудові владної конструкції у кожній області. Більше того, звертаючись до інтерпретації результатів, слід зазначити про:

а) тільки для Закарпаття характерний високий ступінь конфронтаційної напруженості між правлячою та опозиційною силами, що обумовлювалося партійною конфігурацією з двома сильними партіями;

б) відсутність сильної другої партії в законодавчій раді області – це причина низької конфронтаційності на Львівщині та Буковині, а тому, як наслідок, наявні кореляційні ситуації з домінуванням однієї політичної сили в аспекті електоральної переваги.

Насамкінець треба наголосити на тому, що «індекс конфронтаційної сили» демонструє дві риси постелекторального середовища: по-перше, чи є політичні партії у законодавчій раді конкурентоспроможними за кількістю мандатів і, по-друге, чи наявний потенціал цих партій до коаліції. Отже, тут говоримо про ефективну систему – від двопартійності до багатопартійності, де всі учасники можуть домовитися за «єдині правила гри» у просторовому розгляді субнаціонального масштабу. Тобто лише висока конфронтація сприяє уможливленню налагодження політичної комунікації в рамках демократії,

навіть якщо її інституційно досі немає. На противагу до цього, низький рівень напруження зумовлює встановлення монопартійного чи/і сателітного стилю домінування однієї сили в соціо-політичному вимірі області.

Загалом, генералізуючи усі аналітичні дані стосовно кожного індексу, що розглянуті, комплексно були сформовані у фінальній таблиці результатів для трьох областей на 2010 р. При цьому, обов'язковим аспектом постало як почергове зведення цілісного значення до іншої математичної форми, так і відповідне визначення типів політичних режимів у субрегіонах. Зрештою, ми отримали наступну чисельну ситуацію (див. табл. 27).

Таблиця 27

Синтез усіх індексів, їх зведення до альтернативної шкали та визначення типу субнаціонального режиму на 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		Тип субнаціонального режиму
		Шкала №1	Шкала №2	
1	Закарпатська	56	5	Наближено демократичний
2	Львівська	55	4,375	Наближено демократичний
3	Чернівецька	57	5,625	Наближено демократичний

Джерело: побудовано на основі об'єктивної техніки [пункт 3.1.]

Відповідно до цього, перш за все, варто окреслити той момент, що для усіх проаналізованих субнаціональних одиниць властивим є ідентичний тип політичного режиму – наближено демократичний. Так, це виражалося досить «вузьким» інституційним проміжком, що охопив числові значення між ними, зокрема [4,375; 5,625]. Попри це, беручи до уваги близькі показники ($\Delta 1,250$ в межах одного типу), існувала інституційна специфіка для субнаціональних одиниць автономно.

Здійснюючи комплексний розгляд результатів у 2010 р., було додано ще одну аналітичну змінну – середнє арифметичне індексу як індикатор, що обраховується через чисельне вираження усіх індексів серед трьох областей.

І хоча, їх наявність становила дев'ять, але в процесі дослідження використано вісім зрізів, зважаючи на раніше зауважену в роботі специфіку (тут маємо на увазі ситуацію з комбінацією, до якої увійшли V та VI індекси, об'єднані під № 5). В цілому, побудова всіх структурних елементів виглядає наступним чином (див. табл. 28).

Таблиця 28

Позиційне розташування індексів в об'єктивній методиці

№	Позиція	Назва індексу(-ів)
1	I	Індекс змагальності електорального поля
2	II	Індекс виборчої явки на виборах
3	III	Індекс прозорості виборчого процесу
4	IV	Індекс розвитку громадянського суспільства
5	V-VI	Індекс контролю правонаступництва. Індекс часового обмеження
6	VII	Індекс ефективної кількості партій
7	VIII	Індекс ідеологічної диверсифікації
8	IX	Індекс конфронтаційної сили

Джерело: побудовано на основі об'єктивної техніки [пункт 3.1.]

А наслідки апробації техніки можна зобразити через формулювання:

а) для позиції VII (індекс ефективної кількості партій) була властива ідентичність інституційних результатів для всіх субнаціональних одиниць і окремо для середньо арифметичного значення індексу, що зумовлено фактом типовості багатопартійності для політичних систем в областях;

б) для позицій II (індекс виборчої явки на виборах), III (індекс прозорості виборчого процесу), VIII (індекс ідеологічної диверсифікації) та IX (індекс конфронтаційної сили) характерні мінімальні відхилення в інституційному розвитку серед територіальних одиниць, яке варіювалося від найвищого на Закарпатті до нижчого на Львівщині і Буковині. По-перше, причиною цього є деяка збалансованість по силі двох партій у Закарпатській області, а, по-друге, дотримання взаємозалежних з таким маркером інших показників. До

того ж водночас слід зауважити про існування ряду спільних в «дотриманні» передумов для областей, що якраз стало прямою причиною згладження їх диференційованих особливостей на «виході». Тому було отримано дві ситуації з незначним чисельним проміжком, а середньо арифметичне значення індексів розташувалося у наближенні до чисел у Львівській і Чернівецькій областях;

в) для позицій I (індекс змагальності електорального поля) і V-VI (індекс контролю правонаступництва; індекс часового обмеження) була характерна рівновіддалена інституційна $\Delta 1$ різниця поміж Закарпатською, Львівською і Чернівецькою областями, при чому в порядку спадання: на Закарпатті були зафіксовані найвищі дані, а на Львівщині – найнижчі. Головним чином, це обумовлено тим, що конфігурація, при якій одноосібно керує політична сила, не має рівних опонентів у законодавчій раді, зокрема у Львівській, проте з ймовірністю до конструктивного «опору» при коаліції двох наступних сил у протистоянні до неї, як у Чернівецькій, областях. Зрештою, на практиці також висвітлюється, що можливі ситуації, коли наявні відносно рівноважні політичні сили-партії у представницькому органі, які досить часто схожі або зближені ідеологічно, електорально чи прагматично загалом, як на Закарпатті. Відповідно, сам показник середньо арифметичного значення індексу становив «8», яке паралельно здобуте для Чернівецької області. Іншими словами, цей додатковий маркер характеризувався приналежністю до одного з числових результатів субрегіонів (Буковини), що знаходилася серед усіх випадків;

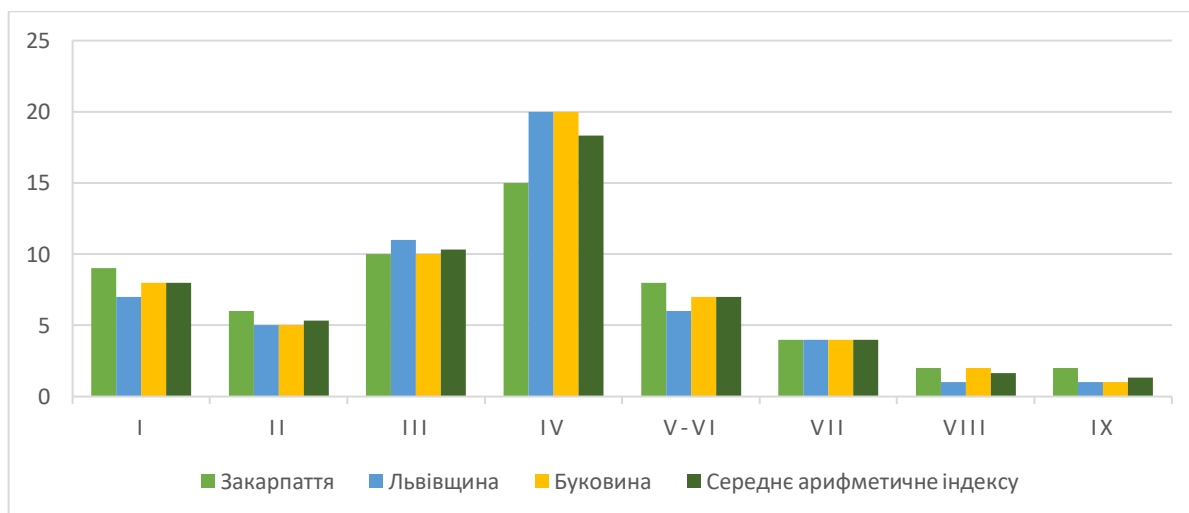
г) для позиції IV (індекс розвитку громадянського суспільства) властиве широке розрізнення значень з-поміж усіх індексів, а інституційний діапазон склав 5 одиниць. При цьому, найменший показник отримала Закарпатська область, а найвищі (рівні між собою) – Львівська і Чернівецька. На противагу цьому, середнє арифметичне число індексу було 18,3 (округлено до сотих), що відображало контраверсійний вимір, коли на Закарпатті воно занадто високе, а для двох інших – занижене. Аби пояснити цей момент, слід говорити про залежність з інституційними показниками індикатору – «функціонування громадських організацій», що аналізувалася через питання: 1) чи сформована

система громадських організацій в межах субнаціональної одиниці; 2) чи ця мережа інтегрована до соціо-політичного виміру; 3) чи присутній оборотній (в обидві сторони) зв'язок між «горизонтальною» і «вертикальною» формами взаємодії (відображає, наскільки суспільний сектор здатний до критичності, спостереження і контролю за владною конструкцією). І тому, зважаючи на опрацьовані вхідні дані, їх формалізацію і почергову інтерпретацію вихідної інформації, інституційно значення у Львівській і Чернівецькій областях були вищими, ніж у Закарпатській.

Загалом, ґрунтуючись на вищезазначених пунктах, було побудовано наступну графічну візуалізацію як комплексну демонстрацію інституційної техніки вимірювання соціо-політичних вимірів у територіальних одиницях, як Закарпатська, Львівська і Чернівецька області, у 2010 р. (див. діаграма 1).

Діаграма 1

**Візуалізація результатів об'єктивної методики на прикладі
Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 р.**

Джерело: побудовано на базі даних дев'яти індексів об'єктивної техніки

При цьому, звертаючись ще раз до кількісних результатів у шкалі №2 (див. табл. 27), а також – до обчислення середнього арифметичного значення

субнаціональних режимів щодо трьох розглянутих випадків, слід наголосити, що останнє становило 5 і, як наслідок, було типовим вираженням наближено демократичного виду для усіх одиниць на 2010 р. з мінімальною різницею відхилення $\Delta 1,250$ між крайніми значеннями, при тому, що 4 – це діапазон цілого типу режиму (див. табл. 15).

Отже, підсумовуючи апробацію об'єктивної (інституційної) методики на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей на 2010 р., ми можемо виділити наступні фінальні висновки:

а) для Закарпатської області функціонування політичних процесів на рівні територіальної одиниці відображалось низьким темпом трансформації інституційних показників у відношенні до демократичних перетворень. Цей стан зумовлений фактором слабкого розвитку мережі громадських організацій у субрегіоні (основна причина), а тому відсутності належного контролю за формуванням і безпосереднім моніторингом діяльності владної конфігурації. З іншого боку, пасивність суспільства вплинула на встановлення ситуації, за якої анократичні (гібридні) практики управління утвердилися як унормовані, тобто такі, що відтворюються «зверху» і не викликають застережень «знизу», єдині правила гри. Більше того, слід зауважити, що сам владний аспект не мав потенціалу до демократичних змін, оскільки політичні сили в обласній раді схожі/зближені ідеологічно, електорально чи прагматично загалом, а тому де-факто становили основу для такої ситуації (додаткова причина). По суті, це транслювалося через інституційну стагнацію як особливість цієї області;

б) у Львівській області усі політичні процеси функціонували в рамках наближено демократичного типу режиму, однак досить низької якості в зрізі інституційного виміру: 4,375, що ближче до анократії, ніж медіани поточного типу. Такий контекст був детермінований, з одного боку, наявністю однієї домінуючої політичної сили у представницькому органі області, чиє число мандатів переважало у відношенні до другої і третьої партій. Як наслідок, це зумовило низький рівень конфронтаційності між силами в обласній раді, що, в рамках демократичного інституційного виміру, веде до монополізації влади,

принаймні, у кількісному аспекті. При цьому, для субрегіону був властивий низький показник ідеологічної диверсифікації, що, звісно, підсилювало ефект домінування провладної партії. Натомість, завдяки розвитку громадянського сектору, електоральний процес і діяльнісний контекст владної конфігурації почав відображатися на високому рівні, оскільки сама мережа організацій і кількісно, і з точки зору ефективності моніторингу та аналітики суспільних процесів характеризувалася наближеністю вже до демократичного виміру. Зрештою, це, головним чином, вплинуло на визначення типу режиму в цілому, бо зумовило відповідні інституційні значення в інших індексах все-таки, як більш демократичні, ніж анократичні;

в) у Чернівецькій області інституційні показники політичних процесів чисельно розташувалися посередині діапазону наближено демократичного типу режиму і були найвищими серед розглянутих випадків. Це досягнуто, в першу чергу, завдяки помірній, однак функціонуючій, розгалуженій мережі громадських організацій соціо-політичної спрямованості (у дещо меншому масштабі, ніж на Львівщині), які змогли висвітлити і сам процес виборів, і аспекти діяльності регіональної конструкції влади, що вплинуло на роботу останньої де-факто. Так, моніторинг та аналіз політичних процесів соціумом заклад підґрунтя до встановлення демократичних інституційних практик і структур, що формували, хоч у проміжній формі, певну модель правил гри в області. Також варто виділити найвищу ідеологічну диверсифікації в межах представницького органу Буковини, що продемонструвала і роль ідеології в електоральних уподобаннях виборців, і наявність змагальності серед партій. І хоча, показник конфронтаційної сили між першою і другою силами низький, цей результат, певним чином, компенсувався через майже рівноцінну змогу до коаліції другої і третьої партій у спробах протистояти провладній. З іншого боку, в області були проблеми з альтернацією на посту мера міста обласного значення, що вплинуло на числове вираження в інституційному вимірюванні.

4.2. Результати апробації об'єктивної техніки вимірювання у 2015 р.

Аналіз функціонування політичних процесів на регіональному рівні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р. виконано за аналогічним алгоритмом, що був застосований до попереднього розгляду.

Відповідно до цього, «індекс змагальності електорального поля» потрібно висвітлювати знову в зв'язку черговими місцевими виборами 25.10.2015 р., що зафіксували зміни у співвідношенні в партійному середовищі для кожної області. Загалом постелекторальна ситуація (політична конфігурація) постала такою (див. табл. 29).

Таблиця 29

Результати виборів на місцевому рівні до обласної ради в Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях у 25.10.2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Кількість партій в обласній раді	Список партій	Число мандатів
1	Закарпатська	6	«Єдиний Центр»	19
			БПП «Солідарність»	15
			«Відродження»	11
			«КМКС Партія угорців України»	8
			ВО «Батьківщина»	7
			«Опозиційний блок»	4
2	Львівська	9	БПП «Солідарність»	20
			«Самопоміч»	14
			ВО «Свобода»	12
			ВО «Батьківщина»	9
			«Громадянська позиція»	8
			«УКРОП»	6
			«НРУ»	5
			Радикальна партія Олега Ляшка	5
			ГР «Народний контроль»	5
3	Чернівецька	10	БПП «Солідарність»	15
			ВО «Батьківщина»	12
			Аграрна партія України	7
			Радикальна партія Олега Ляшка	5
			«Самопоміч»	5
			«Наш край»	4

Продовження табл. 29

			«УКРОП»	4
			«Опозиційний блок»	4
			ВО «Свобода»	4
			ГР «Народний контроль»	4

Джерело: побудовано на базі інформаційного веб-порталу ЦВК [288]

Базуючись на даних вище, перш за все, слід твердити про той момент, що партійним конструкціям трьох територіальних одиниць була характерна спільна особливість: встановлення в обласній раді дво-з-половиною партійних форм з високим потенціалом до багатопартійності у майбутньому. Річ у тім, що постала ситуація з відносно слабкими (маломандатними) першою і другою партіями і водночас сильною третьою (майже рівноцінною до них). В цілому, чисельно ця специфіка виражається так (див. табл. 30).

Таблиця 30

Ступінь партійної кореляції мандатів у законодавчому органі на 2015 р.

Субнаціональна одиниця	Умови та їх значення		
	х/у, де х – перша партія, у – друга	у/з, де у – друга партія, з – третя	$0,1 \leq z \leq 1 - (x+y)$, де z – третя партія
Закарпатська	1,27	1,36	0,17
Львівська	1,43	1,17	0,14
Чернівецька	1,25	1,71	0,11

Джерело: модифіковано на базі інформаційного веб-порталу ЦВК [288]

При цьому, узагальнюючи дані індексу, варто вказати на неоднорідні інституційні «стартові» позиції у кожній субнаціональній одиниці на 2010 р., однак уже наближені між собою на 2015 р. З одного боку, це вказує, що для деяких областей, як Львівська і Чернівецька, властива електоральна специфіка показника дещо нижчого рівня у порівнянні з Закарпатською. З іншого боку,

показово, як за один виборчий цикл можна інституційно покращити позиції (див. табл. 31).

Таблиця 31

Показники «індексу змагальності електорального поля» на 2010 і 2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	9	9	Відсутній	0
2	Львівська	7	9	Наявний	+2
3	Чернівецька	8	9	Наявний	+1

Джерело: побудовано на основі даних об'єктивної техніки [табл. 6]

Натомість, якщо відображати цей процес графічно, тоді помітимо його в контексті тенденцій внутрішнього розвитку так (див. додаток Г). У свою чергу, це свідчить про наявність широкого потенціалу в аспекті трактування інституційного спрямування для субнаціональної одиниці, що функціонує або «лінійно» (Закарпаття), або як «висхідний» вектор (Львівщина і Буковина).

Аналізуючи дані в рамках «індексу виборчої явки на виборах» на 2015 р., були виділені моменти, що мали часткові зміни: виборча явка у Закарпатській і Чернівецькій областях не перевищувала 50 % (49,16 % і 48,86 %, відповідно) досі, а у Львівській – піднялася і була одним з найвищих результатів по Україні загалом (56,31 %, що було другим значенням на всій території держави) [280].

Таблиця 32

Показники II і III маркерів «індексу виборчої явки на виборах» на 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Опозиційна різниця, %	Частка переможця
1	Закарпатська	6,25	0,73
2	Львівська	7,14	0,77
3	Чернівецька	4,69	0,79

Джерело: побудовано на базі «індексу виборчої явки на виборах» [табл. 7]

А, говорячи про «опозиційну різницю» і «частку переможця» (другий та третій індикатори), то значення були отримані наступні (див. табл. 32).

Таким чином, електоральна Δ (дельта) між правлячою і опозиційною політичними партіями постала не дуже високою, що сприяло потенційному збалансованому протистоянню сумарної коаліції мандатів двох наступних політичних сил у представницькому органі. При цьому, підсилює ефект такого зрівноваження кореляція сили партії-переможця, яка менша, ніж «1» у всіх одиницях аналізу. Звертаючись до генералізації інституційних показників, можна помітити лінійний зв'язок з попереднім індексом, оскільки комплексно електоральний вимір об'єднав групу маркерів, що були аналітично розділені на дві частини. Зрештою, ці дані виглядають у такий спосіб (див. табл. 33).

Таблиця 33

Показники «індексу виборчої явки на виборах» на 2010 і 2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	6	6	Відсутній	0
2	Львівська	5	6	Наявний	+1
3	Чернівецька	5	6	Наявний	+1

Джерело: побудовано на основі даних об'єктивної техніки [табл. 7]

Якщо зображувати такий процес трансформації графічно, то тут можна виділити два інституційні спрямування: «лінійне» у Закарпатській області та «висхідне» – у Львівській і Чернівецькій (див. додаток Г). Врешті-решт, на 2015 р. політична конфігурація з трьома силами характерна для Закарпаття («Єдиний Центр», БПП «Солідарність» та «Відродження») і Львівщини (БПП «Солідарність», «Самопоміч» та ВО «Свобода»), однак для Буковини була актуальною побудова з двох партій (БПП «Солідарність» і ВО «Батьківщина»).

Окреслюючи особливості «індексу прозорості виборчого процесу» на 2015 р., варто відзначити про мінімальні зміни (покращення) в Закарпатській

і збереження ідентичних числових показників у Львівській та Чернівецькій областях. По суті, доступ громадян до інформації і її альтернативність знову були дотримані у всіх субнаціональних одиницях у рівномірному ступені, а також широкій репрезентації через різні телерадіокомпанії (ТРК) і друковану пресу, проте зі своєю специфікою: якщо для Закарпатської області властива відсутність незалежних ЗМІ і поділ на три умовні групи; то для Львівської – засоби масової інформації могли представляти часткову неупередженість та відносну об'єктивність щодо суб'єктів електорального процесу. На Буковині, при цьому, крім схожої ситуації з Львівщиною, було присутнє нововведення для місцевих виборів, зокрема дебати кандидатів на пост голови м. Чернівці, які організувала громадська спільнота за підтримки Чернівецької ОДТРКУ.

Загалом контекстуально для субрегіонів особливості функціонування ЗМІ ніяк не трансформувалися у 2015 р. у порівнянні з попереднім періодом.

Таблиця 34

Різновиди та кількість порушень в електоральному процесі на 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Базові види порушень та їх кількість
1	Закарпатська	Незаконна агітація (37), порушення з боку виборчих комісій (5), підкуп виборців (5), зловживання адміністративним ресурсом (3), перешкоджання роботі журналістів та спостерігачів (1)
2	Львівська	Незаконна агітація (8), порушення з боку виборчих комісій (7), підкуп виборців (2), фальсифікації результатів голосування (2), перешкоджання роботі журналістів та спостерігачів (1)
3	Чернівецька	Незаконна агітація (31), підкуп виборців (14), порушення з боку виборчих комісій (6), кримінальне втручання у виборчий процес (3), зловживання адміністративним ресурсом (2)

Джерело: побудовано на основі роботи [255]

З іншого боку, моніторинг інституційного виміру, починаючи з 2014-2015 рр., настільки зріс у Львівській і Чернівецькій одиницях, що, дивлячись

з часової ретроспективи, на початку 2021 р. постає невід’ємним параметром громадянського сектору у цих областях. Натомість з точки зору числа та різноманіття порушень у виборчому процесі, ситуація виглядала наступним чином (див. табл. 34).

Відповідно, виділимо декілька висновків щодо другого індикатору:

а) Львівщина – це субнаціональна одиниця, де зафіксовано найменше порушень – 20, далі слідує Закарпатська (51) та Чернівецька (56) області;

б) незаконна агітація, підкуп виборців, порушення з боку виборчих комісій та перешкоджання роботі журналістів і спостерігачів – це спільні види порушень для територіальних одиниць, хоча, їх кількість коливалася у доволі широких межах;

в) кримінальне втручання у виборчий процес – це вид порушення, що наявний виключно на Буковині, де зафіксовано три випадки (пошкодження майна й агітація);

г) зловживання адміністративним ресурсом офіційно зафіксовано лише у Закарпатській і Чернівецькій областях, однак Львівська – єдина, де були фальсифікації результатів виборів (двічі) [255].

Попри різні значення щодо порушень і їх кількості у виборчий період, доступ громадян до інформації і її альтернативність як маркер дотримано з точки зору об’єктивного вимірювання, до якого увійшли і наявність каналів інформування (преса, телебачення та радіомовлення), і їх альтернативність ($n \leq 2$), і також певна часова тривалість існування (≥ 24 міс.).

Таблиця 35

Показники «індексу прозорості виборчого процесу» на 2010 і 2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	10	11	Наявний	+1
2	Львівська	11	10	Наявний	-1
3	Чернівецька	10	10	Відсутній	0

Джерело: побудовано на основі даних об’єктивної техніки [табл. 8]

Як наслідок, зважаючи на вихідні дані в рамках «індексу прозорості виборчого процесу» за проміжок 2010-2015 рр., було сформовано відповідну інформаційну таблицю (див. табл. 35).

При цьому, додаткова графічна візуалізація інституційного розвитку для всіх областей у 2010-2015 рр. набула вигляду так (див. додаток Г). Більше того, суть «низхідного» вектора, наприклад, полягає в тому, що на формальному рівні інституціоналізації системи виникає реверс до протилежних демократії практик і структур: їх авторитаризація у тому чи іншому ступені. Таким чином, через негативну тенденції, яку наглядно виявлено під час розгляду маркеру, ми можемо зрозуміти природу основних причин у розрізненні відкатів від ліберально-представницької моделі політичного режиму. Тому в графічному відображенні індексу ми виділяємо, що:

а) у Закарпатській області наявний інституційний ріст, або «висхідний» вектор розвитку;

б) для Чернівецької області характерна «лінійність», або ідентичність інституційних показників протягом двох електоральних циклів;

в) для Львівської області властива інституційна мінливість, оскільки у 2010 р. вектор був «висхідним», а вже в 2015 р. – «низхідний».

Розгляд показника «індекс розвитку громадянського суспільства» надав дані, що характеризувалися, з одного боку, високим рівнем розвитку системи мереж громадських організацій та їх ефективної діяльності на Львівщині та Буковині. З іншого боку, слабкий вияв був наявний у Закарпатській області. Якщо говорити про питання активності суспільно-політичних громадських організацій у виборчий час, то отримаємо наступні узагальнення для кожної субнаціональної одиниці:

а) у Львівській області активною діяльністю займалися ВГО «Комітет виборців України» і Громадська мережа «ОПОРА», а також меншою мірою процесуально долучилися учасники від «Право і демократія» та «Народний контроль». Скрупульозно стратегію їх роботи можна визначити з позицій спостереження та очікування. Саме в той хронологічний проміжок місцеві

політичні партії узгодили створення об'єднання «За чесні вибори», метою якого був моніторинг за процесом волевиявлення і висвітлення електоральних наслідків. З іншого боку, незважаючи на це, все-таки більшість організацій субрегіону були переважно пасивними у своєму діапазоні функціонування, але порівнюючи з іншими територіальними одиницями, відповідний рівень становив серед них найвище числове значення;

б) у Чернівецькій області встановлена та функціонально налагоджена диверсифікована мережа громадських організацій [255], яка базувалася на достатньо відкритому і високому ступенях їх звітності перед суспільством у контексті взаємодії із владною площиною [254]. При цьому, знову ж таки, зображаючи виборчу діяльність, можна апелювати тільки щодо організацій, як ВГО «Комітет виборців України» та Громадська мережа «ОПОРА», на роботі яких будувався погляд про функціонування інституційного процесу;

в) у Закарпатській області повноцінна участь громадських організацій була доволі обмеженою, як чисельно, так з позиції самого результату. Загалом діяльність здійснювалася двома організаціями: регіональними осередками Громадянської мережі «ОПОРА» і «Комітету виборців України». Але таких намагань щодо фіксації усіх різновидів порушень під час виборчого процесу було недостатньо для повного просторового охоплення. Тому електоральна кампанія територіально контролювалася слабо (особливо у невеликих містах і селах), однак прискіпливо в м. Ужгород, що відображало неоднорідність і необхідну вибірковість через дефіцит, як матеріальних і демографічних, так і структурних ресурсів.

В цілому, на 2015 р. ситуація в межах індексу покращилася, зокрема за рахунок контролю за діяльністю місцевої влади і збільшенню громадських слухань. Додатково до цього, слід виділити той факт, що рівень публічності влади залишився середнім, а її найбільшою проблемою досі є звітність [271]. Транслюючи специфіку показників усіх індикаторів та умов у Закарпатській області, можна констатувати, що стабільно результати в ній значно нижчі інституційно, ніж у Львівській і Чернівецькій. Це обумовлено, як слабкістю

в розвитку структури громадських організацій у соціо-політичному вимірі та їх нечисленністю, так і низьким рівнем в активізації громадського сектору у комунікації та контролі за місцевими органами влади. Часто більшість таких організацій (на Закарпатті) функціонують як позавиборчі в електоральному процесі, що обмежує будь-який формат взаємодій, про які писалося раніше. Що ж до індикатора публічності для цієї субнаціональної одиниці, то він був найнижчим серед усіх середніх результатів в межах України. Таким чином, якщо навести зведені дані «індексу розвитку громадянського суспільства» за часовий період 2010-2015 рр., було отримано наступну ситуацію (див. табл. 36). У свою чергу, їх графічне зображення набуло вигляду виключно «лінійного» вектора у всіх трьох областях (див. додаток Г).

Таблиця 36

Показники «індексу розвитку громадянського суспільства» на 2010 і 2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	15	15	Відсутній	0
2	Львівська	20	20	Відсутній	0
3	Чернівецька	20	20	Відсутній	0

Джерело: побудовано на основі даних об'єктивної техніки [табл. 9]

Відповідно, необхідно висвітлити декілька важливих моментів:

а) в контексті індексу було зауважено про асинхронність результатів, що виражалася тим, що показники на Закарпатті, на противагу до Львівщини та Буковини, вперше порядково характеризувалися високою інституційною різницею з «негативним» змістом – у п'ять балів;

б) «лінійний» вектор інституційного розвитку відображав збереження водночас інституційного потенціалу до змін та його покращення (внутрішня трансформація). Це означало, що формальне дотримання умов відбувалося

ідентично для усіх кейсів, однак на практиці – з демократичним ростом, що сприяло оновленню показників, але в вузькому (якісному) аспекті розуміння;

в) існувала додаткова аргументація в підсиленні інституційного ефекту для демократизації всієї одиниці, якщо мережа громадських організацій і їх функціональний діапазон, успішно реалізований за наступними критеріями: чисельність (репрезентативність) організацій; їх ефективність і звітність де-факто; політична незаангажованість.

Отже, попри часткову відстороненість від (дотичність до) виборчих кампаній і формування владної конфігурації, громадський сектор становить невід’ємний елемент для аналізу, розуміння, а також вимірювання специфіки субнаціональної політики, оскільки відображає характерні особливості, що актуалізуються у процесі контролю, моніторингу в співпраці з публічними органами влади соціуму в межах територіальної одиниці загалом.

Аналізуючи дані стосовно «індексу контролю правонаступництва» та «індексу часового обмеження» на 2015 р., була сформована така політична картина для Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей (див. табл. 37).

Таблиця 37

Інституційні трансформації в межах «індексу контролю правонаступництва» та «індекс часового обмеження» у 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Наявність альтернативи для інституту		Наслідки зміни для інституту	
		Міський голова	Обласна рада	Міський голова	Обласна рада
1	Закарпатська	Так	Ні	В. Погорелов → Б. Андрійв	«Єдиний Центр» / «Партія регіонів» → «Єдиний Центр» / БПП «Солідарність»

Продовження табл. 37

2	Львівська	Ні	Так	А. Садовий → А. Садовий	ВО «Свобода» / «Фронт змін» → БПП «Солідарність» / «Самопоміч»
3	Чернівецька	Так	Так	М. Федорук → О. Каспрук	Партія регіонів / «Фронт змін» → БПП «Солідарність» / ВО «Батьківщина»

Джерело: побудовано на базі інформаційного веб-порталу ЦВК [288]

Тому на основі даних можна зазначити особливості в контексті посади мера міста обласного значення, зокрема: а) рівень конкурентоспроможності кандидатів підвищився де-факто; і б) у всіх територіальних одиницях наявний другий тур в місцевих виборах, однак він характеризувався досить значним відривом претендентів один від одного – у межах умови $2 > n > 1,7$, де n – це числове значення електорального відношення кількості голосів (процентна вага обох кандидатів). Зрештою, інформаційно відобразити ситуацію можна так (див. табл. 38).

Таблиця 38

Кандидати на пост мера міста обласного значення та їх електоральна кореляція (округлено до десятих) за результатами II туру місцевих виборів у 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Топ-2 кандидатів на пост голови міста обласного значення		Відношення результатів	
1	Закарпатська	Б. Андрійв	С. Ратушняк	1,9	1
2	Львівська	А. Садовий	Р. Кошулинський	1,7	1
3	Чернівецька	О. Каспрук	В. Михайлішин	1,8	1

Джерело: побудовано і модифіковано на базі веб-порталу ЦВК [288]

Таким чином, лише на Львівщині посада голови м. Львова залишилася без змін (втретє очолив міську раду А. Садовий), але вже на Буковині – вона відбулася після того, як пішов у відставку в процесі виконання обов’язків мера м. Чернівці на своїй п’ятій каденції М. Федорук. Натомість для Закарпаття це оновлення було знову актуальним: пост зайняв уже Б. Андріїв.

Тепер, спостерігаючи за змінами в представницькому органі області, слід висвітлити наступні моменти:

а) лише в Закарпатській області статус «провладної партії» не змінився («Єдиний Центр»), але позиція «опозиційно партії» – так: її замість «Партії регіонів» зайняла БПП «Солідарність»;

б) на Львівщині та Буковині дві позиції повністю оновилися. У першій області більшість отримала БПП «Солідарність» (замість ВО «Свобода»), а після неї «Самопоміч» (замість «Фронту змін»). Нарешті, в другій області – «Партія регіонів» передала першість БПП «Солідарність», а «Фронт змін» – ВО «Батьківщина».

Загалом обидві інституційні трансформації виражаються таким чином (див. табл. 39).

Таблиця 39

**Сумарні показники «індексу контролю правонаступництва» та
«індексу часового обмеження» на 2010 і 2015 рр.**

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	8	6	Наявний	-2
2	Львівська	6	6	Відсутній	0
3	Чернівецька	7	8	Наявний	+1

Джерело: побудовано на основі даних об’єктивної техніки [табл. 10-11]

Додаткове графічне зображення інституційних векторів субнаціональних областей, надало відтворити наступні візуальні схеми (див. додаток Г). Так, ґрунтуючись на їх базі, слід окреслити про такі висновки, зокрема:

а) у Закарпатській області наявний «низхідний» інституційний вектор, що зумовлено виключно незмінністю позиції провладна політична партія в законодавчому органі;

б) Львівській області характерний «лінійний» інституційний вектор, що був детермінований стабільністю зайняття поста мера м. Львова А. Садовим в 2010-2015 рр. (починаючи з 2006 р.) і повним оновленням партійного складу обласної ради в контексті першої і другої політичних сил у ній;

в) Чернівецькій області властивий «висхідний» інституційний вектор завдяки, по-перше, зміні очільника м. Чернівці (вперше за довготривалий час) М. Федорука і типової для субнаціональної одиниці чергової трансформації провладної/опозиційної позицій в представницькому органі, по-друге.

В рамках «індексу ефективної кількості партій» у 2015 р. на Закарпатті, Львівщині і Буковині були здобуті вже такі значення (див. табл. 40).

Таблиця 40

Числові показники «індексу ефективної кількості партій» у 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення за формулою		Тип партійної системи
		Г. Голосова	М. Лааксо і Р. Таагепера	
1	Закарпатська	4,27	4,90	Багатопартійна
2	Львівська	6,18	7,09	Багатопартійна
3	Чернівецька	6,61	7,47	Багатопартійна

Джерело: побудовано на основі робіт [94; 128]

Проаналізувавши дані, зауважено наявність конвергентної тенденції до поглиблення багатопартійної системи у трьох субдержавних одиницях, що можна охарактеризувати через дві форми, зокрема «помірну» у Закарпатській

і «фрагментовану» в Львівській та Чернівецькій областях, де електоральна підтримка політичних партій була меншою, ніж 30%. Це трансформувалося в «рух» до розширення кола політичних гравців в областях, що, очевидно, водночас сприяло ширшій репрезентації суспільних інтересів/вимог/бажань і ще більшій розпорошеності у виборі політичних суб'єктів в соціумі.

Врешті-решт, інституційний розвиток в рамках індексу для обидвох часових періодів поєднав наступні інформаційні результати (див. табл. 41). Внаслідок цього, графічна візуалізація інституційних векторів усіх областей характеризувалася тотожністю як «лінійна», зважаючи на їх рівні показники (див. додаток Г). Хоча, і ця умова надала змогу виявити деяку особливість для кожної територіальної одиниці.

Таблиця 41

Показники «індексу ефективної кількості партій» на 2010 і 2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	4	4	Відсутній	0
2	Львівська	4	4	Відсутній	0
3	Чернівецька	4	4	Відсутній	0

Джерело: побудовано на основі даних об'єктивної техніки [табл. 12]

Зокрема можна прослідкувати партійну специфіку щодо трансформації частки «переможця» в законодавчому органі на субнаціональному рівні, а, як наслідок, зрозуміти, яка багатопартійність наявна з точки зору кількості її суб'єктів та мандатної сили партії-лідера:

а) серед субрегіонів на Закарпатті була найвища частка електоральної підтримки «провладної» партії на 2010 р. в умові – $35\% < N < 51\%$; натомість на Львівщині та Буковині – це число знаходилося у межах $30\% < N < 35\%$;

б) на момент 2015 р. для трьох територіальних одиниць була властива рівномірна зміна числових значень в збільшенні ступеня багатопартійності

(підвищення кількості політичних партій), що відобразилося на практиці у ситуацію з такими умовами: $30\% < N < 35\%$ у Закарпатті і $N < 30\%$ – на Львівщині і Буковині.

Структурно це вплинуло на конструювання двох комбінацій за числом політичних партій в обласних радах: «менш чисельної» на Закарпатті і «більш чисельної» на Львівщині і Буковині. Дивлячись навіть з математичної позиції, це зумовило встановлення зовсім неподібних владних конфігурацій у кожній проаналізованій області.

Розгляд восьмого показника в межах об'єктивної методики на 2015 р. виявив, що індикатор ідеологічного різноманіття набув інших інституційних значень. Насамперед можна виділити виникнення нової тенденції: для усіх територіальних одиниць властивий високий рівень маркера, який, попри наявність різної кількості політичних партій, характеризувався наближеним діапазоном ідеологічного вираження. При цьому, вище число на Закарпатті зумовлене, перш за все, значно меншою сукупністю партій в обласній раді, а тому меншою математичною можливістю такої репрезентації (див. табл. 42).

Таблиця 42

**«Індекс ідеологічної диверсифікації» (округлено до сотих) для
Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Сумарне число		Показник ідеологічної диверсифікації (I_d)
		Ідеологій	Партій	
1	Закарпатська	4	6	0,67
2	Львівська	5	9	0,56
3	Чернівецька	5	9	0,56

Джерело: побудовано на даних веб-порталу ЦВК [288] та інформації зі статутів політичних партій, що увійшли до кожної з трьох обласних рад

Врешті-решт, якщо ж звертатися знову до питання типовості ідеологій, а також її відображення через політичні партії у представницькому органі в кожному субрегіоні, матимемо вже такі результати (див. табл. 43).

Таблиця 43

**Типова ідеологія, її партійне дотримання та процентна вага
(округлено до цілих) серед всіх політичних партій законодавчої ради
на Закарпатті, Львівщині і Буковині у 2015 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Найтиповіша ідеологія	Партії, що її дотримуються	% від усіх політичних партій
1	Закарпатська	Центризм / правоцентризм	«Єдиний Центр», БПП «Солідарність», «Відродження», ВО «Батьківщина»	67%
2	Львівська	Правоцентризм	БПП «Солідарність», ВО «Батьківщина», УКРОП, НРУ	44%
3	Чернівецька	Правоцентризм	БПП «Солідарність», АПУ, ВО «Батьківщина», УКРОП	44%

Джерело: побудовано на базі інформації зі статутів політичних партій, що увійшли до кожної з трьох обласних рад

Зважаючи на них, слід наголосити на наступній специфіці, зокрема:

- а) процентна частка типової ідеології коливалася у межах від понад 40% у Львівській та Чернівецькій до майже 70% у Закарпатській областях;
- б) ідеологія «правоцентризму» – типова і спільна для всіх субрегіонів;
- в) на Закарпаття «правоцентристська» позиція рівноцінно доповнена «центристською» у формуванні ідеологічного виміру.

Загалом, якщо ж звернутися до узагальнення інституційного розвитку за 2010-2015 рр., то, в цілому, отримаємо майже ідентичні чисельні значення (див. табл. 44). При цьому, єдине зафіксоване відхилення серед показників – число для Львівщини на 2010 р. Хоча, субрегіон інституційно «піднявся»

після уже наступного електорального циклу і зрівнявся зі значеннями, як у Закарпатській, так і в Чернівецькій областях.

Таблиця 44

Показники «індексу ідеологічної диверсифікації» на 2010 і 2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	2	2	Відсутній	0
2	Львівська	1	2	Наявний	+1
3	Чернівецька	2	2	Відсутній	0

Джерело: побудовано на основі даних об'єктивної техніки [табл. 13]

Натомість графічне зображення інституційного спрямування областей можна визначити або «лінійним» для Закарпатської і Чернівецької областей, або «висхідним» для Львівської (див. додаток Г).

Насамкінець в межах індексу слід фокусувати увагу на двох моментах:

а) показник ідеологічного різноманіття в субнаціональних одиницях протягом 2010-2015 рр., в більшості випадках, залишався на високому рівні, крім ситуації на Львівщині в 2010 р., що зумовлювалося, по-перше, найвищим числом політичних партій в тогочасній обласній раді для трьох субрегіонів, а, по-друге, найширшою презентацією видів ідеології;

б) зміна типовості ідеологій відбувалася в порядку від встановлення «центризму» на 2010 р. до «правоцентризму» на 2015 р., однак з поєднанням мінімального відхилення у ситуаціях, коли присутня домінація «націонал-демократичних» та «ліберальних» поглядів, зокрема на Буковині.

Вже останній показник техніки – «індекс конфронтаційної сили» – на 2015 р. продемонстрував певні чисельні зміни серед територіальних одиниць щодо попереднього періоду (див. табл. 45).

Таблиця 45

**«Індекс конфронтаційної сили» (округлено до сотих) для
Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Показник конфронтаційної сили (K_s)	Ступінь K_s	Між ким (правляча і опозиційна партії законодавчої ради області)
1	Закарпатська	0,79	Високий	«Єдиний Центр» / БПП «Солідарність»
2	Львівська	0,70	Високий	БПП «Солідарність» / «Самопоміч»
3	Чернівецька	0,80	Високий	БПП «Солідарність» / ВО «Батьківщина»

Джерело: побудовано на базі інформаційного веб-порталу ЦВК [288]

Таким чином, спостерігаємо за іншим виявом тенденції, а саме:

а) фіксація для усіх областей високого рівня партійної напруженості, що було обумовлено низькою електоральною різницею (виборчою дельтою) між правлячою і опозиційною партіями, що загалом виразилося інсталяцією багатопартійної системи;

б) незначне зменшення конфронтаційної сили у Закарпатській області і майже рівномірне збільшення такого значення у Львівській і Чернівецькій між собою, що вплинуло на відносно збалансоване розташування показника на одному рівні.

Таблиця 46

Показники «індексу конфронтаційної сили» на 2010 і 2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Значення на 2010 р.	Значення на 2015 р.	Статус зміни	Різниця в оцінюванні
1	Закарпатська	2	2	Відсутній	0
2	Львівська	1	2	Наявний	+1
3	Чернівецька	1	2	Наявний	+1

Джерело: побудовано на основі даних об'єктивної техніки [табл. 14]

Нарешті, якщо розглянути всі зміни інституційного розвитку в період 2010-2015 рр., помітимо дві характерні тенденції для областей (див. табл. 46). При цьому, сам напрям їх векторів графічно відображався або «лінійним», як для Закарпаття, або «висхідним», як для Львівщини і Буковини, способом направленості (див. додаток Г).

Зрештою, додатково необхідно виокремити наступні особливості:

- а) спільні риси розвитку між Львівською і Чернівецькою областями, що продемонстрували тотожні числа зростання і наближений якісний контекст;
- б) сталі значення для Закарпаття, що вказує на наявність дво або дво-з-половиною партійної системи політичних сил в обласні раді з невеликим потенціалом до багатопартійності.

Отож, узагальнюючи комплексно ситуацію стосовно трьох областей на 2015 р., слід зазначити, що їх інституційна трансформація характеризувалася новими особливостями і кількісно, і якісно (див. табл. 47).

Таблиця 47

Синтез усіх індексів, їх зведення до альтернативної шкали та визначення типу субнаціонального режиму на 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		Тип субнаціонального режиму
		Шкала №1	Шкала №2	
1	Закарпатська	55	4,375	Наближено демократичний
2	Львівська	59	6,875	Демократичний
3	Чернівецька	61	8,125	Демократичний

Джерело: побудовано на основі об'єктивної техніки [пункт 3.1.]

Таким чином, ми можемо говорити про:

- а) значне розширення інституційного виміру між крайніми значеннями втричі – з двох до шести (див. шкала №1), що продемонструвало порушення однотипності прояву субнаціонального політичного режиму на двотипність, зокрема на «наближено демократичний» та «демократичний» різновиди;

б) інтенсивніший і водночас більш неоднорідний темп інституційного розвитку, що в деяких територіальних одиницях характеризувався умовною стагнацією, як у Закарпатській, а для інших – зваженим прогресом та зміною типу режиму на субнаціональному рівні, тобто у Львівській і Чернівецькій.

Далі, здійснюючи фокус уваги на всіх індексах, були отримані наступні висновки щодо апробації об'єктивної техніки в зрізі її структури:

а) для позицій I (індекс змагальності електорального поля), II (індекс виборчої явки на виборах), VII (індекс ефективної кількості партій), VIII (індекс ідеологічної диверсифікації) та IX (індекс конфронтаційної сили) властива ідентичність серед інституційних значень і відповідних результатів середнього арифметичного індексів за кожним маркером у трьох областях. Комплексно це зумовлено п'ятьма автономними вимірами, зокрема:

1) моментом встановлення для їх політичних систем дво- і/або дво-з-половиною партійних конфігурацій влади в законодавчому органі з високим потенціалом до формування багатопартійності в майбутньому;

2) не високим значенням електоральної різниці між правлячою і опозиційною партіями, що могло збалансувати протистояння математичної суми – коаліції мандатів двох наступних політичних акторів в обласній раді. Підсилювало ефект такого зрівноваження кореляція сили партії-переможця, яка становила менше, ніж «1» у всіх випадках;

3) конвергентною тенденцією до поглиблення багатопартійності, що можна окреслити через дві форми, а саме: «помірну» для Закарпаття та «фрагментовану» – для Львівщини і Буковини, де електоральна підтримка кожної політичної партії менша, ніж 30%. У свою чергу, це втілювалося у «рух» до розширення кола політичних гравців, що сприяло ширшій репрезентації суспільних інтересів/вимог/бажань і більшій розпорошеності соціуму серед політичної суб'єктності;

4) високим рівнем показника ідеологічної диверсифікації, який, попри наявність різного числа політичних партій, характеризувався близьким діапазоном вираження для усіх областей;

5) високим ступенем напруженості між партіями, що зумовлено низькою електоральною різницею між правлячою та опозиційною силами, з одного боку, і незначним зменшенням конфронтаційної сили в Закарпатській області, а також майже рівномірне збільшення такого значення у Львівській і Чернівецькій, що збалансувало фіксацію показника на одному рівні;

б) для позиції III (індекс прозорості виборчого процесу) характерна мінімальна трансформація, що внутрішньо змінила інституційні вираження в межах субнаціональних одиниць, але кількісно усі знаходилися в схожому діапазоні – 10-11, а сама специфіка номінативно може висвітлюватися так: у Закарпатті – ріст, на Буковині – ідентичність, на Львівщині – мінливість;

в) позиціям V-VI (індекс контролю правонаступництва; індекс часового обмеження) притаманна більша інституційна дистанція між областями – $\Delta 2$, що згрупувала Закарпаття і Львівщину, з одного боку, і Буковину, з іншого. Для першої групи виражалось тим, що певна «владна» частина конструкції є незмінною: або мер міста обласного значення, або політична партія, що мала місце «правлячої» в раді територіальної одиниці. Натомість для другої – подвійна трансформація, бо оновилися обидві позиції – і голова м. Чернівці, і побудова з двома ключовими силами у представницькому органі. Числове значення середнього арифметичного індексів було 6,7 (округлено до десятих), що трансливало повноцінну середину, що не зайнята жодною областю: для одних показник став високим, а для інших – низьким;

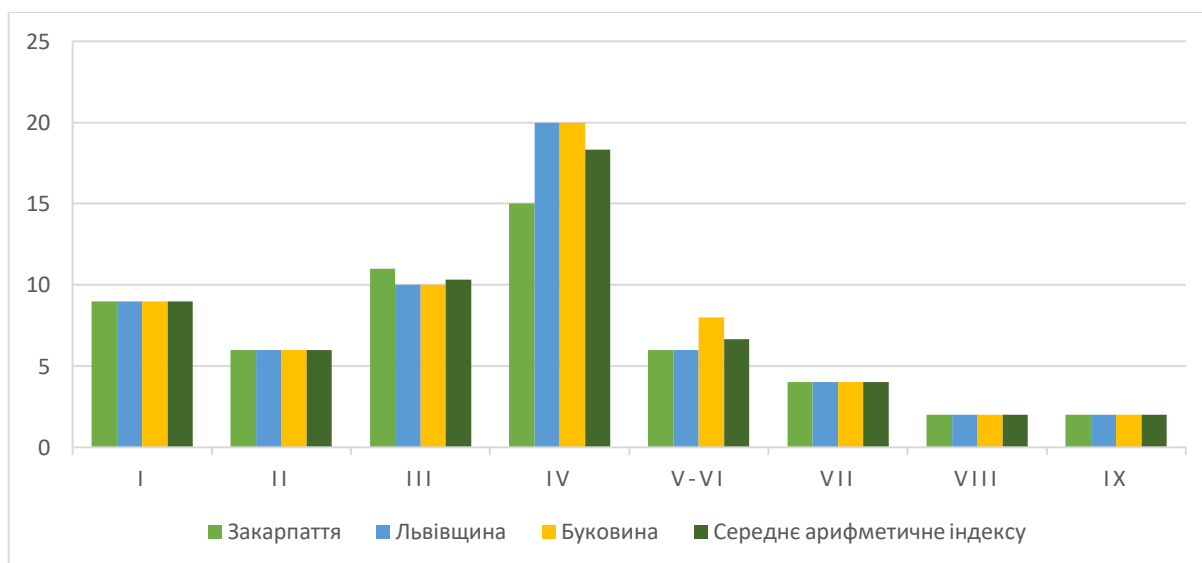
г) у позиції IV (індекс розвитку громадянського суспільства) актуальна ситуація, як для попереднього періоду, в якій значення індексів відображали найширшу репрезентацію серед кейсів, а інституційний діапазон охопив «5» балів. Знову ж таки, найменший показник отримала Закарпатська область, а найвищі (рівні) – Львівська та Чернівецька. Крім цього, середнє арифметичне індексу було 18,3 теж. Таким чином, підтверджена ідея про асинхронність результатів, яка виражалася в тому, що ці показники для Закарпаття вдруге характеризувалися високою інституційною різницею з «негативною» якістю.

Така особливість не є винятковою, але виділила сенс субстантивних проблем як неодмінних елементів будь-якої субнаціональної одиниці ще раз.

Отже, беручи до уваги контекст аналітичної інформації, що наведена вище, можна стверджувати про наявність на 2010 і 2015 рр. деякої тенденції, де інституційні значення розташувалися наступним шляхом: найнижчі для Закарпаття, достатньо більші для Львівщини та найвищі на Буковині. Тому графічна візуалізація інституційної техніки вимірювання соціо-політичних вимірів у територіальних одиницях, як Закарпатська, Львівська і Чернівецька області, на 2015 р. може демонструватися так (див. діаграма 2).

Діаграма 2

**Візуалізація результатів об'єктивної методики на прикладі
Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р.**

Джерело: побудовано на базі даних дев'яти індексів об'єктивної техніки

Зрештою, якщо порівнювати дві діаграми через призму показників за 2010 і 2015 рр., то ситуація складалася з двох контекстуальних моментів:

а) перший – це ідентичність результатів в усіх областях у позиціях IV (індекс розвитку громадянського суспільства) і VII (індекс ефективної кількості партій);

б) другий – це диференціація значень і в часовому, і в територіальному аспектах у всіх інших позиціях.

Додатково необхідно виділити характерну для кожної територіальної одиниці інституційну спрямованість (вектор), яка, зрештою, і кількісно, і з точки зору суспільно-політичного розвитку визначає той чи інший формат шляху, за яким «слідуює» область в межах публічного виміру, що обумовлює зазвичай і специфіку неформальних взаємодій між різними акторами того ж простору (див. табл. 48).

Таблиця 48

Типова інституційна спрямованість для Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей за період 2010-2015 рр.

№	Субнаціональна одиниця	Типова інституційна спрямованість (вектор)	Процентна частка
1	Закарпатська	«Лінійна»	75%
2	Львівська	«Висхідна»	50%
3	Чернівецька	«Лінійна»	50%

Джерело: побудовано на основі інформації додатка В

Таким чином, ми можемо констатувати про наступні особливості:

а) для Закарпаття властивий домінантно «лінійний» тип інституційної направленості у шістьох з восьми розглянутих позиціях (I, II, IV, VII, VIII і IX), що вплинуло на стабільність (без суттєвих змін) становища, за винятком покращення в III, проте наявного погіршення у V-VI позиціях;

б) «висхідний» вектор інституційного розвитку став актуальним для Львівщини в половині ситуацій (I, II, VIII і IX). Натомість для позицій (IV, V-VI і VII) присутні ідентичні показники завжди на високому рівні, тому ця

«лінійність» розглядається як позитивна. Зрештою, для одного випадку (ІІІ) отриманий «низхідний» вектор, що зумовлено незначним погіршенням (-1) показника, але кращим серед областей моніторингом громадським сектором відповідних умов в рамках індексу, що безпосередньо вплинуло скоріше на форму якісної візуалізації і її сприйняття, ніж на кількісні параметри;

в) для Буковини була показова внутрішня суперечливість між типами інституційної спрямованості, яка розчленувала всі аналітичні позиції на два вектори: «лінійний» і «висхідний». До першого ввійшли чотири досліджені виміри (ІІІ, ІV, VІІ і VІІІ) винятково високого рівня. До другого – індекси (І, ІІ, V-VІ і ІХ), які відображали тенденцію до поступового покращення.

Підсумовуючи апробацію об'єктивної техніки за період 2010-2015 рр. на прикладі трьох областей, можна виділити такі фінальні висновки:

а) у Закарпатській області функціонування соціо-політичних процесів в рамках конструкції субнаціональний політичний режим характеризуються інституційною стагнацією. По-перше, для числових значень (за шкалою №1) області отримано $\Delta-1$, тобто реверс до авторитарних структур та практик в публічному вимірі. По-друге, в області діяла доволі слаборозвинута мережа громадських організацій в питанні моніторингу подій суспільно-політичного значення і відсутній належний контроль за формуванням, встановленням та діяльністю владної конфігурації у територіальній одиниці. Тому Закарпаття як система на субнаціональному рівні відображалася паралельною наявністю змагальності і конкурентності в електоральному процесі, але доповнювалася пасивністю громадського сектора, який не став чинником тиску «знизу» як умови для демократизації інших вимірів. Це вплинуло на встановлення типу режиму (наближено демократичного) з середніми інституційними числами;

б) функціонування процесів на регіональному рівні у Львівській області акумулювало міжвидову специфіку в побудові режиму, оскільки на 2010 р. він був наближено демократичним, а на 2015 р. – уже демократичним. Така трансформація обумовлена чинниками електорально-владного виміру. По-перше, заміною домінування однієї партії на дво-з-половиною систему в

обласній раді та підвищенням змагальності в субрегіоні, що безпосередньо зумовить оновлення партійної форми у майбутньому на багатопартійну. По-друге, відбулося встановлення високого рівня ідеологічної диверсифікації і конфронтаційності сили в представницькому органі між основними акторами, що додатково детермінувало конструктивні зміни. Врешті-решт, спільнота у субрегіоні стала ключовим фактором, хто формує склад політичних акторів, що здійснюють управлінський процес у територіальній одиниці, реалізуючи колективні інтереси еліт, електорату та будь-яких інших суспільних груп. Це сприяло інституційному покращенню показників і фіксацію демократичного типу режиму в нижній частині числового діапазону;

в) у Чернівецькій області зафіксовані найвищі показники інституційної трансформації, а темп розвитку слід визначати як інтенсивний, бо лише для неї характерна зміна у такому ступені від одного типу до іншого. Для Буковини властива соціальна розгалуженість громадських організацій та їх ефективна діяльність (трохи нижча, ніж на Львівщині) та змагальне середовище під час електорального процесу у побудові владної конфігурації. Внаслідок цього, завдяки переналаштуванню партійної системи на багатопартійність, а також довгоочікуваній зміні на посту мера м. Чернівці, досягнуто важливих змін в демократизації таких питань: альтернативність політичного курсу розвитку субрегіону; змога реалізації інших групових інтересів, ніж ті, що існували в елітному колі старої бюрократії; висвітлення виборчого процесу змагальним чи окреслення політичної комунікації «мер-законодавча рада». По суті, зміни в електорально-владному вимірі зумовили інсталяцію поліархічного способу управління, а субнаціональний політичний режим визначено демократичним з середніми показниками в діапазоні значень типу.

Отож, застосування об'єктивної методики в порівняльній політології сприяє введенню широкого наукового профілю з питань вивчення, аналізу і вимірювання соціо-політичних процесів у субнаціональному масштабі через конструкцію політичного режиму. У цій частині дисертації ми спробували висвітлити погляд щодо цілісного інституційного розвитку функціонування

політики в просторовій перспективі на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у період двох каденцій 2010 і 2015 рр. Загалом вибір інституційних позицій, про які зазначалося вище, вимагав фокусу уваги не тільки на проблемі доцільності індикаторів, а щодо розуміння кореляційних зв'язків між ними. Було важливо, аби жоден індекс не виглядав зайвим, або механічно доданим, а виключно інтерпретувався би паралельно як елемент методики і автономна її частина. З іншого боку, одним із завдань поставлено конструювання для політичної практики України інституційної техніки, яка дала б інструментальну основу для її відображення де-факто, що допомогло відповісти на питання про причини довготривалого транзиту цілої держави і її територіальних одиниць.

РОЗДІЛ 5. ЕКСПЕРТНЕ ВИМІРЮВАННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ, ЛЬВІВСЬКОЇ І ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ І ЙОГО КОРЕЛЯЦІЯ З ІНСТИТУЦІЙНИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ

5.1. Результати апробації експертної техніки вимірювання у 2010 р.

Суб’єктивна методика (див. 3.2), як і об’єктивна, була апробована на Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях у 2010 та 2015 рр. По суті, алгоритм реалізації техніки полягає в порівняльному аналізі всіх тематичних блоків для територіальних одиниць спочатку в кожному періоді, а тоді – між собою, аби узагальнити отримані результати.

Розгляд і вимірювання елементів у визначенні типів субнаціональних політичних режимів у трьох областях на 2010 р., було розпочато з «владного» тематичного блоку, у якому синтезовано вісім питань до знавців специфіки територіальної політики про відношення до місцевих політичних акторів, їх інституційної сили, включно з кореляційним контекстом, а також механізми стримання від зловживання публічною владою та магістральне окреслення конструкції політичних процесів у субнаціональній одиниці. Тому, зважаючи на вищеописане, здобуто таку інформацію щодо усіх областей (див. табл. 49).

Таблиця 49

Показники «владного» тематичного блоку (округлено до сотих) на 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	22,55	22,53	23,23
2	Львівська	26,71	26,67	25,68/26,19/27,5
3	Чернівецька	27,46	27,42	26,66

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

Висвітлюючи ситуацію, яка виникла для Закарпатської і Чернівецької областей, слід виділити «вузьке» значення моди (одне число), а для Львівської – «широке», що виражало її тримодальність, тобто вид моди, в якій наявні три групи рівноцінних числових даних. Це зумовлено двома причинами:

а) складність однозначного визначення політичних процесів у вимірі «політична влада»;

б) широта трактування політичного процесу локальними експертами, що вплинуло на диференціацію результатів.

Таким чином, у розумінні суспільно-політичних процесів на Львівщині була характерна, як диференціація, так і нестійкість серед поглядів експертів щодо функціонування владної конструкції у порівнянні з іншими випадками. В такому випадку мода продемонструвала значно якіснішу означеність, ніж кількісну, оскільки надала підсилення у характеристиці політики, а не лише транслювала її значення. В основному для зображення владних механізмів в межах субнаціональних одиниць були властиві різні політичні конфігурації, які можна окреслити так:

а) значення для Закарпаття стали найменшими, що вказало на слабку демократичну спрямованість публічних інститутів – вектора влади. Аспекти, що зумовили цю ситуацію, були:

1) вибірковість типу політичного зв'язку та лояльність тільки до національного політичного режиму з авторитарним/анократичним нахилом. Така кореляція прослідковувалася протягом тривалого часу. За президенства В. Януковича політичні відносини у системі «центр/периферія» відзначалися сильними партнерськими контактами, що оформилося у так званий циклічний владний процес «підтримка “знизу” – допомога “зверху”». Зрештою, політика національного режиму екстраполювалася на область у формі її континування на місцях. За іншої конфігурації ситуація кардинально змінилася в якісному контексті: попри електоральну підтримку президента П. Порошенка, сам тип відносин оновився на конфронтаційний і підтримкою не відзначався;

2) низький рівень розвитку мережі громадських організацій та активності громадян як важливого актора в політичній сфері. Організації не були потужним гравцем у суспільно-політичному вимірі області. В цілому, був сформований владний центр, що здійснював управлінські рішення поза громадським сектором, що через пасивність/нерозвиненість не став фактором тиску на публічні органи і вимоги звітності та прозорості (законним чином) стосовно їх діяльності;

3) наявна інституційна обмеженість основних владних позицій. Додатковою рисою стала політична заангажованість судових органів загалом, що регулярно працювали вибірково або на користь політиків з провладного боку. Виділити необхідно і бізнес-кола, що впливали на прийняття політичних рішень, а, отже, були повноцінним актором соціо-політичного виміру.

Політична конструкція зображала симбіоз владних структур і бізнесу як його невід'ємного партнера, що узгоджується для Закарпаття низькими інституційними показниками в рамках тематичного блоку;

б) для Львівщини і Буковини була властива сильна, а водночас подібна, демократична спрямованість розвитку політичних інститутів. Цьому сприяли такі чинники:

1) відносна збалансованість політичної сили всіх акторів у межах субнаціональної одиниці. Для Львівської та Чернівецької областей вплив на політико-управлінські процеси робили не лише владні актори, як губернатор, мер та провладна партія, а й інші учасники – ЗМІ, громадські організації, опозиція, суд і церква. Поряд з ними були бізнес-кола як важливий гравець, однак вони не володіли однозначною перевагою перед всіма суб'єктами;

2) наявність дієвих інституційних інструментів обмеження влади певного актора. Яскравим прикладом може бути справа усунення з посади багаторічного мера м. Чернівці М. Федорука у березні 2011 р. депутатами Чернівецької міської ради. З іншого боку, доволі багато існуючих випадків застосування другорядних важелів тиску на актора чи обмеження його дій у

конструкції «влада-громадський сектор» для обох випадків у Львівській чи Чернівецькій областях;

3) інтеграція в політичний процес всіх основних гравців соціо-політичного виміру. Під таке розуміння підпадають актори: губернатор, мер міста обласного значення, провладна партія, основна опозиційна партія, ЗМІ, представницький орган області, приватні компанії, церква, профспілки, бізнес, громадські організації та судові органи.

Як наслідок, в обох областях сформувався специфічний тип відносин, який можна визначити як систему – гру «за єдиним набором правил», яких намагаються дотримуватися всі її учасники. Контекст «намагаються» надає, ми вважаємо, контрасту, що виокремлює класичне визначення демократії, як гру «за єдиним набором правил». Адже в цьому випадку проблема виникає не в аспекті унормування правил, а їх процедурно-процесуальному виконанні. Це ситуація, коли демократична конструкція існує, але в учасників виникає політична спокуса зіграти «по-старому» – авторитарному, або радянському, зразку.

Загалом з позиції наближеності значень «владного» тематичного блоку, Закарпатська і Чернівецька – це області з мінімальними відхиленнями серед трьох показників вираження владної конфігурації. Натомість Львівська – це інституційна подібність до типу, як у Буковині, але з «широким» діапазоном охоплення моди. На основі суджень локальних експертів було визначено, що для Закарпаття і Буковини наявна доволі однозначна політична ситуація, а на Львівщині – питання про владу – це найширший спектр у варіативності значень. Натомість, якщо звернемося до числової візуалізації вихідних даних стосовно відповідей усіх респондентів у кожній субнаціональній одиниці, то побачимо відповідну схематизацію (див. додаток Д). Ґрунтуючись на такій інформації, слід виділити особливості в межах «владного» блоку:

а) для Закарпаття характерні, крім меншого інституційного вираження через два усереднені значення та показник моди, нижчі автономні оцінки від

кожного локального експерта, які жодним чином не перетиналися, хоча б під час побудови схеми, з числами для інших областей;

б) Львівщині властива «проміжна»/серединна позиція між областями з високим рівнем наближеності до чисельного діапазону Чернівецької області (верхньої аналітичної межі). У чотирьох експертних судженнях є «спільність» до таких значень, для двох – незначні відмінності, як $\Delta < 1$, а для одного – ширший еквівалент різниці – $\Delta 1,1$;

в) для Буковини зафіксовано найвище інституційне значення, яке в одній з експертних позицій стало недосяжним. Однак в інших позиціях, числа наближалися до показників у Львівській області, проте були інституційно на рівень вищі.

У «суспільному» тематичному блоці зосереджено увагу на проблемах впливу ідеології та релігії на соціо-політичний вимір, позиціонуванні ЗМІ у системі відносин «провладна/опозиційна партії», рівні політичної культури та проявах дискримінації стосовно різних соціальних груп у територіальній перспективі. Загалом ця структурна частина суб'єктивної методики за своїм обсягом (числом питань) є третьою серед усіх блоків. Сам процес фінальної формалізації даних сприяв отриманню наступних значень (див. табл. 50).

Таблиця 50

Показники «суспільного» тематичного блоку (округлено до сотих) на 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	6,30	6,30	6,13
2	Львівська	6,76	6,74	6,93
3	Чернівецька	6,79	6,79	6,9

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

Слідуючи вищеописаній ситуації, виділимо про такі особливості щодо кожного питання:

а) позиціонування засобів масової інформації в електоральний період (постелекторальний теж) варіювало з позиції сильної підтримки провладної партії з мінімальним (доволі несуттєвим) відхиленням до опозиції в Закарпатті і до рівноцінного представлення інтересів, як провладної, так і опозиційної політичних сил у Львівській і Чернівецькій областях. Деталізуючи конкретні випадки через фактор територіальності, на нашу думку, необхідно говорити про (в межах специфіки):

1) критичну ситуацію зі ЗМІ у виборчий період на Закарпатті. По суті, більшість видів були власністю деяких олігархів і/або депутатів, а тому виражали інтереси і позицію тих, хто ними володів. Як наслідок, про певний об'єктивний бік висвітлення тих подій не йдеться;

2) на Львівщині та Буковині була протилежна картина, де попри власників, які зацікавлені в необхідних матеріалах, існували альтернативні об'єктивні (у намаганнях) джерела інформації, що самостійно публікували різні напрями новин і водночас власноручно здійснювали моніторинг інших засобів масової інформації. Тому останні не так спотворювали/приховували первинні дані, як це можливо при відсутності контролю;

б) вплив на політичний вимір ідеології та релігії мав місце тільки для Львівщини як відносно рівномірний, натомість на Буковині – превалювала ідеологія, а в Закарпатті – жоден з факторів не відігравав вагомого значення. Взагалі чинники, як «релігія» й «ідеологія», визначалися історико-культурним і національним компонентами. Тому, якщо у Львівській області були сильні позиції греко-католицької церкви і національно-демократичних ідей навіть за часів бездержавності, то у Закарпатській важливим був етнонаціональний параметр, а для Чернівецької – наближеність до Львівщини в аспекті партійної історії, яка започаткувалася якраз на цих історичних територіях – Галичина і Буковина. Саме тому ідеологія має вплив там досі;

в) рівень політичної культури безпосередньо відображався через форму політичної активності громадян та їх контролю за місцевою владою, а також функціонуванням громадських організацій і профспілок. Тому він нижчий в Закарпатській області, де характерна політична пасивність, яка продукувала тип підданства та підпорядкування авторитетові влади, ніж у двох інших, де були наявні різноманітні форми політичної активності, моніторинг органів місцевої влади і вимога (суспільний запит) на звітність їх діяльності;

г) дискримінація щодо різних «соціальних груп» (під ними розуміємо такі, як жінки, іммігранти, корінне населення, релігійні меншини та ЛБГТ-спільнота) продемонструвала тенденцію, що зумовлена загальнонаціональним і внутрішньообласним чинниками. Визначаючи перший, то ця упередженість стосувалася історичної території, до якої приналежний сам індивід. З одного боку, є Україна, а з іншого – область. Така диференціація часто є причиною цювання і «народження» стереотипів у дискримінаційних формах. Загалом ми притримуємося думки, що іммігрантами є люди з інших частин держави, тобто не вихідцями з Галичини, Буковини та Закарпаття в нашому випадку. Згадуючи другий фактор, то зазначається умова, що притаманна для певного субрегіону. Зокрема, для областей, як Чернівецька і Закарпатська, присутнє конфліктне напруження з етнонаціональною специфікою, але для Львівської – питання суперечностей традиційних і постматеріальних цінностей в розрізі процесів інтеграції в сучасні культурницькі течії Західного світу.

Прояви дискримінації (у позиціях експертів) наявні для Закарпатської і Чернівецької областей проти корінного (етнічного) населення та іммігрантів, а в Львівській – стосовно іммігрантів та представників ЛБГТ-спільноти. Такі групи, як «релігійні меншини» та «жінки» залишилися недоторканими в цьому аспекті.

Узагальнюючи дані «суспільного» тематичного блоку, варто виділити той факт, що зважаючи на всі значення та їх максимальне наближення поміж собою у трьох субнаціональних одиницях, ключовим аспектом стала його збалансованість серед інших структурних частин методики (забігаючи дещо

наперед). Ми вважаємо, що така зважена експертна думка стала своєрідним «лакмусовим папірцем» для формування уявлення про релевантні суспільні контрасти у чітких («вузьких») діапазонах просторового охоплення. І якщо побудувати графічну візуалізацію другого тематичного блоку суб'єктивної техніки, то отримаємо таку картину (див. додаток Д). Ґрунтуючись на ній, слід виділити твердження:

а) числовий діапазон утворений з «вузьких» числових меж – від 6 до 7,2 балів, що вказує на збалансованість точок зору експертів, як в області, так і в порівняльному аспекті між ними;

б) для Закарпаття стабільно властиві нижчі показники, що обумовлено структурою блоку, який об'єднав питання щодо типу політичної культури і її спрямованості до демократичного вектора, бо в області сам вимір визначається інституційно слаборозвинутий;

в) у Львівській області поєднано дві крайні межі числового діапазону – найнижчу 6 і найвищу 7,2. Якщо останнє інституційне значення підтримане ще чотирма експертними позиціями та володіє статусом «високої норми», тоді перше – одиничне – і може розглядатися як нерепрезентативне;

г) для Буковини характерна відносно максимальна лінійність чисел, які розташувалися в межах $\max - \min = \Delta 0,5$. Зрештою, усі значення оцінені високо, що збігається з дескрипцією вище.

У третьому тематичному блоці («виборчому») проаналізовано аспекти, що мали відношення до електорального виміру, порушень під час виборчої кампанії і їх видів, висвітлення з боку ЗМІ, а також наявності санкцій щодо учасників політичного процесу і використання різних методів як механізму впливу влади на громадську думку через засоби інформування. У другому за об'ємом (кількість питань в анкеті) структурному елементі техніки отримані такі дані на 2010 р. (див. табл. 51). Слід додати, що в Чернівецькій області були зафіксовані два рівноцінні значення моди – 15,375 та 15,625, що вказало на певну дихотомізацію групової експертної думки з мінімальним відхиленням в деякий питаннях.

Таблиця 51

Показники «виборчого» тематичного блоку (округлено до сотих) на 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	14,93	14,91	15,30
2	Львівська	15,55	15,55	15,73
3	Чернівецька	15,47	15,46	15,38/15,63

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

Перш за все важливо висвітлити дві особливості для трьох областей, що стали спільними для них:

а) вибори були змагальні та репрезентативні. Зважаючи на результати місцевих виборів 31.10.2010 р., можна стверджувати, що такі електоральні маркери дотримано. Під «змагальністю» треба розуміти сам процес боротьби кандидатів за отримання публічної влади і доступ до неї як реальних акторів, що мають шанси на перемогу і не характеризуються як «технічні». Зрештою, «репрезентативність» є показником представлення різних соціальних вимог, інтересів і бажань політичними суб'єктами, які беруть участь на виборах, чим реалізують своє пасивне виборче право. Тому вплив результатів виборів стає умовою (не-)дотримання показників, на яку спираються в інтерпретаціях;

б) наявність різних електоральних порушень. Хоча, попри узагальнення, їх види диференційовані, що відображало специфіку областей як виняткову. Якщо у Закарпатській області зафіксовані адміністративні та технічні види порушень, у Львівській – в цілому тільки технічні, то вже у Чернівецькій – і кримінальні, і адміністративні, і технічні.

З іншого боку, такі результати, головним чином, обумовлені:

1) присутністю спостерігачів та громадських організацій на дільницях. На Львівщині та Буковині це питання не настільки актуалізувалося через активну позицію громадського сектору та організацій, зокрема ВГО «КВУ» (Комітет виборців України) і «ОПОРА», які підсилили ефект моніторингу до

масштабів, яких досі не було в електоральній історії України. На противагу їм для Закарпаття діяльність цих організацій мала у той час занадто малий вплив, що поєднався з низькою активістською поведінкою населення. Саме тому значна частина порушень просто не фіксувалася, а стала прогалиною для повноцінного аналізу;

2) з позиції кількості порушень у Закарпатській області їх найбільше, а в Чернівецькій і Львівській – значно менше. Тому, як наслідок, необхідно виділити про специфіку для того періоду – встановлення типів громадської поведінки (явище, що поширилося по всій Україні): по-перше, «активна», де спостереження і контроль діяльності публічних органів місцевої влади, а також вимога їх звітності стає необхідним елементом суспільно-політичного виміру; і, по-друге, «пасивна», яка виражається низькою політичною (часто лише електоральною участю) активністю та відсутністю (або мінімальним ступенем) інтеграції в мережу громадських організацій. Загалом це ключова умова, на нашу думку, для зображення особливостей протікання політичних процесів. Мету порушень ми трактували як сприяння провладній стороні (в основному) й іншим учасникам електорального процесу (в меншій кількості випадків).

Далі, розглядаючи проблему окреслення виборчої кампанії через ЗМІ, тобто телебачення, пресу та радіо, ситуація була такою:

а) у Закарпатті цей процес відображався через дві рівноцінні форми – «дещо спотворена» і «прихована». Їх застосування було оптимальним через низький рівень політичної культури у громадян. З іншого боку, варіювання форм – це питання подачі типу інформації завдяки одному з існуючих каналів, зважаючи на потребу/актуальність відповідного повідомлення для соціуму. Важливо ще те, що ЗМІ в субрегіоні перебували в власності чотирьох груп політиків-олігархів, що не потребувало додаткових зусиль, аби це втілити;

б) на Львівщині значилися як популярні «прихована» і «збалансована» форми. Був властивий високий ступінь альтернативності для кожного каналу інформування. Крім них були наявні інші джерела, як звіти від громадських

організацій й активістів, що сприяло отриманню відносно повної інформації. Незважаючи на це, форма подачі в засобах масової комунікації залишилася не настільки відкритою. По суті, стан речей зумовлювався, як і політичним впливом на канали інформування, так і значними ресурсами бізнес-груп, які публікували власні матеріали. Тому відбулося поєднання різних джерел, яке могло оцінюватися як посереднє з позиції об'єктивності. З іншого боку, така широка вибірка дозволяла громадянам більш якісне трактування особливостей протікання політичних процесів. Попри це, проблемою стала доступність самої інформації, яка в силу обмеженості у використанні інтернет-ресурсів, не була для всіх соціальних груп відкритою;

в) у Чернівецькій області домінуючою була «збалансована» форма, але з достатніми прихованими місцями, хоча це не вплинуло на факт наявності найвищих показників для субрегіону. Зрештою, ситуація була максимально схожою до «львівської», зокрема у контексті «широкої альтернативності», але форма подачі інформації – виключно «збалансована». Причиною такого явища могла бути усна локальна домовленість політичних акторів діяти у контексті гри з «ненульовим» результатом, а, як наслідок, помірне (відносно об'єктивне) висвітлення електорального процесу з боку ЗМІ. Більше того, довга тривалість політиків у субрегіоні не потребувала нової презентації, що усувало деякою мірою приховування інформації.

Загалом для влади на субнаціональному рівні властиве використання низки методів в отриманні сприятливого ставлення з боку телебачення, преси і радіо в електоральний період у 2010 р. Найчастіше застосовані такі методи: використання адміністративних ресурсів і поширення селективної реклами та інформації. З іншого боку, якщо деталізувати цей аспект, то на Закарпатті типовими стали методи як тиск на компанії в сфері ЗМІ, підкуп журналістів і власників ЗМІ – «часто» (ступінь застосування), вибіркові перевірки в ЗМІ, погроза журналістам чи власникам ЗМІ – «деколи», заборона на матеріальне забезпечення, заборона/скасування ліцензії, дискредитація ЗМІ/журналістів – «рідко». Якщо дивитися на ситуацію на Львівщині, тоді найулюбленішими

способами стали підкуп журналістів та власників ЗМІ – «деколи», а тиск на компанії в сфері ЗМІ, погроза журналістам чи власникам ЗМІ, заборона на матеріальне забезпечення, вибіркові перевірки, заборона/скасування ліцензії, дискредитація ЗМІ/журналістів – «рідко». Зрештою, для Буковини характерні такі методи, як тиск на компанії в сфері ЗМІ, вибіркові перевірки у ЗМІ, підкуп журналістів/власників ЗМІ – «деколи», натомість заборона/скасування ліцензії, заборона на матеріальне забезпечення, погроза журналістам/власникам ЗМІ, дискредитація ЗМІ/журналістів – «рідко».

Питання здійснення санкцій стосовно опозиційних політиків та інших учасників суспільно-політичного виміру не було дуже актуальним для трьох проаналізованих випадків. По суті, їх можна поділити на дві групи:

а) які не застосовані у жодній області, зокрема фізичний напад, арешти чи загибель/зникнення;

б) що спостерігалися в досить незначному ступені, як судовий позов заклеп, звільнення з роботи, а також шантаж/погрози.

В цілому, ситуація характеризувалася відносною рівністю в реалізації санкцій, а ключова їх особливість – це наявність де-факто «легкої» форми (ступінь «рідко» та «іноді»), що дає можливість прогнозувати про викорінення таких практик у найближчому майбутньому (наступні електоральні цикли). І, якщо сконструювати графічне зображення експертних суджень для кожного субрегіону на 2010 р., то комплексно це виглядатиме так (див. додаток Д).

Базуючись на даних, слід констатувати про:

а) кількісні межі тематичного блоку знаходяться в діапазоні від 14,075 до 16,075, але доречніше вказати про наявність «вужчого» числового поля – [15,125; 16,075], де акумульовано більшість експертних позицій ($\approx 86\%$);

б) для Закарпаття властивий поділ позицій усіх локальних експертів в області, де частина входила до «вузького» проміжку (зазначалося вище), а інша – знаходилася поза ним. Таку ситуацію варто розглядати або з позиції конвенційності, тобто прийнятності результатів більшості знавців політики, або з позиції контраверсії і тоді трактувати обидві сторони як рівноцінні для

дослідження (ми підтримуємо першу аргументацію, оскільки для технік такого типу суб'єктивність є неодмінною, а тому логіка дотримання середніх варіацій у відповідях – це задум для їх трансляції);

в) у Львівщині отримане найвище число, що зафіксувало верхню межу цілого діапазону. З іншого боку, для цієї області, як для Закарпатської, був характерний поділ, але серед вищих інституційних значень, що вказало і на існування деяких розголошень між експертами, і на проблемний характер питань виборчого тематичного блоку в анкеті;

г) у Буковині було типовим входження всіх суджень від знавців політики на субнаціональному рівні до «вузького» числового діапазону. При цьому, для побудованого відрізка властива «лінійність», яка кількісно виражалася через умову – $\max - \min = \Delta 0,70$. Тобто всі експертні позиції відзначалися високою наближеністю стосовно цілого спектру запитань тематичного блоку, а тому можуть бути охарактеризовані як неконфліктні та унормовані.

У четвертому тематичному блоці «корупція та професіоналізм» було сфокусовано увагу на двох проблемах – професіоналізм чиновників та рівень корупції в органах місцевої влади та інших інститутах в межах цілої області. Самі результати для територіальних одиниць були такими (див. табл. 52).

Таблиця 52

**Показники тематичного блоку «корупція та професіоналізм»
(округлено до сотих) на 2010 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	3,25	3,25	3,25
2	Львівська	3,46	3,46	3,5
3	Чернівецька	3,36	3,35	3,25

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

Зважаючи на ці числові дані, можна виділити дві особливості:

а) рівень компетентності бюрократичного апарату був на одному рівні – середньому – для всіх субнаціональних одиниць і є зваженим значенням, яке репрезентує комплексне зображення ситуації. Поряд втрачається високий та низький ступені, однак вони є винятковими випадками у такому разі;

б) рівень корумпованості варіювався з високого у Закарпатській області до помірного у Львівській і Чернівецькій. Корупція і її рівень корелювалися від запиту громадського сектору стосовно прозорості та звітності діяльності соціальних інститутів. Якщо на Закарпатті активність громадських організацій була низькою, а громадяни не інтегровані у соціо-політичну участь частіше, ніж в електоральний період (більшість населення), то на Львівщині і Буковині були передумови до зниження корупційних дій як механізму зняття соціальної напруги в областях. Політична участь у Львівській (особливо) і Чернівецькій територіальних одиницях не обмежувалася виключно виборчою діяльністю, а транслиувалася через мітинги, протести, пікети та інші форми. Це обумовило певне очищення від корупціонерів, хоч не настільки кардинальне.

Серед ключових причин такої негативної довготривалої стабільності, на думку локальних експертів, є низький ступінь оновлення чиновницького середовища і застій образу «державного службовця» зразка радянських часів як «нормального», «оптимального» або «часто єдиного» для працівника в публічних інститутах. З іншого боку, виділялася структурна детермінанта, що обумовила стагнацію через функціонування старої системи відносин, яку досі не модернізували або вона на повільному шляху до модернізації. Тому графічна візуалізація на 2010 р. цілісно виглядала так (див. додаток Д), а пояснення можуть визначатися через положення нижче:

а) інституційний діапазон позицій розташований у вимірі $\Delta 0,25$, тобто вчетверо менший, ніж теоретично запропонований простір для їх прояву, а тому експертні судження були більш-менш якісно уніфіковані;

б) для Закарпаття наявна «лінійність» найнижчої інституційної якості, що представлена в усіх відповідях, що цілком нашарувалося на дескрипцію, подану вище стосовно цієї територіальної одиниці;

в) на Львівщині схожа ситуація до «закарпатської» (теж «лінійність»), однак у вищому інституційному ступені. З іншого боку, ця різниця не вказала на значний ступінь відмінностей між областями, оскільки стосувалася лише одного з двох елементів тематичного блоку: чи корупції, чи професіоналізму чиновників;

г) для Чернівецької області прикметна «зигзаговість», яка виражалася через подвійну природу: завдяки спірності в трактуванні питань в анкеті та їх складності коректного визначення з боку експертів, що обумовило пряму залежність від суб'єктивного позиціонування і важкість точного окреслення.

В «економічному» тематичному блоці, що був останнім (п'ятим) серед «обчислювальних», експертам було поставлено тільки одне питання (№21) щодо економічної забезпеченості субнаціональної одиниці в державі. При цьому, необхідно наголосити на тому, що блок акумулював потенціал обох видів індикаторів – і об'єктивного, і суб'єктивного: по-перше, економічна забезпеченість є статистичною цифрою, яка відображає фінансову сторону та не потребує особливих інтерпретацій (за широким підходом), і, по-друге, все-таки об'єктивний погляд не завжди надає можливість охарактеризувати економічну ситуацію належним способом де-факто. Як наслідок, суб'єктивні думки локальних експертів стали виразником іншого бачення, яке потрібне в реалізації методики.

Врешті-решт, самі результати (якщо порівнювати наслідки фінансових надходжень в державу і її видатки до кожного субрегіону, то позиція експертів корелювалася з об'єктивним боком і відповідала дійсності в суб'єктивному трактуванні. Складно зазначити точну причину такої екстраполяції: адже це може бути звіряння зі статистикою чи справжня відповідність між даними і баченням ситуації) відображалися через такі ситуації:

а) на Закарпатті був визначений стан залежності від державної допомоги більш, ніж наполовину;

б) на Львівщині і Буковині економічна ситуація була стабільною, але надходження від центру все-таки необхідні.

Для підтвердження висновків, наводимо чисельне вираження на 2010 р. в межах реалізації техніки (див. табл. 53).

Таблиця 53

**Показники «економічного» тематичного блоку
(округлено до сотих) на 2010 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	1,54	1,53	1,50
2	Львівська	1,75	1,75	1,75
3	Чернівецька	1,75	1,75	1,75

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

Узагальнюючи кількісний аспект, відмітимо, що для «економічного» тематичного блоку властива не тільки слабка трансформація значень, однак їх збалансована і послідовна зміна, як всередині кожного кейсу, так і поміж ними. Це, в першу чергу, вказує на існування ідентичних умов інституційного розвитку в територіальному масштабі, принаймні, для цього блоку. І завдяки графічній візуалізації можна виокремити цю особливість безпосередньо на 2010 р. (див. додаток Д). Таким чином, слід сигналізувати про:

а) розподіл усіх значень діапазону на дві групи: Львівщина і Буковина (з вищими) і Закарпаття (з нижчим) числовими результатами;

б) майже (лише в одній позиції на Закарпатті) для усіх позицій у межах випадків характерна «лінійність», що зумовлено і однозначністю відповідей експертів, і їх обізнаністю (або ні) стосовно цієї проблеми.

Два фінішні тематичні блоки експертної методики – це «проблемний» та «експертний». Основна їх відмінність від усіх вищезгаданих – відсутність оцінювання. Іншими словами, специфіка ґрунтувалася на тому, що неможливо узагальнити параметри для трьох кейсів під уніфікований формат, оскільки говоримо тут про особливість областей, а не їх означення і, як результат, це трансформується в ефект підсилення якісного контексту характеристик для субнаціональних політичних режимів і відповідної інтерпретації.

Отож, розкриття і аналіз «проблемного» тематичного блоку розпочато з виділення найактуальніших проблем для кожної територіальної одиниці поряд з іншими, не менш важливими з точки зору вирішення. Для зручності були сформовані дані по трьох найбільш значимих (топових) питаннях для областей так (див. табл. 54).

Таблиця 54

Рейтинг топ-3 проблем для Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей на 2010 р.

№	Субнаціональна одиниця	Топ-3 проблеми для кожного субрегіону		
1	Закарпатська	Високий рівень корумпованості органів влади	Неналежна прозорість та звітність органів влади	Гостре питання з національними меншинами
2	Львівська	Сміттєва проблема	Транспортна система	Відсутність чіткої комплексної стратегії розвитку міста
3	Чернівецька	Відсутність альтернативи на посту голови міста обласного значення	Слабка політична партійна конкуренція на виборах	Слабка кооперація між громадськими організаціями та владою

Джерело: побудовано на основі анонімних відповідей всіх експертів на питання №1 анкети суб'єктивної методики [додаток В]

Незважаючи на таку «проблемну» основу для кожної територіальної одиниці, що відображала ключове навантаження блоку, були інші питання, які характеризувалися не меншою актуальністю, але ієрархічно знаходилися на 2010 р. нижче. До складу «невирішених питань» трьох областей увійшли:

а) для Закарпаття були близькими низький ступінь розвитку політичної культури; середній рівень бюрократії і її слабка ефективність; нерозвинута мережа громадських організацій; використання адміністративного ресурсу на виборах у значних розмірах;

б) Львівщині були властиві питання про сприяння бізнес-середовищу; слабку комунікацію з громадою; наявність політичного протистояння поміж містом регіонального значення, центром (національний рівень) та обласною владою (Львівська обласна державна адміністрація і Львівська обласна рада); залученість міського голови у загальнодержавну політику;

в) для Чернівецької області характерна наявність етнонаціонального питання; невиконання електоральних обіцянок/вимог; слабка інфраструктура; систематичне зловживання адмінресурсом на виборах.

Отже, в межах тематичного блоку для субнаціональних експертів була поставлена подвійна ціль – номінування і градація соціо-політичних проблем у просторовій перспективі. Таким чином, їх фінальна комплексна оцінка для субрегіонів виглядала як: для Закарпаття властива «владна», для Львівщини – «соціальна», а для Буковини – «політична» проблеми. Цей підхід не втілював редукцію блоку (проблемного зрізу) в контексті отриманих від респондентів даних, але продемонстрував важливий аспект їх векторного інституційного спрямування на 2010 р.

В межах «експертного» тематичного блоку думки респондентів були ідентичними щодо вибору характерного типу субнаціонального політичного режиму в Закарпатській і Чернівецькій областях. В той же час у Львівській – спостерігалася певне відхилення (вище у тексті наводилися причини можливої диференціації результатів при опрацюванні даних, що вплинуло на визначення типу режиму локальними експертами. Це пояснювалося тим розташування

в чисельному діапазоні, що акумулював балансування між анократичним і наближено демократичним типами, а, отже, складністю в інтерпретаціях.). В цілому, суть/роль цієї структурної частини методики зводилася до того, аби порівняти на виході аналітичної ситуації, чи є відмінності між визначенням типів субнаціонального режиму через синтезуючий спосіб, з одного боку, та генералізуючий, коли незважаючи на більшість питань в анкеті (№2-21), такі знавці місцевої політики визначали різновид одразу, з іншого.

Отож, спочатку виділимо узагальнену інформацію про три області на 2010 р., де ситуація виражається так (див. табл. 55).

Таблиця 55

Показники «експертного» тематичного блоку для Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей на 2010 р. (генералізуючий)

№	Субнаціональна одиниця	Тип субнаціонального режиму	Процентна ставка
1	Закарпатська	Анократичний	100%
2	Львівська	Анократичний / наближено демократичний	29% / 71%
3	Чернівецька	Наближено демократичний	100%

Джерело: побудовано на основі анонімних відповідей всіх експертів на питання №22 анкети суб'єктивної методики [додаток В]

Зрештою, досить складно пояснити природу відповідей респондентів, що безпосередньо корелювалися з їх рівнем обізнаності про проблематику (різноманітний для усіх опитаних, попри те, що високий загалом), критерієм суб'єктивізму (можуть бути питання, що зумовлюють його підвищення) та іншими умовами, які могли вплинути на вибір анкетованих осіб. Як бачимо, тільки на Львівщині відсутня синхронність серед експертів (відношення 2:5), однак з виключною перевагою в бік до «наближено демократичного» типу режиму. Для Закарпаття і Буковина цей аспект не став характерним.

Отже, проаналізувавши компоненти експертної техніки (сім тематичних блоків), фінішні результати, перш за все, продемонстрували таку чисельну картину для кожної субнаціональної одиниці (див. табл. 56).

Таблиця 56

**Результати суб'єктивної методики на прикладі Закарпатської,
Львівської і Чернівецької областей у 2010 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Середнє арифм.	Середнє гарм.	Мода	$\Delta(\text{Max-Min})$	Тип субнаціонального режиму
1	Закарпатська	0,35	0,28	0,21	1,28	Анократичний
2	Львівська	3,90	3,65	3,49	2,95	Наближено демократичний
3	Чернівецька	4,27	4,12	3,66	2,63	Наближено демократичний

Джерело: побудовано на основі даних [табл. 15; 18; 49-53; формула 2]

Отримані дані слід розглядати як висновки, що узагальнюють процес апробації експертної методики на прикладі трьох областей України в 2010 р.:

а) субнаціональні політичні режими характеризувалися демократичною спрямованістю різного масштабу: від низької на Закарпатті до середньої на Львівщині та Буковині, що обумовило поділ проаналізованих випадків на дві групи – з нижчим і вищим інституційним розвитком соціо-політичного виміру;

б) чисельна різниця (Δ) між максимальним (Max) і мінімальним (Min) значеннями типів субнаціональних режимів (вказується про кожну область, тобто найбільше і найменше числа серед семи позицій локальних експертів), становила від $\approx 1,28$ для Закарпатської, до $\approx 2,63$ для Чернівецької і $\approx 2,95$ для Львівської областей. Це відзначило наявність специфічного «запасу», який продемонстрував потенціал територіальної одиниці в контексті поліпшення

інституційних параметрів у майбутньому та їх варіативність на 2010 р. через експертні інтерпретації;

в) базуючись на позиції протікання режиму як процесу і його кореляції до типів такого здійснення, необхідно говорити про те, що:

1) на Закарпатті функціонував «анократичний» субнаціональний політичний режим, який доречно визначати як ригідний до трансформацій в рамках демократичної інституційної спрямованості;

2) на Львівщині встановлений «наближено демократичний» тип субнаціонального політичного режиму з середніми показниками в діапазоні різновиду, що мав потенціал до змін на вищий рівень – «демократичний»;

3) на Буковині сформований «наближено демократичний» тип субнаціонального політичного режиму з вищими, ніж середні, показниками в межах різновиду, що характеризувався найбільшою інституційною змогою в переході до «демократичного» виміру.

Зрештою, якщо звертатися до візуалізації експертних суджень з точки зору тільки їх автономної адитивності (сумарний показник позицій кожного знавця місцевої політики щодо питань №2-21 в анкеті), тоді отримаємо такі графіки (див. додаток Д). Ґрунтуючись на поданому відображенні, необхідно сфокусувати увагу на моментах:

а) ламана Закарпатської області за ступенем інституційних показників стала найнижчою та характеризувалася мінімальною потребою в заповненні інституційного «дефіциту» (поліпшенні параметрів) на значенні $\Delta 1,15$, аби досягнути рівня інших областей. Їй властива відносна «лінійність» у межах діапазону ($\Delta 1,28$), тобто найменша віддаленість серед позицій експертів, що вказувало на високу уніфікацію середніх показників між собою;

б) ламана в Львівській області найбільш розгалужена серед числового діапазону, беручи до уваги крайні позиції знавців політики ($\Delta 2,95$), а тому про жодну «лінійність», зокрема як в Закарпатті, не можна зазначати. До того ж, якщо розглядати ці судження, то присутня певна синхронність розташування

з відповідниками в Чернівецькій області, однак з нижчими інституційними показниками, що відповідало місцю середини в діапазоні;

в) ламаній для Чернівецької області була властива менша інституційна різниця між максимальним і мінімальним значеннями ($\Delta 2,63$), що зумовило їх наближеність між собою, а позиційно судження експертів знаходилися у винятково вищому за ступенем розвитку інституційному вимірі (хоч і не дуже відмінному від «львівського»). Така перевага ($\Delta 0,80-1,12$) трансформувалася в більш чітке вираження інституційної складової функціонування політичного режиму в області, зокрема в порівнянні з Львівщиною.

Отже, у цій частині дисертації було відображено результати апробації експертної (суб'єктивної) методики вимірювання процесів соціо-політичного спектру на базі суджень знавців місцевої політики на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей на 2010 р.

5.2. Результати апробації експертної техніки вимірювання у 2015 р.

Розгляд функціонування політичних процесів на регіональному рівні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р. був виконаний за аналогічним алгоритмом, що в попередньому підрозділі роботи.

Аналізуючи «владний» тематичний блок в трьох областях, ми можемо відзначити про ситуацію поліпшення значень (їх підвищення) для кожного субрегіону на 2015 р., однак дистанції (або інституційний проміжок, під яким визначаємо різницю між значеннями в субнаціональних одиницях в межах певного тематичного блоку. Це число, що демонструє «надлишок»/«дефіцит» інституційного розвитку в аспекті спрямування до демократії чи автократії.) збереглися у відносно ідентичних пропорціях з 2010 р. Врешті-решт, були отримані такі дані (див. табл. 57).

Таблиця 57

Показники «владного» тематичного блоку (округлено до сотих) на 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	25,16	25,14	25,43
2	Львівська	28,37	28,34	27,38
3	Чернівецька	29,21	29,13	27,55

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

В контексті змін і їх особливостей в субнаціональних одиницях, варто зазначити про основні моменти:

а) показники в Закарпатській області досі залишалися найменшими в порівнянні з іншими кейсами. Політичний зв'язок між очільником м. Ужгород Б. Андріївим і Президентом України П. Порошенком, в preparatoції відносин «центр/периферія», трансформувався з «сильного партнерського» у 2010 р. до «сильного конфронтаційного» вже на 2015 р. Очевидно, що це пов'язано

з приналежністю до різних партійних сил, які репрезентували вищезначені політичні актори. З іншого боку, такі відносини завжди характеризувалися сильною кореляцією, що виражалося, як центральним втручанням у справи субрегіону, так і функціонуванням внутрішньої політики в субнаціональній одиниці без відома владних публічних органів вище у так званій «тіньовій діяльності», що зумовило «конфронтацію». Тому відношення національного політичного режиму до режиму в області визначалося як «малоспівмірне», а управлінська конструкція субрегіону продовжувала становити структуру, в якій синтезовані владний і бізнес елементи. Взагалі останні поєднувалися не стільки, як дві окремі позиції, а часто представлялися комплексно як їх одне «обличчя», зокрема в ролі політичного актора.

З іншого боку, «формальна коаліція влади» як її основна частина (під нею акцентуються легальні політичні актори, наприклад, представницький орган області, голова міста, губернатор, провладна партія, однак не бізнес як тіньова структура у функціонуванні політичних процесів) стала очолювана сильним представницьким органом і доповнювалася дещо слабшими позиціями губернатора області і міського голови Ужгорода. Поряд з цим, опозиційна партія та церква відзначалися вкрай слабким впливом на політико-суспільне життя, а місце ЗМІ у цих процесах взагалі оцінити вкрай важко. Про останні у Закарпатській області говорити в об'єктивному контексті приходиться мало через їх розподілення поміж групами власників, більшість яких була або досі задіяна в політиці. Тому засоби масової комунікації стають винятково як знаряддя впливу на громадськість, а не відносно самостійний політичний актор у субрегіоні. Вплив ЗМІ був визначений, як «немає влади».

У питанні інституційного вектора влади міського голови Ужгорода у 2015 р. ситуація якісно покращилася: адже якщо раніше вона була «дещо обмеженою», то стала – «доволі обмеженою» у вимірі функціонування інших політичних інститутів. При цьому, робота судових органів залишилася на рівні ідентичному з 2010 р., оскільки відзначалася вибірковістю і політичною заангажованістю, а ідеологічне спрямування ключових політичних акторів

(губернатора, мера міста обласного значення, правляча та опозиційна партії) загалом не змінилося та залишилося в рамках площини «центризму». Для останнього слід виділити, що єдина зміна, яка була зафіксована, стосувалася опозиційних партій: у 2010 р. «Партія регіонів» (центризм), в 2015 р. – БПП «Солідарність» (правоцентризм). Однак таке зміщення «вправо» не можна вважати суттєвим через два чинники: по-перше, малий вплив ідеології на політичне життя у Закарпатській області в цілому і, по-друге, мінімальну числову різницю (Δ) між цими позиціями, що не дуже вплинуло на результат, бо було репрезентовано в одиничному випадку;

б) показники у Львівській області збільшилися теж і знову були другим результатом серед розглянутих ситуацій. Цю позитивну зміну, ми вважаємо, можна розглядати через два аспекти:

1) якщо порівнювати в контексті середнього арифметичного чи середнього гармонійного, то різниця становила $\approx 0,7$;

2) якщо порівнювати в контексті моди, то різниця була 0,12, 1,19 та 1,7, відповідно, що обумовлено тримодіальністю у 2010 р.

Самі публічні відносини між центром і областю виражалися «сильним конфронтаційним» типом через зіткнення локально-національних інтересів між очільником м. Львова А. Садовим та головою ЛОДА О. Синюткою. Ця ситуація була доволі специфічною. З одного боку, локальний інтерес міського голови А. Садового розпочав «націоналізуватися», тобто виходити з-за рамки території Львівщини, через створення політичної партії «Самопоміч» як потенційного актора на загальнодержавній арені, а з іншого боку, політичні інтереси президента П. Порошенка «локалізувалися» завдяки призначенню головою ЛОДА О. Синютки, що їх репрезентував. Саме за цим алгоритмом відбувалося протистояння вищеназваних сторін. Один з яскравих прикладів – «сміттєва проблема» м. Львова в 2016-2017 рр.

Незважаючи на це, така кореляція національного та субнаціонального режимів зобразилась в «дещо співмірній» позиції, що витікало з тотожного спрямування на демократизацію політичних процесів. Тому, зважаючи на ці

умови, на Львівщині була сформована владна система з трьома ключовими гравцями – губернатор, міський голова і представницький орган області. Ця законодавча рада характеризувалася ідеологічною диверсифікацією (п'ять партійних груп) та політичною конфронтацією сили (0,70), а тому наявністю потужного потенціалу до самопрезентації як сильного політичного актора у субрегіоні, що відбулося в той час. Поряд на сильних позиціях функціонував бізнес, але не настільки у вигідному положенні, як в Закарпатській області.

У свою чергу церква стала неодмінним атрибутом політичного життя, яка через різноманітні релігійні конфесії, в основному, УГКЦ, впливала на суспільний вибір на Львівщині, займаючи «дещо сильну» нішу. Громадські організації та ЗМІ були активними учасниками не тільки в електоральний період, а протягом всього часу, але все-таки визначалися як «слабкі» політичні актори. Важливим аспектом стала характеристика роботи судових органів щодо справ політичного характеру, які (в більшості випадків) діяли вибірково, однак така тенденція відобразила інший момент – наявність об'єктивного правосуддя, що повільно інкорпорується в рамки субнаціонального режиму Львівської області. Натомість ідеологічне спрямування демонструвало схожість ситуації з Закарпатським субрегіоном, де політичні актори розташувалися в спектрі центрizmu і правоцентризму;

в) для Чернівецької області властива подібна різниця в проміжку між 2010 і 2015 рр., як на Львівщині, і якщо розглядати її в зрізі демократичних перетворень, то вона відобразила інституційні трансформації якісніше лише на невелике значення. При порівнянні різниця видається зовсім незначною – близько одного балу в адитивній системі, що становить 0,41 балу в шкалі визначення типу субнаціональних режимів. У свою чергу, це сягає $\approx 10\%$ від числового еквіваленту цілого типу режиму (3,99 балів). Тому обидві області є доволі наближеними випадками щодо протікання політичних процесів як функціонування всієї субнаціональної системи.

На Буковині можна визначити ситуацію як «дещо співмірну» в кореляції політичного зв'язку між центром та регіоном з «сильним конфронтаційним»

типом відносин між міським головою Чернівців О. Каспруком і Президентом України П. Порошенком. Ця картина дуже схожа до тієї, що спостерігалася на Львівщині, але з іншою специфікою. Президент бажав зміцнити позиції в субрегіоні, завдяки призначенню губернатора О. Фищука, що був у тій же політичній партії, як мер м. Чернівці – «Народний фронт». Відповідно, це обумовило політичну конфронтацію і сильний зв'язок регіону з центром як певне протиставлення цих акторів з паралельною обов'язковою співпрацею. З іншого боку, рамки їх взаємодії були винятково в демократичному вимірі, що сприяло наближеній кореляції між національним і субнаціональним режимами на той момент.

Отже, владна конструкція сформувалася як взаємодія чотирьох базових гравців: губернатор О. Фищук, представницький орган області (ЧОР), голова м. Чернівців О. Каспрук та бізнес-кола. І, при цьому, висвітлювалася через декілька деталей, а саме:

1) позиція губернатора посилилася завдяки послабленню посади міського голови (мер м. Чернівці М. Федорук був найсильнішою політичною фігурою в субрегіоні поряд з бізнес-колами до цього часу);

2) відбулося підвищення значення Чернівецької обласної ради як гравця в політиці (законодавчий орган області став невід'ємним партнером для втілення ключових рішень);

3) бізнес-кола характеризувалися сильним впливом на політичні рішення всіх політичних суб'єктів у Чернівецькій області. В результаті чого сформувалася збалансована форма взаємодії з відносним впливом бізнесу.

Опозиційна партія та її політична вага водночас виражалася, як «дещо сильна», що зумовлено достатньою диференціацією суспільних інтересів у представницькому органі, а тому актуальною необхідністю в коаліційності Законодавча рада характеризувалася помірною ідеологічною диверсифікацією (0,56) і високою конфронтацією сили (0,80), що ускладнило роботу і знизило її ефективність на початковій стадії функціонування. З іншого боку, завдяки певним домовленостям утворено потужну коаліцію для прийняття рішень.

Саме тому представницький орган області став важливим актором у соціо-політичному вимірі субрегіону, а опозиційна партія – одним з основних її персонажів.

Становище ЗМІ виражалось у формі досить «сильного» впливу через відносну об'єктивність матеріалів, активність громадського сектору під час всього електорального періоду та введення новації – дебатів кандидатів на посаду голови м. Чернівці, що апробована на місцевих виборах у 2014 р. і була організована громадським активом міста за сприяння Чернівецької ОДТРКУ.

У відображенні політичної взаємодії (наявності тиску) між основними владними акторами й іншими учасниками соціо-політичних процесів (всі вони зазначені в питанні №4 анкети) спостерігалася часткова зміна: якщо раніше практикувався систематичний тиск у компромісній формі (вона є специфічна і не характеризувалася в класичному вигляді, як консенсусна. «Компроміс» – це, по суті, оболонка діалогу між акторами, де наявна лише комунікація на рівних умовах і одноособовий вплив. Іншими словами, він став погодженням одного учасника прийняти рішення іншого. Таку процесуальну дію можна окреслити як демократична форма примусу), то тепер він використовувався в меншому ступені в рамках політичного консенсусу. Саме тому на Буковині продовжувала інтегруватися ідея політики як гри «за єдиним набором правил», яких намагаються дотримуватися її учасники. Додатковим параметром для режиму стало «укорінення» (зміцнення) «правоцентризму» як ідеологічного спрямування ключових владних акторів субрегіону.

Зрештою, якщо візуалізувати відповіді експертів для кожної області, то здобудемо таку ситуацію (див. додаток Д). Відповідно, можна сформулювати три висновки:

а) для Закарпаття знову властиві найменші значення у відношенні до Львівської і Чернівецької областей, але самі показники зросли, бо найвищий бал на 2010 р. є чисельно меншим за позицію 2015 р. (Δ1,2). Слід відзначити про досить слабкий інституційний прогрес;

б) для Львівщини характерне центральне місце серед трьох випадків за кількісним розташуванням позицій, але з сильнішим кореляційним зв'язком до вищої межі діапазону – показників Чернівецької області. На підтвердження стала наявність «перетину» обох ламаних, по-перше, та фіксація векторів в зрізі трьох експертних позицій, по-друге;

в) на Буковині були максимальні значення, але лише в двох оціночних позиціях. Однак більшість інших спостерігалися на центральному рівні і не опускалися нижче, ніж будь-який показник у межах Львівської області, що відображало інституційний розвиток як найближчий до демократичного.

У межах «суспільного» тематичного блоку спостерігалася тенденція до поліпшення числових значень на 2015 р. в незначному ступені, що, як правило, окреслювалося через один-два аспекти для субнаціональних одиниць, а тому кількісно виражалося в такій формі (див. табл. 58).

Таблиця 58

Показники «суспільного» тематичного блоку (округлено до сотих) на 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	6,55	6,54	6,65
2	Львівська	7,14	7,13	7,20
3	Чернівецька	7,01	7,00	7,15

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

На основі даних слід висвітлити такі моменти:

а) у Закарпатській області зафіксовані слабкі трансформації щодо форми позиціонування ЗМІ під час електоральної кампанії і визначення ролі релігії в політичному житті субрегіону.

Для першого контексту властивими стали два вияви, а саме:

1) процес завершення дихотомізації засобів масової інформації за політичною приналежністю. Це ілюструвалося в процесуальному аспекті як форма функціонування: або «іноді як опозиція», або «іноді як провладна сторона». На нашу думку, така ситуація зумовлена конкретним політичним чинником, коли власник(-и) ЗМІ (або одного їх виду) був(-ли), у той же час, політичним(-и) актором(-ами). Саме від позиції останнього(-их) – «опозиція» чи «правляча» сторона – напряду залежала форма зображення даних у каналах комунікації з громадянським сектором в субрегіоні. Діяльність громадських організацій і профспілок зумовлювалася, в цілому, економічним підґрунтям у виборчий період та наближувалася до діапазону функціонування ЗМІ;

2) релігія – домінуючий чинник впливу на суспільно-політичну поведінку індивідів, її різновиди. Примат релігії виникає не тільки завдяки збільшенню віруючих або підвищенні місця віросповідання в житті області. Причиною, скоріше, ми вважаємо, була безальтернативність як відсутність опори – фактора, що міг стати орієнтиром/флагманом для соціо-політичної діяльнісної моделі, оскільки жодна ідеологія не користувалася популярністю (авторитетністю) через певні історичні передумови та партійно-ідеологічну аморфність. Як наслідок, релігія заповнила нішу як регулятора політичних відносин. Звісно, цей процес не втілює злиття «політичного» і «релігійного» вимірів в цілісність, однак відобразило політичну сферу як патріархальну з культурою підданського типу.

Аналізуючи інші сторони в Закарпатській області було зазначено, що ситуація залишилася наближеною до показників на 2010 р.:

1) рівень політичної культури виділявся політичною пасивністю, що зумовило тип підданства й підпорядкування авторитетові влади знову (в питанні №11 різниця між значеннями становила 1, що не відіграло важливу роль в якісній зміні показника і цілої характеристики «політичної культури». Тому для обох часових періодів було присуджено однаковий бал);

2) дискримінація і її вияви проти всіх соціальних груп повністю співмірні між собою і в 2010, і в 2015 рр.;

б) на Львівщині відбувалася єдина зміна – поліпшення значення рівня політичної культури, який знавці визначили як високий (у шкалі оцінювання значення на 2015 р. становило 4, що було на 1 більше, ніж на 2010 р. По суті, при максимальному 5, результат став майже відповідним для співмірності з категорією «активний громадянин» в демократичному зрізі);

в) на Буковині знавці місцевої політики зійшлися на думці, що ідеологія і релігія – обидві впливали на суспільно-політичне життя громадян. Така трансформація не була винятковою, проте виглядала доволі наглядно. Адже раніше для Чернівецької області становила місце виключно ідеологія, що детермінувала суспільно-політичну поведінку і вибір індивідів, однак в силу актуалізації інституту церкви та її світської діяльності в межах соціуму від 2014 р. – і дотепер, ці процеси обумовили можливості, аби впевнено увійти в простір впливу на громадський сектор області (загалом всієї України). Це, на нашу думку, сформувало побудову горизонту для явища національного масштабу в локальних/субнаціональних рамках. Очевидно, така специфіка не є характерною для всіх субрегіонів держави, що, в широкій перспективі, приховується майже три десятиліття за формою гібридності національного політичного режиму України. Тому тут діє правило, що демократичність – це різноманітність в наявності чинників детермінації, а не їх самозаперечення на рівні антагоністського протистояння.

Нарешті, якщо розглядати графічно зміни, то вони були відображені в такий спосіб на 2015 р. (див. додаток Д). Аналізуючи трансформації в межах кожної області, ми дійшли до висновків:

а) відбулося невелике, проте наявне, ущільнення числового діапазону (Δ0,15), що символізувало більш збалансоване та просторово скорельоване положення усіх позицій (експертних суджень). Це сталося через наближення ступеня виявів у тематичному блоці, ніж спільності в територіальному зрізі;

б) у Закарпатті варто відзначити тенденцію поділу числових значень на дві групи: «ідентична», де зійшлися позиції експертів, і «відмінна», де наявні різні показники. Як наслідок, можна говорити про певну зигзаговість, де у

верхніх значеннях спостерігалася наближеність до нижньої межі високого інституційного розвитку;

в) на Львівщині характерний ще «вужчий» ступінь лінійності значень, ніж у Чернівецькій області в 2010 р., що дотримувався в межах такої умови, як $\max - \min = \Delta 0,25$, а самі числа інституційно були якіснішими;

г) на Буковині властива ситуація, як у Закарпатті, але в діаметрально протилежній якості значень: зигзаговість спостерігалася в наближеності до верхньої межі високого інституційного розвитку діапазону тематичного блоку.

Показники «виборчого» тематичного блоку відобразили максимальну схожість з попередніми значеннями на 2015 р. Це було обумовлено спільною позицією локальних експертів (питання №12-13) для двох періодів: стосовно ознак, характерних місцевим виборам, і наявності електоральних порушень. Саме тому отримані такі вихідні дані (див. табл. 59).

Таблиця 59

Показники «виборчого» тематичного блоку (округлено до сотих) на 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	15,80	15,79	15,67
2	Львівська	15,72	15,71	15,73/15,98
3	Чернівецька	15,73	15,72	15,73

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

Цю наближеність слід розглядати через призму специфіки, що властива для кожної з областей, а саме:

а) стосовно видів порушень у виборчий період, то ситуація, за думкою експертів, відображалася так: на Закарпатті – винятково адміністративні, а на Львівщині та Буковині – адміністративні і кримінальні. Для доповнення треба зауважити, що кількість зафіксованих порушень в трьох областях була:

у Закарпатській – 51, у Львівській – 20, у Чернівецькій – 56. При цьому, як вид порушення наявні технічні, що спостерігалися у всіх субнаціональних одиницях [250];

б) контекст висвітлення виборчих кампаній через ЗМІ був трактований знавцями політики як «збалансований» в рамках інформування. Відмітимо, що ця конструкція для областей відображала свій субрегіональний підтекст: якщо для Закарпатської виражалося у формі гри з «ненульовим результатом» між групами політиків-власників ЗМІ, для Львівської – як відповідь на тиск громадськості на владну структуру, аби зняти соціальну напруженість, то для Чернівецької – як симбіотична форма взаємодії між органами влади та каналами інформування;

в) у вимірі здійснення санкцій щодо опозиційних політиків та інших учасників політичного життя помічено деякі зміни з попереднім періодом:

1) у Закарпатті до списку незастосованих санкцій, а досі це були загибель, зникнення й арешт, додалася нова форма – фізичні напади. Види – судовий позов за наклеп і звільнення з роботи – як санкції перенеслися до позиції «рідко» за ступенем застосування;

2) на Буковині одна зміна (арешт), яку окреслено як «ніколи» у застосовуванні;

3) у Львівщині ситуація з санкціями була дзеркальною до 2010 р.

В цілому, всі методи, які публічна влада втілювала, як правило, для отримання сприятливого ставлення з боку ЗМІ і частота їх використання, трансформувалися тільки у межах Закарпатської області: заборона на певне матеріальне забезпечення, погроза журналістам чи власникам ЗМІ, а також дискредитація ЗМІ чи журналістів – за ступенем використання з «деколи» стали на «рідко».

Зрештою, говорячи про візуалізацію природи протікання електоральних та навколовиборчих процесів у трьох областях вже на 2015 р., здобуто таке відображення (див. додаток Д), яке було зменшене в масштабі вдвічі для чіткішої трансляції особливостей кожної територіальної одиниці.

Слідуючи за логікою інтерпретації інституційної візуалізації позицій, необхідно сказати про:

а) тенденцію звуження діапазону значень до виміру [15,225; 16,125], що ілюструвало такий тип розташування позицій, де не було безпосередньої потреби в просторовій деталізації – «ущільненні». Це наводить на думку про встановлення символічного унормування результатів всередині кожної групи респондентів. Деякою мірою ця риса зумовлена максимальною «свіжістю» подій, що минули;

б) у Закарпатській області були наявні дві ключові зміни: відсутність найнижчого і присутність найвищого значення серед всіх показників. Певним чином, це пов'язано з обмеженою роботою громадських організацій в аспекті висвітлення електорального процесу, що позбавляє деякої об'єктивності у розумінні і статистичних даних, що не фіксуються з боку ЦВК, і моментів, свідками яких (в більшості випадків) є безпосередньо активні учасники тих подій. Тому, якщо звернутися до даних, які наводилися в рамках об'єктивної техніки (див. розділ 4), то зрозуміємо, що реальний рівень області в середині числового діапазону з тяжінням до нижньої межі;

в) у Львівській області зафіксовані слабші інституційні значення, ніж в Закарпатській, проте вони не настільки менші ($\Delta 0,220$), щоб сигналізувати про значну якісну різницю. Їх доцільно визначати рівномірними (кількісно), хоча, за спектром висвітлення (якісно) у Львівщини є перевага;

г) у Чернівецькій області показники варто визначати як медіанні. Так, інституційно вони не надто відрізнялися від інших, проте кількісно – більш наближені до ситуації на Львівщині.

Четвертий тематичний блок «корупція та професіоналізм» став одним з найбільш статичних структурних елементів методики за динамікою змін у 2015р. Він характеризувався для кожної області коригуванням у межах однієї позиції та мінімальними внутрішніми трансформаціями. Числові дані блоку виглядають так (див. табл. 60).

Таблиця 60

**Показники тематичного блоку «корупція та професіоналізм»
(округлено до сотих) на 2015 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	3,36	3,35	3,25
2	Львівська	3,46	3,46	3,5
3	Чернівецька	3,54	3,53	3,5

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

Знову всім субнаціональним одиницям середній рівень компетентності бюрократичного апарату став типовим, проте в аспекті рівня корупції треба виокремити деякі деталі:

а) у Закарпатській області він коливався в межах високого і помірного показників;

б) у Львівській і Чернівецькій областях він залишився стабільним – на помірному рівні. Якщо на Львівщині цей рівень став безальтернативним, то для Буковини – наявна позиція про низьку корупцію в субрегіоні (ця думка репрезентована в одного респондента, тому її значення побічно вплинуло на показники, через які здійснювався аналіз).

Загалом, трансліюючи графічну побудову тематичного блоку на 2015 р. (див. додаток Д), ми звернули увагу на такі характерні особливості:

а) чисельно діапазон значень розширився ($\Delta 0,50$), однак позиції знавців політики домінантно належали «вужчому» полю ($\Delta 0,25$), що було попередньо сформоване в 2010 р.;

б) у Закарпатській області судження експертів відносилися, як 4:3 (від меншого до більшого), тому були співмірні і важливі для цілого аналітичного діапазону;

в) Львівській області властива ситуація, де є інституційне поліпшення показників у кореляції до демократичного виміру на противагу до контексту на Закарпатті;

г) у Чернівецькій області протилежна ситуація до «львівської» у двох позиціях, а всі інші – збігалися. За інституційною якістю в ній знаходилися найвищі оціночні судження про опитані аспекти в межах тематичного блоку.

Розглядаючи «економічний» тематичний блок на 2015 р., передусім слід зазначити про відносну стабільність (кількісно) завдяки незмінності значень:

а) знову для Львівщини і Буковини економічна ситуація є стабільною, проте надходження від центру необхідні (повторення тенденції);

б) для Закарпаття ситуація з фінансами визначалася як балансування між станом економічної залежності від державної допомоги наполовину до тільки певної фінансової підтримки з боку уряду.

Отже, чисельні результати виглядали так (див. табл. 61).

Таблиця 61

**Показники «економічного» тематичного блоку
(округлено до сотих) на 2015 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Значення		
		Середнє арифметичне	Середнє гармонійне	Мода
1	Закарпатська	1,64	1,63	1,75
2	Львівська	1,71	1,71	1,75
3	Чернівецька	1,75	1,75	1,75

Джерело: побудовано на основі експертної методики [табл. 16-18]

А графічна візуалізація тематичного блоку така (див. додаток Д). І тому єдиною трансформацією є зміна серед суджень експертів у Закарпатській області, де для більше, ніж половини знавців політики субрегіону (чотирьох осіб) існувало поліпшення значення до інституційного рівня інших областей.

При цьому, специфіка економічної забезпеченості, за позиціями львівських і буковинських респондентів, не змінилася.

Загалом, розмірковуючи над питанням тематичного блоку, було складно визначити, яка позиція експертів з двох періодів коректніша, не звертаючись до фактичної статистичної інформації. З іншого боку, експертне оцінювання полягає в суб'єктивному сприйнятті процесів, що зумовило такий результат. Більше того, звіряючись з реальною статистикою, ми пересвідчуємося, що Закарпатська область стає субрегіоном, якому винятково потрібна фінансова допомога (наявний дефіцит). Тоді Львівщина та Буковина – це території, що наполовину забезпечені, але потребують підтримки від держави (незначний профіцит).

Аналізуючи завершальні два тематичні блоки експертної методики – «проблемний» та «експертний» – необхідно зауважити про таку специфіку на 2015 р. У першому структурному елементі була перестановка, передусім у межах топ-3 (всі проблеми, характерні для кожної субнаціональної одиниці, мали свій ранг у певний період. Тому питання були мобільними і рухалися в порядку градації, на основі чого виділялися такі топ-3), а саме:

а) у Закарпатській області питання етнонаціональних меншин замінене на проблему ефективного функціонування бюрократичного апарату та його середнього рівня компетентності;

б) у Львівській області ідея відсутності чіткої комплексної стратегії для розвитку міста субнаціонального рівня нівелювалася питанням залученості львівського мера до загальнонаціональної політики;

в) у Чернівецькій області замість позиції про відсутність альтернативи на посту міського голови Чернівців піднялася проблема слабкої кооперації між громадськими організаціями та владою.

Врешті-решт, фінальна форма топових «невирішених» питань у соціо-політичному вимірі для трьох областей виражалася так (див. табл. 62).

Таблиця 62

Рейтинг топ-3 проблем для Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей на 2015 р.

№	Субнаціональна одиниця	Топ-3 проблеми для кожного субрегіону		
1	Закарпатська	Високий рівень корумпованості органів влади	Неналежна прозорість та звітність органів влади	Посередній рівень бюрократії та її низька ефективність
2	Львівська	Сміттєва проблема	Транспортна система	Залученість міського голови у загальнонаціональну політику
3	Чернівецька	Слабка політична партійна конкуренція на виборах	Слабка/неналежна інфраструктура регіону	Слабка кооперація між громадськими організаціями та владою

Джерело: побудовано на основі анонімних відповідей всіх експертів на питання №1 анкети суб'єктивної методики [додаток В]

При цьому, поряд існували інші важливі проблеми в субрегіонах, що на 2015 р. виражаються в менш актуальному ступені (за шкалою ранжування), але стали невід'ємними маркерами суспільно-політичного поля для кожної субнаціональної одиниці. До цього спектру входили такі компоненти:

а) низький рівень розвитку політичної культури; нерозвинута мережа громадських організацій; надмірне зловживання адміністративним ресурсом; питання етнонаціональних меншин; брудні технології під час електорального процесу; слабка економічна політика і її неефективність – властиві у Закарпатті;

б) питання розбудови сприятливого середовища для бізнесу; нестабільна комунікація публічних органів влади з громадою; відсутність злагодженої і налагодженої взаємодії між містом, бізнесом і громадським сектором; наявність політичного протистояння між Львовом і центром, з одного боку, і Львом та обласною владою в обличчі адміністрації (ЛОДА), з іншого; відсутність чіткої

комплексної стратегії розвитку м. Львова; розбалансованість в середовищі політико-бізнесових відносин міста в нових політичних реаліях, внаслідок президентських виборів і падіння популярності «Самопоміч» – характерні для Львівської області;

в) неодноразові кримінальні порушення під час виборів; систематичне зловживання адмінресурсом в електоральний період; помірний рівень корупції та її стабільна наявність; частково етнонаціональна проблема; невиконання передвиборчих обіцянок/вимог; слабка залученість громадян до публічних звітів органів місцевого самоврядування – актуальні для Чернівецької області.

Загалом комплексність проблем субнаціональних політичних режимів ґрунтувалася на продовженні тих базових моментів, що встановлені в 2010 р., а тому продемонстрували акценти на владно-бюрократичній проблематиці для Закарпатської області, конструкції соціум-політика-бізнес на Львівщині та політико-комунікативному питанні для Буковини.

«Експертний» тематичний блок зображав позицію експертів на 2015 р. вже по-іншому (див. табл. 63).

Таблиця 63

Показники «експертного» тематичного блоку для Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей на 2015 р. (генералізуючий)

№	Субнаціональна одиниця	Тип субнаціонального режиму	Процентна ставка
1	Закарпатська	Анократичний / наближено демократичний	29% / 71%
2	Львівська	Наближено демократичний	100%
3	Чернівецька	Демократичний	100%

Джерело: побудовано на основі анонімних відповідей всіх експертів на питання №22 анкети суб'єктивної методики [додаток В]

Зрештою, в Закарпатській області виділяється трансформація (неповна, однак домінуюча, в кореляції 2:5) типу субнаціонального режиму з винятково «анократичного» у переважаючий «наближено демократичний». На Львівщині повністю утвердився «наближено демократичний» тип режиму, порівняно з домінуючою позицією на 2010 р. Натомість у Чернівецькій області відбулася якісна інституційна зміна, де «наближено демократичний» тип оновився на «демократичний».

Отже, аналіз семи тематичних блоків у контексті апробації експертної техніки надав такі чисельні результати щодо розглянутих субнаціональних одиниць на 2015 р. (див. табл. 64).

Таблиця 64

**Результати суб'єктивної методики на прикладі Закарпатської,
Львівської і Чернівецької областей у 2015 р.**

№	Субнаціональна одиниця	Середнє арифм.	Середнє гарм.	Мода	$\Delta(\text{Max}-\text{Min})$	Тип субнаціонального режиму
1	Закарпатська	2,81	2,72	3,19	1,33	Наближено демократичний
2	Львівська	5,25	5,15	4,64	1,97	Наближено демократичний
3	Чернівецька	5,77	5,61	6,53	2,38	Наближено демократичний

Джерело: побудовано на основі даних [табл. 15; 18; 57-61; формула 2]

Спочатку необхідно вказати на важливу деталь щодо визначення типу політичного режиму на Буковині, що було досить проблематично, зважаючи на чинник репрезентації фінальних позицій опитаних респондентів. Числові показники чотирьох знавців місцевої політики були високими, що тяжіло до «демократичного» типу режиму та вплинуло на число моди (значно більше, ніж середнє арифметичне і середнє гармонійне). З іншого боку, три судження

анкетованих осіб знаходилися в межах вище за середнє значення «наближено демократичного» типу, що вплинуло на середні арифметичне і гармонійне цього виду. У вимірюванні в 2015 р. був найширший діапазон ($\Delta 2,38$), а саме обчислення середнього арифметичного для трьох суджень дало можливість отримати $\approx 5,97$, для середнього гармонійного – $\approx 5,94$, а для моди – $\approx 5,69$. Кількісна дистанція «наближено демократичного» типу в методиці [2,01; 6], тому такий вид субнаціонального політичного режиму взятий для Буковини.

В цілому, базуючись на даних, можна зробити такі висновки:

а) демократичний вектор далі був визначальним (домінуючим) в аспекті функціонуванні процесів соціо-політичного виміру, однак в різному ступені інтенсивності: на Закарпатті найнижчий, на Львівщині – вищий за середнє значення і на Буковині – високий;

б) наближено демократичний субнаціональний політичний режим – це тип, що визначено актуальним для трьох областей і став наслідком реалізації суб'єктивного (синтезуючого) способу вимірювання. Він виражав результати формалізації даних, отриманих в процесі анкетування локальних експертів у Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях. З іншого боку, одним з підходів (здійснювався паралельно) став суб'єктивний (генералізуючий) як спосіб оцінки типів режиму через узагальнене експертне розуміння суспільно-політичних процесів. Зрештою, перший метод (експертно-індуктивний) був значно точнішим для обидвох періодів, а другий (експертно-дедуктивний) – ідентичний в 2010 р. та відрізнявся результатами для Буковини винятково в 2015 р. Тому ефективність останнього (II підхід) була науково менш цінною і слабшою у точності відтворення результатів (попри це, доцільність шляху може бути апробована на кількісно ширшому колі об'єктів для коректності визначення межі похибки, що, у нашому випадку, становила $\approx 15\%$);

в) різниця між максимальним і мінімальним значеннями в межах типу субнаціонального режиму для кожної області відобразила цілісну тенденцію для трьох паралельних процесів:

1) незначне (мінімальне) розширення інституційного «запасу» в Закарпатській області ($\Delta \approx 0,05$);

2) значне (високе) звуження інституційного «запасу» у Львівській області ($\Delta \approx 0,98$);

3) помірне (середнє) звуження інституційного «запасу» в Буковині ($\Delta \approx 0,25$).

Так, у першому випадку процес зумовлений ефектом демократичного поліпшення, що полягав в якісній трансформації інституційних параметрів (Закарпаття), де рівень демократії (з позиції масштабу змін) потужніший через слабший інституційний розвиток, а тому змогою до якісніших перетворень (перехід від одного типу режиму до іншого) у майбутньому.

У другому і третьому випадках такий процес детермінувався ефектом інституційного зближення позицій, що характерний для кожного субрегіону – Львівщини і Буковини. Це пояснювалося тим, що території функціонально належали до демократичних систем вище за середній інституційний рівень розвитку, а тому експертні судження все частіше знаходилися у «вужчому» діапазоні, що зображав характеристику цих режимів через конвергентність фінішних результатів анкетування локальних експертів на 2015 р.

Нарешті, якщо розглядати графічну візуалізацію експертних суджень, то помітимо демонстрацію наближеної, однак якісно поліпшеної, тенденції в межах соціо-політичної виміру (див. додаток Д). Загалом слід твердити про:

а) паралельне якісне і кількісне підвищення числового діапазону, як для кожної області автономно, так і комплексно між ними;

б) фіксація в нижній межі діапазону показників виміру інституційного розвитку для Закарпатської області, що одноосібно зайняла місце з числами, які не досягали до вищого рівня ($\Delta 1,15$, або $\approx 29\%$, що є майже третина від кількісного визначення будь-якого типу режиму);

в) розташування всіх позицій Львівщини і Буковини у верхніх рамках діапазону показників виміру інституційного розвитку, які продемонстрували високі інституційні значення, проте не в рівному ступені, а саме: більшому

у Чернівецькій і меншому у Львівській (на основі домінуючих суджень). По суті, інституційна різниця для кожної області становила $\Delta 1,89$, тобто $\approx 47\%$, що є майже половина від кількісного вираження режиму, а тому окреслила ті межі трансформації, які:

1) відображали інституційний розвиток Львівщини через дефіцит поліпшення параметрів актуальної позиції, що вплинуло на відсутність змін з точки зору транзиту від «наближено демократичного» до «демократичного» типу субнаціонального політичного режиму;

2) характеризувалися вищими інституційними значеннями, ніж у Львівській області, але переходу до демократичного режиму не відбулося теж. При цьому, кількісно встановився такий діапазон, що об'єднав верхню та нижню межі обох типів режиму, що надає змогу визначати в Чернівецькій області про специфічну інституційну граничність з домінуванням все-таки «наближено демократичного» типу.

Застосування експертної техніки на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей дозволило отримати узагальнюючі висновки, які стосувалися методичних питань і відображення спрямування тенденції, що властива для періодів 2010 і 2015 рр.:

а) диференціація позицій локальних експертів детермінувала «широту охоплення» числових показників, а значить – можливість їх порівняння та знаходження форми оптимального вираження;

б) з-поміж усіх трьох апробованих математичних показників – середнє гармонійне – це найточніше значення у кількісній характеристиці різновидів субнаціонального політичного режиму, що дозволило частково нівелювати перебільшення середнього арифметичного показника і максимізувати моду, яка частіше відображала частоту зближення позицій, ніж повне синтетичне бачення;

в) у порівнянні з експертно-дедуктивним, експертно-індуктивний спосіб домінує у вивченні і вимірюванні субнаціональних політичних режимів, бо сприяє вищій якості у здобутті точності наукових результатів;

г) наявна загальна тенденція до збільшення числових значень для всіх тематичних «обчислювальних» блоків, крім «корупція та професіоналізм» й «економічний», що зумовило якісне поліпшення інституційних параметрів функціонування процесів соціо-політичний виміру у субрегіонах.

Отже, апробація суб'єктивної методики сприяла презентації введення нового, однак не єдиного, наукового профілю з питань дослідження, аналізу і вимірювання різних соціо-політичних процесів на субнаціональному рівні в порівняльній політології. У цій частині дисертації було продемонстровано продовження погляду на цілісне інституційне зображення політичної сфери в просторовій перспективі через експертні судження знавців місцевої політики на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей в 2010 і 2015 рр.

Загалом формування та кількість питань в анкеті зумовлені, по-перше, спробою структурно відтворити конструкцію, у якій функціонують процеси суспільно-політичної ваги у відповідному територіальному масштабі, і, по-друге, наближеністю до/відтвореністю того контексту, що був інтегрований в дев'ять об'єктивних індексів (див. табл. 28) та транслювати завдяки семи тематичних блоків (див. табл. 16).

При цьому необхідно відзначити, що така експертна модель побудови конструкції запозичена (лише структурно) у вчених з Латиноамериканського і Північноамериканського континентів, бо вважається класичною за формою і змістом виконання, а також логічно аргументованою з позиції дослідницького розуміння предмету аналізу. Очевидно, що сам вибір питань впливав не лише з факту доречності, однак потребою виявлення сильної кореляції між собою. В цілому, ми повторили необхідний механізм передумов для конструювання техніки, де жоден компонент не мав постати як вторинний, говорячи іншими словами, механічно доданий, а винятково трактувався паралельно/одночас як елемент методики і тематичного блоку. Більше того, знову-таки одним з наших завдань стояло відтворення адекватної та приналежної до політичної практики України експертної техніки, корені якої, звісно, знаходяться серед численних досліджень науковців з держав всієї Америки, проте інституційно

має бути у кореляції до нашої країни. Це політологічне намагання обов'язково сприятиме встановленню науково-дискусійних відносин, а також інтеграції вчених до глобальної тенденції в комплексному розумінні субнаціональної проблематики у порівняльній політології зараз і в майбутньому. Ключовим моментом є те, наскільки швидко зможуть адаптуватися українські політологи до нових реалій в науці, аби актуальність їх вкладу не розглядалася з позиції ретроспективи.

5.3. Наслідки кореляції результатів інституційного та експертного вимірювання політичних процесів на регіональному рівні України

На початок III декади XXI ст. у субнаціональних дослідженнях не було жодним чином приділено увагу питанню уніфікації вимірювання в контексті апробації обидвох (інституційної та експертно) методик. Це, на нашу думку, можна пояснити декількома причинами.

По-перше, наявністю специфічного стереотипу серед вчених на стадії реалізації політологічних досліджень. Річ у тім, що, зважаючи на увесь масив робіт, до сьогодні чітко сформувалася ситуація, коли вже на аналітичному і концептуальному рівнях інтерпретації методик здійснюється їх розрізнення. По-друге, складністю такої математичної процедури, яка має ґрунтуватися на принципі дотичності до обох способів вивчення і вимірювання політики субнаціонального рівня, що, у свою чергу, наполягає на спільності: а) шкали оцінювання та інституційних меж суспільно-політичного виміру; б) єдиної типологізації таких режимів; та в) формули, за якою вихідні дані мають бути отримані. Очевидно, що інструментальне здійснення, в цілому, не потребує ідентичної конструкції на всіх етапах реалізації для кожної техніки, бо вони зумовлені внутрішніми чинниками формування, але охоплює основоположні моменти у функціональній площині. Тому ці вимоги мають характер скоріше оптимальних, ніж обов'язкових, бо для політологів залишається «відкритий простір» для побудови відповідних схем поза контекстом стереотипності.

Сьогодні в науці є очевидним той факт, що обидві методики постають максимально диспозиційними, тобто зовнішньо та внутрішньо валідні під час верифікації вихідних даних. По суті, це зумовлено на первинному рівні, коли техніки сепаруються уже на базі джерела заснування. З іншого боку, не слід заперечувати присутній контекст спільності (єдності), що виникає в процесі їх застосування у рамках одного предмету дослідження. Тому сама апробація технік формує інституційний вимір, де вони реалізуються окремо або разом, однак завжди у межах одного об'єкта аналізу: чи то держави, чи регіону, чи

субнаціональної одиниці. Це обґрунтовується спільністю предмета не лише де-факто, проте в уточненні часу і місця, що дає змогу виявити ідентичну чи відмінну природу вихідних даних і тому відкриває дискусію їх порівняння. На основі цього формулювання з'являється можливість або взаємодоповнити автономні результати кожної методики в цілісний аналітичний випадок; або уточнити їх дослідницьку роль у процесі вивчення територіальної політики та здійснити градацію, щоб пояснити їх наукову рівність/нерівність. Тому, на нашу думку, необхідно говорити про методики через спектр диспозиційності, яка доведена протягом останньої декади, однак не забувати про реляціонізм, що виникає через аспект здобутих висновків у процесі паралельної апробації обох технік стосовно одного об'єкта дослідження. Друга частина, очевидно, є науково експериментальною, бо праць, де здійснено одночасне застосування інституційної та експертної методик небагато. Загалом дві роботи, де автори здійснили умовне поєднання обох технік в єдиному кейсі – це К. Гervasоні у дисертації щодо політичної практики Аргентини на рівні провінцій [72] та Ф. Галеано – про вивчення та вимірювання політичних режимів у масштабі муніципалітетів [58]. Зрештою, якщо в першій особливість полягала в тому, що методики використані для різних періодів часу, але не паралельно щодо них, то у другій – апробація технік була вибірковою: об'єктивна для єдиного випадку, а натомість експертна – для усіх муніципалітетів однієї провінції.

У дисертації здійснено спробу, аби продемонструвати таку специфіку кореляційного зв'язку між методиками та зрозуміти природу цього напрямку: вимір зближення чи аспект розходження. Зрештою, було поставлене питання, наскільки їх фінальні результати взаємокорельовані на предмет ідентичності. Також слід розуміти, що наслідки кореляції не можуть розглядатися через призму уніфікації інших випадків у майбутньому, проте цілком здатні стати прецедентом для втілення спроб з більшим числом об'єктів субнаціонального масштабу.

Загалом для пояснення питання вище вводимо спеціальний показник – «коефіцієнт методичної взаємодії», що відображає ступінь наближення або

віддалення обох способів вимірювання інституційного простору політики на субнаціональному рівні. Математично його можна визначити як утворення пів суми двох часток, порядкових за часом отримання кількісних значень, в межах одного виду техніки. Тоді формалізовано сам вираз можна показати так (див. формула 3).

Формула 3

Коефіцієнт методичної взаємодії

$$K_m = (X^0 + Y^0) / 2$$

де K_m – коефіцієнт методичної взаємодії; X^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень інституційної техніки; Y^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень експертної техніки.

При цьому, самі показники X^0 та Y^0 будуть виражатися так:

$$X^0 = X_n / X_{n+1}$$

$$Y^0 = Y_n / Y_{n+1}$$

де X^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень інституційної техніки; X_n – кількісне значення за конкретний період часу, що отримане за допомогою інституційної техніки; X_{n+1} – кількісне значення за період часу, що слідує одразу за X_n , отримане за допомогою інституційної техніки; Y^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень експертної техніки; Y_n – кількісне значення за конкретний період часу, що отримане за допомогою експертної техніки; Y_{n+1} – кількісне значення за період часу, що слідує одразу за Y_n , отримане за допомогою експертної техніки.

Джерело: побудовано на основі двох технік вимірювання [розділ 3]

Відповідно, здобуті значення корелюватимуться через призму різних ступенів та їх кількісних меж (див. табл. 65).

Таблиця 65

Ступені кореляції та їх числові рамки

№	Ступінь кореляції	Числові межі
1	Високий	0,75-1
2	Середній	0,5-0,75
3	Низький	0,25-0,5
4	Відсутній	0-0,25

Джерело: побудовано на основі двох технік вимірювання [розділ 3]

Додатково для підтвердження або спростування статусу «коефіцієнта методичної взаємодії» запропоновано два уточнюючі показники:

а) «коефіцієнт підсилення методичної схожості» – це індикатор, який характеризує, наскільки фінальні результати є зрівноважені, тобто в якому ступені дані, отримані в процесі апробації обидвох технік, чисельно однакові. Його обчислення зображується так (див. формула 4).

Формула 4

Коефіцієнт підсилення методичної схожості

$$K_s = X^0 / Y^0$$

де K_s – коефіцієнт підсилення методичної схожості; X^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень інституційної техніки; Y^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень експертної техніки.

Джерело: побудовано на основі двох технік вимірювання [розділ 3]

Якщо зображати кореляцію результатів до кількісних проміжків, то це виглядатиме вже так (див. табл. 66).

Таблиця 66

Коефіцієнт підсилення методичної схожості і його числові межі

№	Ступінь кореляції	Числові межі
1	Високий	$0,75 < K_s < 1$
2	Середній	$0,5 < K_s < 0,75$
3	Низький	$0,25 < K_s < 0,5$
4	Відсутній	$0 < K_s < 0,25$

Джерело: побудовано на основі двох технік вимірювання [розділ 3]

Отже, що вище значення частки, то більша лінійна залежність кінцевих результатів, а тому коефіцієнт є додатковим чинником аргументації у питанні практичної рівноважності методик;

б) «коефіцієнт ступеня демократизації» – індикатор, що демонструє, яким інституційним темпом розвивається явище, що аналізується, зокрема субнаціональна одиниця через конструкцію політичний режим. Зрештою, вимірюється інституційна відстань від позицій «зараз» до «попередньої» в часовій ретроспективі. В цілому, його варто розглядати через математичний запис (див. формула 5).

Формула 5

Коефіцієнт ступеня демократизації

$$K_d = Y^0 / X^0$$

де K_d – коефіцієнт ступеня демократизації; Y^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень експертної техніки; X^0 – частка почергових за часом отримання кількісних значень інституційної техніки.

Джерело: побудовано на основі двох технік вимірювання [розділ 3]

При цьому, якщо звертатися до співвідношення поміж значеннями та числовими межами, то отримаємо таку ситуацію (див. табл. 67).

Таблиця 67

Коефіцієнт ступеня демократизації та його числові межі

№	Ступінь демократизації	Числові межі
1	Відкат до авторитаризму	$K_d < 1$
2	Низький	$1 < K_d < 1,25$
3	Середній	$1,25 < K_d < 1,5$
4	Високий	$1,5 < K_d$

Джерело: побудовано на основі двох технік вимірювання [розділ 3]

Тому, що вищий ступінь демократизації, то масштабніший (суттєвіший) «ривок» інституційних проявів соціо-політичного виміру в субнаціональній одиниці в цілому. Натомість, якщо її показник нижчий, ніж 1, то це свідчить про тенденцію, яку можна визначити як реверс до авторитаризму.

Відображення «коефіцієнта методичної взаємодії» на прикладі аналізу функціонування політичних процесів на регіональному рівні України було таким (див. табл. 68).

Таблиця 68

**Показники «коефіцієнта методичної взаємодії» на прикладі
Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей**

№	Субнаціональна одиниця	X^0	Y^0	K_m
1	Закарпатська	1,14	0,10	0,62
2	Львівська	0,64	0,71	0,68
3	Чернівецька	0,69	0,73	0,71

Джерело: побудовано на основі даних у дисертації [табл. 27; 47; 56; 64]

Загалом, звертаючись до вищезазначених даних, показники яких були екстрапольовані на чисельні межі, необхідно зазначити про типовий для всіх областей середній ступінь кореляції в числових межах діапазону $[0,62; 0,71]$. Це, на нашу думку, свідчить про два актуальні аспекти:

а) наявність спільного кластеру для трьох кейсів, що важливо з точки зору дотичності вихідних результатів та їх повторення через дослідницьких алгоритм;

б) виникнення деякого сумніву (як вторинний ефект на пункт а), який з'явився після отриманих результатів, бо, якщо генералізовано співвіднести інституційні трансформації для кожної області автономно, то помітимо, що вони відзначалися поділом на дві групи: Львівщина і Буковина з інституційно вищими та Закарпаття з інституційно нижчим показниками.

Натомість, якщо розглянути отримані дані завдяки двом уточнюючим індикаторам, то виділимо такі особливості. Так, формалізація «коефіцієнта підсилення методичної схожості» продемонструвала ситуацію (див. табл. 69).

Таблиця 69

**Показники «коефіцієнта підсилення методичної схожості» на прикладі
Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей**

№	Субнаціональна одиниця	X^0	Y^0	K_s
1	Закарпатська	1,14	0,10	11,4
2	Львівська	0,64	0,71	0,90
3	Чернівецька	0,69	0,73	0,95

Джерело: побудовано на основі даних у дисертації [табл. 68]

Їх трактування може зводитися до таких тверджень:

а) для Львівщини та Буковини характерний високий ступінь кореляції даних $[0,75; 1]$ в рамках наближеності обох технік, що відображало сильну узгодженість, як формальних індикаторів соціо-політичного виміру (дев'ять

індексів інституційної методики), так і експертних суджень про суспільні і владні процеси (двадцять «обчислювальних» питань анкети);

б) у Закарпатській області ситуація була діаметрально протилежною і визначалася через такі моменти:

1) позаконтекстуально, зважаючи на числові межі, що належали різним ступеням кореляції в рамках коефіцієнта, а тому відсутністю змоги в інтерпретації, що екстрапольована на вимір пункту α ;

2) методичним протистоянням «об'єктивне» versus «суб'єктивне», що характеризувалося результативністю з «рухом до автократії», або чіткою невідповідністю «стартових» позицій для кожної аналітичної ситуації, а тому потребою в математичній представленості, як $(K_s)^{-1}$, або 0,09 (округлено до сотих), а значить – відсутністю будь-якого ступеня кореляції, зважаючи на відповідні дані.

Відповідно, що вище значення частки, то більша лінійна залежність кінцевих результатів методик, а тому коефіцієнт стає додатковим чинником аргументації в питанні практичної рівноважності (або ні) методик. Якщо для Львівської і Чернівецької областей теза підтвердилася, то для Закарпатської – ні. По суті, на прикладі останньої відображено контекст, у якому техніки диспозиційні настільки, наскільки різні висновки, здобуті обидвома шляхами, а тому проблема релятивності не виникає, бо нема підстав для цього. Попри це, інші дві області продемонстрували, що кореляційний зв'язок існує і досить в сильному ступені. Таким чином, це, з одного боку, доводить, що уніфікація результатів вихідних даних – науково складна (наразі нереальна) проблема в аспекті свого вирішення, проте, з іншого, сама уніфікація можлива, якщо здійснювати її у «вужчих» інституційних межах. Однак тоді це узагальнення на основі множини випадків, що вибірково репрезентують розвиток явища.

Формалізація даних «коефіцієнта ступеня демократизації» окреслила таку специфіку для субнаціональних одиниць (див. табл. 70).

**Показники «коефіцієнта ступеня демократичності» на прикладі
Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей**

№	Субнаціональна одиниця	X^0	Y^0	K_d
1	Закарпатська	1,14	0,10	0,09
2	Львівська	0,64	0,71	1,11
3	Чернівецька	0,69	0,73	1,06

Джерело: побудовано на основі даних у дисертації [табл. 68]

Пояснення кількісних показників характеризується тим, що:

а) для Львівської та Чернівецької областей (фігурують як аналітичний кластер) властивий низький рівень демократизації, що зумовлено, в більшому ступені, ефектом функціонування наближено демократичного типу режиму і фактором домінування ($\approx 57\%$) відповідних експертних суджень. Тобто тип субнаціонального політичного режиму не змінився, а тому, ґрунтуючись на контексті інституційної трансформації, для якої існує безпосередня потреба в якісній зміні (перехід до демократії), процес був мінімальним у проявах;

б) для Закарпаття процес характеризувався тяжінням до авторитарного відкату, бо відзначався найнижчим показником та мінімальним значенням взагалі, який варто трактувати, у демократичному дискурсі, як слабкий. При цьому, з позиції режиму, акцент падав на чітко анократичний тип протікання політики – авторитарно-демократичний.

Тому, що вищий ступінь демократизації, то масштабніший (суттєвіший) «ривок» інституційних проявів соціо-політичного виміру в субнаціональних одиницях в цілому. Натомість, якщо її ступінь нижчий, ніж 1, тоді це вказує про присутність тенденції, яку слід визначати як реверс до авторитаризму. Приклад Львівщини та Буковини показав, що мінімальні інституційні зміни властиві тим політико-територіальним системам, у яких інституційний вимір функціонування суспільно-політичних процесів знаходиться в діапазоні з

показниками вищими за середні значення, а тому розташовані наближено до демократії, що не передбачає глибоких трансформацій з інтенсивним рівнем демократизації. З іншого боку, Закарпатська область відобразила тенденцію, коли низький ступінь демократизації є наслідком слабких структурних змін в інституційному вимірі, а, отже, став проявом мінімальних перетворень у суспільно-політичному зрізі, що вплинуло на означення режиму анократичним.

Загалом для розуміння вищеподаних результатів сформовані гіпотези, які об'єднали і методичний контекст з позиції зваженості обидвох технік, і практичний аспект інституційного вираження функціонування політичних процесів на регіональному рівні на прикладі трьох областей в Україні. Були запропоновані три гіпотези.

Перша мала відношення до питання методичної взаємодії і узгодження результатів між техніками. Формулювання звучить так: що демократичніший у визначенні тип режиму в процесі апробації обох методик, то наближеніший їх характер між собою. Для початку це зумовлено, на нашу думку, фактом цілісності інформації, яка аналітично необхідна для розуміння та кількісно-якісного вимірювання, що надає змогу повноцінно репрезентувати феномен політичного режиму. Оскільки зазначаємо про специфіку, яка витікає з ідеї, що у винятково більш демократичній (відкритій) системі в найменшому ступені прихована, через офіційну статистику чи/і судження знавців місцевої політики, реальна суспільно-політична ситуація про субрегіони де-факто. Як наслідок, техніки є відповідні одна одній, а їх дані – прямо пропорційні з частковими чисельними відхиленнями, що цілком нормально. На противагу цьому, менш демократичні (анократичні) або автократичні системи взагалі символізують певний ступінь обмеженості в отриманні інформації, що коливається в межах від повної недоступності до різної лімітованості, що зміщує фокус якості на характеристику неповноцінності загалом. Тому, розглядаючи випадки в трьох областях, розуміємо, чому приклади Львівщини і Буковини продемонстрували значно сильніші/вищі інституційні показники розвитку на практиці та більш відображену картину про субрегіони в плані інформативності. Натомість в

Закарпатській області інституційний вимір функціонування різних процесів не був прозорим для висвітлення, що вплинуло на вищезазначені дані, які, складно зрозуміти, з якої сторони характеризувалися недоінформуванням.

Друга гіпотеза окреслила контекст відношення методик через чинник якісної зміни, при цьому, незважаючи на варіативність числових діапазонів типів субнаціонального режиму. Тому для наближено демократичного типу режиму значення в Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях були різними, однак у вимірі єдиної площини. Зрештою, визначення гіпотези таке: всі «стартові» позиції типів режиму оптимально мають збігатися в межах однорідного національного політичного режиму за часом і типом між обома техніками. Зазвичай «фінальні» позиції, у такому разі, сходяться, оскільки співвідносяться між собою теж. Ця ідея виникає з того, що методика – це винятковий шлях для отримання часткового, однак водночас і автономного, відображення особливостей єдиного явища. Саме тому, використовуючи чи інституційну, чи експертну техніку, операціоналізується соціо-політичний вимір інструментами, які дають вичерпну відповідь так чи інакше, проте не більше, ніж можливо методично. Як результат, можна вплинути на конструкт аналізу і градацію формальних виявів, але ніяким чином на результативність, бо ми зумовлюємо «як» і «що» дослідити, а сам не зміст аналізу. Відповідно, позиція ґрунтується на припущенні, що, якщо узгоджуватися з гіпотезою №1, то інституційна якість (тип режиму) збігається завжди, а кількість (чисельні показники) – ніколи, беручи до уваги масштаб факторів, що обумовлюють особливості функціонування політичних процесів на регіональному рівні.

Відмітимо, що взаємодія фінальних даних у Львівській і Чернівецькій областях є синхронною, а на Закарпатті спостерігалася їх асинхронність, де область тяжіла до наближено демократичного типу за інституційною, а до анократичного типу за експертною методиками. Якщо характеризувати дві групи випадків процесуально, то для Львівщини і Буковини це виражалось конвергентною лінійністю, а для Закарпатської області – дивергентною.

Ідея гіпотези №3 розкривається через демократизацію як процедурно-процесуальний розвиток і виражатися так: з-поміж технік (інституційної та експертної) у визначенні демократизації варто надавати перевагу останній, якщо вона не суперечить першій та ґрунтується на авторитеті експертів як реальних знавців місцевої політики. Так, спираючись на досвід проведеного дослідження, наукові результати, що отримані під час апробації суб'єктивної техніки, виявилися домінуюче ціннішими з точки зору дескрипції фінальних даних у відношенні до соціо-політичних процесів в просторовому масштабі. Варто зазначити, що певне число аспектів, які зазвичай інтерпретувалися в ролі «недотримання» індикаторів, мають більше значення для встановлення та функціонування демократичного політичного режиму в субнаціональній одиниці, ніж вважалося раніше – до застосування обох методик. Натомість формальний бік процесів досі не втратив свого значення, попри скепсис у добу панування неоінституціоналізму (маємо на увазі вплив неформальних акторів, структур і практик на прояв політики, особливо в анократичних та авторитарних режимах, зокрема на субнаціональному рівні).

Отже, відображаючи природу кореляційних зв'язків між методиками, необхідно, перш за все, зазначити про їх амбівалентність. Слід розуміти, що, по-перше, техніки є максимально диспозиційними та відображаються як два автономні способи вимірювання соціо-політичних процесів через призму їх функціонування у субнаціональному масштабі. По-друге, методики можуть розглядатися як дві самостійні позиції в межах розуміння одного (декількох) об'єктів аналізу. Тому статус кореляції коливається від взаємодоповнення до протиставлення фінішних результатів і висновків, які ґрунтуються на них. Внаслідок сказаного, варто відзначити, що тип відносин, вид спрямованості та доцільність співвідношення є винятковою справою кожного унікального випадку. Інколи кейси можуть демонструвати інституційну подібність, але це не є підставою, щоб твердити про уніфікацію технік між собою, а скоріше – особливістю, яка актуалізує їх потенціал у певному ступені кореляції.

Загалом для субнаціональних одиниць, які продемонстрували значно демократичніші тенденції розвитку, як Львівська і Чернівецька області, слід зауважити про середню методичну взаємодію, але високий ступінь кореляції результатів та їх узгодженість між собою. При цьому, характерний низький рівень демократизації, що було зауважено раніше. Приклад обох субрегіонів висвітлив той бік аналітичної ситуації, коли і статистичні/формальні дані, і всі експертні судження (їх більшість) сприяли окресленню ідентичного типу субнаціонального політичного режиму.

Натомість для Закарпатської області результати в рамках кореляції є виразником синхронного розходження між техніками. Інституційний спосіб надав дані про позицію з наближено демократичним типом режиму, з одного боку, а експертний – позицію з анократичним, з іншого. Хоча, обидві вони сигналізували про мінімальний (низький) ступінь демократизації. Сам кейс проілюстрував, що часто наявні ситуації, для яких зарано ставити знак «=» між техніками вивчення, оскільки кожна знаходиться у лімітованих рамках отримання даних, а значить в певному нецілісному образі для відтворення комплексності суспільно-політичного виміру на рівні області. Ми вважаємо, краще вдатися до знаку «+», коли ці пів суми можуть, зрештою, і кількісно, і якісно сформувати політичний портрет територіальної одиниці адитивно, однак ще не автономно. Про будь-яку методичну уніфікацію в цих випадках не йдеться.

В цілому, ми пересвідчилися, що вплив на зображення, інтерпретацію та вимірювання різних інституційних процесів у просторовому розгляді стає рівноцінно важливим для комплексної дескрипції субнаціональної політики в Україні через апробацію обидвох методик. Кожна з них, очевидно, володіє сильними і слабкими сторонами, а тому паралельне застосування дає змогу обґрунтувати інституційний розвиток на регіональному рівні завдяки двом позиціям. Серед основних проблем у реалізації цієї мети (окрім тих, що ми відзначили на початку підрозділу), необхідно виділити структурне питання. Воно характеризується тим, що досліднику треба продемонструвати вимір

соціо-політичних процесів через інституційну побудову політичного режиму, яка виражатиметься завдяки статистичним даним і судженням експертів. Для цього використані індекси і тематичні блоки, які об'єднали той інституційний контекст, на який акцентовано увагу: виборчий процес, владна конфігурація, громадянський сектор та інші. Сам вибір індикаторів і місця їх локалізації – це вільна інтерпретація науковця, оскільки досі в розвідках територіальної політики немає чітких критеріїв з точки зору кількості чинників, ступеня їх кореляції між собою, зваженості у позиції оцінювання і суми, що відображає повноту інформації про аналізовані явища і процеси. Зрештою, ця реалізація лежить в межах ідеї Г. Герца [92] про узгодження концепту та інструменту його вимірювання, що звучить так: для вираження явища в цілісному погляді слід обрати таку кількість параметрів, що не обтяжуватиме зайвими деталями, проте транслюватиме базовий набір характеристик, достатніх для розуміння. По суті, якраз на основі вищеописаного контексту ми побудували методики, значення яких могли коливатися від 32 (Min) до 64 (Max), а саме обчислення відбувалося через єдину формулу (див. формула 3). Більше того, і індекси, і тематичні блоки є відносно зваженими за балами (див. табл. 6-14; 18), однак не ідентичними, що виражає нашу позиції щодо відповідного розподілу.

Отже, окреслене математичне формулювання було експериментальною спробою в процесі вияву інституційного виміру функціонування політичних процесів на регіональному рівні України на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 та 2015 рр. завдяки об'єктивній і суб'єктивній технікам. Ґрунтуючись на отриманих результатах, зрозуміло, що проблема кореляції методик та їх кількісних показників є «відкритою» для науковців, оскільки сприяє широкому опрацюванню вхідних даних, а значить – варіації пошуку інших співвідношень між значеннями за різним ступенем взаємодії. Зрештою, очевидно, що про уніфікацію тоді не зазначається, а хіба про певне узагальнення стосовно випадків «горизонтальної» репрезентації.

ВИСНОВКИ

Висновки дисертаційної роботи узагальнено відображають результати дослідження комплексного визначення, виявлення умов розвитку і порівняння функціонування політичних процесів на субрегіональному рівні в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей в 2010-2015 рр. Основні з них виражають історіографічні, теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти, що характеризуються тим, що:

1. За останні п'ятдесят років субнаціональна проблематика пройшла складний шлях до становлення в рамках порівняльної політології: від свого відкриття до формування самостійного дослідницького напрямку. На початку 70-х ХХ ст. виділено субнаціональну проблему, але в формі похідного наслідку в національно окреслених розвідках (перший етап). Уже від середини 90-х рр. ХХ ст. (другий етап) відбулося зближення між політичною практикою і новою теорією, яка тільки почала осмислюватися вченими. Цей процес виглядав як побудова авторських концептів, що виражали погляд на політичні процеси у субнаціональному масштабі і заснувало алгоритм аналізу явищ через два види методик вимірювання політичних процесів – інституційний й експертний. Від середини II декади ХХІ ст. (третій етап) дослідження є самостійним напрямом у політичній науці, для яких характерна широка варіативність в апробації концептуальних, методологічних і методичних підстав в аналізі неоднорідної політичної практики на субнаціональному рівні. Ця фаза триває і дотепер.

Додатково виявлено, що географія поширення вчених, що займаються субнаціональною проблематикою, відображається таким чином: Європа – це найбільш чисельний регіон за кількістю країн, однак представлений тільки третиною від усіх науковців; Північна Америка займає домінуючу позицію за кількістю дослідників, але за числом їх географічної репрезентації слідує на третьому місці після Європи і Латинської Америки; Південна Америка – це регіон, що рівномірно представлений в обох компонентах на рівні чверті від

усієї кількості політологів та країн; Азія та Африка – це регіони, що наразі слаборозвинуті і мало інкорпоровані до розвідок субнаціональної політики.

Натомість характерною ознакою досліджень українських вчених стало розуміння субдержавних процесів через спектр дотичних понять, концептів і явищ, які не завжди розглядаються в рамках проблематики безпосередньо. Інколи розвідки проводилися на рівень нижче від субнаціонального, тобто «опускалися» до міського чи локального аспектів в аналізі соціо-політичних й економічних процесів або стосувалися місцевої демократії як зображення форми, що поєднала культурний і демократичний контексти трансформацій в такій просторовій перспективі.

2. Методологічна основа досліджень субрегіонального рівня політики ґрунтується на застосуванні субнаціонального порівняльного методу, що за час свого розвитку пройшов два етапи: «класичний» та «новітній». Загалом під ними варто розуміти теоретичні конструкції, які інтегрували властиву методологічну специфіку для кожного періоду, що безпосередньо є основою для цілісності інструментарію у вивченні територіальних процесів та явищ. Перший етап ідейно екстраполюється на часові рамки від початку 2000-х рр. до середини II десятиліття XXI ст., тобто від часу зародження до формування, встановлення та широкої апробації у розвідках по всьому світу. Другий етап (від 2014-2015 рр. – досі) обумовлений подоланням теоретичної конструкції «федеративний монізм» у порівняльній політології. Більше того, виникли нові особливості в процесі здійснення досліджень: відбулася трансформація діапазону дослідження, тобто розширення кількості критеріїв (їхньої системи), які визначають число дозволених (ті, що підлягають сфері вивчення завдяки відповідності до системи умов, що формує вимір аналізу) об'єктів.

Субнаціональний політичний режим був обґрунтований вченими як ключове явище та базова категорія у рамках територіальних досліджень. У дисертації виділено той момент, що про нього слід говорити через контекст двох суперечливих, але взаємодоповнюючих, тез: режим як даність і режим як кореляція. Перша характеризується тим, що інсталяція такої конструкції

в територіальній одиниці постає об'єктивним процесом, бо субнаціоналізація розглядається як здатність актуальної владної конфігурації інституційно визначити межі управління над ресурсами і соціальним капіталом, що в ній розташовані. Тому форма режиму виступає єдиною побудовою, що можлива для інституційної реалізації інтересів еліт або/і різних суспільних груп, а, отже, незмінна за своєю природою. Натомість зміст, який інкорпорується в ній, є вираженням кореляційного зв'язку серед інституційних елементів, що зумовлюють характер та спрямованість режиму: національний політичний режим, державний устрій і стан функціонування місцевого самоврядування. Саме від комбінацій останніх залежить розвиток вектора, що коливається від автократичного до наближено демократичного видів. Як результат, ми отримуємо феномен, який функціонує в унормованих інституційних рамках в просторовій перспективі, але перебіг протікання соціо-політичних процесів відбувається в динаміці, що різна для кожного кейсу. В цьому відображається актуальність вивчення і вимірювання субнаціональних політичних режимів як компонента політичної практики та наукової категорії, що демонструє, наскільки автономною вона є, як з концептуального, так і прагматичного боків.

3. Вимірювання соціо-політичних процесів на субнаціональному рівні прийнято здійснювати через апробацію двох видів методик – інституційної та експертної. У дисертації застосовані обидва шляхи, що ґрунтуються на наявному здобутку та авторському новаторству з точки зору конструювання технік. Загалом об'єктивне вимірювання – це форма синтезу індикаторів, які інтегровані в спеціалізовані індекси за груповим принципом, що діють в межах адитивного ефекту, або ситуації, коли цілісно вплив декількох чинників у системі дорівнює сумі впливів кожного з них, якщо вони всі діють окремо. При цьому, будь-який індикатор типово володіє умовою(-ами), при якій(-их) дотримується або ні, що зумовлює загальне сумарне число субнаціонального політичного режиму. Процес реалізації методики базується на використанні інтервального підходу в аналізі інституційного зрізу територіальної одиниці. В «індекс субнаціональної демократії» увійшло дев'ять різних субвимірів-

індексів, що фокусують увагу на конкретному прояві політики в системній проекції та деталізують соціо-політичний вимір на субнаціональному рівні.

Експертні техніки апробовані пізніше на одну декаду і ґрунтуються на судженнях знавців місцевої політики. Суб'єктивний шлях вимірювання – це форма, що об'єднала систему різних питань для субнаціональних експертів, де їхні відповіді оцінюються відповідно до сформованої шкали балів, що, сумарним чином (адитивно), стали як безпосередньо приналежне значення для області, що характеризувало її. Так, з позиції репрезентації інституційної специфіки, питання базувалися на широкій суспільно-політичній основі: від диференціації, артикуляції і градації політичних акторів через контекст владних відносин та управлінських конструкцій до електоральних аспектів і зафіксованих під час виборів видів порушень. Додатково наголошувалося про такі моменти: а) економічна ситуація в територіальній одиниці; б) рівень професіоналізму бюрократичного апарату; в) випадки дискримінації щодо різних соціальних груп. Всі запитання були погруповані на тематичні блоки для аналізу узагальнених тенденцій по кожному з них.

4. Апробація інституційної техніки вимірювання протікання політичних процесів у регіональному масштабі на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей в 2010-2015 рр. продемонструвала, що:

а) у Закарпатській області функціонування соціо-політичних процесів в рамках конструкції субнаціональний політичний режим характеризуються інституційною стагнацією. Для числових значень області отримано $\Delta-1$, тобто реверс до авторитарних структур і практик в публічному вимірі. В області діяла слаборозвинута мережа громадських організацій в питанні моніторингу подій суспільно-політичного значення та відсутній належний контроль за формуванням, встановленням і діяльністю владної конфігурації в субрегіоні. Закарпаття як система на субнаціональному рівні зображалася паралельною наявністю змагальності і конкурентності в електоральному процесі, однак доповнювалася пасивністю громадського сектора, який не став чинником тиску «знизу» як умови для демократизації інших вимірів. Це вплинуло на

інсталяцію наближено демократичного типу політичного режиму з середніми інституційними числами;

б) у Львівській області протікання процесів акумулювало міжвидову специфіку в побудові режиму, що на 2010 р. був наближено демократичним, а на 2015 р. – уже демократичним. Ця трансформація зумовлена чинниками електорально-владного виміру. По-перше, заміною домінування однієї партії на дво-з-половиною систему в обласній раді та підвищенням змагальності в субрегіоні, що обумовить оновлення партійної форми в майбутньому на багатопартійну. По-друге, відбулося встановлення високого рівня ідеологічної диверсифікації та конфронтаційності сили в представницькому органі між основними акторами, що додатково детермінувало конструктивні зміни. Врешті-решт, спільнота в субрегіоні стала ключовим фактором, хто формує склад політичних акторів, які здійснюють управлінський процес в області, реалізуючи колективні інтереси еліт, електорату і будь-яких інших суспільних груп. Це сприяло інституційному поліпшенню показників і фіксацію типу – демократичного режиму в нижній частині числового діапазону;

в) у Чернівецькій області отримані найвищі показники інституційної трансформації, а темп розвитку слід визначати як інтенсивний, бо лише для неї характерна зміна у відповідному ступені від одного типу до іншого. Для Буковини властива соціальна розгалуженість громадських організацій та їх ефективна діяльність (трохи нижча, ніж на Львівщині) і змагальне середовище під час електорального процесу в побудові владної конфігурації. Внаслідок цього, завдяки переналаштуванню партійної системи на багатопартійність та довгоочікуваній зміні на посту мера м. Чернівці, досягнуто важливих змін в демократизації таких питань: альтернативність політичного курсу розвитку субрегіону; змога реалізації інших групових інтересів, ніж ті, що існували в елітному колі старої бюрократії; висвітлення виборчого процесу змагальним чи окреслення політичної комунікації «мер-законодавча рада». По суті, зміни в електорально-владному вимірі зумовили інсталяцію поліархічного способу

управління, а субнаціональний політичний режим визначено демократичним з середніми показниками в діапазоні значень типу.

Застосування експертної методики за аналогічним часом і предметом дослідження надало такі фінальні результати, що сигналізували про:

а) демократичний вектор був визначальним (домінуючим) в аспекті функціонуванні процесів соціо-політичного виміру, однак в різному ступені інтенсивності: на Закарпатті найнижчий, на Львівщині – вищий за середнє значення і на Буковині – високий;

б) наближено демократичний субнаціональний політичний режим – це тип, який визначено актуальним для трьох областей і є наслідком реалізації суб'єктивного (синтезуючого) способу вимірювання. Він виражав результати формалізації даних, отриманих в процесі анкетування локальних експертів у Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях. З іншого боку, одним з підходів (здійснювався паралельно) став суб'єктивний (генералізуючий) як спосіб оцінки типів режиму через узагальнене експертне розуміння суспільно-політичних процесів. Зрештою, перший метод (експертно-індуктивний) був значно точнішим для обидвох періодів, а другий (експертно-дедуктивний) – ідентичний в 2010 р. та відрізнявся результатами для Буковини винятково в 2015 р. Тому ефективність останнього (II підхід) була науково менш цінною і слабшою у точності відтворення результатів (попри це, доцільність шляху може бути апробована на кількісно ширшому колі об'єктів для коректності визначення межі похибки, що, у нашому випадку, становила $\approx 15\%$);

в) різниця між максимальним і мінімальним значеннями в межах типу режиму у кожній області зобразила цілісну тенденцію для трьох паралельних процесів: 1) незначне (мінімальне) розширення інституційного «запасу» в Закарпатській області ($\Delta \approx 0,05$); 2) значне (високе) звуження інституційного «запасу» у Львівській області ($\Delta \approx 0,98$); 3) помірне (середнє) звуження інституційного «запасу» в Буковині ($\Delta \approx 0,25$). У першому випадку процес обумовлений ефектом демократичного поліпшення, що полягав в якісній трансформації інституційних параметрів (Закарпаття), де рівень демократії

(з позиції масштабу змін) потужніший через слабший інституційний розвиток, а тому змогою до якісніших перетворень (перехід від одного типу режиму до іншого) у майбутньому. У другому та третьому випадках такий процес детермінувався ефектом інституційного зближення позицій, що характерний для кожного субрегіону – Львівщини і Буковини. Це пояснювалося тим, що території функціонально належали до демократичних систем вище за середній інституційний рівень розвитку, а, як наслідок, експертні судження все частіше знаходилися у «вужчому» діапазоні, що демонстрував характеристику цих режимів через конвергентність кінцевих результатів анкетування локальних експертів на 2015 р.

Загалом для розуміння результатів, що отримані після апробації обох методик, були сформовані гіпотези, які об'єднали і методичний контекст з позиції зваженості технік, і практичний аспект інституційного вираження функціонування політичних процесів на регіональному рівні на прикладі Закарпаття, Львівщини і Буковини. Було висунуто три гіпотези. Перша мала відношення до питання методичної взаємодії та узгодження результатів між техніками, що звучить так: що демократичніший у визначенні тип режиму в процесі апробації обох методик, то наближеніший їх характер між собою. Так, приклади Львівської і Чернівецької областей продемонстрували значно сильніші/вищі інституційні показники розвитку і більш відображену картину про субрегіони в плані інформативності. Натомість в Закарпатській області інституційний вимір функціонування різних процесів не був прозорим для висвітлення, що вплинуло на дані, які, складно зрозуміти, з якої сторони характеризувалися недоінформуванням. Тому для перших двох така гіпотеза підтвердилася, а для третьої області – ні.

Друга гіпотеза окреслила контекст відношення методик через чинник якісної зміни, при цьому, незважаючи на варіативність числових діапазонів типів субнаціонального режиму. Визначення гіпотези таке: всі «стартові» позиції типів режиму оптимально мають збігатися в межах однорідного національного політичного режиму за часом і типом між обома техніками.

Зазвичай «фінальні» позиції, у такому разі, сходяться, бо співвідносяться між собою теж. Тут необхідно відмітити, що взаємодія фінальних даних у Львівській і Чернівецькій областях була синхронною, а на Закарпатті наявна їх асинхронність, де область тяжіла до наближено демократичного типу за інституційною, а до анократичного типу за експертною методиками. Якщо характеризувати дві групи випадків процесуально, тоді для Львівщини та Буковини це виражалось конвергентною лінійністю, а вже для Закарпатської області – дивергентною. Тому знову результуємо, що для двох перших кейсів гіпотеза дотримана, а натомість для іншого випадку – ні.

Ідея третьої гіпотези розкривалася через демократизацію і виражалася так: з-поміж технік (інституційної та експертної) у визначенні демократизації необхідно надавати перевагу останній, якщо вона не суперечить першій та ґрунтується на авторитеті експертів як реальних знавців місцевої політики. Так, спираючись на досвід проведеного дослідження, наукові результати, що отримані під час апробації суб'єктивної техніки, виявилися домінуюче ціннішими з точки зору дескрипції фінальних даних у відношенні до соціо-політичних процесів в просторовому масштабі. Таким чином, гіпотеза була підтверджена для всіх аналітичних ситуацій, однак, якщо для Львівщини та Буковини методики зважені в контексті даних, то для Закарпаття – експертні результати були інституційно точнішими.

Отже, вивчення та вимірювання функціонування політичних процесів на регіональному рівні дає широкі дослідницькі можливості для висвітлення інституційного розвитку субнаціональних одиниць у державі. З іншого боку, це сприяє безпосередньому оптимальному пошуку механізмів, що своєчасно, з практичної точки зору, здатні вплинути на внутрішню зміну проблемних інституційних вимірів у кореляції до демократичного спрямування. Попри те, що політологія в Україні ще слабо інкорпорована до повноцінних розвідок такого територіального рівня, однак дотичних досліджень до проблематики цілком вистачає. Це дає змогу прогнозувати про наближення вітчизняних досліджень науковців до світових стандартів (унормованих алгоритмів) в

рамках аналізу протікання соціо-політичних процесів завдяки конструкції субнаціонального політичного режиму вже у III декаді XXI ст. Більше того, політична практика в Україні, зважаючи на актуальний гібридний режим на національному рівні, є найбільш характерною для процесу субнаціоналізації як політико-територіального окреслення управління владної конфігурації в субрегіоні. Врешті-решт, обидві техніки, про які згадувалося раніше, були апробовані в ідентичних (або схожих) за інституційним виміром розвитку умовах, а тому доречно екстраполюються і концептуально, і методично, і прагматично на реалії України. В цілому, їх застосування має відбуватися паралельно, зважаючи на цінність таких наукових результатів, що здобуті в дисертаційній роботі, в комплексному та автономному аспектах. Це важливо з тієї позиції, щоб зрозуміти природу спрямованості інституційного вектору територіальної одиниці. Зокрема, коли для області статистичні/формальні дані, з одного боку, та експертні судження, з іншого, сприяють окресленню ідентичного типу субнаціонального політичного режиму, як на Львівщині і Буковині, тоді методики є зваженими, а їхні наслідки можуть розглядатися самостійно. Натомість, коли результати виражають синхронне розходження між техніками, як у Закарпатті, тоді актуальна ситуація, для якої замість «=» слід вдатися до «+», коли ці пів суми можуть, зрештою, і кількісно, і якісно сформувати політичний портрет територіальної одиниці адитивно, однак ще не автономно. Таким чином, питання рівноцінності методик вимірювання (їх вихідних даних) зображує проблему інституційного розвитку територіальних одиниць: конвергентність показує вищий ступінь наближення до демократії, а дивергентність – нижчий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alcantara Saez, M. & Freidenberg, F. (1997). Élités parlamentarias e intergración subregional en América Latina. *América Latina Hoy*, 17.
2. Balan, P. (2013). *Autoritarismo subnacional: clasificación, causas, teoría*. Ponencia presentada en las VII Jornadas de Jóvenes Investigadores, Universidad de Buenos Aires, 6-8 de noviembre.
3. Basset, Y., Bernal, J., Steevens, K. & Carvajal, A. (2017). La política local en Riosucio (Chocó): ¿un caso de autoritarismo subnacional? *Colombia Internacional*, 91(3), 45-83.
4. Beer, C. & Mitchell, N. (2004). Democracy and Human Rights in the Mexican States: Elections or Social Capital? *International Studies Quarterly*, 48(2), 293-312.
5. Beer, C. (2002). Institutional Change in Mexico: Politics after One-Party Rule. *Latin American Research Review*, 37(3), 149-161.
6. Behnke, N., Broschek, J. & Sonnicksen, J. (Eds.). (2019). Introduction: the Relevance of Studying Multilevel Governance. In *Configurations, Dynamics and Mechanisms of Multilevel Governance* (pp. 1-19). Palgrave Macmillan.
7. Behrend, J. & Bianchi, M. (2017a). Estructura económica y política subnacional en argentina. *Caderno CRH*, 30(80), 217-235.
8. Behrend, J. & Whitehead, L. (2017b). Prácticas iliberales y antidemocráticas a nivel subnacional: enfoques comparados. *Colombia Internacional*, 91(3), 17-43.
9. Behrend, J. & Whitehead, L. (Eds.). (2016a). *Illiberal Practices: Territorial Variance within Large Federal Democracies*. Johns Hopkins University Press.
10. Behrend, J. & Whitehead, L. (Eds.). (2016b). Setting the comparative agenda: Territorially uneven democratization processes in large federations. In *Illiberal Practices: Territorial Variance within Large Federal Democracies* (pp. 1-20). Johns Hopkins University Press.

11. Behrend, J. & Whitehead, L. (Eds.). (2016c). Uneven processes and multiple pathways. In *Illiberal Practices: Territorial Variance within Large Federal Democracies* (pp. 291-314). Johns Hopkins University Press.
12. Behrend, J. (2011a). Introducción: política subnacional y democracia. *Revista SAAP*, 5(2), 249-260.
13. Behrend, J. (2011b). The Unevenness of Democracy at the Subnational Level: Provincial Closed Games in Argentina. *Latin American Research Review*, 46(1), 150-176.
14. Behrend, J. (2012). Democratización Subnacional: Algunas pregunta teóricas. *POSTdata*, 17(2), 11-34.
15. Behrend, J. (2016d). Federal Intervention and Subnational Democratization in Argentina: A Comparative Perspective. In J. Behrend & L. Whitehead (Eds.), *Illiberal Practices: Territorial Variance within Large Federal Democracies* (pp. 89-119). Johns Hopkins University Press.
16. Behrend, J. (2016e). Prácticas iliberales y vías hacia la democratización subnacional. In S. Mauro, V. Rozas & M. Narvaja (Eds.), *Política Subnacional en Argentina: enfoques y problemas* (pp. 83-96). Universidad de Buenos Aires: Facultad de Ciencias Sociales.
17. Benton, A. (2007). Latin America's (Legal) subnational Authoritarian Enclaves: The Case of Mexico. *Centro de Investigación y Docencia Económicas, División de Estudios Políticos*, 196, 1-42.
18. Benton, A. (2011). The origins of Mexico's municipal usos y costumbres regimes: supporting local political participation or local authoritarian control? *Centro de Investigación y Docencia Económicas, División de Estudios Políticos*, 226, 1-36.
19. Benton, A. (2012a). Bottom-Up Challenges to National Democracy: Mexico's (Legal) Subnational Authoritarian Enclaves. *Comparative Politics*, 44(3), 253-271.
20. Benton, A. (2012b). The (authoritarian) Governor's dilemma: supporting the national authoritarian regime without stoking local demands for

- political change. *Centro de Investigación y Docencia Económicas, División de Estudios Políticos*, 239, 1-42.
21. Benton, A. (2013a). How Does the Decentralization of Political Manipulation Strengthen National Electoral Authoritarian Regimes? Evidence from the Case of Mexico. *Political Institutions: Non-Democratic Regimes eJournal*.
 22. Benton, A. (2013b, August 29 – September 1). *How Does the Decentralization of Political Manipulation Strengthen National Electoral Authoritarian Regimes? Evidence from the Case of Mexico*. American Political Science Association Annual Meeting, Chicago, IL, United States.
 23. Bogaards, M. (2009). How to Classify Hybrid Regimes? Defective Democracy and Electoral Authoritarianism. *Democratization*, 16(2), 399-423.
 24. Bordón, J. (2019). La fórmula ejecutiva subnacional y el rol de la Vicegobernación en Argentina. Estudio de los casos provinciales de Neuquén, Río Negro y Chubut (2015-2018). *Perspectivas de Políticas Públicas*, 9(17), 41-71.
 25. Borges, A. (2007). Rethinking State Politics: The Withering of State Dominant Machines in Brazil. *Brazilian Political Science Review*, 1(2), 108-136.
 26. Borges, A. (2011). The Political Consequences of Center-Led Redistribution in Brazilian Federalism: The Fall of Subnational Party Machines. *Latin American Research Review*, 46(3), 21-45.
 27. Botana, N. (2006, May 04). El Cenit del Poder. *La Nación*.
 28. Brito, M. (2002). «Buen gobierno» local y calidad de la democracia. *Instituciones y desarrollo*, 12-13, 249-275.
 29. Buchyn, M. (2017). Restrictions on the pre-election agitation as a condition of democracy of the electoral process: evolution of legal regulation in Ukraine. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*, 19(2), 86-94
 30. Campos González, S. (2012). Paradojas de la transición democrática: autoritarismo subnacional en México. *Estudios políticos (México)*, 27(3), 21-45.

31. Campos, H. (2018). Elecciones nacionales y política subnacional: Las elecciones nacionales 2013 en un departamento de la provincia de Santiago del Estero. *Sociohistórica*, 41(1), 1-13.
32. Caughey, D. & Warshaw, C. (2019). Public opinion in subnational politics. *The Journal of Politics*, 81(1), 352-363.
33. Chavez, R. (2003). The Construction of the Rule of Law in Argentina: A Tale of Two Provinces. *Comparative Politics*, 35(4), 417-437.
34. Clark, J., Dalmaso, E. & Lust, E. (2017). *Not the Only Game in Town: Local-Level Representation in Transitions*. Working Paper, 15, The Program on Governance and Local Development at University of Gothenburg.
35. Collier, D. & Levitsky, S. (1997). Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics*, 49(3), 430-451.
36. Dahl, R. (1972). *Polyarchy: Participation and Opposition*. Yale University Press.
37. Doorenspleet, R. (2000). Reassessing the Three Waves of Democratization. *World Politics*, 52(3), 384-406.
38. Eaton, K. & Prieto, J. (2017). Subnational Authoritarianism and Democratization in Colombia. In T. Hilgers & L. Macdonald (Eds.), *Violence in Latin America and the Caribbean: Subnational Structures, Institutions, and Clientelistic Networks* (pp. 153-172). Cambridge: Cambridge University Press.
39. Eaton, K. (2004a). Designing Subnational Institutions: Regional and Municipal Reforms in Postauthoritarian Chile. *Comparative Political Studies*, 37(2), 218-244.
40. Eaton, K. (2004b). Risky Business: Decentralization from above in Chile and Uruguay. *Comparative Politics*, 37(1), 1-22.
41. Eaton, K. (2006). Decentralization's Nondemocratic Roots: Authoritarianism and Subnational Reform in Latin America. *Latin American Politics and Society*, 48(1), 1-26.
42. Eaton, K. (2010). Subnational Economic Nationalism? The contradictory effects of decentralization in Peru. *Third World Quarterly*, 31(7), 1205-1222.

43. Eaton, K. (2011). Conservative Autonomy Movements: Territorial Dimensions of Ideological Conflict in Bolivia and Ecuador. *Comparative Politics*, 43(3), 291-310.
44. Eaton, K. (2015). Disciplining Regions: Subnational Contention in Neoliberal Peru. *Territory, Politics, Governance*, 3(2), 124-146.
45. Eaton, K. (2017a). Policy Regime Juxtaposition in Latin America. *Colombia Internacional*, 90(2), 37-65.
46. Eaton, K. (2017b). *Territory and Ideology in Latin America: Policy Conflicts between National and Subnational Governments*. Oxford University Press.
47. Elfversson, E. & Sjögren, A. (2020). Do Local Power-Sharing Deals Reduce Ethnopolitical Hostility? The Effects of 'Negotiated Democracy' in a Devolved Kenya. *Ethnopolitics*, 19(1), 45-63.
48. Escobar, C. (2002). Clientelism and Citizenship: The Limits of Democratic Reform in Sucre, Colombia. *Latin American Perspectives*, 29(5), 20-47.
49. Faust, J. & Harbers, I. (2012). On the Local Politics of Administrative Decentralization: Applying for Policy Responsibilities in Ecuador. *Publius: The Journal of Federalism*, 42(1), 52-77.
50. Fishman, R. (1993). Divergent Paths: Labor Politics in Barcelona and Madrid. In R. Gunther (Ed.), *Politics, Society, and Democracy: The Case of Spain*. Boulder, CO: Westview Press.
51. Fox, J. (1993). *The Politics of Food in Mexico: State Power and Social Mobilization*. Ithaca: Cornell University Press
52. Fox, J. (1994a). Latin America's Emerging Local Politics. *Journal Of Democracy*, 5(2), 105-116.
53. Fox, J. (1994b). The Difficult Transition from Clientelism to Citizenship: Lessons from Mexico. *World Politics*, 46(2), 151-184.
54. Fox, J. (1996). How does Civil Society Thicken? The Political Construction of Social Capital in Rural Mexico. *World Development*, 24(6), 1089-1103.

55. Freidenberg, F. & Alcantara Saez, M. (2001). Cuestión regional y política en Ecuador: partidos de vocación nacional y apoyo regional. *América Latina Hoy*, 27(0), 123-152.
56. Freidenberg, F. & Suárez-Cao, J. (Eds.). (2014). *Territorio y Poder: Nuevos actores y competencia política en los sistemas de partidos multinivel en América Latina*. Ediciones Universidad de Salamanca.
57. Fullerton, T. & Walke, A. (2018). Mexico Evidence on the Regional Retail Impacts of Violent Crime. *Journal of Economics and Public Finance*, 4(3), 244-259.
58. Galeano, F. (2018). *Democracia municipal en la provincia de Salta (1987-2015)* (Tesis Doctorado, Universidad Torcuato Di Tella, Buenos Aires, Argentina). Retrieved from <https://repositorio.utdt.edu/handle/utdt/11093>.
59. Gandhi, J. & Przeworski, A. (2007). Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats. *Comparative Political Studies*, 40(11), 1279-1301.
60. Garifullina, G. (2016). *Budget Priorities in Hybrid Regimes: Elections and the Effect of Crisis* (Master's thesis, University of North Carolina, Chapel Hill, USA). Retrieved from doi: 10.17615/vafp-rc30.
61. Garman, C., Haggard, S. & Willis, E. (2001). Fiscal Decentralization: A Political Theory with Latin American Cases. *World Politics*, 53(2), 205-236.
62. Geddes, B. (1999). What do We Know About Democratization After Twenty Years? *Annual Review Of Political Science*, 2(1), 115-144.
63. Gel'man, V. & Lankina, T. (2008). Authoritarian Versus Democratic Diffusions: Explaining Institutional Choices in Russia's Local Government. *Post-Soviet Affairs*, 24(1), 40-62.
64. Gel'man, V. (2009). The Dynamics of Sub-National Authoritarianism: Russia in Comparative Perspective. *Federalism and Local Politics In Russia*, 48(2).
65. Gervasoni, C. & Nazareno, M. (2017). La relación entre gobernadores y legisladores nacionales: Repensando la «conexión subnacional» del federalismo político argentino. *Política y gobierno*, 24(1), 9-44.

66. Gervasoni, C. & Porto, A. (Eds.). (2013). *Consecuencias Económicas y Políticas del Federalismo Fiscal Argentino*. ECONÓMICA, Universidad Nacional de La Plata.
67. Gervasoni, C. (2005). Poliarquía a nivel sub-nacional. Aspectos conceptuales y normativos en el contexto de las democracias federales. *Colección*, 16, 83-122.
68. Gervasoni, C. (2008). *Conceptualizing and Measuring Subnational Democracy. An Expert Survey Approach*. Working Paper, 23, The Committee on Concepts and Methods, IPSA-CIDE.
69. Gervasoni, C. (2009, September 3-6). *Fiscal Federalism as a Source of Rents: Subnational Rentier States and Democracy in Argentina*. Aannual Meeting of the American Political Science Association, Toronto, Ontario, Canada.
70. Gervasoni, C. (2010a). A Rentier Theory of Subnational Regimes: Fiscal Federalism, Democracy, and Authoritarianism in the Argentine Provinces. *World Politics*, 62(2), 302-340.
71. Gervasoni, C. (2010b). Measuring Variance in Subnational Regimes: Results from an Expert-Based Operationalization of Democracy in the Argentine Provinces. *Journal of Politics in Latin America*, 2(2), 13-52.
72. Gervasoni, C. (2011a). *A Rentier Theory of Subnational Democracy: The Politically Regressive Effects of Fiscal Federalism in Argentina* (Tesis Doctoral, University of Notre Dame du Lac, South Bend, United States). Retrieved from <https://curate.nd.edu/downloads/und:1n79h417h58>.
73. Gervasoni, C. (2011b). Democracia, Autoritarismo e Hibridez en las Provincias Argentinas: La Medición y Causas de los Regímenes Subnacionales. *Journal of Democracy en Español*, 3, 75-93.
74. Gervasoni, C. (2012). *Subnational Democracy in (Cross-National) Comparative Perspective: Objective Measures with Application to Argentina, Brazil, Canada, Mexico, Uruguay and the United States*. American Political Science Association Annual Meeting, New Orleans, LA, United States.

75. Gervasoni, C. (2016). Fortalezas y Debilidades de la Democracia Subnacional: Una Comparación de las Encuestas a Expertos de Argentina y México. En N. Loza & I. Mendez (Coord.), *Poderes y democracias: La política subnacional en México* (pp. 45-70). Mexico: FLACSO México e Instituto Electoral del Distrito Federal.
76. Gervasoni, C. (2018). *Hybrid Regimes within Democracies: Fiscal Federalism and Subnational Rentier States*. Cambridge University Press.
77. Gibson, E. & Calvo, E. (2000). Federalism and Low-Maintenance Constituencies: Territorial Dimensions of Economic Reform in Argentina. *Studies in Comparative International Development*, 35(3), 32-55.
78. Gibson, E. & King, D. (2016). Federalism and subnational democratization in the United States: The South in the nineteenth and twentieth centuries. In J. Behrend & L. Whitehead (Eds.), *Illiberal Practices: Territorial Variance within Large Federal Democracies* (pp. 23-48). Johns Hopkins University Press.
79. Gibson, E. & Suárez-Cao, J. (2010). Federalized Party Systems and Subnational Party Competition: Theory and an Empirical Application to Argentina. *Comparative politics*, 43(1), 21-39.
80. Gibson, E. (2005). Boundary Control: Subnational Authoritarianism in Democratic Countries. *World Politics*, 58(1), 101-132.
81. Gibson, E. (2008, August 28-31). *Subnational Authoritarianism and Territorial Politics: Charting the Theoretical Landscape*. American Political Science Association Annual Congress Boston, MA, United States.
82. Gibson, E. (2010). Politics of the Periphery: An Introduction to Subnational Authoritarianism and Democratization in Latin America. *Journal of Politics in Latin America*, 2(2), 3-12.
83. Gilbert, L. & Mohseni, P. (2011). Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes. *Studies in Comparative International Development*, 46(3), 270-297.

84. Gilley, B. (2010). Democratic enclaves in authoritarian regimes. *Democratization*, 17(3), 389-415.
85. Giraudy, A. (2009). Subnational undemocratic regime continuity after democratization: Argentina and Mexico in comparative perspective (Ph.D. dissertation, University of North Carolina, Chapel Hill, USA). Retrieved from doi: 10.17615/03d0-nz92.
86. Giraudy, A. (2010). The Politics of Subnational Undemocratic Regime Reproduction in Argentina and Mexico. *Journal Of Politics In Latin America*, 2(2), 53-84.
87. Giraudy, A. (2012). Subnational Democracy: Lessons from Latin America. *The Newsletter of the Comparative Democratization Section of the American Political Science Review*, 10(1), 3, 23-26.
88. Giraudy, A. (2013). Varieties of Subnational Undemocratic Regimes: Evidence from Argentina and Mexico. *Studies in Comparative International Development*, 48(1), 51-80.
89. Giraudy, A. (2015). *Democrats and Autocrats: Pathways of Subnational Undemocratic Regime Continuity within Democratic Countries*. Oxford University Press.
90. Giraudy, A., Moncada, E. & Snyder, R. (Eds.). (2019). *Inside Countries: Subnational Research in Comparative Politics*. Cambridge University Press.
91. Gleditsch, K. & Ward, M. (1997). Double Take: A Reexamination of Democracy and Autocracy in Modern Polities. *Journal of Conflict Resolution*, 41(3), 361-383.
92. Goertz, G. (2006). *Social science concepts: A user's guide*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
93. Goldberg, E., Wibbels, E. & Mvukiyehe, E. (2008). Lessons from Strange Cases: Democracy, Development, and the Resource Curse in the U.S. States. *Comparative Political Studies*, 41(4-5), 477-514.
94. Golosov, G. (2010). The Effective Number of Parties: A New Approach. *Party Politics*, 16(2), 171-192.

95. Gonzalez, L. & Lardone, M. (2009). Federalismo y política subnacional en perspectiva comparada: algunos desarrollos, interrogantes y potenciales agendas de investigación. *Studia politicae*, 17(2), 5-9.
96. González, L. & Lodola, G. (2017). Political Ambition and Subnational Redistributive Spending. In J. Gordin & L. Renno (Eds.), *Institutional Innovation and the Steering of Conflicts in Latin America* (pp.219-250). European Consortium for Political Research (ECPR) Press.
97. González, L. & Lodola, G. (2019). The Impact of Oil Rents on Subnational Development: Evidence from Argentina. *Studies in Comparative International Development*, 54(4), 550-570.
98. González, L. & Mamone, I. (2015). Distributive Politics in Developing Federal Democracies: Compensating Governors for Their Territorial Support. *Latin American Politics and Society*, 57(3), 50-76.
99. González, L. (2008). Political Power, Fiscal Crises, and Decentralization in Latin America: Federal Countries in Comparative Perspective (and some Contrasts with Unitary Cases). *The Journal of Federalism*, 38(2), 211-247.
100. González, L. (2011). Tulia G. Falletti. Decentralization and Subnational Politics in Latin America. *América Latina Hoy*, 57(1), 247-249.
101. Gouvêa, P. (2018). Descentralização e representação local no Chile e no Uruguai. *CSOnline – Revista Eletrônica de Ciências Sociais*, 27(2), 76-100.
102. Guevara, V. (2018). Violencia y régimen político en Veracruz, México: 1936-2016. *Memorias: Revista Digital de Historia y Arqueología desde el Caribe*, 35(2), 55-78.
103. Guizado, A. (Ed.). (2009). *A la sombra de la guerra: Ilegalidad y nuevos órdenes regionales en Colombia*. Bogotá: Universidad de los Andes, Facultad de Ciencias Sociales, Centro de Estudios Socioculturales.
104. Hall, P. (2003). Aligning Ontology and Methodology in Comparative Research. In J. Mahoney & D. Rueschemeyer, *Comparative historical analysis in the social sciences* (pp. 373-404). Cambridge, UK and New York: Cambridge University Press.

105. Harbers, I. & Ingram, M. (2014a). Democratic Institutions Beyond the Nation State: Measuring Institutional Dissimilarity in Federal Countries. *Government and Opposition*, 49(1), 24-46.
106. Harbers, I. & Ingram, M. (2014b, August 29 – September 4). *Politics in Space: Methodological Considerations for Taking Space Seriously in Subnational Comparative Research*. Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, DC, United States.
107. Harbers, I. (2010). Decentralization and the Development of Nationalized Party Systems in New Democracies: Evidence From Latin America. *Comparative Political Studies*, 43(5), 606-627.
108. Harrison, J. (2007). From competitive regions to competitive city-regions: a new orthodoxy, but some old mistakes. *Journal of Economic Geography*, 7(3), 311-332.
109. Harriss, J., Stokke, K. & Törnquist, O. (2005). Introduction: The New Local Politics of Democratisation. In E. Harriss, K. Stokke & O. Törnquist (Eds.), *Politicising Democracy* (pp. 1-28). International Political Economy Series, Palgrave Macmillan, London.
110. Heller, P. (2000). Degrees of Democracy: Some Comparative Lessons from India. *World Politics*, 52(4), 484-519.
111. Hendriks, F., Loughlin, J. & Lidstrom, A. (2011). European subnational democracy: Comparative reflections and conclusions. In J. Loughlin, F. Hendriks & A. Lidstrom (Eds.), *The Oxford handbook of local and regional democracy in Europe* (pp. 715-743). Oxford University Press.
112. Hernández Valdez, A. (2000). Las Causas Estructurales de la Democracia Local en México, 1989-1998. *Política y gobierno*, 7(1), 101-144.
113. Herrmann, J. (2010). Neo-Patrimonialism and Subnational Authoritarianism in Mexico. The Case of Oaxaca. *Journal of Politics in Latin America*, 2(2), 85-112.
114. Herrmann, J. (2014). Reflections on Regime Change and Democracy in Bahia, Brazil. *Latin American Research Review*, 49(3), 23-44.

115. Herrmann, J. (2017). Media and subnational democracy: the case of Bahia, Brazil. *Democratization*, 24(1), 81-99.
116. Hnatiuk, V. (2019). A History and Methodology of Research of the Subnational Topic in Political Science. *Politologija*, 96(4), 92-139.
117. Hughes, S. & Vorobyeva, Y. (2019). Explaining the killing of journalists in the contemporary era: The importance of hybrid regimes and subnational variations. *Journalism*, 00(0), 1-19.
118. Huntington, S. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
119. Isard, W. (1960). *Methods of Regional Analysis: An Introduction to Regional Science*. The MIT Press.
120. Kahn, T. (Ed.). (2019a). Governing Subnational Economies. In *Government-Business Relations and Regional Development in Post-Reform Mexico* (pp. 27-60). Palgrave Macmillan, Cham.
121. Kahn, T. (Ed.). (2019b). Institutional Erosion and Economic Stagnation in Puebla, 1999-2011. In *Government-Business Relations and Regional Development in Post-Reform Mexico* (pp. 227-256). Palgrave Macmillan, Cham.
122. Kalleberg, A. (1966). The Logic of Comparison: A Methodological Note on the Comparative Study of Political Systems. *World Politics*, 19(1), 72-73.
123. Kenawas, Y. (2015, May 16). *The rise of political dynasties in decentralized Indonesia*. Presented at the 2014 Arryman Fellows' Symposium as part of the Equality Development and Globalization Studies (EDGS) program at Northwestern University.
124. Kesselman, M. & Rosenthal, D. (1974). *Local Power and Comparative Politics*. Beverly Hills: Sage Publications.
125. Kessy, A. (2018). Decentralisation, Local Governance and Path Dependency Theory. *UTAFITI Journal*, 13(1), 54-76.
126. Kikuchi, H. (Ed.). (2018). Political Careers and the Legislative Process under Federalism. In *Presidents versus Federalism in the National Legislative Process* (pp. 19-88). IDE-JETRO Series. Palgrave Macmillan, Cham.

127. Kropp, S. (2019). The Ambivalence of Federalism and Democracy: The Challenging Case of Authoritarianism – With Evidence from the Russian Case. In N. Behnke, J. Broschek & J. Sonnicksen (Eds.), *Configurations, Dynamics and Mechanisms of Multilevel Governance* (pp. 213-229). Springer International Publishing.
128. Laakso, M. & Taagepera, R. (1979). The «Effective» Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies*, 12(1), 3-27.
129. Laanes, L. (2018). *From Destruction to Democratic Revival: Local government in Estonia* (Doctoral dissertation, University of Helsinki, Helsinki, Finland). Retrieved from <http://hdl.handle.net/10138/239937>.
130. Lankina, T. & Getachew, L. (2006). A Geographic Incremental Theory of Democratization: Territory, Aid, and Democracy in Postcommunist Regions. *World Politics*, 58(4), 536-582.
131. Lankina, T. (2012). Sisyphean Endeavor or Worthwhile Undertaking? Transcending Within-Nation, Within Region Subnational Democracy Analysis. In E. Moncada & R. Snyder (Eds.), *Subnational Comparative Research on Democracy: Taking Stock and Looking Forward* (pp. 2, 14-18). American Political Science Association Newsletter, 10(1).
132. Lawson, C. (2000). Mexico's Unfinished Transition: Democratization and Authoritarian Enclaves in Mexico, *Mexican Studies-estudios Mexicanos*, 16(2), 267-287.
133. Levitsky, S. (2018). Latin America's Shifting Politics: Democratic Survival and Weakness. *Journal of Democracy*, 29(4), 102-113.
134. Lijphart, A. (1971). Comparative Politics and the Comparative Method. *American Political Science Review*, 65(3), 682-693.
135. Linz, J. & de Miguel, A. (1966). *Within-Nation Differences and Comparisons: The Eight Spains*. Yale University Press.

136. Locke, R. & Jacoby, W. (1997). The Dilemmas of Diffusion: Social Embeddedness and the Problems of Institutional Change in Eastern Germany. *Politics & Society*, 25(1), 34-65.
137. Locke, R. (1995). *Remaking the Italian Economy*. Ithaca: Cornell University Press.
138. Mainwaring, S., Brinks, D. & Pérez-Liñán, A. (2007). Classifying political regimes in Latin America, 1945-2004. In G. Munck (Ed.), *Regimes and democracy in Latin America: Theories and methods* (pp. 123-160). Oxford, UK: Oxford University Press.
139. Makara, S. (2018). Decentralisation and good governance in Africa: A critical review. *African Journal of Political Science and International Relations*, 12(2), 22-32.
140. Makarin, A., Piqué, R. & Aragón, F. (2020). National or sub-national parties: Does party geographic scope matter? *Journal of Development Economics*, 146(5).
141. Marshall, M., Gurr, T. & Jaggers, K. (2016). *Polity V: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2015*. Center for Systemic Peace.
142. Matiyevsky, Y. (2018). Revolution without Regime Change: The Evidence from the Post-Euromaidan Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 51(4), 349-359.
143. Matsiyevsky, Y. (2021). Mixed Values and Societal Constraints: The Weak Prospects for Authoritarianism in Ukraine. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization Institute for European, Russian, and Eurasian Studies*, 29(2), 1-14.
144. Mauro, S. (2018). Coalition Politics in a Federalized Party System: The Case of Argentina. In A. Albala & J. Reniu (Eds.), *Coalition Politics and Federalism* (pp. 113-128). Springer, Cham.
145. McMann, K. & Maguire, M. (2018). *Democratic Consolidation: A Theory of Territorial Consolidation*. V-Dem Working Paper, 74, University of Gothenburg.

146. McMann, K. & Petrov, N. (2000). A Survey of Democracy in Russia's Regions. *Post-Soviet Geography and Economics*, 41(3), 155-182.
147. McMann, K. (2006). *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*. Cambridge: Cambridge University Press.
148. McMann, K. (2018). Measuring subnational democracy: toward improved regime typologies and theories of regime change. *Democratization*, 25(1), 19-37.
149. McNulty, S. & Guerra Garcia, G. (2019). Politics and Promises: Exploring Fifteen Years of Peru's Participatory Decentralization Reform. *Public Organization Review*, 19(1), 45-64.
150. Melnykova, N., Buchyn, M., Albota, S., Fedushko, S. & Kashuba, S. (2019). The Special Ways for Processing Personalized Data During Voting in Elections. In N. Shakhovska & M. Medykovskyy (Eds.), *Advances in Intelligent Systems and Computing IV* (pp. 781-791). Cham: Springer.
151. Menocal, A., Fritz, V. & Rakner, L. (2008). Hybrid Regimes and the Challenges of Deepening and Sustaining democracy in developing countries. *South African Journal of International Affairs*, 15(1), 29-40.
152. Mera, M. (2018). Subnational autocratic governments in Latin America: The impact of economic diversification. *Journal Globalization, Competitiveness and Governability*, 12(1), 63-77.
153. Miranda, L. (2018). Unificando os conceitos de corrupção: uma abordagem através da nova metodologia dos conceitos. *Revista Brasileira de Ciência Política*, 25(1), 237-272.
154. Moncada, E. & Snyder, R. (2012). Subnational comparative research on democracy: Taking stock and looking forward. *APSA Newsletter on Comparative Democratisation*, 10(1), 1, 4-9.
155. Monsiváis-Carrillo, A. (2018). El apoyo a la democracia en México. ¿El deseo crítico de una democracia liberal? *Política y gobierno*, 25(2), 263-300.

156. Montero, A. (2001). Delegative Dilemmas and Horizontal Logics: Subnational Industrial Policy in Brazil and Spain. *Studies in Comparative International Development*, 36(3), 58-89.
157. Montero, A. (2010, October 6-9). *Trading Spaces: The Endogenous Dynamics of Subnational Authoritarianism in Brazil*. Congress of the Latin American Studies Association, Toronto, Canada.
158. Montero, S. & Chapple, K. (Eds.). (2019). Fragile Governance and Local Economic Development Policy: Concluding Thoughts. In *Fragile Governance and Local Economic Development: Theory and Evidence from Peripheral Regions in Latin America (Regions and Cities)* (Ch. 9). London: Routledge.
159. Morgan, J. (2018). Political Decentralization and Party Decay in Latin America. *Latin American Research Review*, 53(1), 1-18.
160. Morlino, L. (2009). Are There Hybrid Regimes? Or Are They Just an Optical Illusion? *European Political Science Review*, 1(2), 273-296.
161. Munck, G. & Snyder, R. (2007). Debating the Direction of Comparative Politics: An Analysis of Leading Journals. *Comparative Political Studies*, 40(1), 5-31.
162. Munck, G. & Snyder, R. (2019). Comparative Politics at a Crossroad: Problems, Opportunities and Prospects from the North and South. *Política y gobierno*, 26(1), 139-158.
163. O'Donnell, G. (1993). On the State, Democratization and Some Conceptual Problems: A Latin American View with Glances at Some Postcommunist Countries. *World Development*, 21(8), 1355-69.
164. O'Donnell, G. (1999). Polyarchies and the (Un)Rule of Law in Latin America: A Partial Conclusion. In J. Mendez, P. Pinheiro & G. O'Donnell (Eds.), *The (Un)Rule of Law and the Underprivileged in Latin America* (pp. 303-338). Notre Dame: University of Notre Dame Press.
165. Obydenkova, A. & Libman, A. (2013). National autocratization and the survival of sub-national democracy: Evidence from Russia's parliamentary elections of 2011. *Acta Politica*, 48(4).

166. Obydenkova, A. (2008). Regime Transition in the Regions of Russia: The Freedom of Mass Media: Transnational Impact on Sub-national Democratization? *European Journal of Political Research*, 47(2), 221-246.
167. Ofoulhast-Othamot, G. (2018). The Conundrum between Political and Sectoral Decentralizations: The Case of Cameroon. *Development Policy Review*, 36(3), 347-367.
168. Otero-Bahamon, S. (2019). Subnational Inequality in Latin America: Empirical and Theoretical Implications of Moving beyond Interpersonal Inequality. *Studies in Comparative International Development*, 54(2), 185-209.
169. Pachano, S. & García, S. (2015). Ecuador: un regimen hibrido. *Latin American Comparative Politics Review*, 10, 123-153.
170. Petersen, G. (2018). Elites and Turnovers in Authoritarian Enclaves: Evidence from Mexico. *Latin American Politics and Society*, 60(2), 23-40.
171. Pharaoh Hansen, M. (2018). Becoming Autonomous: Indigeneity, Scale, and Schismogenesis in Multicultural Mexico. *PoLAR Political & Legal Anthropology Review*, 41(S1), 133-147.
172. Pino Uribe, J. & Cárdenas Díaz, J. (2016). El clientelismo: el incesante juego de políticos y clientes en la construcción y reproducción de la democracia subnacional y nacional. *Reflexión Política*, 18(35), 58-70.
173. Pino Uribe, J. (2013). Régimen y territorio. Trayectorias de desarrollo del régimen político a nivel subnacional en Colombia 1988-2011. *Serie Documentos del Departamento de Ciencia Política*, 23(34).
174. Pino Uribe, J. (2017). Entre democracias y autoritarismos: una mirada crítica al estudio de la democracia subnacional en Colombia y Latinoamérica. *Colombia Internacional*, 91(3), 215-242.
175. Pino Uribe, J. (2018). Trayectorias de desarrollo: una nueva forma de conceptualizar la variación de la democracia subnacional en Colombia 1988-2015. *Análisis Político*, 31(92), 115-136.

176. Ponce, A. (2019). Violence and electoral competition: criminal organizations and municipal candidates in Mexico. *Trends in Organized Crime*, 22(2), 231-254.
177. Puchalska, B. (2007). Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan. *Democratiya*, 8(1).
178. Putnam, R., Leonardi, R. & Nanetti, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
179. Quiles, M. (2019). *Fragmented State Capacity: External Dependencies, Subnational Actors, and Local Public Services in Bolivia*. VS Verlag für Sozialwissenschaften.
180. Rebolledo, J. (2009, April 13). *Unfinished Business: The Political Economy of Subnational Democracy*. Leitner Seminar on Political Economy, New Haven, CT, United States.
181. Rebolledo, J. (2011). *Black Sheep of the Family: A Model of Subnational Authoritarian Endurance in National Democracies*. Unpublished manuscript. Yale University.
182. Rebolledo, M. (2018). Resistiendo el clientelismo. Publicidad gubernamental y subsistencia de la prensa crítica. *Colombia Internacional*, 95(3), 203-230.
183. Robles, E. & Benton, A. (2018). Mexico 2017: Incumbent Disadvantage Ahead of 2018. *Revista de ciencia política (Santiago)*, 38(2), 303-333.
184. Rodrigues-Silveira, R. (2010). *Gobierno local y Estado de bienestar: regímenes y resultados dela política social en Brasil* (Tesis Doctorado, Instituto de Iberoamerica, Universidad de Salamanca, Salamanca, España). Retrieved from https://www.academia.edu/29717053/Gobierno_local_y_Estado_de_bienestar_Reg%C3%ADmenes_y_resultados_de_la_pol%C3%ADtica_social_en_Brasil.
185. Rodrigues-Silveira, R. (2013). The Subnational Method and Social Policy Provision: Socioeconomic Context, Political Institutions and Spatial Inequality. *desiguALdades.net Working Paper Series*, 36, 1-37.

186. Rodríguez, V. (2019). *Decentralization In Mexico: From Reforma Municipal To Solidaridad To Nuevo Federalismo*. Routledge.
187. Rokkan, S. (1970). *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. New York: David McKay.
188. Rosenberg, D., Kozlov, V. & Libman, A. (2018). Political regimes, income and health: Evidence from sub-national comparative method. *Social Science Research*, 72(4), 20-37.
189. Rubin, J. (1997). *Decentering the Regime: Ethnicity, Radicalism, and Democracy in Juchitán, Mexico*. Durham, NC: Duke University Press.
190. Rustow, D. (1968). Modernization and Comparative Politics: Prospects in Research and Theory. *Comparative Politics*, 1(1), 37-51.
191. Sack, R. (1986). *Human Territorially: Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
192. Salas, A. & García, E. (2018). Medios de comunicación en la Huasteca Potosina: entre el monopolio del mercado y las presiones del poder local. *Revista Caribeña de Ciencias Sociales*, 71(6).
193. Samuels, D. (1998). *Careerism and its Consequences: Federalism, Elections, and Policymaking in Brazil* (PhD Dissertation, Department of Political Science, University of California, San Diego).
194. Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
195. Schattschneider, E. (1960). *The Semisovereign People: A Realist's View of Democracy in America*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
196. Sellers, J. (2019). From Within to Between Nations: Subnational Comparison across Borders. *Perspectives on Politics*, 17(1), 85-105.
197. Sevilla, J. (2014, Septiembre 11-13). *México un mismo territorio, diversos niveles de democracia*. 2do. Congreso Internacional de la Asociación Mexicana de Ciencia Política (AMECIP), Toluca, México.

198. Sevilla, J. (2016a, Agosto 3-6). *Transición hacia la democracia en los regímenes subnacionales de México*. IV Congreso Internacional de la Asociación Mexicana de Ciencia Política (AMECIP), Monterrey, México.
199. Sevilla, J. (2016b, Septiembre 14-15). *Identificando a las unidades subnacionales como tipos de régimen político: una forma de medir su democratización*. Whorkshop «Calidad de democracia: Nueva agenda de investigación», Santiago, Chile.
200. Sevilla, J. (2017a, Julio 17-19). *Democratización subnacional en México*. 4to Congreso Latinoamericano y Caribeño de Ciencias Sociales, Salamanca, España.
201. Sevilla, J. (2017b, Julio 26-28). *Explicaciones desde la literatura a un bajo grado de democratización en unidades subnacionales de México*. 9no Congreso Latinoamericano de Ciencia Política, Montevideo, Uruguay.
202. Sevilla, J. (2018). Democratización subnacional: reflexiones acerca de su conceptualización, dimensiones constitutivas y métodos de identificación. *Revista legislativa de estudios sociales y de opinión pública*, 23(11). 113-142.
203. Sevilla, J. (2019a). El poder de los gobernadores. Conceptualización y medición en los ejecutivos locales mexicanos. *Colombia Internacional*, 100(4), 201-235.
204. Sevilla, J. (2019b, Julio 31 – Agosto 3). *Democratización subnacional en México. Una propuesta de medición 2000-2018*. X Congreso Latinoamericano de Ciencia Política, de la Asociación Latinoamericana de Ciencias Políticas (ALACIP), Monterrey, México.
205. Siaroff, A. (2003). Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction. *European Journal of Political Research*, 42(3), 287-312.
206. Sidel, J. (1997). Philippine politics in Town, District, and Province: Bossism in Cavite and Cebu. *The Journal Of Asian Studies*, 56(4), 947-966.
207. Sidel, J. (2014). Economic Foundations of Subnational Authoritarianism: Insights and Evidence from Qualitative and Quantitative Research. *Democratization*, 21(1), 161-184.

208. Sinha, A. (2012, January). Scaling Down and Up: Can Subnational Analysis Contribute to a Better Understanding of Micro-level and National Level Phenomena? *APSA Newsletter on Comparative Democratisation*, 10(1), 2, 19-22.
209. Snyder, R. & Mahoney, J. (1999). The Missing Variable: Institutions and the Study of Regime Change. *Comparative Politics*, 32(1), 103-122.
210. Snyder, R. (1999a). After Neoliberalism: The Politics of Reregulation in Mexico. *World Politics*, 51(2), 173-204.
211. Snyder, R. (1999b). After the State Withdraws: Neoliberalism and Subnational Authoritarian Regimes in Mexico. In W. Cornelius, T. Eisenstadt, J. Hindley (Eds.), *Subnational politics and democratization in Mexico* (pp. 295-341). La Jolla: Center for U.S.-Mexican Studies, University of California, San Diego.
212. Snyder, R. (2001). Scaling Down: The Subnational Comparative Method. *Studies In Comparative International Development*, 36(1), 93-110.
213. Sousa Braga, M., Rodrigues-Silveira, R. & Borges, T. (2012). Organización, territorio y sistema partidario: difusión territorial de la organización de los partidos y sus potenciales impactos sobre la estructura del sistema partidario en Brasil. *América Latina Hoy*, 62(3), 15-45.
214. Suárez-Cao, J., Batlle, M. & Wills-Otero, L. (2017). El auge de los estudios sobre la política subnacional latinoamericana. *Colombia Internacional*, 90(2), 15-34.
215. Sznec Álvarez, G. (2015). *Los rasgos autoritarios del Conurbano Bonaerense: una explicación rentística de las variaciones democráticas a nivel municipal* (Tesis Doctoral, Universidad Torcuato Di Tella, Buenos Aires, Argentina). Retrieved from <http://repositorio.utdt.edu/handle/utdt/1947>.
216. Tarrow, S. (1967). *Peasant Communism in Southern Italy*. New Haven: Yale University Press.

217. Tarrow, S. (1976). *From Center to Periphery: Alternative Models of National-Local Policy Impact and an Application to France and Italy*. Ithaca, NY: Western Societies Program, Cornell University.
218. Tendler, J. (1997). *Good Government in the Tropics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
219. Tillin, L. (2013). National and Subnational Comparative Politics: Why, What and How. *Studies in Indian Politics*, 1(2), 235-240.
220. Tillin, L. (2018). Federalism and democracy in today's India. *Economic and Political Weekly*, 53(33), 49-53.
221. Tillin, L., Deshpande, R. & Kailash, K. (Eds.). (2015). *Politics of Welfare: Comparisons across Indian States*. Oxford University Press.
222. Tilly, C. (1964). *The Vendee*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
223. Tkachenko, A. & Esaulov, D. (2019). Autocratic Governors in Public Procurement. *European Journal of Political Economy*, 61(1).
224. Tobler, W. (1970). A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region. *Economic Geography*, 46, 234-240.
225. Tuñón, G. (2007). Democratización subnacional: Una exploración a la luz del caso argentino (Bachelor thesis, Universidad de San Andrés, Victoria, Argentina). Retrieved from <http://hdl.handle.net/10908/128>.
226. Valdés, G. (2017). *Regionalización y la pérdida de poder regional*. Fundación Nuevas Contingencias Sociales Ingeniero Civil PUC, Universidad Andres Bello.
227. Velasco, J., Duncan, G. & Lopera, F. (2018). Oligarquía, poder político y narcotráfico en Colombia: los casos de Medellín, Santa Marta y Muzo. *Colombia Internacional*, 95(3), 167-201.
228. Vida, I. (2010). Los regímenes políticos híbridos: democracias y autoritarismos con adjetivos. Su conceptualización, categorización y operacionalización dentro de la tipología de regímenes políticos. *Revista de Estudios Políticos*, 147(1), 103-135.

229. Warner, Z. (2017). *Divide to Rule: Deconcentration as Coalition Manipulation*. Annual Meeting of the Society for Institutional and Organizational Economics, New York, USA & The American Political Science Association, San Francisco, CA, USA.
230. Wayne, C. (2000). Blind spots in democratization: Sub-national politics as a constraint on Mexico's Transition, *Democratization*, 7(3), 117-132.
231. Welp, Y., Capra, P. & Freidenberg, F. (2018). Politics and Digital Media: An Exploratory Study of the 2014 Subnational Elections in Ecuador. In M. Sobaci & I. Hatipoğlu (Eds.), *Sub-National Democracy and Politics Through Social Media* (pp. 207-222). Springer.
232. Whitehead, L. & Behrend, J. (2016). The Struggle for Subnational Democracy. *Journal of Democracy*, 27(2), 155-169.
233. Wills-Otero, L. & Battle, M. (Comps.). (2012). *Política y territorio. Análisis de las elecciones subnacionales en Colombia, 2011*. Bogotá: PNUD-IDEA-NIMD.
234. Авдонин, В. (2014). Как региональная автократия «адаптирует» политические реформы на региональном и муниципальном уровнях (случай Рязанской области). *Pro Nunc. Современные политические процессы*, 13(1), 57-83.
235. Балановський, Я. (2009). Теоретико-методологічний потенціал концепції міських політичних коаліцій (режимів). *Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Філософія. Соціологія. Політологія*, 19, 268-274.
236. Бевз, Т. (2016а). Місцеві вибори як засіб легітимації локального політичного режиму (на прикладі місцевих виборів 2010 та 2015 рр. у Дніпропетровську). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 81(1), 126-149.
237. Бевз, Т. (2016b). Підстави формування, специфіка функціонування і особливості трансформації регіонального політичного режиму Дніпропетровська (1991-2016 рр.). *Наукові записки Інституту політичних*

- і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 81(1), 55-76.
238. Бевз, Т. (2017). Регіональні політичні режими Дніпропетровщини: етапи формування, специфіка функціонування та особливості трансформації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 88(2), 77-111.
 239. Бевз, Т. (2018). Специфіка функціонування регіонального політичного режиму Дніпропетровщини в умовах російсько-української війни (2014 – початок 2018 рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 93(1), 102-140.
 240. Боголюбова, И. (2004). *Формирование региональных политических режимов в России* (Докторская диссертация, Ставропольский Государственный университет, Ставрополь, Российская Федерация). Отримано з <https://www.twirpx.com/file/2567120/>.
 241. Бучин, Н. (2017). Реформа местного самоуправления в Украине в контексте децентрализации и демократизации. In К. Czarnecki, A. Lutrzykowski & R. Musiałkiewicz (Eds.), *Samorząd terytorialny w Polsce i w Europie. Aktualne problemy i wyzwania* (pp. 117-125). Włocławek: PWSZ.
 242. Власов, В. (2015). Поняття регіону як актора сучасних міжнародних зв'язків. *Грані*, 113(3), 28-34.
 243. Гайворонский, Ю. (2016). *Влияние политики федерального центра на трансформацию региональных политических режимов в России* (Докторская диссертация, Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Москва, Российская Федерация).
 244. Гельман, В. (2003). Политические элиты и стратегии региональной идентичности. *Журнал социологии и социальной антропологии*, 6(2), 91-105.

245. Гельман, В. (2007). Из огня да в полымя? (Динамика постсоветских режимов в сравнительной перспективе). *Полис. Политические исследования*, 128(2), 81-108.
246. Гельман, В. (2010). «Подрывные» институты и неформальное управление в современной России. *Журнал политической философии и социологии политики «Полития. Анализ. Хроника. Прогноз»*, 2(57), 6-24.
247. Гнатюк, В. (2018а). Вступ до субнаціональної політики: від упереджень до стверджень. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 37(1), 6-11.
248. Гнатюк, В. (2018b). Субнаціональний порівняльний метод: деякі особливості у сучасних дослідженнях. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 39(3), 64-68.
249. Гнатюк, В. (2019а). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у період 2010-2015 рр.: інституційне вимірювання. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 98(2), 126-154.
250. Гнатюк, В. (2019b). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 р.: експертне (суб'єктивне) вимірювання. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, 27(6), 63-70.
251. Гнатюк, В. (2020). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р.: експертне (суб'єктивне) вимірювання. *Ужгородський національний університет. Регіональні студії*, 20(1), 7-11.
252. Гнатюк, В. (2021). *Засади, етапи та варіанти вивчення субнаціональної проблематики у політичній науці*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика».
253. Горбатюк, М. (2018). Діяльність НДП як «партії влади» у контексті формування регіонального політичного режиму (на прикладі Вінницької

- області). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 93(1), 55-102.
254. *Громадські організації*. (n.d.). Отримано з <http://chernivtsy.eu/portal/1133-2>.
 255. Громадянська мережа ОПОРА (2015). *Порушення на мапі – Місцеві вибори в Україні 2015*. Отримано з [from https://map.oporaua.org](https://map.oporaua.org).
 256. *Громадянська участь*. (n.d.). Отримано з <http://chernivtsy.eu/portal/gromadyans-ke-suspil-stvo>.
 257. Даймонд, Дж. (2009). *Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами*. Київ: «Ніка-Центр».
 258. Зорич, О. (2016). Регіональний політичний режим у Полтаві та області: історичні передумови становлення і ключові актори (перша половина 1990-х рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 81(1), 77-88.
 259. Кармазіна, М. (2017). Підґрунтя формування регіональних політичних режимів в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 88(2), 4-43.
 260. Кармазіна, М. (2018). Регіональні політичні партії в Україні (1991 – початок 2018 рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 93(1), 3-54.
 261. Кармазіна, М., Бевз, Т. & Ротар, Н. (Ред.). (2018). *Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
 262. Когут, А. & Сідаш, К. (Ред.). (2011). *Місцеві вибори – 2010. Пульс країни*. Київ: Лабораторія законодавчих ініціатив.
 263. Круглашов, А. & Кучуран, А. (2017). Арени міської політики: теорія і практичний приклад Чернівців. У С. Рудницький (Ред.), *Політологічні*

- та правничі студії суспільно-політичних процесів ХХ-початку ХХІ ст.: збірник наукових праць до ювілею доктора політичних наук, професора В. П. Горбатенка (с. 111-118). Житомир : ФОП Євенок О. О.
264. Кучуран, А. (2014). Соціальне структурування та процеси регіоналізації: концептуальний підхід. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 23/24(3/4), 55-62.
 265. Кучуран, А. (2016а). Бізнес як політичний актор міських політичних режимів. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*, 15(1), 242-253.
 266. Кучуран, А. (2016b). Локальна політика та типи міських соціальних рухів. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Історія. Політологія*, 16, 265-274.
 267. Левчук, П. (2013). Соціетальні сенси гармонізації локального простору. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, 6(4), 126-129.
 268. Лендшел, М. (2011а). *Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи*. Ужгород: Мистецька лінія.
 269. Лендшел, М. (2011b). Сучасні методологічні підходи до дослідження локальних політичних процесів (на прикладі Центрально-Східної Європи). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 1, 168-176.
 270. Литвин, В. (Ред.). (2014). Субнаціональні політичні режими: визначення, типологія і порівняльний аналіз. В *Політичних режимах сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу* (Розділ 7, С. 375-446). Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
 271. ЛОО ВГО «Громадянська мережа «ОПОРА» (2015). *Результати дослідження «Індексу публічності» ГО «ОПОРА» від 30.09.2015*. Отримано з <https://opora.lviv.ua/indeks-publichnosti-2015-chomu-lvivska-miska-rada-znovu-ne-persha/>.
 272. Мазур, О. (2015). *Концептуалізація політичного режиму в умовах демократичної трансформації в Україні* (Дисертація на здобуття

- наукового ступеня кандидата політичних наук, Східноукраїнський Національний університет імені Володимира Даля, Сєвєродонецьк, Україна). Отримано з URL: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/964.
273. Мациевский, Ю. (2018). В ловушке гибридности: политический режим в Украине после революции 2014 года. *Полис. Политические исследования*, 163(1), 96-115.
 274. Мацієвський, Ю. (2016). Рух по колу чи вихід з пастки? *Wschod Europy: Studia Humanistyczno-Spoleczne*, 2(1), 53-69.
 275. Пащенко, В. (2015). Особливості дослідження структури влади в міських спільнотах в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 76(2), 241-252.
 276. Рибалка, С. (2014). Регіональний політичний режим та регіональна політична еліта: способи взаємодії у транзитивних суспільствах. *Гілея: науковий вісник*, 83, 374-377.
 277. Романова, В. (2009). *Трансформація політичного режиму в Україні на регіональному та субрегіональному рівні* (Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, Миколаїв, Україна).
 278. Ротар, Н. (2016). Символічні ресурси чернівецького регіонального політичного режиму. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 81(1), 110-126.
 279. Ротар, Н. (2017). Інституційний дизайн регіонального політичного режиму у Чернівецькій області. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 88(2), 44-77.
 280. Ротар, Н. (2018). Вибори як механізм формування і динаміки регіонального політичного режиму у Чернівецькій області. *Наукові записки Інституту*

політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 93(1), 205-227.

281. Симоянов, А., Городничев, А. & Воробьев, А. (2019). Трансформация регионального политического режима в Московской области: муниципальная реформа и ее влияние на электоральный процесс. *Вестник Пермского университета. Серия: Политология*, 13(1), 33-46.
282. Туровский, Р. (2013). Местное самоуправление в России как агент в принципал-агентских отношениях с государственной властью. *Социально-экономические явления и процессы*, 58(2), 159-167.
283. Туровский, Р. (2015а). Российское местное самоуправление: агент государственной власти в ловушке недофинансирования и гражданской пассивности. *Полис. Политические исследования*, 2, 35-51.
284. Туровский, Р. (2015b). Местное самоуправление в России и эволюция политического режима. *Pro Nunc. Современные политические процессы*, 14(1), 82-98.
285. Туровский, Р. (2015с). Электоральная конкуренция на субнациональном уровне в России: легитимность, централизация и клиентелизм. В Е. Ясин (Ред.), *XV апрельская международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества: в 4 кн. (Кн. 4)* (с. 449-458). Москва: Издательский дом Высшей школы экономики.
286. Центральна виборча комісія (2015а). *Зведена інформація про кількість виборців, які отримали бюлетені на виборчих дільницях*. Отримано з https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/yavka_po_reg_vm_2015.pdf.
287. Центральна виборча комісія. (2011). *Чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 31 жовтня 2010 року: Інформаційне видання*. Київ: Фенікс.
288. Центральна виборча комісія. (2015b). *Чергові місцеві вибори 25 жовтня 2015 р.* Отримано з https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/pvm005pt001f01=100pt00_t001f01=100.html.

289. Янішевський, С. (2016). Теорія міських політичних режимів: засади та можливості застосування щодо вітчизняних локальних політій. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 85-86(5-6), 99-111.
290. Яремчук, В. (2018b). *Регіональні політичні режими в Україні: Львівщина (1990-2017 рр.)*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
291. Яремчук, В. (2016). Міський політичний режим у Львові: внутрішні і зовнішні чинники формування та еволюції. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 81(1), 88-109.
292. Яремчук, В. (2017). Специфіка формування і проявів регіонального політичного режиму у Львівській області. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 88(2), 112-177.
293. Яремчук, В. (2018a). Вибори до органів місцевого самоврядування 1990-2015 рр. як індикатор стану регіональних політичних режимів (на прикладі Львівської області). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 93(1), 141-175.
294. Ясінська, А. (2018). Підстави формування регіональних політичних режимів у Харківській області (1991-2017 рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 93(1), 176-204.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації (6):

1. Гнатюк, В. (2018). Вступ до субнаціональної політики: від упереджень до стверджень. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 37(1), 6-11.
2. Гнатюк, В. (2018). Субнаціональний порівняльний метод: деякі особливості у сучасних дослідженнях. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 39(3), 64-68.
3. Гнатюк, В. (2019). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у період 2010-2015 рр.: інституційне вимірювання. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 98(2), 126-154.
4. Гнатюк, В. (2019). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 р.: експертне (суб'єктивне) вимірювання. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, 27(6), 63-70.
5. Hnatiuk, V. (2019). A History and Methodology of Research of the Subnational Topic in Political Science. *Politologija*, 96(4), 92-139.
6. Гнатюк, В. (2020). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2015 р.: експертне (суб'єктивне) вимірювання. *Ужгородський національний університет. Регіональні студії*, 20(1), 7-11.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (7):

1. Гнатюк, В. (2018, Травень 15-16). *Еволюція субнаціонального питання у політичній науці: етапи, специфіка та представники*. Студентська наукова конференція «Дні науки філософського факультету-2018», ЛНУ ім. І. Франка, м. Львів.
2. Гнатюк, В. (2018, Травень 25-26). Субнаціональні концепти у політичній науці: досвід Латинської Америки. В О. Висоцький (ред.), *Матеріалах III Всеукраїнської наукової конференції (присвяченої 100-річчю ДНУ ім. О. Гончара) Частина I. Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики*, ДНУ ім. О. Гончара, м. Дніпро (С. 91-93). СПД «Охотнік».
3. Гнатюк, В. (2019, Травень 16-17). Методики вимірювання субнаціональних режимів: специфіка, переваги та недоліки. У Л. Рижак, Г. Шипунов & Б. Ткачук (ред.) *Тезах щорічної наукової конференції «Дні науки філософського факультету-2019»*. Секція «Політологія», м. Львів (С. 132-135). ЛНУ ім. І. Франка.
4. Гнатюк, В. (2019, Жовтень 18-19). *Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у 2010 р.: об'єктивне вимірювання*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук», м. Одеса (С. 93-96). ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства».
5. Гнатюк, В. (2019, Жовтень 25-26). *Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у 2010 р.: суб'єктивне вимірювання*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Чинники розвитку суспільних наук у ХХІ ст.», м. Львів (С. 57-61). ГО «Львівська фундація суспільних наук».
6. Гнатюк, В. (2019, Листопад 22-23). *Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у 2015 р.: суб'єктивне вимірювання*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритети сучасних суспільних наук

в трансформаційних умовах», м. Львів (С. 111-114). ГО «Львівська фундація суспільних наук».

7. Гнатюк, В. (2020, Травень 18). Субнаціональні дослідження у світі: географія поширення та кількісне окреслення наукового потенціалу на 2019 р. У Л. Рижак, Н. Жигайло & Б. Ткачук (ред.) *Тезах щорічної наукової конференції «Дні науки філософського факультету-2020»*. Секція «Політологія», м. Львів (С. 147-150). ЛНУ ім. І. Франка.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (1):

1. Гнатюк, В. (2021). *Засади, етапи та варіанти вивчення субнаціональної проблематики у політичній науці*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

Додаток Б

Зарубіжні та українські науковці, що займалися(-ються) субнаціональною проблематикою в політичній науці

Таблиця Б.1

Список зарубіжних вчених, що досліджували(-ють) субнаціональну проблематику

№	Науковець	Освітній заклад	Кількість праць (заг./співавт.)	Роки публікації	Досліджувана проблематика
1.	Айзард У.	Корнелльський університет, Пенсильванський університет (США)	1	1960	Поняття «регіон»
2.	Сарторі Дж.	Колумбійський університет (США)	1	1970	Рух «сходами абстрагування і конкретизації», співвідношення між національним та субнаціональним рівнями аналізу.
3.	Даль Р.	Ельський університет, Університет Вашингтону (США)	1	1971	Нерівномірність політичних процесів (оскарження і політична участь) на субнаціональному рівні, типи політичних режимів через національно-субнаціональну кореляцію, методологія порівняльних досліджень
4.	Фокс Дж.	Американський університет (США)	2	1994 (2) ¹	Місцева демократизація, плюралізм, субнаціональні одиниці, авторитарний анклав
5.	Колліер Д.	Каліфорнійський університет (США)	1/1	1997	Демократія «з прикметниками», альтернативні стратегії концептуальних інновацій у вивченні демократії
6.	Левіцкі С.	Каліфорнійський університет (США)	2/1	1997, 2018	Демократія «з прикметниками», альтернативні стратегії концептуальних інновацій у вивченні демократії, слабкі сторони демократичних інститутів, «демократичне виживання»
7.	Сасз М.	Саламанкський університет (Іспанія)	2/2	1997, 2001	Концепт «субрегіональної інтеграції», аналіз регіональних змінних як чинника впливу на національну партійну систему у період трансформації, регіональне суспільство
8.	Сідел Дж.	Лондонська школа економіки та політичних наук (Сполучене Королівство)	2	1997, 2014	Босизм, корінна демократія, мафіозна демократія, феодалізм, восначальництво

¹ Кількість праць, що опублікована в один рік.

Продовження табл. Б.1

9.	Фрейденберг Ф.	Національний автономний університет (Мексика)	4/4	1997, 2001, 2014, 2018	Аналіз багаторівневості партійних систем через субдержавний зріз у рамках Латинської Америки, роль політичного використання цифрових медіа в багаторівневій партійній системі протягом виборчого періоду, регіональне суспільство
10.	Геддес Б.	Каліфорнійський університет (США)	1	1999	Модель демократичного переходу, теорія демократизації
11.	Магоні Дж.	Північно-Західний університет (США)	1/1	1999	Теорія зміни режиму
12.	Снайдер Р.	Браунський університет (США)	8/5	1999 (3), 2001, 2007, 2012, 2019 (2)	Вплив неоліберальних реформ на побудову нових інститутів для керування ринком, взаємозв'язок між неолібералізмом та субнаціональним авторитаризмом, субнаціональний порівняльний метод, теорія зміни режиму, еволюція порівняльної політології в Північній і Латинській Америці та аналіз її ключових тенденцій
13.	Вейн К.	Каліфорнійський університет у Сан-Дієго (США)	1	2000	Периферія і центр, фінансова децентралізація, субнаціональний політичний режим, політика «здорової дистанції»
14.	Вальдес А.	Єзуїтський університет в Гвадалахарі (Мексика)	1	2000	Структурні детермінанти функціонування демократії на субнаціональному рівні
15.	Лавсон Ч.	Массачусетський технологічний інститут (США)	1	2000	Національна демократизація, субнаціональні режими, авторитарні анклав
16.	Петров М.	Санкт-Петербурзький національний дослідницький університет інформаційних технологій, механіки і оптики (Росія)	1/1	2000	Субнаціональний підхід до демократизації, субнаціональні варіації демократії
17.	Хеллер П.	Браунський університет (США)	1	2000	Виміри демократії (формальний, ефективний і субстантивний), демократизація
18.	Бір К.	Вермонтський університет (США)	1	2002	Національна демократизація, субнаціональна політика, громадянські об'єднання, автономні інтереси
19.	Ескобар К.	Каліфорнійський університет (США)	1	2002	Приклад субнаціонального режиму через форму клієнтелі з насиллям
20.	Гельман В.	Європейського університету в Санкт-Петербурзі (Росія)	5/1	2003 (2), 2007, 2008, 2010	Місцеве самоврядування, просторова нерівномірність інституційних процесів, «неформальна інституціоналізація», поставторитарна політична трансформація, зміна режиму, сценарії «елітних конфліктів», субнаціональна типологія системи авторитаризму, «символічний менеджмент», регіональна ідентичність
21.	Холл П.	Гарвардський університет (США)	1	2003	Концепт «вирівнювання» онтології і методології, методологія дослідження, розвиток порівняльних досліджень
22.	Боголюбова І.	Ставропольський державний університет (Росія)	1	2004	Регіональний політичний режим, політичні актори, федералізм, регіональні вибори

Продовження табл. Б.1

23.	Ігон К.	Каліфорнійський університет у Санта-Круз (США)	5/1	2004 (2), 2006 (2), 2008, 2011, 2015, 2017 (3)	Субнаціональні реформи, децентралізація, субнаціональні актори, партизанська підтримка, субнаціональний лідер, авторитаризм на субнаціональному рівні, «субнаціональний економічний націоналізм», лібералізація, територіальна репрезентація автономій, ідеологічні конфлікти на субнаціональному рівні, субнаціональна політика, національна і субнаціональна невідповідність інституційного розвитку та режиму, субнаціональна авторитарна еліта
24.	Бріто М.	Університет Зулія (Венесуела)	1	2005	Децентралізація, органи місцевого самоврядування, верховенство права, зміцнення громадянського суспільства, спроможність реагування на забезпечення керованості на локальному рівні
25.	Гібсон Е.	Північно-Західний університет (США)	5/2	2005, 2008, 2010 (2), 2016	Етапи субнаціональної демократизації на прикладі США, авторитарний анклав, концепт «граничного контролю», «нашарування (зіставлення) режимів», «територіальність», аналіз субнаціональних політичних систем, «сумарний показник конгруентності», якість демократії у субнаціональних одиницях
26.	Стокк К.	Університет Осло (Норвегія)	1/1	2005	Демократизація, політизація демократії, субстантивна демократизація
27.	Торнквіст О.	Університет Осло (Норвегія)	1/1	2005	Демократизація, політизація демократії, субстантивна демократизація
28.	Харрісс Дж.	Університет Саймона Фрезера (Канада)	1/1	2005	Демократизація, політизація демократії, субстантивна демократизація
29.	Бентон Е.	Лондонський університет (Сполучене Королівство)	6/1	2006, 2011, 2012 (2), 2013, 2018	Концепт «авторитарного контролю» в субнаціональній одиниці, територіальна неоднорідність демократичного переходу, електоральна маніпуляція на субнаціональному рівні
30.	Гетачев Л.	Тихоокеанська група економістів у Медісоні (США)	1/1	2006	Вплив географічної близькості, субнаціональна демократизація, національний авторитаризм
31.	Ланкіна Т.	Університет Де Монфор (Сполучене Королівство)	3/2	2006, 2008, 2012	Субнаціональний метод, теорію субнаціональної варіації, субнаціональні дослідження, вплив географічної близькості, субнаціональна демократизація, національний авторитаризм, місцеve самоврядування, просторова нерівномірність інституційних процесів
32.	Ганді Дж.	Університет Еморі (США)	1/1	2007	Вплив номінально демократичних інститутів на авторитарне виживання на субнаціональному рівні
33.	Мунк Г.	Південно-Каліфорнійський університет (США)	2/2	2007, 2019	Еволюція порівняльної політології в Північній і Латинській Америці та аналіз її ключових тенденцій
34.	Пухальська Б.	Університет Центрального Ланкаширу (Сполучене Королівство)	1	2007	Нерівномірний розвиток демократії, гібридні провінційні режими
35.	Пшеворські А.	Нью-Йоркський університет (США)	1/1	2007	Вплив номінально демократичних інститутів на авторитарне виживання на субнаціональному рівні

Продовження табл. Б.1

36.	Туньон Г.	Прінстонський університет (США)	1	2007	Структурні фактори протікання політичних процесів на субнаціональному рівні
37.	Гервасоні К.	Університет Торкуато Ді Телла (Аргентина)	12/2	2008, 2009, 2010 (2), 2011 (2), 2012, 2013, 2016, 2017, 2018	Поліархія на субнаціональному рівні, кореляція демократичного управління у національному масштабі з автократичним на субнаціональному рівні, ступені демократії, концепт «ліберальна репрезентативна демократія», концепт «держава-рантьє», об'єктивна (інституційна) і суб'єктивна (експертна) методики вимірювання типів субнаціональних режимів, фінансовий федералізм, географічні чинники економічного виробництва у субнаціональних одиницях, субнаціональний вплив на національному рівні, індекс субнаціональної демократії
38.	Гонсалес Л.	Національна рада з науково-технічних досліджень (CONICET), Національний університет генерала Сан-Мартін (Аргентина)	6/4	2008, 2011, 2013, 2015 (2), 2019	Варіації децентралізації у федераціях, історичний інституціоналізм, децентралізація, виборчі зв'язки, зв'язки між політичними амбіціями та державними витратами, рантьєризм на субнаціональному рівні, субнаціональна електоральна підтримка, націоналізація впливу, субнаціональний вимір національних процесів
39.	Менокал А.	Інститут розвитку зарубіжних країн (Сполучене Королівство)	1/1	2008	Поява та основні характеристики «гібридних режимів» і проблема їх демократичного поглиблення
40.	Ракнер Л.	Інститут Х. Міхелсена та Бергенський університет (Норвегія)	1/1	2008	Поява та основні характеристики «гібридних режимів» і проблема їх демократичного поглиблення
41.	Фріц В.	Мережа зменшення бідності та управління економікою, Світовий банк (США)	1/1	2008	Поява та основні характеристики «гібридних режимів» і проблема їх демократичного поглиблення
42.	Богаардс М.	Центральноєвропейський університет (Угорщина)	1	2009	«Третя» хвиля демократизації, «дефектна демократія», «електоральний авторитаризм», ідея «подвійної стратегії» єдиного спектра гібридних режимів
43.	Варгас Р.	Транснаціональний університет (Нідерланди)	1/1	2009	Встановлення і особливості соціальних структур та інститутів у субнаціональних одиницях через призму міждисциплінарного погляду
44.	Віллс М.	Андеський університет (Колумбія)	1/1	2009	Встановлення і особливості соціальних структур та інститутів у субнаціональних одиницях через призму міждисциплінарного погляду
45.	Гуїзато А.	Університет Вісконсин-Медісон (США)	1/1	2009	Встановлення і особливості соціальних структур та інститутів у субнаціональних одиницях через призму міждисциплінарного погляду
46.	Гірауді А.	Американський університет (США)	6/1	2009, 2010, 2012, 2013, 2015, 2019	Концепт «відтворення субнаціонального недемократичного режиму», «безперервність субнаціонального недемократичного режиму», різновиди субнаціональних недемократичних режимів
47.	Дункан Г.	Андеський університет, Університет ШАФТІ (Колумбія)	2/2	2009, 2018	Встановлення і особливості соціальних структур та інститутів у субнаціональних одиницях через призму міждисциплінарного погляду, вплив олігархії на субнаціональному рівні

Продовження табл. Б.1

48.	Морліно Л.	Вільний міжнародний університет соціальних досліджень «Гвідо Карлі» (Італія)	1	2009	Гібридний режим, перехідний режим, аналітичний вимір «режиму», «авторитаризму», «демократії», типологізація гібридних режимів
49.	Реболledo Х.	Єльський університет (США)	2	2009, 2011	Процес демократизації, причини збереження субнаціональних автократичних режимів, конвергентність національної демократизації, типологізація субнаціональних одиниць
50.	Штайнер К.	Андеський університет (Колумбія)	1/1	2009	Встановлення і особливості соціальних структур та інститутів у субнаціональних одиницях через призму міждисциплінарного погляду
51.	Віда І.	Гранадський університет (Іспанія)	1	2010	Типологізація, концептуалізація та визначення гібридних режимів
52.	Гіллі Б.	Портлендський державний університет (США)	1	2010	Концепт «демократичний анклав», його різновиди
53.	Лафлін Дж.	Оксфордський університет (Сполучене Королівство)	1/1	2010	Ідея субнаціональної демократії у Європі
54.	Лідстрем А.	Університет Умео (Швеція)	1/1	2010	Ідея субнаціональної демократії у Європі
55.	Монтеро А.	Карлтонський коледж (США)	1	2010	Концепт «факторного превалювання» (ендогенного над екзогенним) у детермінуванні субнаціональних політичних процесів
56.	Родрігес-Сілвейра Р.	Саламанкський університет (Іспанія)	3/1	2010, 2012, 2013	Територіальний розподіл організації партій, причинні відносини між партійною організацією, структурою системи та результатами виборчого процесу, система соціального захисту на субнаціональному рівні, муніципалітет, концепт «субнаціональний режим добробуту», виміри місцевої соціальної політики
57.	Суарес-Као Дж.	Чилійський Папський католицький університет (Чилі)	3/1	2010, 2014, 2017	«Сумарний показник конгруентності», якість демократії у субнаціональних одиницях, субнаціональна політика, типи партійних систем у субнаціональних одиницях, розвиток субнаціональних досліджень
58.	Харберс І.	Амстердамський університет (Нідерланди)	4/3	2010, 2011, 2014, 2015	Політична та фінансова децентралізація у субрегіонах, електоральний процес у субнаціональних одиницях, національно-субнаціональна кореляція у виборчий період, вимірювання інституціональної різниці між територіальними одиницями та рівнями влади, концепт «простору» у субнаціональних дослідженнях
59.	Хендрікс Ф.	Тілбургський університет (Нідерланди)	1/1	2010	Ідея субнаціональної демократії у Європі
60.	Херман Дж.	Квебецький університет (Канада)	3	2010, 2014, 2017	Виникнення субнаціональних авторитарних анклавів, внутрішній вимір субнаціонального авторитаризму, субнаціональна демократизація, відносини між державою та суспільством на субнаціональному рівні

Продовження табл. Б.1

61.	Боргес А.	Бразильський університет (Бразилія)	2	2010, 2011	Індекс «електорального домінування», типологізація субнаціональних одиниць на основі партійної та виборчої конкурентоспроможності
62.	Бехренд Ж.	Національний університет генерала Сан-Мартін (Аргентина)	11/6	2011 (2), 2012, 2016 (6), 2017 (2)	Концепт «закритої гри» провінційної політики, субнаціональна політика, виміри субнаціональної демократизації, шляхи демократизації субрегіонів, державне втручання у субнаціональну одиницю, територіальна неоднорідність демократії, субнаціональний авторитаризм, історичний аналіз характеру і масштабів варіацій політичних прав на субнаціональному рівні, концептуалізація поняття «субнаціональна демократія», субнаціональний іллібералізм та недемократичні практики, структурний аналіз економічних інститутів на субнаціональному рівні
63.	Вілліс Е.	Гріннелський коледж (США)	1/1	2011	Теорія політичної децентралізації
64.	Гарман К.	Каліфорнійський університет (США)	1/1	2011	Теорія політичної децентралізації
65.	Гілберт Л.	Джорджтаунський університет (США)	1/1	2011	Гібридні режими, конфігураційний підхід, класифікація гібридних режимів, цивільні свободи, конкурентоспроможність, опікунський вплив
66.	Мохсені П.	Джорджтаунський університет (США)	1/1	2011	Гібридні режими, конфігураційний підхід, класифікація гібридних режимів, цивільні свободи, конкурентоспроможність, опікунський вплив
67.	Фауст Й.	Німецького інституту розвитку (Німеччина)	1/1	2011	Національно-субнаціональна кореляція у виборчий період
68.	Хаггард С.	Каліфорнійський університет (США)	1/1	2011	Теорія політичної децентралізації
69.	Батл М.	Чилійський Папський католицький університет (Чилі)	2/2	2012, 2017	Розвиток субнаціональних досліджень, електоральний процес на субнаціональному рівні
70.	Суоза Брага М.	Федеральний університет в Сан-Карлосі (Бразилія)	1/1	2012	Територіальний розподіл організації партій, причинні відносини між партійною організацією, структурою системи та результатами виборчого процесу
71.	Вілс-Отеро Л.	Андеський університет (Колумбія)	2/2	2012, 2017	Розвиток субнаціональних досліджень, електоральний процес на субнаціональному рівні
72.	Гонсалес С.	Центр економічних досліджень та викладання (Мексика)	1	2012	Демократизація, авторитарний анклав, національний та субнаціональний рівні
73.	Монкада Е.	Барнард коледж, Колумбійський університет (США)	2/2	2012, 2019.	Історія розвитку субнаціональної тематики, генералізація напрацювань через два показники: поле досліджень і ключові знахідки (ідеї)
74.	Сінха А.	Клермонт МакКенна коледж (США)	1	2012	Субнаціональний метод, субнаціональний аналіз, національно-субнаціональна кореляція у порівняльних дослідженнях
75.	Піно Урібе Х.	Андеський університет (Колумбія)	4/1	2012, 2016, 2017, 2018	Концепт «траєкторія політичної відкритості», «траєкторія політичного розвитку» субнаціонального режиму, «шлях політичної стабільності», «траєкторія політичного закриття», тенденції у субнаціональних дослідженнях, концептуалізація поняття «субнаціональна демократія», клієнтизм як фактор у субнаціональній політиці
76.	Балан П.	Університет Торкуато Ді Телла (Аргентина)	1	2013	Субнаціональний авторитаризм, концептуалізація варіацій демократії в субнаціональних одиницях

Продовження табл. Б.1

77.	Кенавас Й.	Північно-Західний університет (США)	1	2013	Регіональні політичні династії, фактори їх виникнення
78.	Лардоне М.	Католицький університет в Кордобі (Аргентина)	1/1	2013	Субнаціональний вимір національних процесів, децентралізація та її ефекти
79.	Лібман А.	Мюнхенський університет Людвіга-Максиміліана (Німеччина), Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	2/2	2013, 2018	Вплив політичних режимів на результати охорони здоров'я, рівні субнаціональної демократії
80.	Обиденкова А.	Університет Помпеу Фабра (Іспанія)	1/1	2013	Рівні субнаціональної демократії
81.	Порто А.	Національний університет Ла-Плати (Аргентина)	1/1	2013	Географічні чинники економічного виробництва у субнаціональних одиницях, фінансовий федералізм
82.	Тіллін Л.	Королівський коледж (Сполучене Королівство)	3	2013, 2017, 2018	Методологія субнаціональних розвідок, індекс субнаціоналізму, децентралізація, федералізація, субнаціональна ідентичність
83.	Туровський Р.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	4	2013, 2015 (3)	Модель «принципал-агент», місцеве самоврядування, регіональні уряди, еволюція регіонального режиму, муніципальні реформи, коеволюція територіальних рівнів політичного режиму, субнаціональні регіони, електоральна конкуренція на субнаціональному рівні, субнаціональний авторитаризм
84.	Чавес Р.	Військово-морська Академія США (США)	1	2013	Субнаціональне порівняння, варіанти судової автономії, міжпартійна конкуренція
85.	Авдонін В.	Інститут наукової інформації з суспільних наук РАН (Росія)	1	2014	Політичної реформи на регіональному рівні, регіональні автократії
86.	Інграм М.	Університет в Олбані (США)	2/2	2014, 2015	Вимірювання інституціональної різниці між територіальними одиницями і рівнями влади, концепт «простору» у розвідках
87.	Севілья Х.	Національний автономний університет (Мексика)	8	2014, 2016 (2), 2017 (2), 2018, 2019 (2)	Субнаціональна демократизація, концептуалізація і вимірювання сили губернаторів, виборча конкурентоспроможність на субнаціональному рівні, індекс субнаціональної демократії, ступені демократизації,
88.	Альварес Ш.	Університет Торкуато Ді Телла (Аргентина)	1/1	2015	Муніципальний політичний режим, муніципальний індекс демократії
89.	Гайворонський Ю.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	1	2015	Політична консолідація, гібридні регіональні режими, теорії модернізації, способи збереження режиму
90.	Гарсія С.	Латиноамериканський факультет соціальних наук в Еквадорі (Еквадор)	1/1	2015	Якість демократії
91.	Дафне Дж.	Монтеррейський інститут технологій (Мексика)	1/1	2015	Муніципальний політичний режим, муніципальний індекс демократії
92.	Лодола Г.	Університет Торкуато Ді Телла (Аргентина)	2/2	2015, 2019	Зв'язки між політичними амбіціями і державними витратами, рантьєризм на субнаціональному рівні

Продовження табл. Б.1

93.	Мамоне І.	Університет Пітсбурга (США)	1/1	2015	Субнаціональна електоральна підтримка, націоналізація впливу
94.	Ольгін С.	Латиноамериканський факультет соціальних наук в Еквадорі (Еквадор)	1/1	2015	Якість демократії
95.	Гаріфулліна Г.	Університет Північної Кароліни (США)	1	2016	Гібридний режим з точки зору факторів дестабілізації, виживання режиму
96.	Діас Х.	Університет Росаріо (Колумбія)	1/1	2016	Клієнтизм як фактор у субнаціональній політиці
97.	Кінг Д.	Оксфордський університет (Сполучене Королівство)	1/1	2016	Етапи субнаціональної демократизації на прикладі США
98.	Уайтхед Л.	Наффілд коледж (Сполучене Королівство)	5/5	2016 (4), 2017	Територіальна неоднорідність демократії, субнаціональний авторитаризм, історичний аналіз характеру і масштабів варіацій політичних прав на субнаціональному рівні, концептуалізація поняття «субнаціональна демократія», субнаціональний іллібералізм та недемократичні практики
99.	Бассет Я.	Університет Росаріо (Колумбія)	1/1	2017	Шкала демократичної якості, типи субнаціональних режимів, методологія дослідження субнаціональних режимів
100.	Бернал Х.	Університет Росаріо (Колумбія)	1/1	2017	Шкала демократичної якості, типи субнаціональних режимів, методологія дослідження субнаціональних режимів
101.	Бьянчі М.	Університет Аризони (США)	1/1	2017	Структурний аналіз економічних інститутів у масштабі субнаціонального рівня
102.	Вальдес Г.	Національний університет імені Андреса Белло (Чилі)	1	2017	Регіоналізація, регіональна ідентичність, позитивні наслідки децентралізації
103.	Далмассо Е.	Амстердамський університет (Нідерланди)	1/1	2017	Взаємозв'язок поміж національними і субнаціональними суб'єктами в контексті політичних переходів
104.	Карвахаль А.	Університет Росаріо (Колумбія)	1/1	2017	Шкала демократичної якості, типи субнаціональних режимів, методологія дослідження субнаціональних режимів
105.	Кларк Дж.	Університет Гуелфа (Канада)	1/1	2017	Взаємозв'язок поміж національними та субнаціональними суб'єктами в контексті політичних переходів
106.	Люст Е.	Гетеборзький університет (Швеція)	1/1	2017	Взаємозв'язок поміж національними та субнаціональними суб'єктами в контексті політичних переходів
107.	Назарено М.	Ельський університет (США)	1/1	2017	Субнаціональний вплив на національному рівні
108.	Офулхаст-Отамто Г.	Санкт-Петербурзький коледж (США)	1	2017	Координація між політичною і галузевою децентралізацією, муніципальне та екологічне врядування
109.	Прієто Х.	Каліфорнійський університет у Санта-Круз (США)	1/1	2017	Національно-субнаціональна невідповідність інституційного розвитку та режиму, субнаціональна авторитарна еліта
110.	Стівенс К.	Університет Росаріо (Колумбія)	1/1	2017	Шкала демократичної якості, типи субнаціональних режимів, методологія дослідження субнаціональних режимів
111.	Арагон Ф.	Університет Саймона Фрезера (Канада)	1/1	2018	Вплив географічний розміру партій (національний, регіональний або місцевий) на результати політики (розмір бюджету та розподіл витрат)
112.	Варшау К.	Університет Джорджа Вашингтона (США)	1/1	2018	Громадська думка на субнаціональному рівні, методи багаторівневої регресії і постстратифікації (MRP)

113.	Веласко Х.	Колумбійський національний університет (Колумбія)	1/1	2018	Вплив олігархії на субнаціональному рівні
114.	Велп Я.	Цюрихський університет (Швейцарія)	1/1	2018	Роль політичного використання цифрових медіа в багаторівневій партійній системі протягом виборчого періоду
115.	Ворнер З.	Університет Вісконсин-Медісон (США)	1	2018	Деконцентрація, субнаціональний рівень політики
116.	Галеано Ф.	Університет Торкуато Ді Телла (Аргентина)	1	2018	Концепт «муніципальна демократія», муніципальні варіації демократії
117.	Гарсія Г.	DEE Consultants (Перу)	1/1	2018	Реформа децентралізації, політичні фактори невдачі децентралізації, політичні інтереси
118.	Гарсія Е.	Автономний університет Сан-Луїс-Потосі (Мексика)	1/1	2018	Контроль діяльності журналістів у субнаціональній одиниці, обмежений журналістський плюралізм, обмеження свободи слова, владна маніпуляція у ЗМІ
119.	Гевара В.	Університет Веракрузана (Мексика)	1	2018	Субнаціональний політичний режим, насильство в електоральний період, виборчий режим
120.	Гувке П.	Федеральний університет Юїс де Фора (Бразилія)	1	2018	Децентралізація, електоральний процес на субнаціональному рівні
121.	Кампос Х.	Національний університет Сантьяго дель Естеро (Аргентина)	1	2018	Субнаціональна політика, вибори на субнаціональному рівні
122.	Карпа П.	Університет Кампінас (Бразилія)	1/1	2018	Роль політичного використання цифрових медіа в багаторівневій партійній системі протягом виборчого періоду
123.	Каррільо А.	Коледж Північного кордону (Мексика)	1	2018	Концептуалізація і операціоналізація поняття «ліберальна демократія», процедура її вимірювання
124.	Кессі А.	Університет Дар-ес-Салама (Танзанія)	1	2018	Теорія залежності політичного розвитку, децентралізація
125.	Кікучі Х.	Інститут розвитку економіки (Японія)	1	2018	Теорія субнаціонального виборчого зв'язку
126.	Козлов В.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	1/1	2018	Вплив політичних режимів на результати охорони здоров'я
127.	Коуфі Д.	Массачусетський технологічний інститут (США)	1/1	2018	Громадська думка на субнаціональному рівні, методи багаторівневої регресії і постстратифікації (MRP)
128.	Лаанес Л.	Гельсінський університет (Фінляндія)	1	2018	Історичний інституціоналізм, місцеві інститути
129.	Лопера Ф.	Університет Антіокії, Університет ШАФТІ (Колумбія)	1/1	2018	Вплив олігархії на субнаціональному рівні
130.	Магуайр М.	Університет штату Каліфорнія в Сан-Хосе (США)	1/1	2018	Територіальна консолідація демократії, чинники виникнення недемократичних субнаціональних політичних режимів
131.	Макара С.	Університет Макерере (Уганда)	1	2018	Децентралізація, управління, фактори і умови політичних процесів на субнаціональному рівні
132.	Макарін О.	Північно-Західний університет (США)	1/1	2018	Вплив географічний розміру партій (національний, регіональний або місцевий) на результати політики (розмір бюджету та розподіл витрат)

Продовження табл. Б.1

133.	Макманн К.	Західний резервний університет Кейса (США), Гетеборзький університет (Швеція)	4/2	2000, 2006, 2016, 2018	Територіальна консолідація демократії, чинники виникнення недемократичних субнаціональних політичних режимів, економічна автономія, вимірювання демократії, варіації субнаціональної демократії, субнаціональний підхід до демократизації
134.	МакНалті С.	Франклін та Маршал коледж (США)	1/1	2018	Реформа децентралізації, політичні фактори невдачі децентралізації, політичні інтереси
135.	Мауро С.	Університет в Буенос-Айресі, Національна рада з науково-технічних досліджень (Аргентина)	1	2018	Виборчі союзи на національному і субнаціональному рівнях
136.	Мера М.	Національний університет генерала Сан-Мартін (Аргентина)	1	2018	Субнаціональна автократія, економічна диверсифікація
137.	Міранда Л.	Папський католицький університет в Ріо-де-Жанейро (Бразилія)	1	2018	Трирівнева концепція «корупції», субнаціональна політика
138.	Монтеро С.	Андеський університет (Колумбія)	1/1	2018	Неформальними процесами планування (фрагільне управління), місцевий економічний розвиток, місцеві конфлікти
139.	Морган Дж.	Університет Теннессі (США)	1	2018	Політична децентралізація, чинники розпаду партійних систем на субнаціональному рівні, адаптація до субнаціональних змагань
140.	Петерсен Г.	Гвадалахарський єзуїтський університет (Мексика)	1	2018	Механізми утримання субнаціонального політичного режиму, субнаціональний авторитаризм, субнаціональна еліта та опозиція
141.	Піке Р.	Університет Раєрсон (Канада)	1/1	2018	Вплив географічний розміру партій (національний, регіональний або місцевий) на результати політики (розмір бюджету та розподіл витрат)
142.	Понсе А.	Центр економічних досліджень та викладання (Мексика)	1	2018	Вплив наслідків насильства на конкуренцію на виборчих дільницях, кількість альтернативних виборчих кампаній або кандидатів на муніципальних виборах
143.	Реболledo М.	Центр економічних досліджень та викладання (Мексика)	1	2018	Клієнтелізм, преса на субнаціональному рівні, симбіоз кумівства та засобів масової інформації на субнаціональному рівні
144.	Роблес Е.	Центр економічних досліджень та викладання (Мексика)	1/1	2018	Зв'язок між політичною економією та електоральними процесами на національному і субнаціональному рівнях
145.	Розенберг Д.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	1/1	2018	Вплив політичних режимів на результати охорони здоров'я
146.	Салас П.	Автономний університет Сан-Луїс-Потосі (Мексика)	1/1	2018	Контроль діяльності журналістів у субнаціональній одиниці, обмежений журналістський плюралізм, обмеження свободи слова, владна маніпуляція у ЗМІ
147.	Селлерс Дж.	Південно-Каліфорнійський університет (США)	1	2018	Типологію транснаціональних порівняльних стратегій

Продовження табл. Б.1

148.	Уолке А.	Колорадський університет (США)	1/1	2018	Злочинність як фактор впливу на економічну діяльність на субнаціональному рівні, «ефект вбивства»
149.	Фулerton Т. (мол.) ²	Техаський університет в Ель-Пасо (США)	1/1	2018	Злочинність як фактор впливу на економічну діяльність на субнаціональному рівні, «ефект вбивства»
150.	Хенсен М.	Копенгагенський університет (Данія)	1	2018	Автохтонний дискурс, соціальні процеси на місцевому рівні, традиційне право, «корінний муніципалітет», схизмогенез
151.	Чапл К.	Каліфорнійський університет (США)	1/1	2018	Неформальними процесами планування (фрагільне управління), місцевий економічний розвиток, місцеві конфлікти
152.	Бенке Н.	Констанцький університет (Німеччина)	1/1	2019	Теорія багаторівневого управління, федералізм, зміна (багаторівневих) механізмів управління
153.	Бордон Х.	Національний університет Лануса (Аргентина)	1	2019	Вивчення президентської формули і ролі віцепрезидентства на субнаціональному рівні
154.	Брошек Й.	Університет ім. Вільфреда Лорье (Канада)	1/1	2019	Теорія багаторівневого управління, федералізм, зміна (багаторівневих) механізмів управління
155.	Воробієва Ю.	Міжнародний університет Флориди (США)	1/1	2019	Гібридні режими, ліберальні та неліберальні інституційні елементи, вбивство журналістів, насильства проти преси, місцеві журналісти
156.	Воробйов А.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	1/1	2019	Трансформація регіонального політичного режиму, типи режимів, централізований субнаціональний авторитаризм, електоральні процеси на регіональному рівні
157.	Городнічев А.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	1/1	2019	Трансформація регіонального політичного режиму, типи режимів, централізований субнаціональний авторитаризм, електоральні процеси на регіональному рівні
158.	Ельфверссон Е.	Уппсальський університет (Швеція)	1/1	2019	Децентралізація, етнополітичний конфлікт, місцеві владні відносини
159.	Єсаулов Д.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)	1/1	2019	Вплив посади, повноважень і місцевих зв'язків регіонального губернатора у контексті його економічної діяльності
160.	Кан Т.	Університет Джонса Гопкінса (США)	2	2019 (2)	Економічні і політичні переходи, субнаціональні зміни, субнаціональні економічні показники, субнаціональні відносини між владою і бізнесом, авторитарні тенденції у період економічної кризи на субнаціональному рівні
161.	Квайлз М.	Берлінський вільний університет (Німеччина)	1	2019	Внутрішні та зовнішні чинники для формування варіацій у можливостях місцевої держави
162.	Кропп С.	Берлінський вільний університет (Німеччина)	1	2019	Концепт «авторитарний федералізм», гібридний й авторитарний режим

² Молодий.

Продовження табл. Б.1

163.	Отеро-Багамон С.	Університет Росаріо (Колумбія)	1	2019	Концепт «субнаціональної нерівності», чинники нерівності вимірювання субнаціональної соціальної нерівності
164.	Сімоєнов А.	Російська академія народного господарства та державної служби (Росія)	1/1	2019	Трансформація регіонального політичного режиму, типи режимів, централізований субнаціональний авторитаризм, електоральні процеси на регіональному рівні
165.	Сонніксен Дж.	Дармштадтський технічний університет (Німеччина)	1/1	2019	Теорія багаторівневого управління, федералізм, зміна (багаторівневих) механізмів управління
166.	Сьогрен А.	Уппсальський університет (Швеція)	1/1	2019	Децентралізація, етнополітичний конфлікт, місцеві владні відносини
167.	Ткаченко А.	Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія), Університет Бокконі (Італія)	1/1	2019	Вплив посади, повноважень і місцевих зв'язків регіонального губернатора у контексті його економічної діяльності
168.	Х'юз С.	Університет Маямі (США)	1/1	2019	Гібридні режими, ліберальні і неліберальні інституційні елементи, вбивство журналістів, насильства проти преси, місцеві журналісти

Джерело: таблицю побудовано на основі інформації, отриманої з ресурсів, як Google Scholar, Academia.edu і порталів університетів, до яких приналежні науковці

Таблиця Б.2

Список українських вчених, що досліджували(-ють) субнаціональну проблематику

№	Науковець	Освітній заклад	Кількість праць (заг./співавт.)	Роки публікації	Досліджувана проблематика
1	Балановський Я.	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	1	2009	Концепції міських політичних коаліцій
2	Лендєл М.	Ужгородський національний університет	2	2011	Неоінституціоналізм, політико-культурний підхід, локальний процес у політиці, політико-інституційні взаємодії, місцева демократія
3	Левчук П.	Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара	2	2013, 2014	Локальний політичний режим, коаліція зростання, міський політичний простір, локальна політична еліта
4	Кучуран А.	- (к. політ. н.)	3/1	2014, 2016, 2017	Чинники структурування політичної влади у локальному/регіональному просторі, бізнес як політичний актор, міський політичний режим, арена міської політики, локальні політичні процеси
5	Литвин В.	Львівський національний університет імені Івана Франка	1	2014	Субнаціональний політичний режим, методики вимірювання, концептуалізація субнаціональних режимів, субнаціональний демократичний та авторитарний режими, анклав демократії та авторитаризму, типологізація субнаціональних режимів
6	Рибалка С.	- (к. політ. н.)	1	2014	Регіональний політичний режим, чинники формування режиму, авторитаризація та деавторитаризація регіонального політичного режиму, регіональні і місцеві еліти, лібералізація режиму
7	Власов В.	Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія»	1	2015	Регіон, методологія дослідження регіону
8	Пащенко В.	Університет імені Альфреда Нобеля	1	2015	Теорія «міського політичного режиму», владна структура в міських спільнотах
9	Мацієвський Ю.	Національний університет «Острозька академія»	4	2016, 2018 (2) ³ , 2021	Авторитарна конгруентність, гібридні режими, демократизація, інституційні перетворення

³ Кількість праць, що опублікована за один рік.

Продовження табл. Б.2

10	Бевз Т.	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України	4/1	2016, 2017, 2018 (2)	Місцеві вибори, партійний склад представницьких органів на місцевому рівні, локальний політичний режим, формування і трансформація регіональних політичних режимів, методологія дослідження регіональних політичних режимів
11	Зорич О.	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України	1	2016	Регіональний політичний режим, коаліційний режим еліт
12	Ротар Н.	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	3/1	2016, 2018	Регіональний політичний режим, ідентифікація та самоідентифікація режиму, електоральний процес на регіональному рівні, регіональні політичні актори, формування і трансформація регіональних політичних режимів
13	Яремчук В.	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України	4	2016, 2017, 2018 (2)	Регіональний політичний режим, еволюція режиму, зовнішні і внутрішні чинники формування режиму, міський політичний режим, децентралізація, формальні та неформальні суб'єкти політики, електоральний процес на місцевому рівні
14	Бучин М.	Національний університет «Львівська політехніка»	3	2017 (2), 2019	Реформа місцевого самоврядування, демократизація, децентралізація, кількісні інструменти вимірювання, база даних, формалізація вхідних даних.
15	Круглашов А.	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	1/1	2017	Арена міської політики, локальні політичні процеси
16	Кармазіна М.	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України	3/1	2017, 2018 (2)	Регіональний політичний режим, механізми становлення, різновиди та цілі регіональних політичних сил, регіональна еліта, політичний інтерес на місцевому рівні, формування та трансформація регіональних політичних режимів
17	Горбатюк М.	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України	1	2018	Регіональний політичний режим, зовнішні та внутрішні чинники формування режиму, «партія вдали» у регіоні
18	Ясінська А.	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України	1	2018	Регіональний політичний режим, тенденції розвитку режиму, еволюційні етапи режиму

Джерело: таблицю побудовано на основі інформації, отриманої з ресурсів, як Google Scholar, Academia.edu і порталів університетів, до яких приналежні науковці

Додаток В

Анкета для опитування знавців місцевої політики в субнаціональній одиниці

Анкета

для опитування субнаціонального експерта

у _____ (вказіть назву) територіальній одиниці

Часові рамки: _____ (вказіть період)

Предмет аналізу: особливості функціонування політичних процесів у
територіальній одиниці

Структура: відкриті та закриті питання

Питання

1. Які, на Вашу думку, три основні проблеми у субнаціональній
одиниці, коли посадовець А/А або А/В (голова міста обласного значення)
зайняв посаду у 2010 та 2015 рр. відповідно?

2010 р.: а) _____

б) _____

в) _____

2015 р.: а) _____

б) _____

в) _____

2. У якій, на Вашу думку, формі можна окреслити «політичний
зв'язок» між мером міста обласного значення і президентом України у ті
періоди?

Слабкий

•Пасивний
•Відсторонений

Сильний

•Партнерський
•Конфронтаційний
•Маніпулятивний

2010 р.: _____

2015 р.: _____

Інша відповідь: _____

3. Яка, на Вашу думку, була кореляція між національним політичним режимом України та субнаціональним політичним режимом одиниці у ці проміжки часу?

Співмірна	Дещо співмірна	Мало співмірна	Зовсім не співмірна
-----------	----------------	----------------	---------------------

2010 р.: _____

2015 р.: _____

4. Будь ласка, вкажіть силу політичних акторів у субнаціональній одиниці у зазначені періоди (запишіть тип сили умовним скороченням):

Політичний актор	Сила актора	2010	2015
Губернатор	Дуже сильний (ДуС)		
Представницький орган			
Міський голова	Сильний (С)		
Судові органи			
Правляча партія	Дещо сильний (ДеС)		
Основна опозиційна партія			
ГО та профспілки	Слабкий (Сл)		
Бізнес та приватні компанії			
ЗМІ	Немає влади (НВ)		
Церква			

8. Говорячи про політичну ситуацію, оберіть твердження, яке/які найповніше характеризує(-ють) субнаціональну одиницю:

- а) Ключовою політичною особою був губернатор
- б) Вплив мера був сильнішим, попри політичну позицію губернатора
- в) Правляча партія була незамінним партнером для побудови коаліції сили

г) Владна конфігурація детермінована відносинами у конструкті «губернатор-мер-правляча партія»

- д) Бізнес-кола здійснювали вагомий вплив на політичні рішення
- е) ЗМІ, ГО і профспілки є активними учасниками політичного життя
- є) Політика – це гра «за єдиним набором правил», якої дотримуються усі її учасники

2010р.: _____

2015р.: _____

9. У якій формі найчастіше позиціонували себе ЗМІ, профспілки та ГО щодо правлячої верхівки у субнаціональній одиниці:

- а) Завжди, як опозиція
- б) Завжди, як провладна підтримка
- в) Іноді, як опозиція, іноді, як провладна сторона
- г) Як критики та противники опозиції та провладної сторін

2010р.: _____

2015р.: _____

10. Як можна порівняти і визначити вплив релігії та ідеології на соціо-політичний вимір в субнаціональній одиниці у вказані періоди:

- а) Обидві здійснювали вплив
- б) Ідеологія домінувала над релігійним аспектом

- в) Релігія – єдина форма, якою керуються в політичних питаннях
- г) Ні релігія, ні ідеологія не були вагомими чинниками

2010р.: _____

2015р.: _____

11. Як би Ви охарактеризували рівень розвитку політичної культури в межах субнаціональної одиниці на початку 2010 р.?

Оцініть у шкалі від 1 до 5, включно, якщо 1 – це культура, що заохочує політичну пасивність та підпорядкування авторитету, а 5 – це культура, де високий ступінь політичної участі і наявний контроль за органами публічної влади.

Ваша відповідь: _____

Чи змінився рівень політичної культури на 2015 р.? Так чи інакше, вкажіть її значення.

Ваша відповідь: _____

12. Які, на Вашу думку, особливості були характерні для місцевих виборів у субнаціональній одиниці в 2010 та 2015 рр.:

а) Змагальні	г) Незмагальні
б) Репрезентаційні	д) Нерепрезентаційні
в) Конкурентні	е) Неконкурентні

2010р.: _____

2015р.: _____

13. Чи були порушення в електоральний період на субнаціональному рівні та які саме (конституційні, адміністративні або кримінальні)? Кому з політичних акторів вони сприяли (правлячій партії, меру чи опозиційним

силам)? Чи зафіксовані факти оскарження в судді з винесенням вироку? (впишіть свої відповіді у таблицю до відповідних стовпців):

Наявність порушень	Вид порушення	Рік виборів	Актор сприяння	Факт оскарження	Наявність вироку

14. У якій формі (на-)подавалася інформація про політичних акторів під час електоральних кампаній у 2010 та 2015 рр. через ЗМІ (телебачення, пресу та радіо)? При цьому, будь-яка інформація рекламного характеру для кандидатів та партій до уваги не береться (впишіть свої відповіді у таблицю до відповідних стовпців):

2010 р.:

Вид ЗМІ	Спотворена інформація	Дещо спотворена інформація	Прихована інформації	Збалансована інформація	Повна інформація
Телебачення					
Преса					
Радіо					

2015 р.:

Вид ЗМІ	Спотворена інформація	Дещо спотворена інформація	Прихована інформації	Збалансована інформація	Повна інформація
Телебачення					
Преса					
Радіо					

15. Чи були приклади здійснення санкцій щодо опозиційних політиків й інших учасників суспільно-політичного виміру в субнаціональній одиниці у зазначені періоди? (вказіть тип санкції і її частоту застосування у полях):

Вид санкції	Ніколи	Рідко	Іноді	Достатньо	Часто
Судовий позов за наклеп					
Звільнення з роботи					
Шантаж чи погрози					
Фізичні напади					
Арешт					
Загибель чи зникнення					

Якщо були інші види санкцій, тоді вкажіть їх та відзначте відповідну частоту: _____

16. Будь ласка, виберіть методи, які зазвичай застосовувала провладна сторона для отримання сприятливого/позитивного ставлення від засобів масової інформації в відзначені проміжки часу (запишіть період та частоту застосування інструменту в полях):

Назва методу	Часто	Деколи	Рідко	Ніколи	2010	2015
Поширення селективної реклами						
Розповсюдження селективної інформації						
Тиск на компанії у сфері ЗМІ						
Вибіркові перевірки у ЗМІ						
Заборона на певний матеріальне забезпечення						
Заборона чи скасування ліцензії						
Підкуп журналістів чи власників ЗМІ						
Погроза журналістам чи власникам ЗМІ						
Дискредитація ЗМІ чи журналістів						
Маніпуляція адміністративним ресурсом						

Інші методи (вкажіть їх, час і частоту використання): _____

17. Яка, на Вашу думку, ситуація з проявом дискримінації стосовно різноманітних груп населення в межах субнаціональної одиниці в 2010 р.? А в 2015 р.? І яка, при цьому, була їх частота? (запишіть час у відповідному полі ступеня та категорії людей у відношенні до кого це здійснювалося):

Група населення	Ніколи	Рідко	Чимало	Часто
Релігійні меншини				
Корінні жителі				
Іммігранти				
Жінки				
ЛБГТ-спільнота				

Інші групи населення, період і частота застосування: _____

18. Вкажіть, будь ласка, ступінь ідеологічного спрямування наведених політичних акторів у субнаціональній одиниці за шкалою від 0 до 5, де 0 – це крайня ліва ідеологія, а 5 – крайня права (вкажіть у відповідному полі):

Політичний актор	2010	2015
Губернатор		
Мер		
Опозиційна партія		
Правляча партія		

19. Будь ласка, відзначте про рівень професіоналізму бюрократії в субнаціональній одиниці в постелекторальний період у 2010 та 2015 рр.:

	Компетентний	Середній	Некомпетентний
2010			
2015			

Якщо була зміна, назвіть причину(-и): _____

Якщо зміни не відбулося, назвіть причину(-и): _____

20. Як би Ви оцінили рівень корупції в субнаціональній одиниці у вказані періоди часу?

	Високий	Помірний	Низький
2010			
2015			

Чому зміни відбулися або не відбулися, назвіть причину(-и): _____

21. Наскільки економічно забезпеченою є субнаціональна одиниця у державі? Виберіть твердження, яке підходить до кожного проміжку часу:

а) Повністю економічно забезпечена. Допомоги від держави ніяк не потребує

б) Економічна ситуація стабільна, однак надходження від центру необхідні

в) Залежна від державної допомоги більш, ніж наполовину

г) Повністю залежна від держави. Управління економікою виглядає неефективне

2010 р.: _____

2015 р.: _____

22. Оберіть, на Вашу думку, найбільш типовий вид субнаціонального політичного режиму для територіальної одиниці:

	Автократичний	Наближено автократичний	Анократичний	Наближено демократичний	Демократичний
2010					
2015					

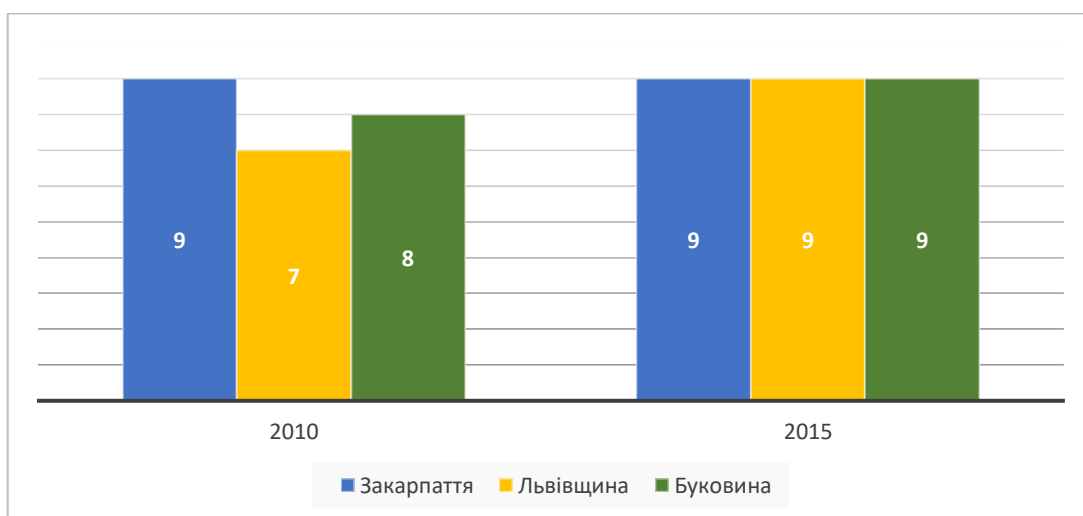
Дякую за Ваші відповіді!

Додаток Г

Графічна візуалізація інституційного розвитку в рамках об'єктивної методики вимірювання на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 і 2015 рр.

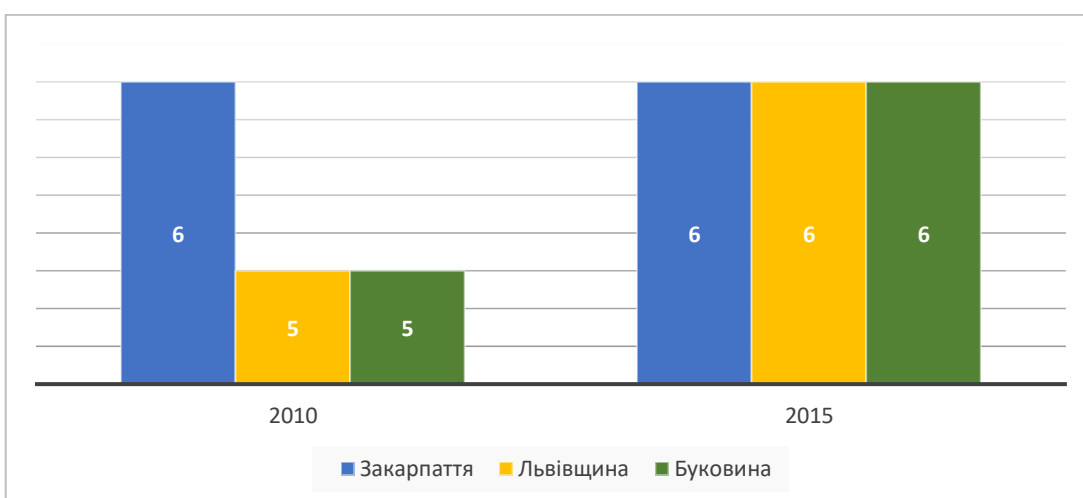
Діаграма Г.1

«Індекс змагальності електорального поля»

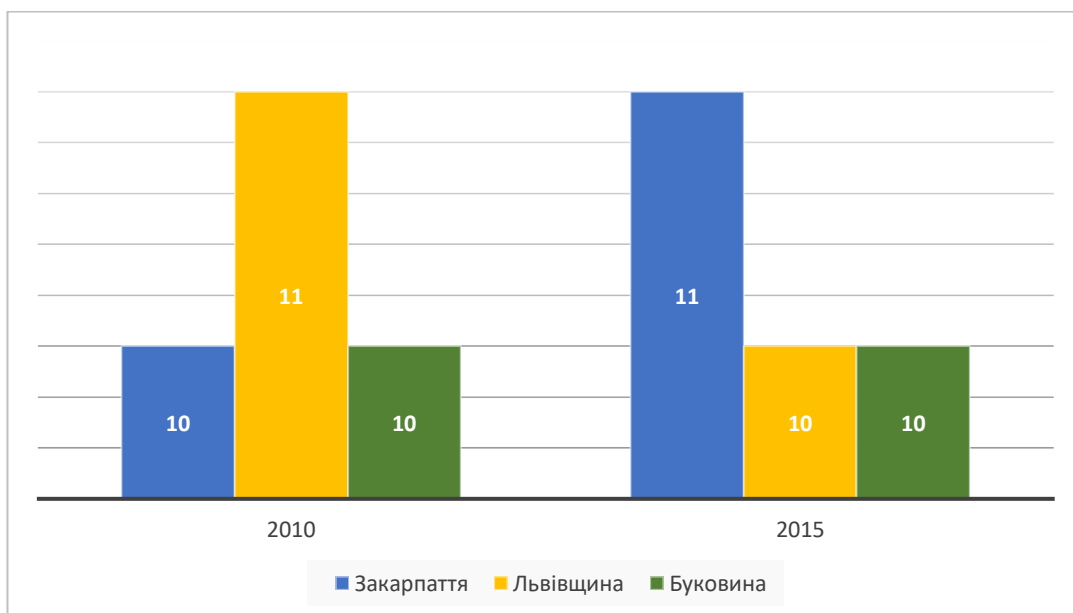

Діаграма Г.2

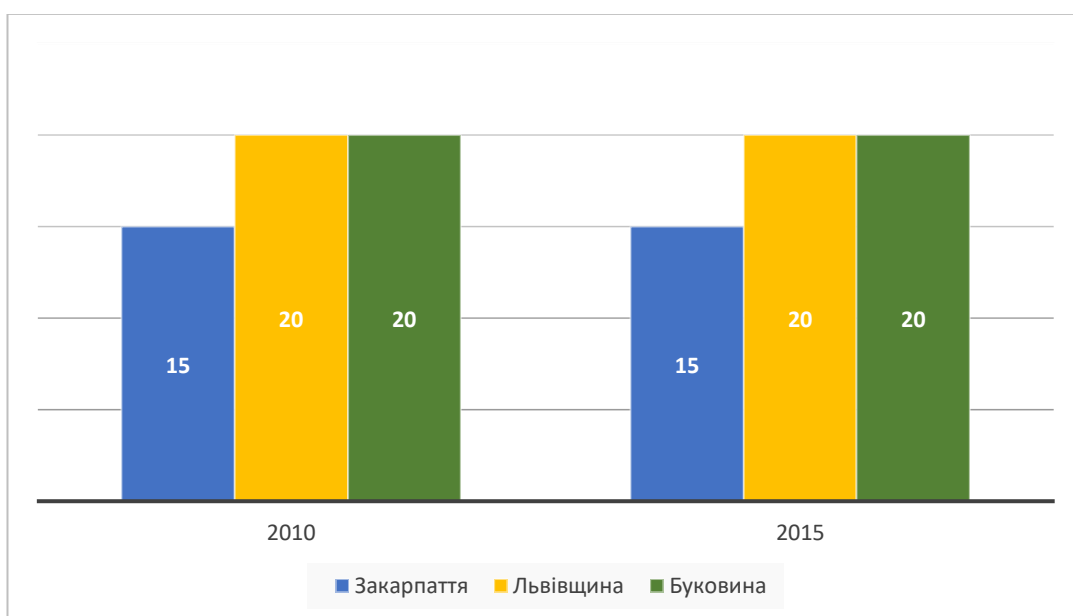
«Індекс виборчої явки на виборах»

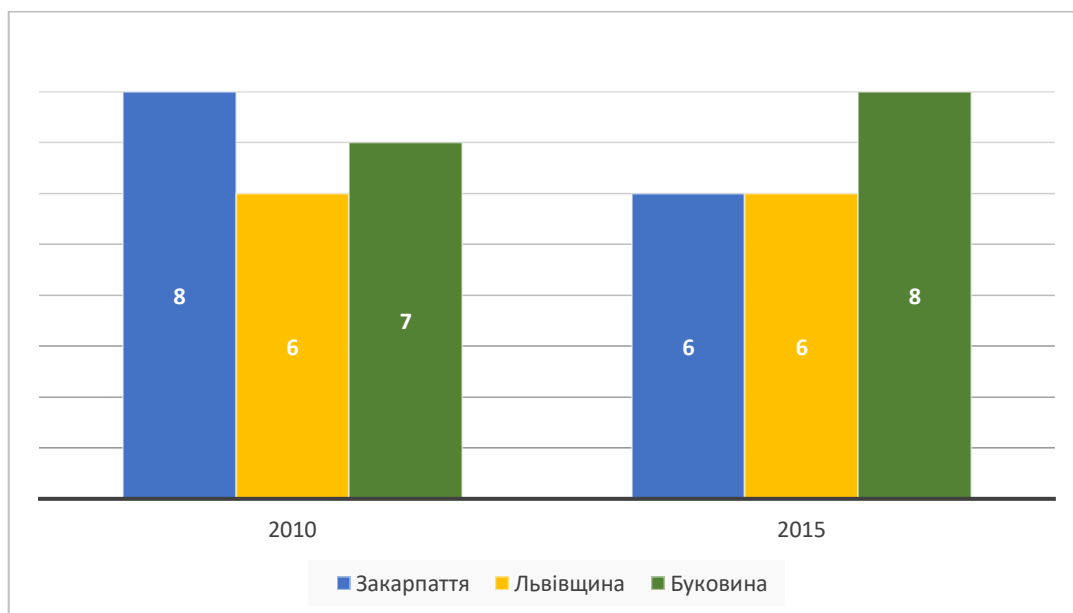
Діаграма Г.3

«Індекс прозорості виборчого процесу»

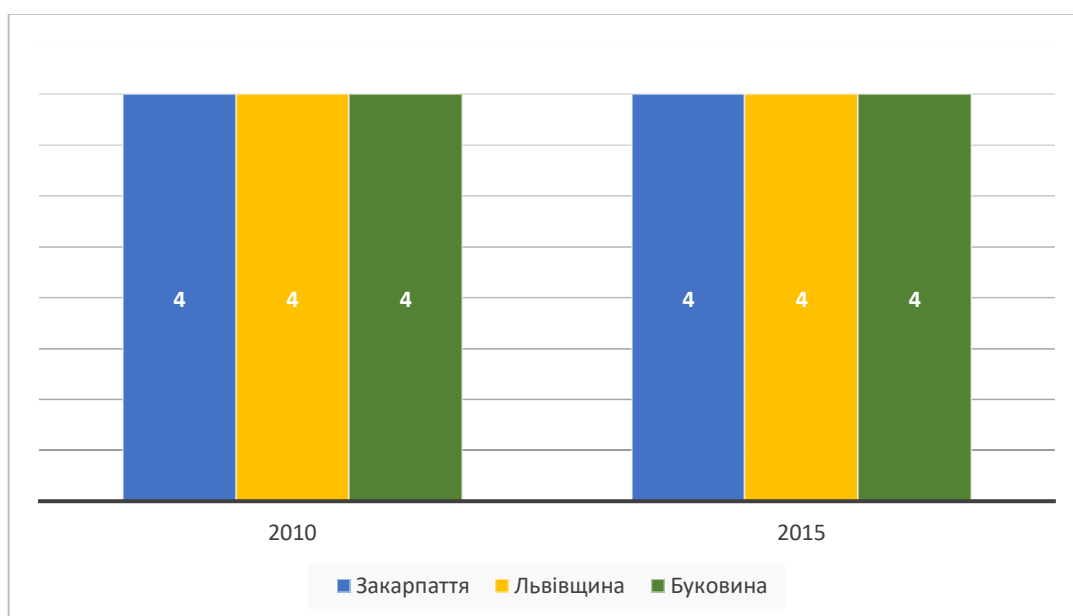
Діаграма Г.4

«Індекс розвитку громадянського суспільства»

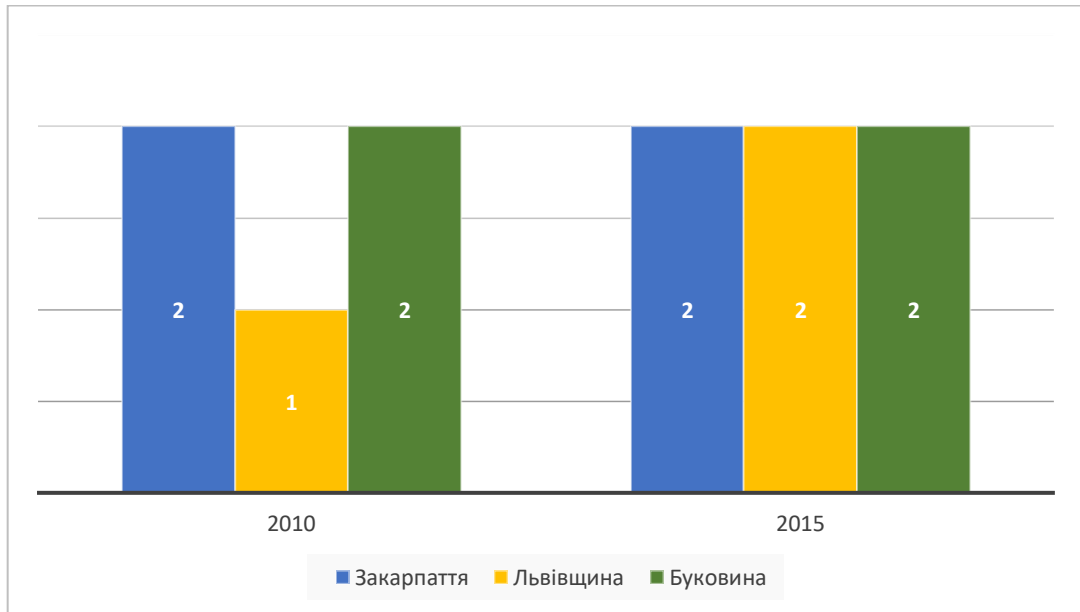
Діаграма Г.5

«Індекс контролю правонаступництва» та «індекс часового обмеження»

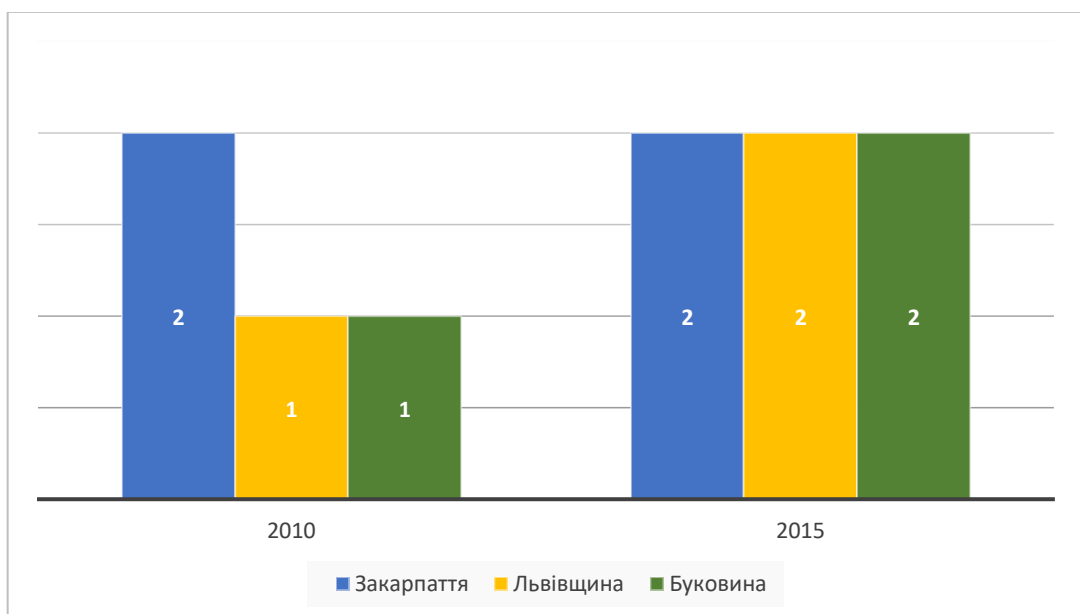
Діаграма Г.6

«Індекс ефективної кількості партій»

Діаграма Г.7

«Індекс ідеологічної диверсифікації»

Діаграма Г.8

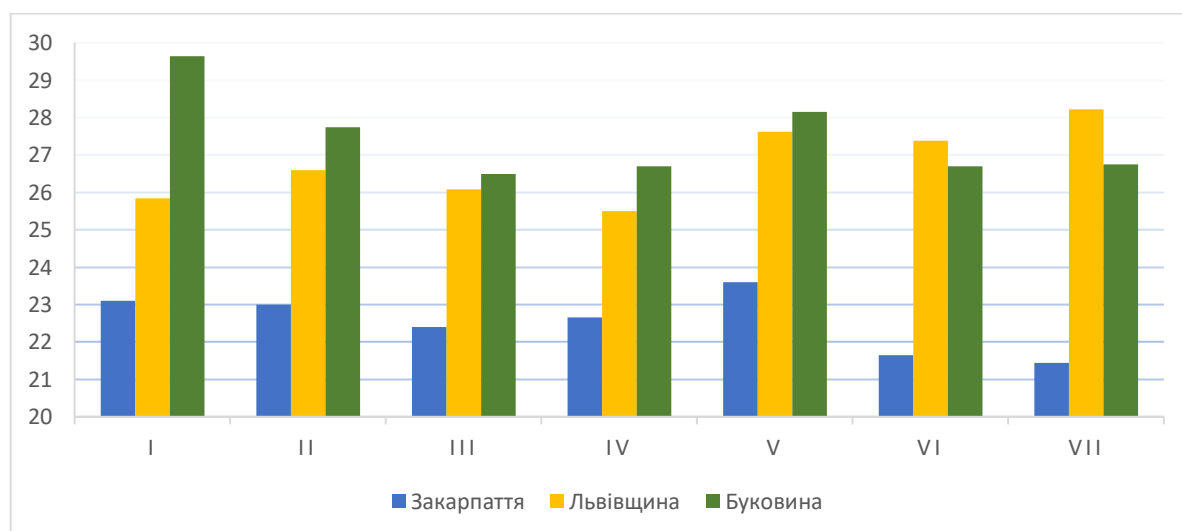
«Індекс конфронтаційної сили»

Додаток Д

Графічна візуалізація інституційного розвитку в рамках суб'єктивної методики вимірювання на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010 і 2015 рр.

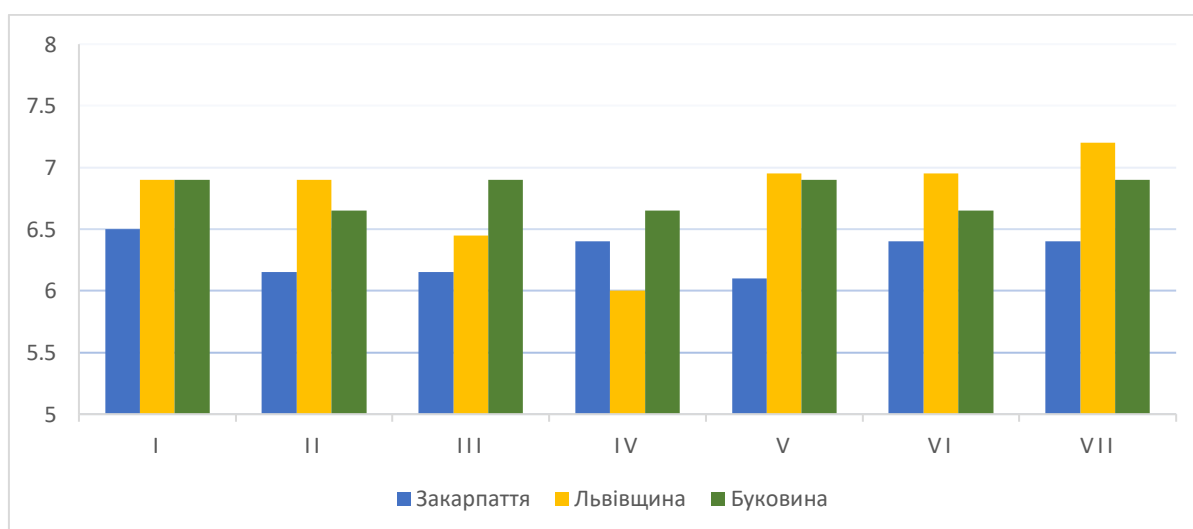
Діаграма Д.1

Позиції експертів у «владному» тематичному блоці в 2010 р.

Діаграма Д.2

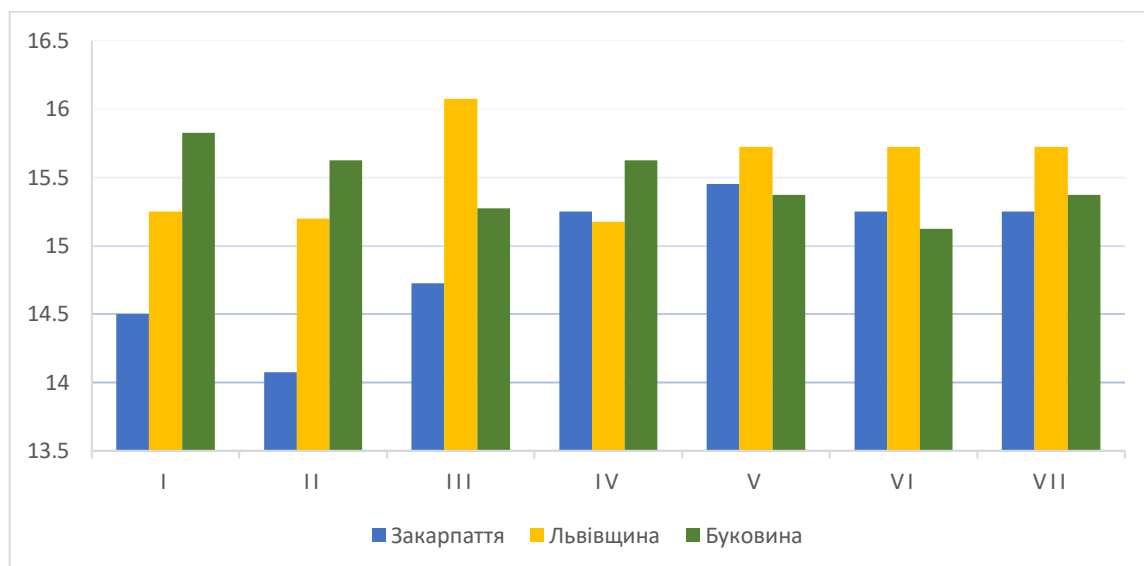
Позиції експертів у «суспільному» тематичному блоці в 2010 р.

Продовження додатка Д

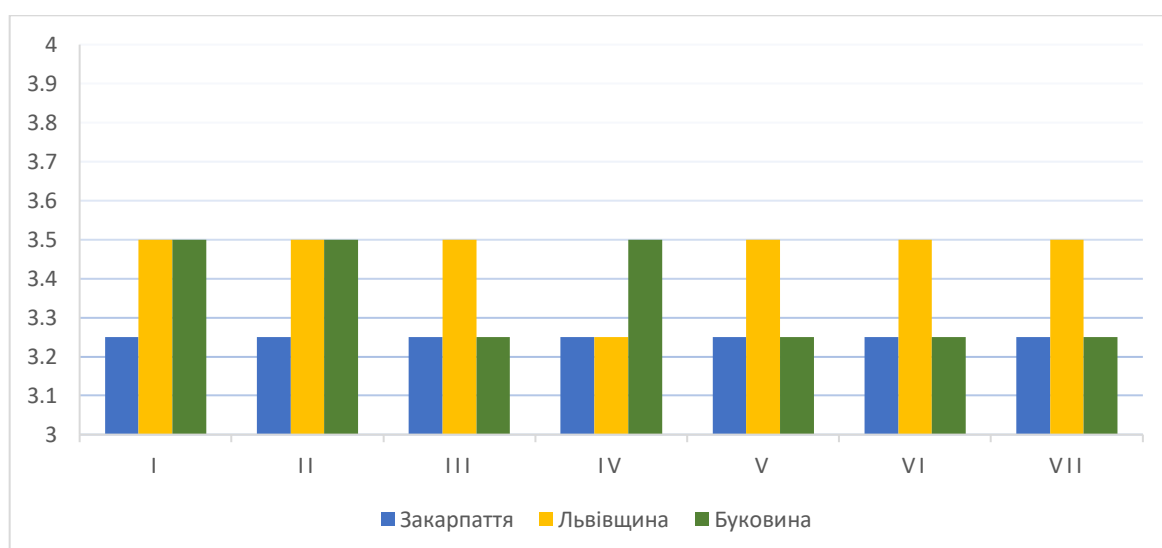
Діаграма Д.3

Позиції експертів у «виборчому» тематичному блоці в 2010 р.

Діаграма Д.4

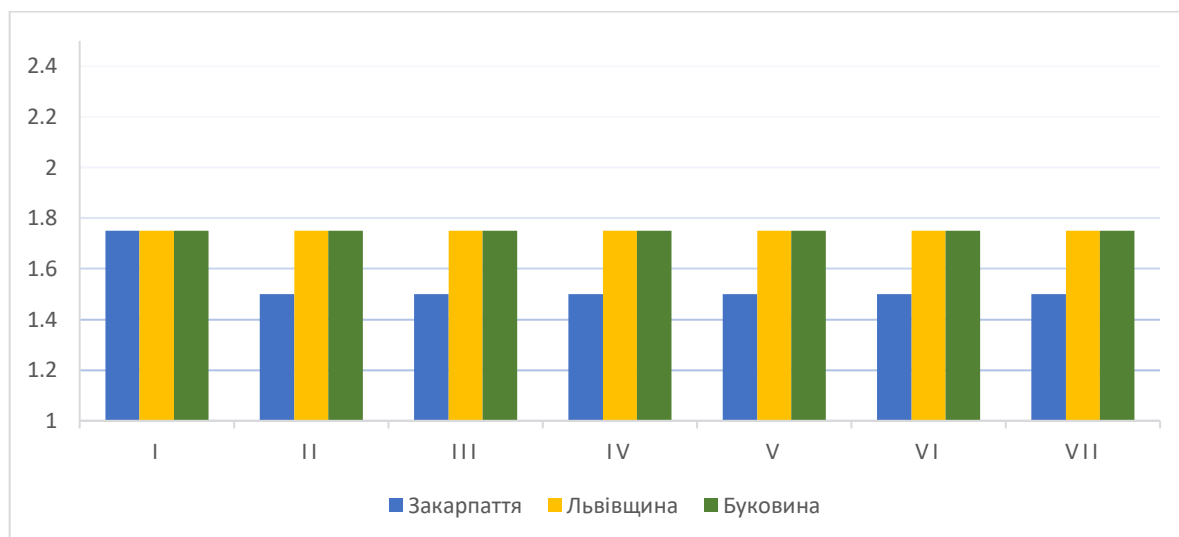
Позиції експертів у тематичному блоці «корупція і професіоналізм» в 2010 р.

Продовження додатка Д

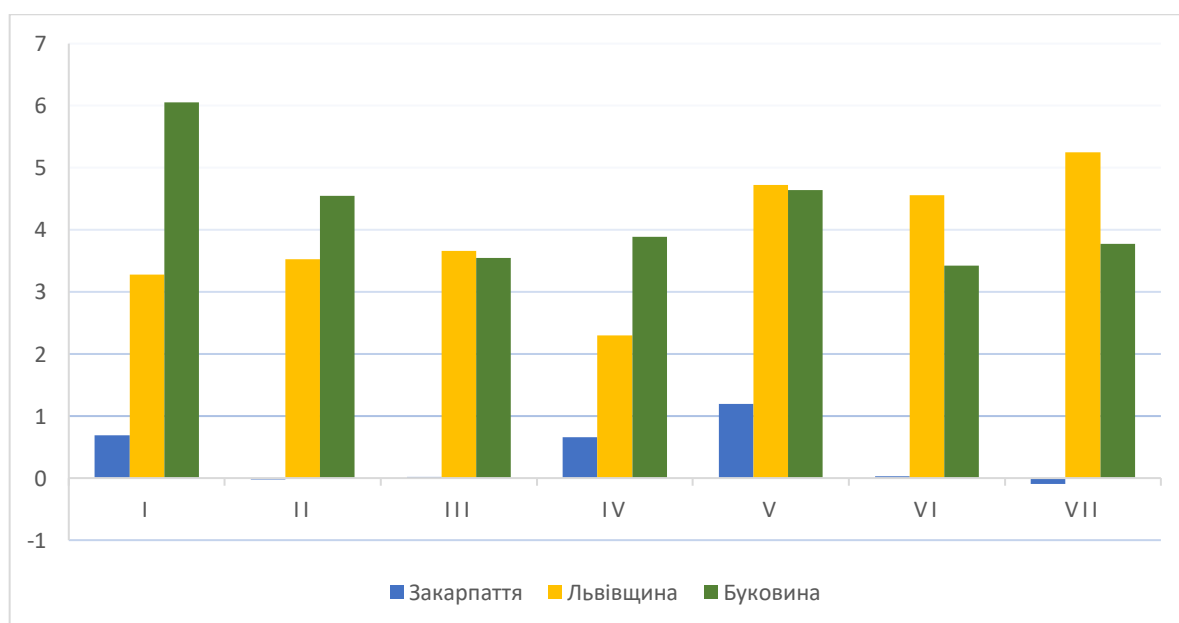
Діаграма Д.5

Позиції експертів в «економічному» тематичному блоці в 2010 р.

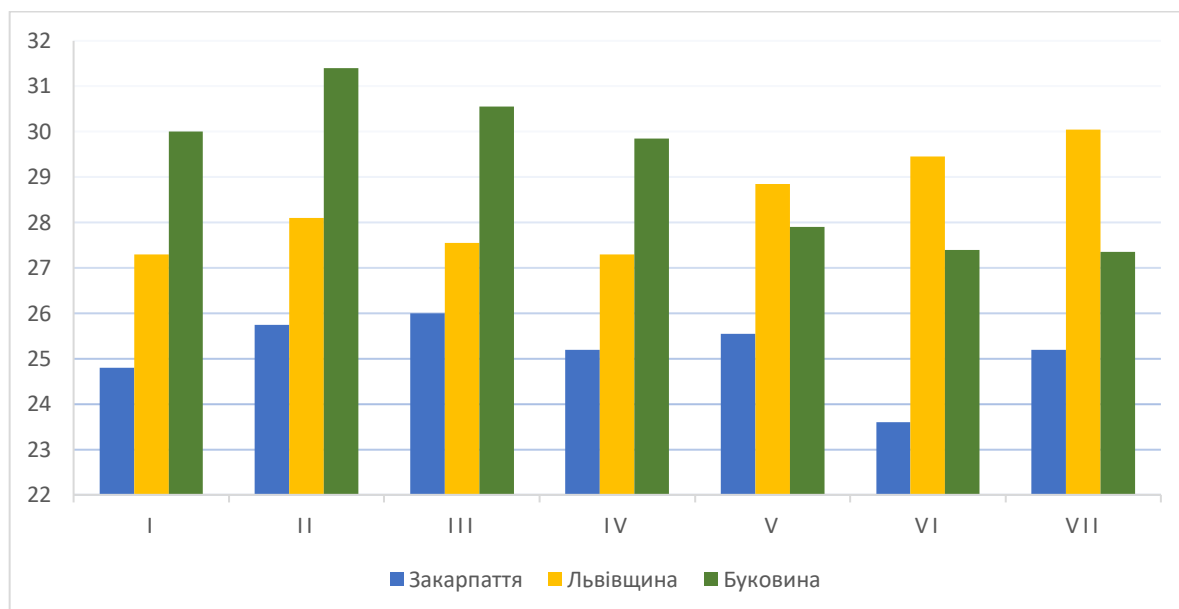

Діаграма Д.6

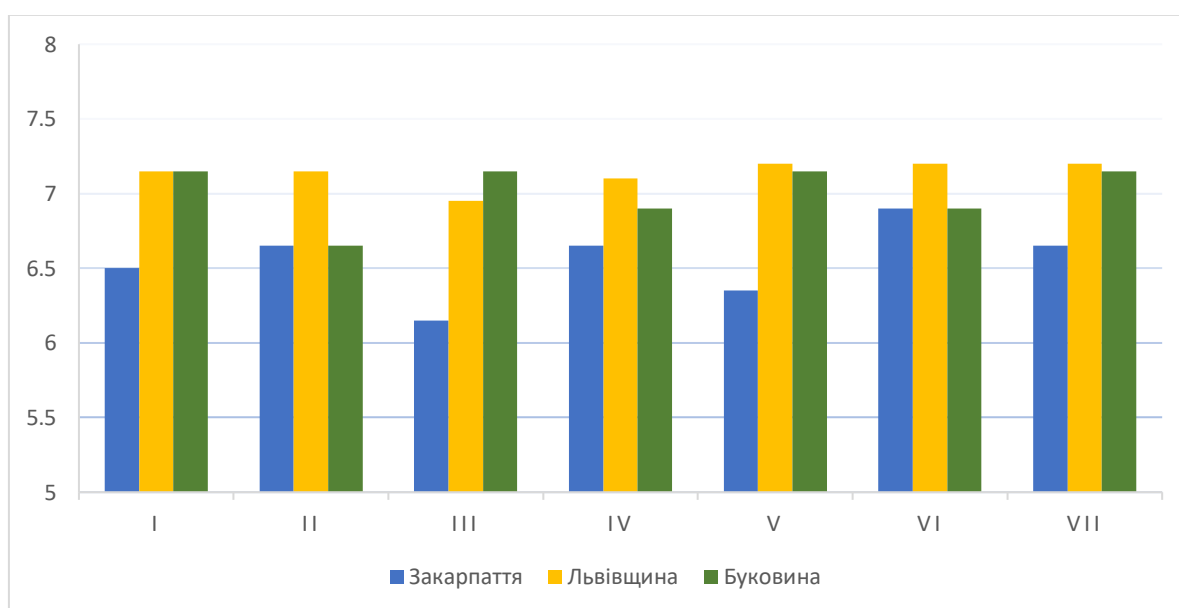
Комплексні позиції знавців місцевої політики за експертним (синтезуючим) способом на 2010 р.

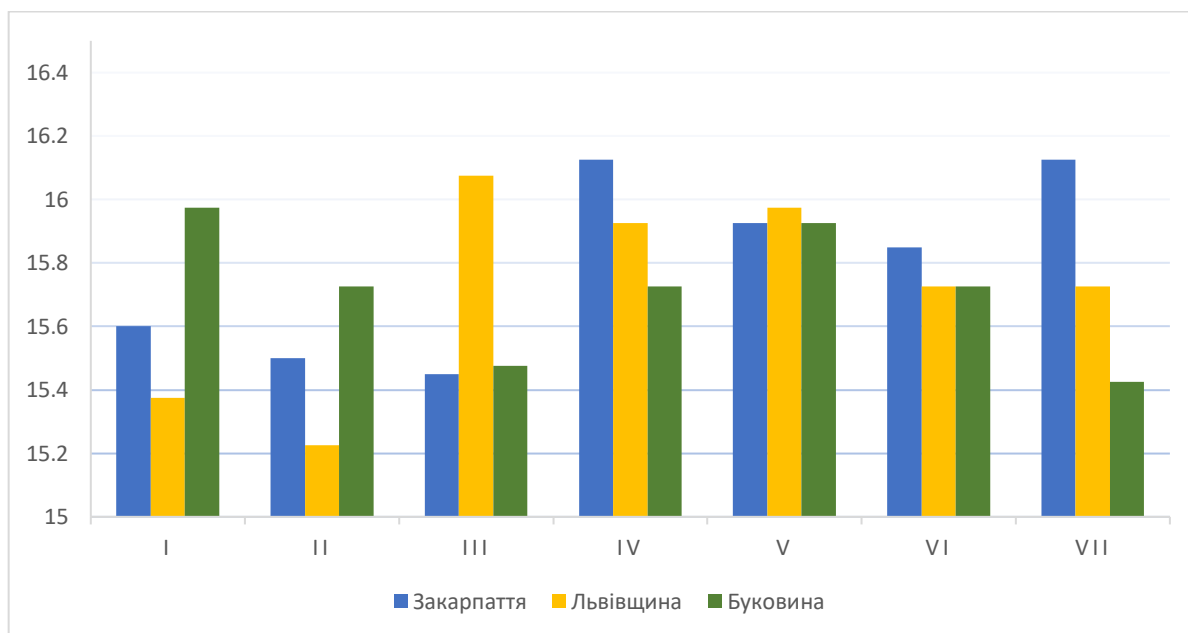
Діаграма Д.7

Позиції експертів у «владному» тематичному блоці в 2015 р.

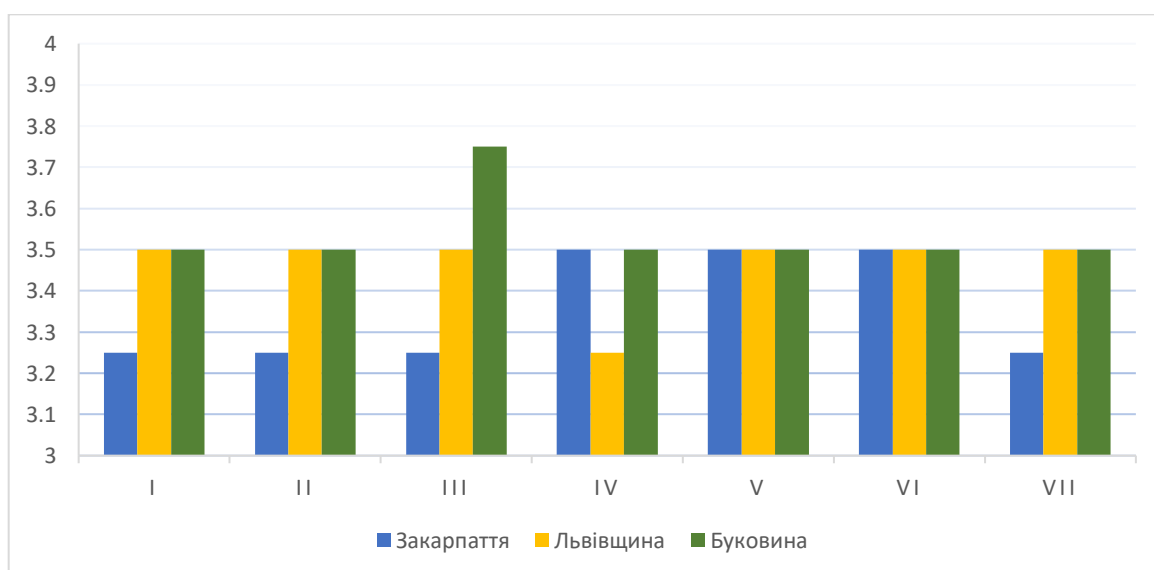
Діаграма Д.8

Позиції експертів у «суспільному» тематичному блоці в 2015 р.

Діаграма Д.9

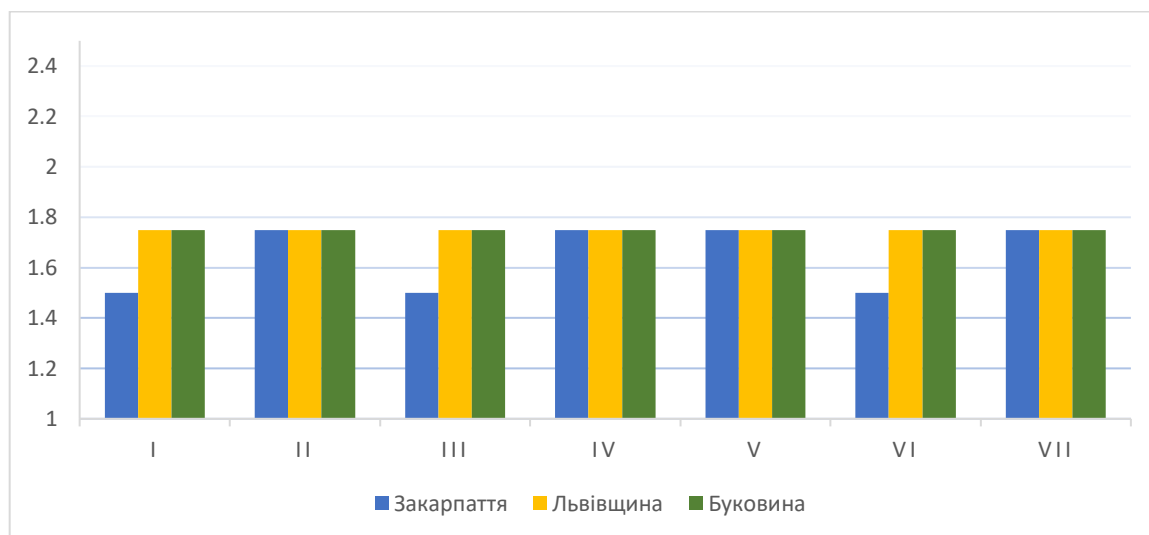
Позиції експертів у «виборчому» тематичному блоці в 2015 р.

Діаграма Д.10

Позиції експертів у тематичному блоці «корупція і професіоналізм» в 2015 р.

Діаграма Д.11

Позиції експертів в «економічному» тематичному блоці в 2015 р.

Діаграма Д.12

Комплексні позиції знавців місцевої політики за експертним (синтезуючим) способом на 2015 р.

